

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000265294

4568 (227)

ΠΑΝ/ΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΣΠΟΥΔ. ΚΑΤ. ΕΠ. ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

97

βυβλιν

Η ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ
ΤΟΥ
ΨΕΥΔΟΣΥΜΕΩΝ
ΚΑΙ ΟΙ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ

Διδακτορική διατριβή

Διπλωματικό
Συμπόλιον

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1978

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Αγαπητή μου μητέρα, όπως πάντα σου γράφω, σου
γράφω και τώρα. Η ζωή μου είναι πολύ καλή, είμαι
πολύ καλά. Όλα καλά. Σου γράφω και σου λέγομαι
ότι είμαι πολύ καλά. Όλα καλά. Σου γράφω και σου
λέγομαι ότι είμαι πολύ καλά. Όλα καλά. Σου γράφω
και σου λέγομαι ότι είμαι πολύ καλά. Όλα καλά.

της μητέρας μου

Αγαπητή μου μητέρα, σου γράφω και σου λέγομαι
ότι είμαι πολύ καλά. Όλα καλά. Σου γράφω και σου
λέγομαι ότι είμαι πολύ καλά. Όλα καλά. Σου γράφω
και σου λέγομαι ότι είμαι πολύ καλά. Όλα καλά. Σου
γράφω και σου λέγομαι ότι είμαι πολύ καλά. Όλα
καλά. Σου γράφω και σου λέγομαι ότι είμαι πολύ
καλά. Όλα καλά. Σου γράφω και σου λέγομαι ότι
είμαι πολύ καλά. Όλα καλά. Σου γράφω και σου
λέγομαι ότι είμαι πολύ καλά. Όλα καλά. Σου γράφω
και σου λέγομαι ότι είμαι πολύ καλά. Όλα καλά.

Ἡ ἔγκρισις διδακτορικῆς διατριβῆς ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχο-
λῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων δέν ὑποδηλοῦ ἀποδοχὴν τῶν
γνωμῶν τοῦ συγγραφέως (Ν.5343/32, ἄρθρ. 202, παρ. 2)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τά χρονογραφικά κείμενα τοῦ 10ου αἰώνα ἀντιμετωπίζονταν πάντοτε ἀπό τούς ἐρευνητές μέ ἰδιαίτερη προσοχή καί ἐνδιαφέρον. Ὁ "κύκλος" τῆς χρονογραφίας τοῦ Συμεών Λογοθέτη, ἀπό τά πιά ἀξιόλογα ἔργα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ἔχει γίνει ἀντικείμενο ἐπίμονης μελέτης, χωρίς ὡστόσο νά ὑπάρχουν σήμερα ὀριστικά συμπεράσματα γιά τίς πηγές τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ, τίς σχέσεις του μέ ἄλλα, ἐξίσου σπουδαῖα, κείμενα (π.χ. τήν Ἐπιτομή), τήν ταυτότητα τοῦ συγγραφέα του κ.ἄ. Ἡ ἀπουσία ἐξάλλου κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ ἀuthεντικοῦ κειμένου τῆς χρονογραφίας τοῦ Λογοθέτη, ἡ δημοσίευση μεταγενέστερων διασκευῶν τῆς καί ὁ μέγας ἀριθμός χειρογράφων πού παραδύδουν τήν χρονογραφία, ἔσως νά ἐξηγοῦν τήν ἐπικρατοῦσα σήμερα σύγχυση, ἀλλά δυσκολεύουν κάθε προσπάθεια νά γίνει καθολική καί ὀριστική θεώρηση τοῦ προβλήματος "Λογοθέτης".

Ἡ χρονογραφία τοῦ Ψευδοσυμεών, κείμενο μέ μεγάλη ἔκταση καί σπουδαιότητα (ἀρχίζει ἀπό τή Δημιουργία τοῦ Κόσμου καί διακόπτεται ἀπότομα τό 962 μ.Χ.), ἐντάσσεται μέσα στά ἴδια χρονικά πλαίσια. Ἄλλωστε, γιά ἓνα μεγάλο διάστημα εἶχε ἐσφαλμένα ἀποδοθῆ στόν ἴδιο τόν Λογοθέτη. Μέχρι σήμερα ἔχει ἐκδοθῆ μόνον ἀποσπασματικά (1/7 ἀπό ὁλόκληρο τό ἔργο), ἐνῶ ἡ ἀνύχνευση τῶν πηγῶν τῆς ἔχει γίνει σποραδικά, βιαστικά καί μᾶλλον ἀβασάνιστα.

Ἡ ἐνασχόλησή μου μέ τά χρονογραφικά κείμενα τοῦ 10ου αἰώνα ἔστρεψε νωρίς τό ἐνδιαφέρον μου στή διερεύνηση τῶν πηγῶν τῆς χρονογραφίας αὐτῆς γιά δύο λόγους: πιθανότατα θά παρεῦχε στοιχεῖα διαφωτιστικά γιά τή σχέση του μέ τόν ἀuthεντικό Λογοθέτη καί μέ τά ὑπόλοιπα κείμενα τοῦ "κύκλου" προ-

στ'

θώντας έτσι τή λύση τῶν σχετικῶν προβλημάτων ἀλλά καί θά βοηθοῦσε σημαντικά τήν ἔκδοση τοῦ οὐσιαστικοῦ ἀνέκδοτου αὐτοῦ κειμένου.

Στήν παρούσα διατριβή περιορίσθηκα στήν ἐξέταση δύο μόνο θεμάτων: παρουσιάζω τή χειρόγραφη παράδοση καί τίς ἐκδόσεις τοῦ Ψευδοσυμεών, καί κυρίως προχωρῶ ἀναλυτικά στήν ἀνεύρεση καί τήν ταύτιση τῶν πηγῶν του. Ἡ πλήρης κριτική ἔκδοση τῆς χρονογραφίας ἀποτελεῖ ἀντικείμενο παράλληλης ἐργασίας μου, πού ἔχει ἤδη ἀναγγελθῆ στή σειρά Corpus Fontium Historiae Byzantinae (Series Berolinensis), ἡ δημοσίευσή της ὁποίας ἐλπίζω ὅτι δέ θά βραδύνη.

Θά ἤθελα, ἀπό τή θέση αὐτή, νά εὐχαριστήσω θερμά τό "Ἄθλον Ὀθωνος καί Ἀθηνᾶς Σταθάτου", πού μοῦ ἔδωσε τή δυνατότητα, στά πλαίσια εὐρύτερων σκουδῶν στή Γαλλία μεταξύ 1972-1974, νά μελετήσω ἀπό κοντά τό βασικό χειρόγραφο τῆς χρονογραφίας καί νά προχωρήσω ἔπειτα στήν ἐκτύπωση πολλῶν συναφῶν προβλημάτων. Ἀκόμη τό Ἐθνικό Ἰδρυμα Ἐρευνῶν, ὅπου ἐργάζομαι, πού διευκόλυνε σέ πάρα πολλούς τομεῖς τῆς μελέτης αὐτῆς καθώς καί τό Institut de Recherche et d' Histoire des Textes, πού πρόθυμα ἔθεσε στή διάθεσή μου μικροφωτογραφίες πολλῶν χειρογράφων, ἀπαραίτητων γιά τήν ἔρευνά μου.

Ἀπεριόριστη εὐγνωμοσύνη ὀφείλω στό δάσκαλό μου καθηγητή κ. Δ.Α. Ζακυθινό γιά τό μεγάλο ἐνδιαφέρον καί τήν κάθε εἴδους συνδρομή του γιά τήν εὐδόωση τῆς ἐργασίας μου. Εὐχαριστῶ ἐπίσης τοὺς καθηγητές μου κυρία Héléne Ahnweiler καί κ.κ. P.Lemerle καί Ν.Σβορώνο γιά τίς πολύτιμες παρατηρήσεις τους σέ συγκεκριμένα προβλήματα τοῦ παρόντος ἔργου καί τήν παρότρυνσή τους νά μελετήσω εὐρύτερα τή χρονογραφία τοῦ 10ου αἰώνα, καθώς καί τόν προϋστάμενο τοῦ τμήματος ἑλληνικῶν χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων κ. Ch.Astruc γιά τήν πάντοτε πρόθυμη βοήθειά του.

Ἐκφράζω τίς εὐχαριστίες μου στή φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων πού ἐνέκρινε τήν ἐργασία αὐτή ὡς διδακτορική διατριβή. Εὐχαριστῶ ἀκόμη τούς καθηγητές τῆς Σχολῆς κυρία Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου καί κ. Ε.Χρυσό για τίς χρήσιμες ὑποδείξεις τους.

Ἡ μελέτη αὐτή πῆρε τήν τελική της μορφή χάρις στή συμπαράσταση καί τή βοήθεια πού μοῦ πρόσφερε ὁ εἰσηγητής τῆς διατριβῆς καθηγητής κ. Ν.Παναγιωτάκης. Γνώστης τοῦ θέματος σέ ὅλες του τίς λεπτομέρειες, παρακολούθησε τήν πορεία τοῦ ἔργου ἀπό τά πρῶτα του βήματα καί μοῦ ἔκανε πολλές παρατηρήσεις, χωρὶς τίς ὁποῦες ἡ διατριβή αὐτή θά ἦταν κατά πολύ ἀτελέστερη. Τοῦ χρωστῶ ξεχωριστή εὐγνωμοσύνη.

Κ.Β.Ε./Ε.Ι.Ε.

Ἀθήνα, Νοέμβριος 1977

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

Α: Πηγές - Βοηθήματα

- Βίος Εύθυμου Vita Euthymii patriarchae CP. Text, Translation, Introduction and Commentary by P. Karlin-Hayter, (Bibliothèque de Byzantion, 3), Βρυξέλλες 1970.
- Βίος Ἰγνατίου Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρός ἡμῶν Ἰγνατίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως βίος ἦτο ἀθλησις. Συνεγράφη δὲ παρά Νικηῖτα δούλου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ καὶ Δαυΐδ, τοῦ Παφλαγός, PG 105, σι. 487-574.
- BROWNING, Scriptor R. BROWNING, Notes on the "Scriptor incertus de Leone Armenio", Byz. 35, 1965, σ. 389-411.
- Χρον. Λεοντ. Ἀρμ. Historia de Leone Bardae Armenii filio, Leonis grammatici chronographia, ex recognitione I. Bekkeri, Βόννη 1842, σ. 335-362.
- DAGRON, Capitale G. DAGRON, Naissance d'une capitale, Constantinople et ses institutions de 330 à 451 (Bibliothèque Byzantine, Études, 7), Παρίσι 1974.
- DE BOOR, Kaisergeschichte C. DE BOOR, Römische Kaisergeschichte in byzantinischen Fassung, BZ 1, 1892, σ. 13-33 καὶ BZ 2, 1893, σ. 1-21, 195-211.

- DE BOOR, Chronik C.DE BOOR, Die Chronik des Logotheten, BZ 6, 1897, σ.233-284.
- DE BOOR, Weiteres C.DE BOOR, Weiteres zur Chronik des Logotheten, BZ 10, 1901, σ.70-90.
- DUJČEV, Chronique I.DUJČEV, La chronique byzantine de l' an 811, Travaux et Mémoires 1, 1965, σ.205-254 (Medioevo Bizantino-Slavo, τ.II, Ρώμη 1968, σ.425-489 καί 618-621).
- ΓΕΔΕΩΝ, Κείμενα Μ.Ι.ΓΕΔΕΩΝ, Δύο καλαιά κείμενα περί τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, Ἐκκλ. Ἀλήθεια 20, 1900, σ.252-254, 262-263, 279-280, 303-304 καί 22, 1902, σ.221-223, 230-233.
- GELZER, Sextus H.GELZER, Sextus Julius Africanus und die byzantinische Chronographie, τ.I-II/1 Λιψία 1885, τ.II/2 Λιψία 1898 (ἀνατύπωση, Νέα Ὑόρκη χ.χ.).
- Γενέσιος Genesius, ex recognitione Car. Lachmanni, Βόννη 1834.
- Γεωργ.Μοναχός Georgii monachi chronicon, ed. C.de Boor, τ.I-II, Λιψία 1904.
- Γεωργ.Μον.Ιστριν V.M.ISTRIN, Khronika Georgija Amartola v drevnem slavjanorusskom perevod, τ.II, Πετρούπολη 1922, σ.1-65.
- Γεωργ.Μον.Μουραλτ Χρονικόν σύντομον ἐκ διαφόρων χρονογράφων τε καί ἐξηγητῶν συλλεγόν καί συντεθέν ὑπό Γεωργίου Μοναχοῦ τοῦ ἐπίτλην ἀμαρτωλοῦ... edidit Ed.de Muralto, Πετρούπολη 1859.
- Γεωργ.Σύγκελλος Georgius Syncellus et Nicephorus CP. ex recensione G.Dindorfii, I-II, Βόννη 1838.

- La'
- GOUILLARD, Photius J.GOUILLARD, Le Photius du Pseudo-Syméon Magistros, RESEE 9, 1971, σ.397-404.
- GUIDI, Βίος M.GUIDI, Un Βίος di Constantino, Rendiconti della R.Accademia dei Lincei, Cl. Sc. Morali, Storiche e Filologiche, Serie quinta, τ.16, 1907, σ. 304-340, 637-662.
- HALKIN, Vie F.HALKIN, Une nouvelle Vie de Constantin dans un légendier de Patmos, Anal Boll 77, 1959, σ.63-107, 370-372 [Études d'épigraphie grecque et d'hagiographie byzantine <Var.Reprints> Λονδύνο 1973, ἀρ. XIII].
- HALKIN, Constantin F.HALKIN: Le règne de Constantin d'après la chronique inédite du Pseudo-Syméon, Byz. 29-30, 1959-1960, σ.7-27 (Recherches et documents d'hagiographie byzantine, Subs. hagiographica, 51, Βρυξέλλες 1971, σ.134-154,307).
- HIRSCH, Studien F.HIRSCH, Byzantinische Studien, Λυφία 1876 (ἀνατ."Αμστερνταμ 1965).
- 'Ιω.'Αντιοχεύς Κωνσταντίνου Ζ'Πορφυρογεννήτου, Περί ἐπιβουλῶν, (Excerpta de insidiis),ed. C.de Boor, Βερολύνο 1905, σ.58-150,Περί ἀρετῆς καὶ κακίας (Excerpta de virtutibus et vitiis), τ.Ι, rec.Th. Büttner-Wobst, Βερολύνο 1906, σ.164-206.

- 'Ιω. 'Αντ. Salm. K.MÜLLER, Fragmenta Historicorum Graecorum, τ.IV, Παρίσι 1885, σ. 535-622 καὶ τ.V, Παρίσι 1883, σ.27-38.
- JENKINS, Background R.J.H.JENKINS, The Classical Background of the Scriptores post Theophanem, DOP 8, 1954, σ.13-30 [≡Studies on Byzantine History of the 9th and 10th Centuries <Var.Reprints> Λονδίνο 1970, ἄρ.IV].
- JENKINS, Accuracy R.J.H.JENKINS, The Chronological Accuracy of the "Logothete" for the years A. D. 867-913, DOP 19, 1965, σ.91-112 [≡Studies...δ.κ. ἄρ.III].
- JENKINS, Note R.J.H.JENKINS, A Note on Nicetas David Paphlago and the Vita Ignatii, DOP 19, 1965, σ.241-247 [≡Studies...δ.κ.ἄρ.IX].
- KARLIN-HAYTER, Deux histoires P.KARLIN-HAYTER, Études sur les deux histoires du règne de Michel III, Byz. 41, 1971, σ.452-496.
- KAŽDAN, Khronika A.P.KAŽDAN, Khronika Simeona Logofeta, Viz. Vrem. 15, 1959, σ.125-143.
- Κεδρηνός Georgius Cedrenus Ioannis Scylitzae ope ab Im.Bekkero suppletus et emendatus, τ. 1-2, Βόννη 1838-1839.
- KRUMBACHER, Geschichte K.KRUMBACHER, Geschichte der byzantinischen Litteratur, Μόναχο² 1897 ('Ελλ. μετάφραση ἀπό τόν Γ.Σωτηριάδη, τ.1-3, 'Αθήνα 1897-1900).

υγ'

- LEMERLE, Humanisme P.LEMERLE, Le premier humanisme byzan -
tin (Bibliothèque Byzantine, Études, 6),
Παρίσι 1971.
- *Λέων γραμμ. Leonis grammatici chronographia ex re-
cognitione Im.Bekkeri, Βόννη 1842, σ.3-
207.
- Λέων γραμμ. Leonis grammatici...δ.π., σ.207-331.
- Μαλάλας Ioannis Malalae chronographia ex recen-
sione L.Dindorfii, Βόννη 1831.
- MORAVCSIK, Byzan- G.MORAVCSIK, Byzantinoturcica, τ.Ι-ΙΙ,
tinoturcica Βερολίνο² 1958.
- MORAVCSIK, Sagen G.MORAVCSIK, Sagen und Legenden über
Kaiser Basileios I, DOP 15, 1961,σ.61-
126 (=Studia Byzantina, "Αμστερνταμ 1967,
σ.147-220).
- OIKONOMIDES, Two N.OIKONOMIDES, Two Seals of Symeon Me-
Seals taphrastes, DOP 27, 1973, σ.323-326.
- OSTROGORSKY, Sla- G.OSTROGORSKY, Slavjanskij perevod chro-
vjanskij niki Simeona Logotheta, Sem. Kondako -
vianum 5, 1932, σ.17-37 (= 'Ανατύπωση
στόν τόμο, V.I.Sreznevskij, Slavjanskij
perevod chroniki Simeona Logotheta <Var.
Reprints> Λονδίνο 1971).
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, Λέων N.Μ.ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, Λέων ὁ Διάκονος, 'Αθή-
Διάκονος να 1965(=ΕΕΒΕ 34, 1965, σ.1-138).
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, Φύλλα N.Μ.ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, Φύλλα χειρογράφου τῆς
χρονογραφίας τοῦ Λογοθέτου (ἑλληνικός
κῶδιξ Σεραγίου ἀρ.37) ἐν τοῖς καταλού-

- προς Βασ. Μυστακίδου, ΕΕΒΣ 35, 1966-1967, σ.259-279.
- PATZIG, Johannes Antiochenus E.PATZIG, Johannes Antiochenus und Johannes Malalas, Λιψία 1892.
- PATZIG, Hypothesis E.PATZIG, Die Hypothesis in Dindorfs Ausgabe der Odysseescholien, BZ 2, 1893, σ.413-440.
- PATZIG, Sippe E.PATZIG, Leo Grammaticus und seine Sippe, BZ 3, 1894, σ.480-497.
- PATZIG, Zonaras E.PATZIG, Über einige Quellen des Zonaras, BZ 5, 1896, σ.24-53 καὶ 6, 1897, σ.322-356.
- PRAECHTER, Kaisergeschichte K.PRAECHTER, Die römische Kaisergeschichte bis auf Diokletian in cod. Paris 1712 und cod.Vatic. 163, BZ 5, 1896, σ.484-537.
- PRAECHTER, Kedrenos K.PRAECHTER, Quellenkritische Studien zu Kedrenos (Cod.Paris.gr. 1712), Sitzungsberichte der philos.-philol. und der histor. Classe der K.bayer. Akad. d. Wiss. 1897, τ.II/1, Μόναχο 1897.
- PREOBRAŽENSKIJ, Vorläufige Thesen P.PREOBRAŽENSKIJ, Vorläufige Thesen betreffs des Symeon Logothet, Archiv für Slavische Philologie 30, 1909, σ.630-634.
- PREOBRAŽENSKIJ, Letopisnoe P.G.PREOBRAŽENSKIJ, Letopisnoe povestvovanie sv. Theofana Ispovednika, Βλέωνη 1912.

- Ψευδοσυμεών
Symeonis magistri annales, στὸν τόμο
Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniar-
ta, Symeon magister, Georgius Monachus, ex
recognitione I. Bekkeri, Βόννη 1838, σ. 603-760.
- SERRUYS, Epitomē
D. SERRUYS, Recherches sur l'Epitomē,
BZ 16, 1907, σ. 1-51.
- ŠESTAKOV, Parižskaja rukopis
S. ŠESTAKOV, Parižskaja rukopis khro-
niki Simeona Logotheta, Viz. Vrem. 4,
1897, σ. 167-183.
- ŠESTAKOV, Anonim
S. ŠESTAKOV, Anonim cod. Paris. gr. 1712
v predelakh khronografii Theofana, U-
čenijskaja Zapiski Imper. Kazanskago Uni-
versiteta, τ. 64, 1897, Μάιος - Ιού-
νιος, σ. 1-38 καὶ Ιούλιος - Αὐγουστος,
σ. 1-32.
- ŠESTAKOV, O rukopisjakh,
S. ŠESTAKOV, O rukopisjakh Simeona Lo-
gotheta, Viz. Vrem. 5, 1898, σ. 19-62.
- ŠEVČENKO, Poems
I. ŠEVČENKO, Poems on the Deaths of
Leo VI and Constantine VII in the Ma-
drid Manuscript of Scylitzes, DOP 23-
24, 1969-1970, σ. 185-228.
- Συν. Γεωργ. Μον.
Γεωργίου μοναχοῦ βίου τῶν νέων βασι-
λέων, Theophanes continuatus... ex re-
cognitione I. Bekkeri, Βόννη 1838,
σ. 763-924.
- Συν. Θεοφ.
Theophanes continuatus... ex recogni-
tione I. Bekkeri, Βόννη 1838, σ. 3-481.

Θεοδ. Μελιτ.	Theodosii Meliteni qui fertur chronographia, edidit et reformavit T.L. F. Tafel, Μόναχο 1859.
Θεοφάνης	Theophanis Chronographia, rec. C. de Boor, τ.Ι-ΙΙ, Λιψία 1883-1885.
VASILIEVSKIJ, Khronika Logotheta	V.VASILIEVSKIJ, Khronika Logotheta v slavjanskom i grečeskom, Viz.Vrem. 2, 1895, σ.78-144.
Ζωναράς	Ioannis Zonarae Epitome Historiarum... ed. L.Dindorfius, σ.1-6, Λιψία 1868 - 1875.

Β: Περιοδικά - Λεξικά

Anal Boll	Analecta Bollandiana
BNJ	Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher
Bsl	Byzantinoslavica
Byz	Byzantion
BZ	Byzantinische Zeitschrift
DHGE	Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques
DOP	Dumbarton Oaks Papers
DTC	Dictionnaire de Théologie Catholique
EEBE	Ἐπετηρὺς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν
JHSt	Journal of Hellenic Studies
JÖB (JÖBG)	Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik (byzantinischen Gesellschaft).
JRSt	Journal of Roman Studies
NE	Νέος Ἑλληνομνήμων
REB	Revue des Études Byzantines

65'

REG

Revue des Études Grecques

RESEE

Revue des Études Sud-Est Européennes

ΘΗΕ.

Θρησκευτική και 'Ηθική 'Εγκυκλοπα-
δεία

Viz. Vrem.

Vizantijskij Vremennik

ŽMNP

Žurnal Ministerstva Narodnago Pro-
svesćenija

ZRVI

Zbornik Radova Vizantologskog Insti-
tuta.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἐκτενής ἀνώνυμη χρονογραφία πού παραδίδεται στά ff. 18^v-272 τοῦ χφ. Parisinus gr. 1712 καί περιλαμβάνει τήν ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων ἀπό τή Δημιουργία τοῦ κόσμου ὡς τή βασιλεία τοῦ Ρωμανοῦ Β' (ὅπου καί διακόπτεται ἀπότομα) ἔχει ἐπικρατήσει νά ὀνομάζεται χρονογραφία τοῦ Ψευδοσυμεών(=Ψ.Σ.). Ἡ ὀνομασία, πού ὀφείλεται στόν Krumbacher¹, δόθηκε γιά νά διακρίνεται ἡ χρονογραφία αὐτή ἀπό τή χρονογραφία τοῦ Συμεών Λογοθέτη (=Σ.Λ.), στόν ὁποῖο ἔσφαλμένα τήν εἶχε ἀποδώσει ὁ πρῶτος ἐκδότης τμήματος (ff. 235-272) τοῦ Ψ.Σ. Φραγκίσκος Combefis. Ἐπειδή δέν ἀναγράφεται τίτλος στήν ἀρχή τῆς ἀνώνυμης χρονογραφίας², ὁ γάλλος ἐρευνητής θεώρησε ὅτι τό κείμενό της ἀνήκει καί αὐτό στόν Σ.Λ., ἐπηρεασμένος ἀπό τό ὅτι στόν ἴδιο κώδικα καί πρὶν ἀπό τό κείμενο τοῦ Ψ.Σ. (ff. 6-12^v) παραδίδεται ἀπόσπασμα ἀπό τό χρονικό τοῦ Σ.Λ.³.

1. KRUMBACHER, *Geschichte*, σ. 359.

2. Ὁ Ψ.Σ. ἀντί τίτλου ἔχει τό ἀκόλουθο ἱαμβικό δίστιχο:

"Ἀρχή μὲν Ἀδάμ ἔσχε βύβλος καί τέλος
τό πορφυρογέννητον εὐσεβές κράτος".

Μέ τό "πορφυρογέννητον κράτος" μπορεῖ νά ἐννοῆται ἡ βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' ἀλλά καί τοῦ Ρωμανοῦ Β' ὅπου μάλιστα διακόπτεται ἀπότομα ἡ ἀφήγηση τοῦ Ψ.Σ.

3. Στό παρισινό χφ. μεταξύ τῶν δύο χρονογραφικῶν κειμένων, δηλ. τοῦ Ψ.Σ. καί τοῦ Λογοθέτη, παρεμβάλλεται, ὅπως θά δοῦμε, ἡ "Ἐκφρασις τῆς ἀγίας Σοφίας", ἡ παρουσία τῆς ὁποίας δημιουργεῖ ἐπιφυλάξεις πού δυσκολεύουν τή βιαστική ταύτιση τῶν δύο κειμένων πού ἔγινε ἀπό τόν Combefis.

Ἡ ἐσφαλμένη ἀπόδοση τοῦ Combefis εἶχε ἤδη ἐπικρατήσει, ὅταν ὁ H. Gelzer, ὕστερα ἀπὸ προσεκτικὴ ἐξέταση τοῦ παρισινοῦ χφ. καὶ ἀφοῦ μελέτησε ἓνα τμήμα τοῦ Ψ.Σ. σέ συσχετισμὸ μὲ τὸ κείμενο τοῦ Κεδρηνοῦ, ἀποφάνθηκε ὅτι ὁ Ψ.Σ. εἶναι χρονογραφία ἀνώδυμη καὶ ὅτι ἡ ἀπόδοσή της στὸν Σ.Λ. εἶναι ὀδύ- τελα σφαλερή⁴. Ἐπιφυλακτικότερος ὁ V. Vasilievskij ἐρεύ- νησε τὸ θέμα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ ὑποστήριξε ὅτι ὁ Ψ.Σ. μπορεῖ νὰ μὴν περιλαμβάνη αὐτοῦσιο τὸ κείμενο τοῦ Λογοθέτη, βρῖσκε- ται ὁμως σέ στενὴ σχέση μαζί του⁵. Μὲ τὴν ἀποψη τοῦ Vasi- lievskij συμφώνησαν, σέ γενικὲς γραμμές, οἱ περισσότεροι μεταγενέστεροι ἐρευνητές⁶.

Τὸ 1932 ὁ G. Ostrogorsky, σέ μιὰ μελέτη του σημαντικὴ γὰ τὴν κατανόηση πολλῶν προβλημάτων τῆς χρονογραφίας τοῦ 10ου αἰῶνα, ἀφοῦ ἐξέτασε τὶς διάφορες μορφές τοῦ Σ.Λ., τὴν σλαβι- κὴ μετάφραση τοῦ ἔδου κειμένου καὶ τὸν Ψ.Σ., κατέληξε σὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Ψ.Σ., μολονδτι ὡς κείμενο ἔχει δικὰ τουχα- ρακτηριστικὰ γνωρίσματα, ἀνήκει ὀπωσδήποτε στὸν "κύκλο" τοῦ Λογοθέτη⁷. Σήμερα, παρ' ὄλο πού ἐπικρατεῖ, γενικὰ, ἡ τελευ-

4. GELZER, Sextus, τ. II/1, σ. 281.

5. VASILIEVSKIJ, Khronika Logotheta, σ. 81. Ἀγὸ ἀργό- τερα ὁ ΑΘ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, Ψευδονικῆτας ὁ Παφλαγῶν καὶ ὁ νόθος βίος τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου, Viz. Vrem. 6, 1899, σ. 13-14, χαρακτηρίζε τὸν Ψ.Σ. "συμπύλημα διαφόρων ἐναντιο- φανῶν ὑπομνημάτων, καὶ διὰ τοῦτο σύνθεμα πολὺ μεταγενέστε- ρον τοῦ 11ου αἰῶνος".

6. KRUMBACHER, Geschichte, σ. 358 κέξ. PREOBRAŽENSKIJ, Vorläufige Thesen, σ. 630-634. J. B. BURY, A History of the Eastern Roman Empire, from the Fall of Irene to the Accession of Basil I, Λονδύνο 1912, σ. 459.

7. OSTROGORSKY, Slavjanskij, σ. 17-37. Ὁ ἔδος σέ ἄλ- λη μελέτη του, L'expédition du prince Oleg contre Constan- tinople en 907, Annales de l'Institut Kondakov 11, 1940, σ. 50 (=Byzanz and die Welt der Slawen, Darmstadt 1974, σ. 20), χαρακτηρίζε ἐπιγραμματικὰ, ἀλλὰ ὄχι ἐντελῶς ἐπιτυχημένα, τὸν Ψ.Σ. ὡς συντομώτερη καὶ ἀναθεωρημένη μορφή τοῦ Λογοθέτη.

ταία αυτή άποψη⁸, υπάρχουν ακόμη έρευνητές που υποστηρίζουν ότι ο Ψ.Σ. αποτελεί μιά από τίσ διασκευές τής χρονογραφίας του Σ.Λ.⁹. Πρέπει νά σημειωθῆ ότι ἡ εξέταση του χρονικοῦ του Ψ.Σ. περιορίστηκε ὡς τώρα κατά κύριο λόγο στο έκδεδομένο μέρος του καί ὑπῆρξε κατά κανόνα άποσπασματική καί περιπτωσιακή, μέ ιδιαίτερη ἔμφαση στή διερεύνηση τῶν σχέσεων του μέ τή χρονογραφία του Σ.Λ.¹⁰. Στή συνέχεια λοιπόν, καί πρύν από τήν εξέταση τής χειρόγραφης παραδόσεως καί τῶν ἐκδόσεων του κειμένου του Ψ.Σ., κρίνουμε ἀναγκαίο νά παρουσιάσουμε μιά σύντομη κριτική ἐπισκόπηση τής ιστορίας του πολύπλοκου αὐτοῦ θέματος.

Ἀναντίρρητα, ἡ διερεύνηση τῶν διάφορων μορφῶν τής χρονογραφίας του Λογοθέτη καί ὁ προσδιορισμός τῶν μεταξύ τους σχέσεων¹¹ ἀποτελοῦν ἓνα από τά πλοῦς δυσεπέλυτα προβλήματα τής βυζαντινῆς ιστοριογραφίας. Τό πρόβλημα αὐτό ἔχει σέ τέτοιο βαθμό περιπλοκῆς, ὅπως θά δείξουμε παρακάτω, ὥστε δι-καλολογημένα ἡ χρονογραφία του Σ.Λ. νά θεωρηται ἀληθινή πα-γίδα γιά τούς έρευνητές¹².

8. KAZDAN, *Chronika*, σ. 125 κέξ.

9. Ὅπως π.χ. ἀπό τόν MORAVCSIK, *Byzantinoturcica*, τ. I, σ. 590· βλ. τίσ σωστές παρατηρήσεις του ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, *Λέων Διάκονος*, σ. 50.

10. Πρβλ. N. IORGA, *Médaillons d'histoire littéraire byzantine*, Byz. 2, 1925, σ. 256-258.

11. Βλ. J. GOUILLARD, *Symeon Logothete et Magistros, surnommé le Métastrate*, DTC 14, 1941, στ. 2959-2971. MORAVCSIK, *Byzantinoturcica*, τ. I., σ. 269-273, 515-518. Συμπληρωματική βιβλιογραφία δίνουμε στή συνέχεια τής μελέτης.

12. I. DUJČEV, Πρόλογος στήν ἀνατύπωση του V. I. SREZNEV-SKIJ, *Slavjanskij perevod chroniki Simeona Logotheta* <Var. Reprints> Λονδύνο 1971, σ. I.

Ἡ χρονογραφία τοῦ Σ.Λ. παραδίδεται ἀπό σημαντικό ἀριθμό χφφ. πού παρουσιάζουν μεγάλη ποιικιλία στίς ἀρχοτέλειες ἀλλά καί στό περιεχόμενο τῶν κειμένων¹³. Ἔτσι, ἀλλοῦ ἢ δηγήση ἀρχίζει μέ τή Δημιουργία "Συμεών μαγίστρου καί λογοθέτου χρονικόν ἐφεξῆς συλλεγόν ἐκ διαφόρων χρονικῶν τε καί ἱστορικῶν ἀρχομένων ἀπό Ἀδάμ"¹⁴, ἐνῶ σέ ἄλλα χφφ., ὅπως στόν Parisinus gr. 1708¹⁵, ἀρχίζει ἀπό τό ἔτος 813—ὅποτε γίνεται σύμφυση μέ τήν περίοδο 813-842 τοῦ χρονικοῦ τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ καί μέ τόν Γενέσιον— καί σέ ἄλλα ἀπό τό 842, ἀπό τό σημεῖον δηλ. πού τελειώνει ἡ χρονογραφία τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ "ἕως ἔδε τά χρονικά Γεωργίου, ἀπό τῶν ἔδε μόνον τοῦ Λογοθέτου"¹⁶.

Ὡς ἔτος λήξεως τῆς χρονογραφίας στά περισσότερα χφφ. ἐμφανίζεται τό 948 (θάνατος τοῦ Ρωμανοῦ Λακαπηνοῦ)¹⁷, μέ ἐξαίρεση τή σλαβική μετάφραση τοῦ Σ.Λ., πού σταματᾷ στό 944¹⁸,

13. Βλ. σχετικά ŠESTAKOV, Parižskaja rukopis. TOY IΔIOY, O rukopisjakh, κυρίως ὅμως DE BOOR, Chronik, καί TOY IΔIOY, Weiteres, ὅπου ἐξετάζεται τό σύνολο, σχεδόν, τῶν χφφ. "Ἄς σημειωθῆ ὅτι οἱ σχετικές ἐνδείξεις τοῦ MORAVCSIK, Byzantinoturcica, στά λήμματα Georg. Cont. καί Sym. δέν εἶναι πλήρεις. Βλ. π.χ. τήν εἰσαγωγή τοῦ I. THURN, Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum <CFHB 5> Βερολίνο-Νέα Ἰόρκη 1973, σ. XXVII, ὅπου ἐπισημαίνεται ὅτι τό χφ. Ottobonianus gr. 188 παραδίδει τή χρονογραφία τοῦ Λογοθέτη καί ὄχι τοῦ Κεδρηνοῦ.

14. DE BOOR, Weiteres, σ. 87.

15. Συν. Γεωργ. Μον. 763.

16. PREOBRAŽENSKIJ, Vorläufige Thesen, σ. 631, KAŽDAN, Khronika, σ. 127. Πρβλ. καί B. MELIORANSKIJ, Iz semejnoj istorii amorijskoj dinastii, Viz. Vrem. 8, 1901, σ. 19-20.

17. VASILIEVSKIJ, Khronika Logotheta, σ. 97.

18. V. I. SREZNEVSKIJ, Slavjanskij... ὁ. π., σ. 186.

καί μερικά άλλα χφφ., ὅπως ὁ Vaticanus gr. 163, ὁ Vindobonensis hist. gr. 40, ὁ Mosquensis gr. 251/264, ὁ Marcianus gr. 608, ὁ Ἀθηναϊκός - Μουσείο Μπενάκη (ἀνταλ.) 131 κ. ἄ., ὅπου ἡ διήγηση συνεχίζεται καί μετά τό θάνατο τοῦ Ρωμανοῦ¹⁹.

Ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ χρονικοῦ ἔχει ἐξετασθῆ, σέ σχετικά ἱκανοποιητικό βαθμό, κυρίως ἀπό τόν Vasilievskij, τόν Šestakov καί τόν de Boor²⁰. Ἡ σύγχρονη ἔρευνα, μέ βάση τά πορίσματα τους, δέχεται ὅτι τά βασικά χφφ. τοῦ Λογοθέτη εἶναι ὁ Parisinus gr. 854, ὁ Vaticanus gr. 1807 καί ὁ Σεραγίου (Topkari) gr. 37, στά ὅποια κατά κύριο λόγο πρέπει νά στηριχθῆ ἡ μελλοντική κριτική ἔκδοση τοῦ χρονικοῦ²¹. Ἰδιαί-

19. Ἡ ἄποψη τοῦ KAŽDAN, Khrōnika, σ. 128 ὅτι ὅσα χφφ. συνεχίζουν τή διήγηση πέρα ἀπό τό 948 ἔχουν σχετική ἔνδειξη π.χ. "τετέλεσται καί τοῦ Λογοθέτου" δέν εἶναι ἀπόλυτα σωστή γιατί ὑπάρχουν κώδικες, ὅπως ὁ Vaticanus gr. 163, ὅπου ἡ διήγηση συνεχίζεται χωρίς καμιά παρέμβλητη σημείωση.

20. Βλ. σημ. 5 καί σημ. 13 ὅπου σχετική βιβλιογραφία.

21. Γιά τόν Parisinus gr. 854 βλ. παρακάτω σ. 9 κέξ. Τό βατικανό χφ. ἐπισημάνε πρῶτος, ἀπ' ὅσο ξέρω, ὁ ŠESTAKOV, O rukopisjakh, σ. 20 κέξ. ὁ ὅποιος τόνισε τή σπουδαιότητά του γιά τή χειρόγραφη παράδοση τοῦ Λογοθέτη καί τήν ἀπόλυτη ταύτισή του, μέ ἐλάχιστες ἀποκλίσεις, μέ τό χφ. Parisinus gr. 854. Ἐντύπωση προκαλεῖ τό γεγονός ὅτι ὁ SERRUYS, Epitomē, δέν περιέλαβε τόν κώδικα στήν ἐξέταση τῶν χφφ. τῆς Ἐπιτομῆς. Στά ἴδια μέ τόν Šestakov συμπεράσματα κατέληξε πολύ ἀργότερα ὁ OSTROGORSKY, Slavjanskij, σ. 21 κέξ. Ὑστερα ἀπό ἐξέταση τῆς χειρόγραφης παραδόσεως τοῦ Σ.Λ. σέ συνδυασμό μέ τήν παλαιосλαβική μετάφραση τοῦ κειμένου ἡ παρατήρησή του μάλιστα ὅτι ὁ Ψ.Σ. βρίσκεται πολύ κοντά στό κείμενο πού παραδίδεται ἀπό τά χφφ. Parisinus gr. 854 καί Vaticanus gr. 1807 ἔχει μεγάλη σπουδαιότητα γιά τό σαφῆ προσδιορισμό τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στά δύο κείμενα. Πρβλ. I. DUJČEV, ὁ.π., σ. I-III. Ἀναφορικά μέ τό κείμενο πού παραδίδεται ἀπό τά χφφ. Parisinus gr. 854 καί Vaticanus gr. 1807, μετά ἀπό μικρή ἔρευνα διαπιστώσαμε ὅτι καί τά δύο δύνουν, μέ ἐλάχιστες ἀποκλίσεις, τό ἴδιο κείμενο πού δέν ἀλλοιώνεται οὐσια-

τερα αξιολόγη είναι επίσης καί ἡ σλαβική μετάφραση τοῦ Σ.Λ. πού ἔγινε πιθανότατα στή Βουλγαρία στά τέλη τοῦ 14ου ἤ στίς ἀρχές τοῦ 15ου αἰώνα²² καί μπορεῖ νά φανῆ ἐξαιρετικά χρήσιμη στήν ἀποκατάσταση τοῦ "αὐθεντικοῦ" κειμένου τοῦ Λογοθέτη²³.

στικά ἀπό τίς τυχόν ὑπάρχουσες διαφορετικές γραφές. Παραθέτουμε ὀρισμένα χαρακτηριστικά δείγματα διαφορετικῶν γραφῶν:

Parisinus gr. 854 (=Ἄλων γραμμ.) Vaticanus gr.1807

αὐτόν	59	ἑαυτόν	f.12
λουτρῶ	71 ²	βαλανεῖψ	f.15
προσῆλθεν	72 ⁸	εἰσῆλθεν	f.15
Ἀσσυρία	80 ¹¹	ἐν Συρία	f.18
ἐκδικῆσαι	80 ¹	ἀδικῆσαι	f.18
	80 ²		

Ἰδιαίτερη σημασία ἔχει καί τό κείμενο πού παραδίδεται ἀπό τόν κώδικα Σεραγίου (Торкарі) ἀρ. 37 τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Περιγραφή τοῦ χφ. ἀπό τόν Α. DEISSMANN, Forschungen und Funde im Serai, Βερολίνο-Λιψία 1933, σ. 73. Βλ. MORAVCSIK, Sagen, σ. 111 κέξ., κυρίως ὁμως ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, φύλλα, σ. 262 κέξ. Πρβλ. καί Α. ΠΟΛΙΤΗ, Παλαιογραφικά 1. Τετράδια, Ἑλληνικά 21, 1968, σ. 169-171 (=Paléographie et littérature byzantine et néogrecque <Var. Reprints> Λονδίνο 1975, ἀριθμ. XIII).

22. I. DUJČEV, ὄπ.,σ.Ι. σημ. 6.

23. Ἡ μετάφραση ἐκδόθηκε ἀπό τόν V.I. SREZNEVSKIJ, Slavjanskij perevod... ὄ.π., Πετρούπολη 1905 (ἀνατ. Λονδίνο <Var. Reprints>, 1971). Πρῶν ἀπό τήν ἔκδοση τοῦ Sreznevskij, ὁ VASILIEVSKIJ, Khronika Logotheta, σ. 78-96, μελέτησε προσεκτικά τό σλαβικό κείμενο καί κατέληξε στό συμπέρασμα ὅτι ὁ σλαβικός Λογοθέτης προσφέρει κείμενο πού πλησιάζει πολύ στό ἑλληνικό πρωτότυπο. Ὁ KRUMBACHER, Geschichte, σ. 360-361, ἐπαναλαμβάνοντας τά πορίσματα τοῦ Vasilievskij, ἐπισήμανε γιά μιᾶ ἀκόμη φορά τήν ἀξία τοῦ σλαβικοῦ κειμένου. Βασική είναι ἡ μελέτη τοῦ OSTROGORSKY, Slavjanskij, ὁ ὁποῖος ἀξιολόγησε τήν προσφορά τῶν χφφ. Parisinus gr. 854 καί Vaticanus gr. 1807 καθώς καί τοῦ Θεοδοσίου Μελιτηνοῦ (ὄ.π., 35-36). Πρβλ. MELIORANSKIJ, Iz semejnoj ὄ.π., σ. 16-26, PŘEOBRAŽENSKIJ, Vorläufige Thesen, σ. 630 καί KAŽDAN, Khronika, σελ. 130.

Ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν χφ., ἡ παρατηρούμενη ἀνάμειξη τῶν κειμένων, καθὼς καὶ οἱ διάφορες ἀπὸ χφ. σέ χφ. διασκευές ἀλλοίωσαν σέ μεγάλο βαθμὸ τὸ αὐθεντικὸ κείμενο καὶ δημιούργησαν σοβαρὴ σύγχυση γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα. Σήμερα πάντως, βασιζόμενοι στὰ δεδομένα ποὺ ὑπάρχουν, μπορούμε νὰ διακρίνουμε δύο μορφές στὴ χειρόγραφη παράδοση τοῦ Σ.Λ.:

α) Τὸν βραχὺ Λογοθέτη (=Λα) μέ βασικούς ἐκπροσώπους τοῦ τὰ χφ. Parisinus gr. 854, Vaticanus gr. 1807, Σεραγίου 37 (=Λα₁), Parisinus gr. 1711 (Λέων γραμμ.), Monacensis gr. 218 (θεοδ. Μελιτ.) (=Λα₂) καθὼς καὶ τὶς ἀποκαλούμενες "Συνέχειες τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ" ποὺ παραδίδονται ἀπὸ τοὺς κώδικες Parisinus gr. 1708 καὶ Mosquensis gr. 251 (=Λα₃)²⁴ καὶ

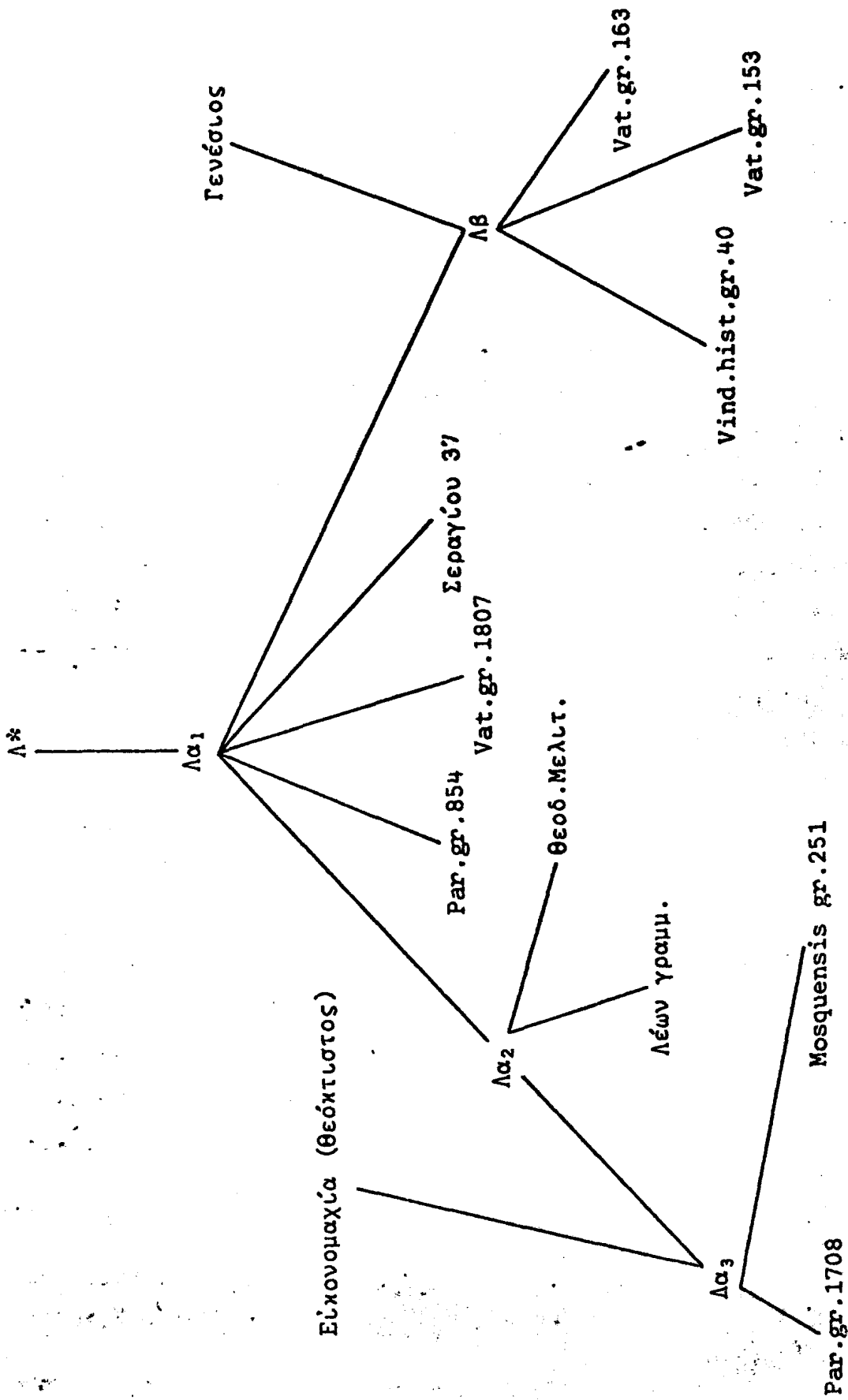
β) Τὸν ἐκτεταμένο Λογοθέτη (=Λβ) μέ ἐκπροσώπους τὰ χφ. Vaticanus gr. 153, Vaticanus gr. 163 καὶ Vindobonensis historicus gr. 40.

Ἄξιολογώμενες στὰ κείμενα τοῦ Λβ εἶναι οἱ παρατηρούμενες παρεμβολές ἀπὸ τὸν Γενέσιο καὶ στίς δύο παραδόσεις πάντως στὴν ἔκθεση τῶν γεγονότων ὁ πυρήνας εἶναι κοινός.

Γιὰ σαφέστερη ἀπεικόνιση τῶν σχέσεων τῶν δύο παραδόσεων τῆς χρονογραφίας τοῦ Λογοθέτη δύνουμε τὸ ἀκόλουθο σχεδιάγραμμα:

24. βλ. KARLIN-HAYTER, Deux histoires, σ. 454-455. Ἡ διαφορά τῶν Λα₁ καὶ Λα₂ ἀπὸ τὴν Λα₃ ἔγκειται στὴ διήγηση ποὺ παραδίδουν γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν εἰκόνων τὸ 843. Οἱ Λα₁ καὶ Λα₂ μορφές ἐξαίρουν τὴ συμβολὴ τοῦ θεοκτίστου ἐνῶ ἡ Λα₃, ἀντίθετα, προβάλλει τὸν Μιχαὴλ Γ' βλ. KARLIN-HAYTER, Deux histoires, σ. 455.

Ἐνδεικτικὸ τῆς δυσκολίας τοῦ προβλήματος εἶναι ὅτι μέχρι σήμερα ὑπάρχουν ἐκδόσεις μόνο τῶν ἐπιμέρους μορφῶν ἢ διασκευῶν, πού συχνά φέρονται μέ τὰ ὀνόματα ἀντιγραφῶν, διασκευαστῶν ἢ καί ἀνύπαρκτων συγγραφέων,²⁵ λείπει ὅμως ἡ ἔκδοση τοῦ αὐθεντικοῦ κειμένου τῆς χρονογραφίας τοῦ Λογοθέτη. Παρακάτω δίνουμε μιὰ ἀπαρίθμηση τῶν ἐκδομένων διασκευῶν:

α) Parisinus gr. 854, ff. 328-398. Πρώτη ἔκδοση ἀπό τόν J.A. Cramer, *Anecdota graeca e codicibus manuscriptis Bibliothecae Regiae Parisiensis*, τ. 2, Παρίσι 1839, σ. 243 - 379. Ἀνατύπωση: *Leonis Grammatici chronographia*, Βόννη 1842, 3-207₅ (=Ἀέων γραμμ.). Παραμένει ἀνέκδοτο τό τμήμα ff. 398 - 418, πού καλύπτει τό χρονικό διάστημα ἀπό τόν Λέοντα Ε΄ μέχρι τό ἐνδέκατο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος ΣΤ΄ τοῦ Σοφοῦ.

β) Parisinus gr. 1711, ff. 373-393^V. Πρώτη ἔκδοση ἀπό τόν Combefis στή σειρά τῆς Βυζαντιῆς τοῦ Λούβρου στόν τόμο τοῦ Θεοφάνη (1655). Ἀνατύπωση *Leonis Grammatici... ὁ.π. 207₆ - 331* (=Ἀέων γραμμ.), καί στήν PG 108 (1863) στ. 1037-1164. Τά δύο παραπάνω κείμενα συνενώθηκαν σέ ἕναν τόμο ἀπό τόν Bekker, ὁ ὁποῖος εἶχε τήν ἐσφαλμένη ἐντύπωση ὅτι τό χφ. Parisinus gr. 1711 παραδίδει κείμενο ἴδιο μέ τό κείμενο τοῦ ἀνέκδοτου τμήματος τοῦ Parisinus gr. 854, καί ἄρα συνεχίζει τή διήγησή του²⁶. Ὁ Λέων ὁ γραμματικός, ὅμως, δέν ἔγραψε πρωτότυπη χρονογραφία, ὅπως ὑπέθεσε ὁ πρῶτος ἐκδότης τοῦ κειμένου Combefis, ἀλλά ἀντέγραψε τμήμα τῆς χρονογραφίας τοῦ Λογοθέτη, καθώς δηλώνει ὁ ἴδιος στόν κολοφῶνα τοῦ χφ.: "ἔτελειώθη ἡ τῶν

25. Οἱ διασκευές αὐτές συχνά ἐκλαμβάνονται ἀπό πολλούς ἐρευνητές ὡς αὐτοτελῆ καί ἀνεξάρτητα κείμενα. Βλ. KAZDAN, *Chronika*, σ. 125.

26. Βλ. ŠESTAKOV, *Parižkaja rukopis*, σ. 167 κέξ. καί SERUYS, *Épitomé*, σ. 7-18.

νέων βασιλέων χρονογραφία, κληρωθεῖσα παρά Λέοντος γραμματικοῦ, μηνὺ Ἰουλίῳ ὀγδόῃ, ἑορτῇ τοῦ μεγάλου μάρτυρος Προκοπίου, ἔτους ςφκε', ἰνδικτικῶν ἐνδεκάτη" (Λέων γραμμ. 331₃₋₅).

γ) Monacensis gr. 218, ff. 1-106: Theodosii Meliteni qui fertur chronographia...ed. T.L.F. Tafel, Μόναχο 1859.

Ὁ θεοδόσιος Μελιτηνὸς εἶναι ἀνύπαρκτος συγγραφέας. Ὁ Tafel ἀπέδωσε σ' αὐτόν τὸ κείμενο, βασισμένος στὸν τίτλο τοῦ χφ. ὅπου ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς: "Εἰς τὴν κοσμοκοιλίαν ἐκ τῆς γενέσεως καὶ ἐξ ἄλλων ἱστορικῶν ἐφεξῆς συναγωγή καὶ διαφόρων χρονικῶν θεοδοσίου". Ὅπως, ὁμοῦς, ὁ ἕδλιος σημειώνει²⁷ τὸν τίτλο "recentior manus restituit". Πρόσφατα ὁ Kresten²⁸, ὕστερα ἀπὸ ἐπισταμένη ἐξέταση τοῦ κώδικα, ἔδειξε ὅτι ὁ τίτλος γράφηκε ἀπὸ τὸ γνωστὸ λόγιον Συμεῶν Καβάσιλα²⁹, ὁ ὅποιος στίς 9-1-1578 πούλησε τὸ χφ. ἀντὶ 12 "χρυσίνων" στὸν Στέφανο Gerlach. Ἐς σημειωθῆ, τέλος, ὅτι ὁ de Boor θεωροῦσε τὴν χρονογραφίαν τοῦ Μελιτηνοῦ ὡς τὸν καλύτερο ἀντιπρόσωπο τοῦ αὐθεντικοῦ (;) κειμένου τοῦ Λογοθέτη³⁰.

δ) Parisinus gr. 1708, ff. 287-368 (Συν. Γεωργ. Μον.) Πρῶτη ἔκδοσις μὲ τὸν τίτλο "Γεωργίου Μοναχοῦ βίου τῶν νέων Βασι-

27. Θεοδ. Μελιτ. 1.

28. Βλ. O. KRESTEN, Phantomgestalten in der byzantinischen Literaturgeschichte. Zu vier Titelfälschungen der 16 Jahrhunderts, JÖB 25, 1976, σ. 208-212. Τὴν ἀσάφεια γύρω ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή τῆς χρονογραφίας αὐτῆς εἶχε ἐπισημάνει καὶ ὁ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ, φύλλα, σ. 264 σημ. 5.

29. Βλ. γι' αὐτόν Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ, Μάξιμος Μαργούνλιος πρὸς Συμεῶνα Καβάσιλαν, ΕΕΒΣ 19, 1949, σ. 292-305, 393 (=Μεταβυζαντινὰ φιλολογικά, Ἀθήνα 1965, σ. 657-670). Τ. Α. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Πατριαρχική, Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, τ. 1, Ἀθήνα 1966, σ. 116-122, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

30. DE BOOR, Weiteres, σ. 89.

λέων" από τόν Combefis στό τόμο τῆς Συνέχειας τοῦ Θεοφάνη (1685). Ἀνατύπωση "Theophanes Continuatus...Χρονικόν σύντομον, Βόννη 1838, 763-924 καί στήν PG 109 (1863) στ. 823-984.³¹

ε) Mosquensis gr. 251. Πρώτη ἔκδοση "Χρονικόν σύντομον... Γεωργίου Μοναχοῦ" Ed. Ed. de Muralto, Πετρούπολη 1859. Ἀνατύπωση PG 110 (1863).

στ) Vaticanus gr. 153, ff. 198^v-221^v. Ἔκδ. ἀπό τόν V. M. Istrin, Khronika Georgija Amartola v drevnem slavnjano-russkom perevod, τ. II, Πετρούπολη 1922, σ. 1-65.

ζ) Vaticanus gr. 163, ff. 1-61. Ἀποσπάσματα ἐξέδωσε ὁ C. Hase στά σχόλια τῆς ἐκδόσεως τοῦ Λέοντος τοῦ Διακό - νου. Βλ. Λέων Διάκονος 418, 420, 423-427, 431 (Bonn)³².

31. Βλ. παρακάτω σ. 40 κέξ.

32. Παλιότερα ἐπικρατοῦσε ἡ ἐντύπωση ὅτι τό βατικανό χφ., στά φύλλα πού ἐξετάζουμε (ff.1-61), παρέδιδε τό χρονικό τοῦ Ψευδοπολυδεύκη. Ἔτσι ὁ Hase ἀποκαλεῖ τό χρονικό, ἀνώνυμο "quem Iul. Polluam dicunt" (σχόλια τοῦ Hase στήν ἔκδοση τοῦ Λέοντος τοῦ Διακό - νου, σ. 418 Bonn). Πρβλ. HIRSCH, Studien, σ. 280 κέξ. Ὁ TH. PREGER, ὅμως, (Der Chronist Iulios Polydeukes, eine Titelfälschung des Andreas Darmarios, BZ 1, 1892, σ.51) ἔδειξε ὅτι τό χφ. δέν ἔχει σχέση μέ τόν Ψευδοπολυδεύκη ἀλλά μέ τό χρονικό τοῦ Σ.Α. Βλ. C. DE BOOR, Zur Chronik des Pseudopolydeukes, BZ 2, 1893, σ. 564. Πρβλ. O. KRESTEN, Andreas Darmarios und die handschriftliche Überlieferung des Pseudo-Julios Polydeukes, JÖB 18, 1969, σ. 137 σημ. 4. Νέα μελέτη τοῦ χφ. ἔγινε ἀπό τόν PRAECHTER, Kaisergeschichte σ. 484 κέξ., κυρίως ὅμως ἀπό τόν ŠESTAKOV, O rukopisjakh, σ. 43 κέξ., ὁ ὁποῖος ἐπισήμανε τή στενή του σχέση μέ τόν Γεώργ. Μον. Istrin καί τόν Ψ.Σ. Ἀξίζει νά τονιστῇ ἰδιαίτερα ἡ παρατήρηση τοῦ DE BOOR, Zur Chronik... ὁ.π., σ. 567, τήν ὁποία ἐπανέλαβε ἀργότερα καί ὁ KRUMBACHER, Geschichte, σ. 364, ὅτι τό χφ. περιέχει ἐκτενῆ ἀποσπάσματα ἀπό τόν Θεοφάνη. Ἄς σημειωθῇ, τέλος, ὅτι τό βατικανό χφ. ὅπως καί ὁ Parisinus gr. 1712, μπορεῖ νά θεωρηθῇ ἱστορική ἐγκυκλοπαίδεια, ἀφοῦ παραδίδει, ἐκτός ἀπό

Συγγραφέας τοῦ "ὑπό ἀναζήτησιν" ἀϋθεντικοῦ κειμένου εἶναι ὁ Συμεών ὁ Μάγιστρος, γνωστός καί ὡς Λογοθέτης. Παλιότερα θεωροῦσαν προβληματική τήν ταύτισή του μέ τόν Συμεών τόν Μεταφραστή (συντάκτη τοῦ περίφημου Μηνολογίου)³³. Σήμερα, μετά τίς μελέτες τοῦ Vasilievskij, πού πρῶτος ὑποστήριξε τήν ταύτιση τῶν δύο προσώπων³⁴, καί πρόσφατα τοῦ Ševčenko καί τοῦ Οἰκονομίδου, πού ἔρριξαν νέο φῶς στή σχετική ἔρευνα³⁵, εἴμαστε σχεδόν βέβαιοι ὅτι Συμεών ὁ Μάγιστρος καί Λογοθέτης καί Συμεών ὁ Μεταφραστής εἶναι ἕνα καί τό αὐτό πρόσωπο³⁶.

τόν Λογοθέτη, τή χρονογραφία τοῦ Μανασσῆ καί τά ἱστορικά κείμενα τοῦ Χωνιάτη, τοῦ Κύνναμου καί τοῦ Ἀκροπολίτη. Βιβλιογραφικές ἐνδείξεις γιά τό χφ. ἔχουν συγκεντρωθῆ ἀπό τοὺς P. CARNART-V. PERI, *Sussidi bibliografici per i manoscritti greci della biblioteca Vaticana*, (Studi e Testi, 261), Βατικανό 1970, σ. 382-383.

33. Βλ. σχετικά LEMERLE, *Humanisme*, σ. 293-294 ὅπου καί ἡ σχετική βιβλιογραφία.

34. V. VASILIEVSKIJ, *O žizni i trudakh Simeona Metafrasta*, ŽMNP 212, 1880, σ. 379-437. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Sinodalnij Kodeks Metafrasta*, ŽMNP 311, 1897, σ. 332-404. Βλ. ὅμως καί τίς παρατηρήσεις τοῦ H. DELEHAYE, *La Vie de Saint Paul le Jeune (†955) et la chronologie de Métaphraste*, *Mélanges d'hagiographie grecque et latine*, (Subs hag. 42), Βρυξέλλες 1966, σ. 84-116.

35. ŠEVČENKO, *Poems*, σ. 210 κέξ. καί ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ, *Two Seals*, σ. 323-326. Εἰδικά γιά τό ἄρθρο τοῦ Ševčenko βλ. τίς παρατηρήσεις τοῦ J. KODER, *Der Fünfzehnsilber am kaiserlichen Hof um das Jahr 900*, *Bsl* 33, 1972, σ. 214-219 καί τοῦ M. J. JEFFREYS, *The Nature and Origins of the Political Verse*, *DOP* 23, 1974, σ. 169 κέξ. Οἱ παρατηρήσεις ἀναφέρονται στή μετρική τῶν ποιημάτων.

36. Βλ. DE BOOR, *Weiteres*, σ. 89-90. Ν.Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ, *Εἰς Συμεῶνα τόν Μεταφραστήν*, *ΕΕΒΣ* 23, 1953, σ. 120 (=Σύλλαβος βυζαντινῶν μελετῶν καί κειμένων, Ἀθήνα 1961, σ. 205), ὁ ὅποιος δέχεται τήν ταύτιση, ἀλλά "Εἰς ἐμέ δέν μένει οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι χρονογραφία τοῦ Συμεῶνος δέν ὑπάρχει κἄν", *MORAVCSIK, Byzantinoturcica*, τ. I, σ. 515 καί κυρίως ΚΑΪΔΑΝ, *Chro-*

Σχετικὰ μέ τίς χρονολογίες τῆς ζωῆς του σώζονται ἀρκε-
τές μαρτυρίες ἀπό ἄλλους συγγραφεῖς, ἀλλά καί μέσα στό ἔδι-
τό ἔργο του, πού μᾶς βοηθοῦν νά τόν τοποθετήσουμε στό δεύ-
τερο μισό τοῦ 10ου αἰ. Ἔτσι γνωρίζουμε ὅτι, ὅταν πέθανε ὁ
Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος (9-11-959), ὁ Λογοθέτης ἦ-
ταν πατρίκιος καί πρωτοασηκηῆτις καί ὅτι ἐξακολούθησε νά κα-
τέχη τά ἔδρα ἀξιώματα ὡς τόν Ἰούλιο τοῦ 968³⁷. Ὁ Λέων ὁ
Διάκονος ἀναφέρει ὅτι κατά τή διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Ἰ-
ωάννη Τριμισκῆ, στή συγκέντρωση πού ἔγινε ὕστερα ἀπό ἐπιθυ-
μία τοῦ αὐτοκράτορα γιά νά ἐρμηνεύσουν "οἱ περὶ τῶν μετεώ-
ρων ἐσχολακότες" τήν ἐμφάνιση ἐνός κομήτη, μεταξύ τῶν πα-
ρευρεθέντων ὑπῆρχε καί "Συμεώνης τε ὁ λογοθέτης καί μάγι-
στρος"³⁸. Ἀπό τήν ἐπιγραφή ἐξάλλου ἐνός ἀπό τά ποιήματα
πού παραδύδει τό χφ. τοῦ Σκυλίτζη τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης
τῆς Μαδρίτης ("Συμεών πατρικίου καί ἀσηκηῆτις, τοῦ νυνὶ μα-
γίστρου καί στρατιωτικοῦ εἰς Κωνσταντῖνον τόν Πορφυρογέννη-
τον βασιλέα") συμπεραίνουμε ὅτι ὁ Συμεών διατέλεσε καί λο-
γοθέτης τοῦ στρατιωτικοῦ³⁹. φαίνεται, ὅμως, ὅτι δέν παρέμει-
νε γιά πολύ στό ἀξίωμα αὐτό, ἀφοῦ ἡ τελευταία εὑρεση πού ἔ-
χουμε γιά τό ἄτομό του τόν μνημονεύει ὡς λογοθέτη τοῦ δρό-

nika, σ. 128 σημ. 24, ὁ ὅποιος πιστεύει ὅτι τό θέμα τοῦ ταυ-
τισμοῦ παραμένει ἀνοιχτό. TOY ΙΔΙΟΥ, The Byzantine Family of
Dermokaites, Bsl 36, 1975, σ. 192.

37. Βλ. ŠEVČENKO, Poems, σ. 216 καί ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ, Two
Seals, σ. 324 σημ. 4.

38. Λέων Διάκονος, 168-169 (Bonn). Εἶναι ἄξιο προσοχῆς
ὅτι οἱ δύο σφραγίδες τοῦ Συμεών, πού δημοσίευσε πρόσφατα ὁ
Οἰκονομίδης, ἔχουν διακόσμηση πού θυμίζει ἀστρολογικά σύμ-
βολα, γεγονός πού ἐναρμονίζεται μέ τή μαρτυρία τοῦ Λέοντος
τοῦ Διακόνου (ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΕΣ, Two Seals, σ. 325-326).

39. ŠEVČENKO, Poems, σ. 210, 219-220.

μου, λειτούργημα πού, όπως φαίνεται, τό διατήρησε ως τό θάνατό του⁴⁰. Ὁ ἄραβας ἱστορικός Yahya ibn Said ἀναφέρει ὅτι στίς ἀρχές τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορα Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου (976-1025) ἦταν ἰδιαίτερα γνωστός ὁ Συμεών "γραμματεὺς" καί λογοθέτης, ὁ ὅποιος συνέθετε βίους ἀγίων⁴¹. Ἀκόμη, ὁ γεωργιανός Ἐφραίμ ὁ μικρός, σύγχρονος τοῦ Yahya, παραδίδει ὅτι ἡ ἀκμή τοῦ Συμεών συμπίπτει μέ τό ἕκτο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Βασιλείου Β' δηλ. τό 982⁴².

Πέρα ἀπό τίς ἔμμεσες αὐτές πληροφορίες⁴³, σώζεται ἐπι-

40. "Στίχοι τοῦ Οὐρανοῦ πρὸς τόν Συμεῶνα τόν Μεταφραστήν καί λογοθέτην τοῦ δρόμου". S.G.MERCATI, *Versi di Niceforo Uranos in morte di Simeone Metafrasta*, *Anat Boll* 68, 1950, σ. 126-134 (= *Collectanea Byzantina*, τ.Ι, Μάρι 1970, σ. 565-573). Στή συλλογή τῶν ἐπιστολῶν τοῦ 10ου αἰώνα πού ἔχει ἐκδώσει ὁ DARROUZÈS βασιζόμενος στά χφ. *Patmiacus gr.* 706 καί *Athoniensis Lavra* Ω 126 ὑπάρχουν πολλές ἐπιστολές "Συμεών μαγίστρου καί λογοθέτου τοῦ δρόμου". Βλ. J.DARROUZÈS, *Épistoliers*, σ. 99-163. Βλ. ἀκόμη τό Συναξάριο τοῦ Συμεών πού ἔγραψε ὁ Μάρκος Εὐγενικός: Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ, Ἀνεκδότα ἑλληνικά συγγραμμάτια... ἔγγραφα τε καί ἄλλα κείμενα... (= Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικός φιλολογικὸς Σύλλογος, Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη, Παράρτημα τοῦ ΙΗ' τόμου) Κωνσταντινούπολη 1888, σ. 100-101. Γιά περισσότερα στοιχεῖα βλ. ŠEVČENKO, *Poems*, σ. 217.

41. *Histoire de Yahya Ibn Said d' Antioche*, éd. et trad. en français par I.KRATCHKOVSKY-A.VASILIEV (*Patrologia Orientalis*, 23), Παρίσι 1932, σ. 402. Η. DELEHAYE, *La Vie...* ὁ.π., σ. 114-116. Πρβλ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *Two Seals*, σ. 325 σημ. 9.

42. P. PEETERS, *Anat Boll* 29, 1910, σ. 358 (βιβλιοκρισία τῆς μελέτης τοῦ P.K.KEKELIDZE, *Simeon Metafrast po gruzinskim istočnikam*, *Trudy Kievskoi Dykhovnoi Akademii*, τ.1, 1910/II, σ. 172-191). Βλ. ἀκόμη ΧΡΥΣ. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Συμεών ὁ Μεταφραστής κατὰ γεωργιανὰς πηγὰς, Ἐκκλ. φάρος 8, 1911, σ. 149-153 (μετάφραση ἀποσπασμάτων τῆς ὕλης μελέτης).

43. Ἄς σημειωθῇ ὅτι ὁ ἄγνωστος συντάκτης τῆς "Πεύρας" τοῦ Εὐσταθίου τοῦ Ρωμαίου μνημονεύει ὅτι σέ δίκη "περὶ πλαστοῦ" παρευρισκόταν ἐκτός ἀπὸ τόν Εὐστάθιο καί ὁ Λογοθέτης. Βλ. Ι. ΖΕΠΟΥ - Π. ΖΕΠΟΥ, *Jus Graecoromanum*, τ.4, Ἀθήνα 1931,

στολή του Συμεών "Εἰς τόν Δερμοκαΐτην", γνωστόν καί ἀπό ἄλλες πηγές μοναχό τοῦ Ὀλύμπου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πού ἔζησε στά μέσα τοῦ 10ου αἰώνα⁴⁴. Σέ ἄλλη ἐπιστολή πού ἀπευθύνει ὁ Ἰδιος στούς μοναχοὺς "εἰς τόν Ὀλυμπον, εἰς τόν Κυμινᾶν, εἰς τό Λάτρος καί εἰς τόν Ἀθῶν", τοὺς παρακαλεῖ νά προσεύχωνται γιά τή νίκη τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων ἐναντίον τοῦ "ἀθέου Χαμβδᾶ". Πιθανότατα ὑπαινίσσεται τίς πολεμικές ἐπιχειρήσεις τῶν Βυζαντινῶν ἐναντίον τῶν Ἀράβων τῶν ἐτῶν 953-954⁴⁵. Σέ γράμμα του πρὸς τόν μητροπολίτη Πατρῶν ὁ Λογοθέτης ἐκφράζει τή χαρά του γιά τή χειροτονία τοῦ "καλοῦ θεοδηγίου". Πρόκειται, χωρὶς ἀμφιβολία, γιά τὸ μητροπολίτη Ἀθηνῶν Θεοδήγιο, ὁ ὁποῖος κατεῖχε τὸ μητροπολιτικὸ θρόνο μεταξύ 981 καί 1006⁴⁶. Τέλος, σώζονται στίχοι τοῦ Λογοθέτη "Εἰς τὸν κύριον Στυλια - νόν τὸν πρωτοασηκηρῆτην", ὁ ὁποῖος ξέρουμε ὅτι ἔζησε πρὸς τὰ τέλη τοῦ 10ου αἰώνα⁴⁷. Ἀπὸ τίς μαρτυρίες αὐτές εἶναι δυνατὸ ἡ ἀκμὴ τοῦ Σ.Λ. νά τοποθετηθῇ μέ βεβαιότητα στό δεύτερο

σ.237. Πρβλ. G.WEISS, *Hohe Richter in Konstantinopel. Eustathios Rhomaios und seine Kollegen*, JÖB 22, 1973, σ.119.

44. DARROUZÈS, *Épistoliers*, ἀρ. 86, σ. 148. Πρβλ. D.M. NICOL, *The Byzantine Family of Dermokaites circa 940 - 1453*, Bsl 35, 1974, σ. 2-3. A.P. KAZDAN, *The Byzantine Family of Dermokaites*, Bsl 36, 1975, σ. 192.

45. Βλ. σχετικὰ A. VASILIEV-M. CANARD, *Byzance et les raves*, τ. II/1, Βρυξέλλες 1968, σ. 348 κέξ. Ἡ HÉLÈNE AMR-WEILER, *Un Discours inédit de Constantin Porphyrogénète*, *Travaux et Mémoires* 2, 1967, σ. 395 σημ. 10, ὑποστηρίζει ὅτι πρόκειται γιά τίς ἐπιχειρήσεις τοῦ 958 ἐνῶ ὁ ἐκδότης τῆς ἐπιστολῆς DARROUZÈS, *Épistoliers*, ἀρ. 83, σ. 146, προτείνει τὸ ἔτος 964.

46. DARROUZÈS, *Épistoliers*, ἀρ. 4, σ. 101. Ἀκόμη Α.Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ - Λ.ΒΡΑΝΟΥΣΗ, *Τὰ χαράγματα τοῦ Παρθενῶνος*, Ἀθήνα 1973, σ. 65 (ἀρ. 73), σ. 157 (ἀρ. 196).

47. Ὀλόκληρο τὸ κείμενο στήν PG 114, στ.133-135 ἀπόσπασμα ἔχει ἐκδώσει ὁ S.G.MERCATI, *Versi... ὁ.π.*, σ.129-130.

μισό του 10ου αιώνα.

Τό έτος θανάτου του Συμεών παραμένει άγνωστο. 'Ο Οικονομίδης ύποστήριξε πρόσφατα ότι ως *terminus post quem* του θανάτου του μπορεί νά θεωρηθῆ τό έτος 987, όπότε έπανῆλθε στην Κωνσταντινούπολη ύστερα από όκταετη αιχμαλωσία στη Βαγδάτη ό Νικηφόρος Ούρανός". . . τήν έκ Βαβυλώνος φυγήν ώνησάμενος καί τήν βασιλίδα καταλαβών"⁴⁸. Γνωρίζουμε ότι ό Ούρανός ἦταν στενός φίλος του Λογοθέτη καί έγραφε γι' αυτόν συγκινητικούς στίχους άμέσως σχεδόν μετά τό θάνατο του τελευταίου, ό όποιος, έτσι, πρέπει νά τοποθετηθῆ μέ αρκετή σιγουριά μετά τό 987.

Γιά νά συνοψίσουμε:

α) Συμεών Λογοθέτης καί ό Συμεών Μεταφραστής είναι ένα καί τό αυτό πρόσωπο.

β) Χρόνος άκμῆς του Συμεών είναι τό δεύτερο μισό του 10ου αιώνα⁴⁹.

γ) 'Ο θάνατός του συνέβη όπωσδήποτε μετά τό 987.

'Ο Λογοθέτης ύπῆρξε σημαντική καί πολυσχιδής προσωπικότητα του 10ου αιώνα⁵⁰. 'Η ύπηρεσία του στις ανώτατες βαθμίδες τῆς κρατικῆς μηχανῆς δέν τόν έμπόδισε νά έχη πλούσια συγγραφική επίδοση σέ όλα σχεδόν τά εἶδη του πεζού καί ποι-

48. Σκυλίτζης 341²⁴⁻²⁵ (Thurn). Πρβλ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ, *Two Seals*, σ. 325 σημ. 12 καί Α. ΔΑΙΝ, *La "Tactique" de Nicéphore Ouranos*, Παρίσι 1937, σ. 134 καί σημ. 2.

49. "Ας σημειωθῆ ότι ό Μ. JUGIE, *Sur la vie et les procédés littéraires de Syméon Métaphraste*, *Échos d'Orient* 26, 1923, σ. 5-10, ύποστηρίζει ότι τά τελευταία έργα του Συμεών ύσως γράφτηκαν στις αρχές του 11ου αιώνα.

50. 'Αξίζει νά αναφέρουμε ότι έναν αιώνα άργότερα ό Μιχαήλ Ψελλός έγραψε έγκώμιο καί ακολουθία για τόν Συμεών Λογοθέτη. Βλ. Ε. KURTZ-F. DREXL, *Michaelis Pselli scripta minora*, τ. I, Μιλάνο 1936, σ. 94-107 ('Εγκώμιο) καί 108-119 ('Ακολουθία).

ητικοῦ λόγου. Ἔτσι, ἐκτός ἀπό θεολογικά, ἐπιστολογραφικά καί ποιητικά κείμενα⁵¹, ἔγραψε καί τή γνωστή χρονογραφία, ἀντλώντας ἀπό παλιότερες πηγές, κυρίως, ὁμως, ἀπό ἓνα χαμένο σήμερα χρονογραφικό κείμενο, τήν "Ἐπιτομή", τῆς ὁποίας παραδύδει ἐκτενέστατα ἀποσπάσματα⁵². Ἡ χρονογραφία τοῦ Σ.Λ. εἶχε μεγάλη ἀπήχηση στή σύγχρονή του ἀλλά καί στή μεταγενέστερη ἱστοριογραφία, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ μέγας σχετικά ἀριθμός τῶν χφ. πού τήν παραδύδουν. Ἀποτέλεσμα τῆς διαδόσεως αὐτῆς ἦταν νά γίνουν πολλές συμπληρώσεις καί μεταβολές, πού, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, ἀλλοίωσαν σέ μεγάλο βαθμό τό ἀρχικό κείμενο.

Ἡ ἐξέταση ὁμως τῆς ἐσωτερικῆς δομῆς τῶν διάφορων μορφῶν τῆς χρονογραφίας τοῦ Σ.Λ. σέ συνδυασμό καί μέ τά δεδομένα τοῦ Ψ.Σ. μπορεῖ νά ὀδηγήσῃ σέ μιὰ ὁπωσδήποτε καλύτερη προσέγγιση στό ἀuthεντικό κείμενο τοῦ Λογοθέτη καί συνάμα νά ἀποσαφηνίσῃ τή σχέση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στά δύο αὐτά κείμενα (δηλ. Σ.Λ. καί Ψ.Σ.).

Τό θέμα τῶν διασκευῶν τῆς χρονογραφίας τοῦ Λογοθέτη καί τῶν σχέσεών της μέ τά λοιπά χρονογραφικά κείμενα ἐκείνης τῆς περιόδου ἔχει ἰδιαίτερα ἀπασχολήσει ὀρισμένους ἐρευνητές, ὅπως τόν Vasilievskij, τόν Ostrogorsky καί τόν Kazdan. Ὁ τελευταῖος, στή μελέτη του *Khronika Simëona Logofeta, Viz. Vrem. 15, 1959, σ. 125-143*, ὑποστηρίζει, ἀκολουθώντας τοῦς δύο προηγούμενους, ὅτι τά χρονικά Θεοῦ. Μελιτ., "Λέων γραμμ., Συν. Γεωργ. Μον., Γεωργ. Μον. Muralt, Γεωργ. Μον. Istrin καί Ψ.Σ.

51. Βλ. σχετικά BECK, Kirche, σ. 570-575. DARROUZÈS, *Épistoliers*, σ. 33-38 καί Α.Δ. ΚΟΜΙΝΗ, Τό βυζαντινόν ἱερόν ἐπιγράμμα καί οἱ ἐπιγραμματοποιοί, Ἀθήνα 1966, σ. 143-144. J. KODER, *Ein dreifaltigkeits Hymnus des Symeon Metaphrastes*, JÖBG 14, 1965, σ. 129-138 καί ΞΕΝΩΕΝΚΟ, *Poems*, σ. 218 σημ. 55 ὅπου καί βιβλιογραφία.

52. Γιά τήν Ἐπιτομή βλ. παρακάτω σ. 74 κέξ.

ἀποτελοῦν ἀπλές διασκευές τοῦ ἴδιου κειμένου, δηλ. τοῦ χρονικοῦ τοῦ Λογοθέτη. Προχωρώντας ὅμως περὶ σσότερο, διακρίνει τρεῖς αὐτοτελεῖς κύκλους συνθέσεως τοῦ χρονικοῦ, καθένας ἀπὸ τοὺς ὁποῖους πιστεύει ὅτι χαρακτηρίζεται ἀπὸ διαφορετικὸ πολιτικὸ προσανατολισμό.

Στόν πρῶτο κύκλο περιλαμβάνονται οἱ Συν. Γεωργ. Μον., Γεωργ. Μον. Murali, *Λέων γραμμ., Θεοδ. Μελιτ. καὶ ὀρισμένα ἀκόμη χφφ. τοῦ Λογοθέτη⁵³. Ἡ σύνταξη αὐτή, τὴν ὁποία ὁ Καζδαν τοποθετεῖ μεταξύ 948 καὶ 963⁵⁴, γράφηκε σὲ περιβάλλον φιλικὸ πρὸς τὸν Ρωμανὸ Λακακηνό⁵⁵, μέ βάση, ὅπως λέει, ἄγνωστο βίος τοῦ αὐτοκράτορα Βασιλείου Α', καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν μαθητῶν τοῦ Φωτίου⁵⁶.

Στό δεύτερο κύκλο κατατάσσει τὸν Γεωργ. Μον. Istrin καὶ τὴν παλαιοσλαβικὴ μετάφραση τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ. Ἡ σύνταξη αὐτὴ πιστεύει ὅτι παραδίδει κείμενο τοῦ Λογοθέτη ἀναθεωρημένο στὴν ἐποχὴ τῶν Φωκάδων⁵⁷.

Ἡ χρονογραφία τοῦ Ψ.Σ., σύμφωνα μέ τὴ γνώμη τοῦ Καζδαν, εἶναι ὁ μοναδικὸς ἐκπρόσωπος τοῦ τρίτου κύκλου συντάξεως τοῦ Λογοθέτη. Γράφηκε μᾶλλον στοὺς "δημοκρατικούς κύκλους τῆς

53. ΚΑΖΔΑΝ, *Khronika*, σ. 130, 141.

54. ΚΑΖΔΑΝ, *Khronika*, σ. 141.

55. Γνώμη τοῦ HIRSCH, *Studien*, σ. 80 κέξ., τὴν ὁποία δέχονται ὅλοι οἱ ἐρευνητές.

56. ΚΑΖΔΑΝ, *Khronika*, σ. 141.

57. "Ο.π., σ. 131. Ἡ παλαιοσλαβικὴ μετάφραση ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν V.M. ISTRIN, *Khronika Georgija Amartola v drevnem slavanorusskom perevode*, τ.1-3, Πετροῦπολη - Λένινγκραντ 1920-1930. Ὁ ΚΑΖΔΑΝ, *Khronika*, σ. 141 πιστεύει ὅτι ἡ δευτέρη σύνταξη βασίστηκε καὶ σὲ χρονικὰ σημειώματα (*Annales*) τοῦ κρατοῦσαν στὰ μοναστήρια.

Κωνσταντινουπόλεως" καί γιά τή συγγραφή της χρησιμοποιήθη-
καν καί άλλα κείμενα, μεταξύ τῶν ὁποίων ὁ γνωστός λιβέλλος
έναντίον τοῦ Φωτίου⁵⁸. Γιά καλύτερη κατατόπιση στίς ἀπόψεις
τοῦ Každan παραθέτουμε τό ἀκόλουθο σχῆμα:

Συντάξεις τοῦ Λογοθέτη μέ βάση τό χωρισμό τοῦ
Každan

A	B	Γ
948-963	ca.963	ca.963
*Λέων. γραμμ. θεοδ. μελιτ. Συν. Γεωργ. Μον. κ. ᾶ.	Γεωργ. Μον. Istrin Παλαιοσλαβική με- τάφραση Γεωργ. Μοναχοῦ	Ψευδοσυμεών

Ὅπως ἔχει ἤδη παρατηρήσει ὁ Jenkins, στίς ὑποθέσεις
αὐτές τοῦ Každan ὑπάρχουν σημεῖα μέ τά ὁποῖα ὅλοι συμφωνοῦν,
ὅπως ὁ ὀρθός χωρισμός τοῦ χρονικοῦ στά δύο πρῶτα στάδια, ἡ
κατάταξη τῶν κειμένων κ.λπ.⁵⁹ Πρέπει ὅμως νά ληφθῇ ὑπόψη ὅ-
τι ὁ Každan περιόρισε τήν ἔρευνά του στό χρονικό διάστημα
813-948 τοῦ κύκλου τοῦ Σ.Λ. καί τοῦ Ψ.Σ. Αὐτό ἔχει μεγάλη
σημασία, γιατί τόσο τό ἀνέκδοτο μέρος τοῦ χρονικοῦ τοῦ Ψ.Σ.,
πού πρέπει νά δεχτοῦμε ὅτι ἀποτελεῖ ἐνιαῖο ἔργο, ὅσο καί
χφφ. τοῦ κύκλου τοῦ Λογοθέτη πού δέν ἐρευνηθήκαν (π.χ. ὁ
Vaticanus gr. 1807) μποροῦν, ἂν μελετηθοῦν, νά ἐνισχύσουν
μερικά ἀπό τά συμπεράσματα τοῦ Každan, παράλληλα ὅμως καί
νά ἀνατρέφουν ἄλλα ἐπιχειρήματά του.

58. KAŽDAN, *Khronika*, σ. 132 κέξ., 141.

59. JENKINS, *Accuracy*, σ. 94.

Σχετικά με τή διαίρεση πού προτείνει ο ρώσος μελετητής είναι δυνατό να παρατηρήσουμε τά ακόλουθα: για τό πρώτο στάδιο τής συνθέσεως του χρονικού δέν υπάρχουν σοβαρές αντιρρήσεις. Τό γεγονός ότι τά περισσότερα χφφ. του Λογοθέτησματούν στό 948 μπορεί να θεωρηθῆ ως ασφαλές τεκμήριο γιατόν καθορισμό του *terminus post quem* τής συνθέσεως του χρονικού. Ο *Vasilievskij* εξάλλου⁶⁰ ως *terminus post quem* θεωρεῖ τό ἔτος 963, ὁπότε, σύμφωνα μέ τή μαρτυρία του *Σκυλίτζη*⁶¹, πέθανε ὁ γιός του Ρωμανοῦ του Λακαπηνοῦ Στέφανος, ὁ θάνατος του ὁποίου ὁμως δέ μνημονεύεται στή χρονογραφία του Σ.Λ. Πρόκειται για *argumentum ex silentio* πού δέν κείθει, γιατί, μέ βάση τόν ἴδιο συλλογισμό, θά μπορούσαμε να ὑποθέσουμε ὅτι ἡ χρονογραφία του Σ.Λ. γράφτηκε πρίν καί ἀπό τό 959, ἀφοῦ δέν υπάρχει σ' αὐτήν καμιά μνεῖα για τό θάνατο του Κωνσταντίνου Ζ' του Πορφυρογέννητου, γιατόν ὁποιο, ὅπως εἶδαμε⁶², ἔγραψε ἐπίσης κείμενα ὁ Λογοθέτης.

Ἀλλά παρόμοιες ὑποθέσεις μᾶς ἀπομακρύνουν ἀπό τόν ὀρθό προσδιορισμό του χρόνου συνθέσεως τής συντάξεως αὐτῆς, ὁ ὁποῖος μπορεί να καθοριστῆ ἀσφαλέστερα, ἂν στηριχτοῦμε ὄχι σέ, ἐπισηπλή ἄλλωστε, χρονολογικά δεδομένα, ἀλλά κυρίως στό διαφορετικό πολιτικό προσανατολισμό ἀπό τόν ὁποιο διαπνέεται ἐκαστοτε ἡ ἀφήγηση. Ἔτσι τό 963 θά μπορούσε να θεωρηθῆ *terminus ante quem* για τήν πρώτη σύνθεση του χρονικού του Σ.Λ. πού περιέχει ἀρκετά ἐγκωμιαστικά στοιχεία γιατόν Ρωμανό Λακαπηνό, καί *post quem* για τή δεύτερη, πού ἀποκλίνει ὑπέρτων

60. Βλ. V. VASILIEVSKIJ, *Dva nadgrobnykh stikhotvore - nija Simeona Logotheta, Viz. Vrem.* 3, 1896, σ. 574-578. Μέ τήν ἀποψη αὐτή συμφωνεῖ καί ὁ ΚΑΖΔΑΝ, *Χρονικά*, σ. 141.

61. *Σκυλίτζης*, 255⁶⁶⁻⁷² (Thurn).

62. Βλ. παραπάνω σ. 13.

Φωκάδων.

Στή δεύτερη σύνταξη τῆς χρονογραφίας τοῦ Λογοθέτη ὁ Καζ-
dan κατέταξε, ὅπως ἤδη ἀναφέραμε⁶³, τόν Γεωργ. Μον. Istrin
καί τήν παλαιοσλαβική μετάφραση τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ⁶⁴. Ἄ-
στόσο στήν ἴδια σύνταξη πρέπει νά ἐνταχθοῦν καί ἄλλα κείμενα,
ὅπως ἐκεῖνο τοῦ χφ. Vindobonensis hist. gr. 40, "δίδυμου ἀ-
δελφοῦ τοῦ Γεωργ. Μον. Istrin"⁶⁵ καί, κυρίως, τό φανερά ὑγι-
έστερο κείμενο τοῦ Vaticanus gr. 163, χειρογράφου ἰδιαίτε-
ρα ἀξιόλογου γιά τήν παράδοση τῆς χρονογραφίας τοῦ Λογοθέτη.⁶⁶

Καί στά δύο αὐτά κείμενα εὐκόλα κανεῖς διαπιστώνει ση-
μεῖα ἀναθεωρήσεως, καί ἀκόμη πρόδηλα εὐμενῆ στάση ὑπέρ τῶν
Φωκάδων στή διήγηση τῶν τελευταίων κυρίως ἐτῶν. Λέμε τελευ-
ταίων, γιατί, κατά πᾶσα πιθανότητα, ἡ διήγηση σέ ὅλα τά κεί-
μενα τῆς δεύτερης συντάξεως, ἐκτός ἀπό τόν Γεωργ. Μον. Istrin,
φθάνει τουλάχιστον ὡς τό ἔτος 963. Τή γνώμη μας αὐτή τή στη-
ρίζουμε καί στό γεγονός ὅτι καί ἄλλα κείμενα πού, καθώς φαί-
νεται, συνδέονται στενά μέ τή δεύτερη σύνταξη τοῦ Λογοθέτη,
δηλ. ἡ Συν. Θεοφ. καί ὁ Ψ.Σ., σταματοῦν ἐπίσης κοντά στό ἔ-
τος αὐτό. Στήν πραγματικότητα, τόσο ἡ Συν. Θεοφ. στήν περίο-
δο 945-961 (δηλ. τό 6ο βιβλίο τοῦ ἔργου) ὅσο καί ὁ Ψ.Σ. στήν
ἴδια περίοδο παρουσιάζουν ἐντυπωσιακές ὁμοιότητες μέ τά κεί-
μενα πού ἐντάξαμε στή δεύτερη σύνταξη τοῦ Λογοθέτη, καί κυ-
ρίως σέ ὅ,τι ἀφορᾷ στήν ἀναθεώρηση καί στό γνωστό πολιτικό

63. Βλ. παραπάνω σ. 18.

64. Γιά τῶν φιλοφωκαδικό χαρακτήρα τοῦ Γεωργ. Μον. Is-
trin βλ. H. GRÉGOIRE, La carrière du premier Nicéphore Pho-
cas, Προσφορά εἰς Στίλπωνα Π. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1953,
(Ἑλληνικά, παρ. 4), σ. 240-243, 250-252. Ἀξίζει νά σημειω-
θῇ ὅτι τά ἀποσπάσματα ἀπό τό κείμενο αὐτό πού ἐπισημάνει ὁ
Grégoire παραδίδονται καί ἀπό τόν Vaticanus gr. 163.

65. DE BOOR, Chronik, σ. 234.

66. Βλ. σημ. 31.

προσανατολισμό τῆς συντάξεως αὐτῆς⁶⁷. Γιά νά φανῆ αὐτό καλύτερα δύνουμε δύο παραδείγματα μέ παράλληλα χωρία ἀπό τόν Ψ.Σ., τή Συν. Θεοφ. καί τόν Vaticanus gr. 163:⁶⁸

Συν. Θεοφ. 442₁₈₋₂₂

Μετά δέ τό μόνον καταλειφθῆναι αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον προεχειρίσατο Βασίλειον τόν πρωτοβεστιάριον αὐτοῦ, τόν ἀπό παλλακῆς φυσικόν υἱόν Ρωμανοῦ τοῦ πρό αὐτοῦ Βασιλέως, πατρίκιον καί παρακοιμώμενον καί παραδυναστεύοντα τῆς συγκλήτου. Οὗτος δέ ἦν ἐχέφρων καί λόγιος...

Ψ.Σ. 754₁₈₋₂₃

Μετά γοῦν τό μόνον καταλειφθῆναι τόν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον προεχειρίσατο Βασίλειον τόν πρωτοβεστιάριον αὐτοῦ, τόν ἀπό παλλακῆς φυσικόν υἱόν Ρωμανοῦ τοῦ πρό αὐτοῦ βασιλέως, πατρίκιον καί παρακοιμώμενον καί παραδυναστεύοντα τῆς συγκλήτου. Οὗτος δέ ἦν ἐχέφρων καί λόγιος...

Vaticanus gr. 163 f.58^v

Ὁ δέ βασιλεύς Κωνσταντῖνος ὁ πορφυρογέννητος καταλειφθεὶς μόνος μονοκράτωρ προεχειρίσατο Βασίλειον τόν πρωτοβεστιάριον αὐτοῦ, τόν ἀπό παλλακίδος φυσικόν υἱόν Ρωμανοῦ τοῦ πρό αὐτοῦ βασιλέως καί πενθεροῦ αὐτοῦ, πατρίκιον καί παρακοιμώμενον καί παραδυναστεύοντα τῆς συγκλήτου. Οὗτος δέ ἦν ἐχέφρων....

67. A.P. KAŽDAN, O sostave tak nazyvaemoj "Khroniki prodolžatelej Geofana", Viz. Vrem. 19, 1961, σ. 76-96.

68. Στά χωρία πού παρατίθενται ἀπό τό ἀνέκδοτο τμήμα τοῦ Ψ.Σ. καθώς καί ἀπό τά χφφ. τοῦ "κύκλου" τοῦ Λογοθέτη ἡ ὀρθογραφία ἔχει ἀποκατασταθῆ σιωπηρά.

Συν.θεοφ. 471¹¹⁻¹⁵

Τὰς δὲ ἀδελφὰς αὐτοῦ Ζωὴν καὶ Θεοδώραν καὶ Ἀγάθην καὶ Θεοφανώ καὶ Ἄνναν ἐκ τῶν βασιλικῶν δόμων εἰς τὰ Κανικλείου, ἐν οἷς Σοφία ἢ αὐγουστα ἢ τοῦ Χριστοφόρου καὶ τοῦ βασιλέως ἦν ἀποκεκαρμένη μοναχὴ, κατήγαγεν καὶ μοναχὰς ἀπέκλειρεν....

Ψ.Σ. 757¹⁵⁻²⁰

Τὰς δὲ ἀδελφὰς αὐτοῦ Ζωὴν καὶ Θεοδώραν, Ἀγάθην καὶ Θεοφανώ καὶ Ἄννην ἀπὸ τῶν βασιλικῶν κατήγαγε δόμων καὶ εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον τὸν λεγόμενον Κανικλείου, ἐν ᾧ καὶ Σοφία αὐγουστα ἢ τοῦ Χριστοφόρου βασιλέως γαμετὴ ἦν, ἀπήγαγεν καὶ μετὰ διέκλειρεν ἡμερῶν εἰς τὸ Ἀντιόχου ἐπλήρωσεν...

Vat.gr. 163 f.60

Τὰς δὲ ἀδελφὰς αὐτοῦ Ζωὴν καὶ Θεοδώραν καὶ Ἀγάθην καὶ Θεοφανώ καὶ Ἄνναν ἐκ τῶν βασιλικῶν δόμων εἰς τὰ Κανικλείου κατήγαγεν, ἐν οἷς καὶ Σοφία ἢ αὐγουστα ἢ τοῦ βασιλέως Χριστοφόρου σύνευνος ἦν ἀποκεκαρμένη μοναχὴ, καὶ μοναχὰς ἀπέκλειρε...⁶⁹

Βασιζόμενοι στὶς παραπάνω διαπιστώσεις μπορούμε νὰ διατυπώσουμε τὴν ὑπόθεση ὅτι ἡ δεύτερη σύνταξη τοῦ Λογοθέτη δέ

69. Ὁ HIRSCH, Studien, σ. 279-283, ὑποστηρίζει τὴ σφαλερῆ ἄποψη ὅτι ὁ Ψ.Σ. καὶ ὁ Vaticanus gr. 163 ἀντλοῦν ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τῆς Συν.θεοφ. ἐπιπλέον διατείνεται (ὁ.π.σ.181) ὅτι τὸ ἕκτο βιβλίον τῆς Συν.θεοφ. γράφτηκε σὲ διαφορετικὲς χρονικὲς ἐποχές: ἡ περίοδος 886-948 ἐπὶ Νικηφόρου Φωκά ἐνῶ ἡ περίοδος 948-963 ἐπὶ Ρωμανοῦ Β'. Ὁρθότερα ὁ J.B.BURY, The Treatise De Administrando Imperio, BZ 15, 1906 σ. 572 σημ.2, τὸ χρονολογεῖ στὴν ἐποχὴ τοῦ Νικηφόρου Φωκά ἢ καὶ ἀργότερα. Μὲ τὴ γνώμη τοῦ Bury συμφωνεῖ καὶ ὁ KAZDAN, Ο βοστανε...ὁ.π., σ. 77 κέξ.

σταματοῦσε, ὅπως ἡ προηγούμενη, στό ἔτος 948 ἀλλά ἔφθανε ὡς τό 963 περίπου, γεγονός κού φαίνεται νά ἐπιβεβαιώνεται καί ἀπό τά χφφ. τῆς δεύτερης συντάξεως. Ἔλναι ὀλοφάνερο ὅτι τά κείμενα αὐτά, κού παρουσιάζουν τόσες ὀμοιότητες καί διακόπτονται μεταξύ 961 καί 963⁷⁰, ἀντλοῦν ἀπό κοινή πηγὴ εὐνοῦκή πρὸς τούς Φωκάδες. Ἐν αὐτῇ ἡ πηγὴ ἀκοδοθῆ στόν Λογοθέτη, ἐρμηνεύεται καλύτερα τό περιεχόμενο καί ἡ πολιτική τοποθέτησή της. Πιστεύουμε συγκεκριμένα ὅτι πρόκειται γιά μιάν ἀναθεωρημένη ἔκδοση τῆς χρονογραφίας του, κού ἔγινε ἀπό τόν ἔδλο τόν Λογοθέτη μετά τό 963. Ὅπως προαναφέραμε, ὁ Λογοθέτης ἔζησε τουλάχιστον ὡς τό 987. Ἦταν μάλιστα πρωτοσηκρητὶς ἐπὶ Κωνσταντίνου Ζ', Ρωμανοῦ Β' καί Νικηφόρου Φωκά καί στενός συνεργάτης ὄλων αὐτῶν τῶν αὐτοκρατόρων, ὅπως δείχνουν τά νομικά κείμενα ἐκεῖνης τῆς περιόδου⁷¹. Ἔλναι λοιπόν λογικό νά σκεφτοῦμε ὅτι ὁ Λογοθέτης, ἀφοῦ συνέθεσε, σέ πρῶτο στάδιο, τὴ χρονογραφία του μεταξύ 948 καί 963, ἔπειτα ἔσως μετά τὴν ἀνοδο στό θρόνο τοῦ Νικηφόρου Φωκά, ἀποφάσισε νά ἀναθεωρήσει τό κείμενο του καί νά τό συμπληρώσει ὡς τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη⁷², παρεμβάλλοντας στή διήγηση πολλά ἐγκωμιαστικά στοιχεῖα γιά τὴν οἰκογένεια τῶν Φωκάδων καί τόν ἐκπρόσωπό της κού κυβερνοῦσε τό Βυζάντιο, τά ὀκοῦα ἔσως ἀντλησε ἀπό μιὰ ἱστορία τῆς οἰκογένειας τῶν Φωκάδων κού γράφτηκε ἐκεῖνη πε-

70. Πρὸβλ. Συν. Θεοφ. 480-481, Ψ.Σ. 759-760, Vaticanus gr. 163 f. 60^v-61.

71. Βλ. Ι. ΖΕΠΟΥ-Π. ΖΕΠΟΥ, Jus Graecoromanum, ὀ.π. τ.1, σ. 249-255.

72. Δέν μποροῦμε πάντως νά ἀποκλείσουμε τὴν πιθανότητα ἡ φιλοφωκαδικὴ συνέχεια νά γράφτηκε ἀπό τόν Συμεών πολύ ἀργότερα, στά πρῶτα χρόνια τοῦ Βασιλείου Β', μετά τὴν ἀποκατάσταση τῶν Φωκάδων.

ρίπου τήν περίοδο, ὅπως ὑποθέτει ὁ Každan⁷³. Οἱ ἀπόψεις μας διαφαίνονται καλύτερα στό ἀκόλουθο σχῆμα:

Μορφές τοῦ Λογοθέτη

A	B
948-963	post 963
*Λέων γραμμ. θεοδ. Μελιτ. Συν. Γεωργ. Μον. Vat. gr. 1807 Λέων γραμμ.	Γεωργ. Μον. Istrin Vat. gr. 163 Vind.hist.gr. 40 Ψευδοσυμεών Συν. θεοφ. (6ο βιβλίο)

Πρέπει νά σημειωθῆ ὅτι παρόμοιες μεταγενέστερες ἀναθεωρήσεις καί συμπληρώσεις παρατηροῦνται σέ πολλά ἄλλα ἱστορικά κείμενα τῆς βυζαντινῆς περιόδου, ὅπως στόν Θεοφάνη, στόν Γεώργιο Μοναχό, στόν Ἰωάννη Σκυλίτζη, στόν Ἰωάννη Κύνναμο

73. Εἶναι σήμερα γνωστό ὅτι μετά τό 963 καί ὡς τό τέλος τοῦ 10ου αἰώνα ἀναπτύχθηκε εἰδική ἱστοριογραφία γιά τόν Νικηφόρο Φωκά καί τήν οἰκογένειά του. Σχετική ἔρευνα τοῦ Α. ΚΑΖΔΑΝ, *Istočniki Lva Diakona i Skilitsy dlja istorii tre - tei četverti X stoletija, Viz. Vrem.* 20, 1962, σ. 106-128, διέκρινε δύο κείμενα (Α καί Β) πού σώζονται ἔμμεσα ἀπό τόν Λέοντα τόν Διάκονο, τόν Ἰωάννη Σκυλίτζη, τόν Ἰωάννη Ζωναρά κ.ἄ. Τό πρῶτο ἀπό αὐτά διάκειται ἐχθρικά πρὸς τοὺς Φωκάδες καί εὐνοϊκά πρὸς τόν πατριάρχη Πολύευκτο καί τόν αὐτοκράτορα Ἰωάννη Τριμισκῆ (ΚΑΖΔΑΝ, ὁ.π., σ. 114). Τό δεύτερο πραγματεύεται τήν ἱστορία τῆς οἰκογένειας τῶν Φωκάδων ἀρχίζει ἀπό τόν παππού τοῦ αὐτοκράτορα Νικηφόρο Φωκά τόν πρῶτο (τέλη 9ου αἰώνα) καί καταλήγει στίς ἐκστρατεῖες τοῦ Νικηφόρου Φωκά Β'. Τό κείμενο Β διαπνέεται, ὅπως εἶναι φυσικό, ἀπό εὐνοϊκή διάθεση πρὸς τοὺς Φωκάδες (ΚΑΖΔΑΝ, ὁ.π., σ. 115 κέξ., 119-125). Πρβλ. καί I. DJURIC, *Porodića Foka*, ZRVI 17, 1976, σ. 260 κέξ. Θά πρέπει, πάντως, νά ἀναφέρουμε ἐδῶ ὅτι ὁ Λογοθέ-

κ.α. 74.

Ἀνακεφαλαιώνουμε τά οὐσιώδη σημεῖα τῆς βλαστικῆς αὐτῆς ἀνασκοπήσεως τοῦ προβλήματος "Λογοθέτης":

της δέν εἶχε τόση ἀνάγκη νά ἀνατρέξη σέ φιλοφωκαδικά κείμενα, ἀφοῦ εἶχε στή διάθεσή του προφορικές πηγές ἀλλά καί τά αὐτοκρατορικά ἀρχεῖα.

74. Βλ. σχετικά J.B.BURY, A. History... ὁ.π., σ. 454. Πρβλ. καί P.WIRTH, Zur Frage nach dem authentischen Titel von Johannes Kinnamos Geschichtswerk, Byz. 41, σ. 375-377. Ε.Θ.ΤΣΟΛΑΚΗ, Ἡ συνέχεια τῆς χρονογραφίας τοῦ Ἰωάννου Σκυλίτη, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 75-99. Ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης εἶχε παρόμοια συνήθεια. Βλ. Β.ΛΑΟΥΡΔΑ, Εἰς Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, ΕΕΒΣ 23, 1953, σ. 545. Ἄν ὁ συλλογισμός μας γιά τήν ἀναθεωρημένη δεύτερη ἔκδοση τῆς χρονογραφίας τοῦ Λογοθέτη εἶναι σωστός, τότε, γιά λόγους καθαρά χρονολογικούς, αἴρεται ἡ ἀπόδοση στόν Θεόδωρο Δαφνοπάτη τοῦ ἔκτου βιβλίου τῆς Συν. Θεοφ. (Ὁ ΚΑΖΔΑΝ, ὁ.π., σ. 80, 90 τή δέχεται μόνο γιά τό τελευταῖο τμήμα), τό ὅποιο εἶδαμε ὅτι ἔχει στενή σχέση μέ τή δεύτερη ἔκδοση τοῦ Λογοθέτη. Ἡ τελευταία μνεῖα πού ἔχουμε γιά τόν Δαφνοπάτη μπορεῖ νά προσδιοριστῆ, μέ ἀκρίβεια, στά τέλη τοῦ 959 μέ ἀρχές τοῦ 960, ὁπότε ἔγινε ἑπαρχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Συν. Θεοφ. 470γ-8. Βλ. τά ἄρθρα τῶν V.LAURENT, ΘΗΕ 4, στ. 985-986 καί J.DARROUZÈS, DHGE 14, στ. 80-82. ΑΛΚΜΗΝΗΣ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ-ΖΑΦΡΑΚΑ, Ὁ Ἀνώυμος λόγος "Ἐπί τῆ τῶν Βουλγάρων συμβάσει", Βυζαντινά 8, 1976, σ. 354-355, ὅπου ὑπάρχει πλούσια βιβλιογραφία), ἐνῶ, ὅπως εἶδαμε, στή δεύτερη ἔκδοση τοῦ Λογοθέτη καί στό τρίτο μέρος τῆς Συν. Θεοφ. διαπιστώνεται εὐνοια πρὸς τοὺς Φωκάδες. Ἄς σημειωθῆ ἔδῳ ὅτι ἡ ἀπόδοση στόν Δαφνοπάτη τοῦ ἔκτου βιβλίου τῆς Συν. Θεοφ. δέν ἔγινε γιά πρώτη φορά ἀπό τόν Σακκελίωνα, τόν Krumbacher ἢ τόν Šestakov, ὅπως πιστεύεται (βλ. JENKINS, Background, σ. 19. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, The peace with Bulgaria (927) celebrated by Theodore Daphnopates, Polychronion, Festschrift Franz Dölger zum 75. Geburtstag, Χαϊδελβέργη 1966, σ. 302. ΑΛΚΜΗΝΗΣ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ-ΖΑΦΡΑΚΑ, ὁ.π., σ. 354), ἀλλά ἀπό τόν H. LEICH στόν πρόλογο (σ. LVII) τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ "Περὶ βασιλείου τάξεως" τοῦ Πορφυρογεννήτου (Λιψία 1751). Βλ. σχετικά A. RAMBAUD, L'empire grec au dixième siècle, Constantin Porphyrogénète, Παρίσι 1870, (ἀνάτ. Ν. Ὑόρκη, χ.χ.), σ. 65 σημ. 7, σ. 116, καί HIRSCH, Studien, σ. 284 σημ. 1, 361).

α) Τά κείμενα που αποτελούν διασκευές της αὐθεντικῆς χρονογραφίας τοῦ Λογοθέτη μποροῦν νά κατανεμηθοῦν σέ δύο ομάδες, που ἀντιστοιχοῦν σέ δύο αὐτοτελεῖς συντάξεις τοῦ κειμένου, τήν Α καί τήν Β (ἀναθεωρημένη), καί ὄχι σέ τρεῖς, ὅπως ὑποστήριξε ὁ Καζδαν.

β) Ὁ Ψ.Σ. παραδίδει κείμενο που εἶναι πιό κοντά στή Β σύνταξη τοῦ Σ.Λ., στήν ὁποία μπορεῖ γι' αὐτό νά ἐνταχθῆ.

Πρὶν κλείσουμε τό κεφάλαιο τῆς Εἰσαγωγῆς κρίνουμε σκόπιμο νά ποῦμε λίγα λόγια καί γιά τό θέμα τῆς ἐπιρροῆς τῆς χρονογραφίας τοῦ Ψ.Σ. στή μεταγενέστερη ἱστοριογραφία, καί κυρίως στόν Γεώργιο Κεδρηνό.

Γιά τόν Γεώργιο Κεδρηνό καί τή ζωή του δέ γνωρίζουμε σχεδόν τίποτε· εἰκάζεται μόνο ὅτι ἦταν μοναχός. Ἡ χρονογραφία του, που γράφτηκε μᾶλλον στά τέλη τοῦ 11ου ἢ στίς ἀρχές τοῦ 12ου αἰώνα, περιλαμβάνει τήν ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων ἀπό τή Δημιουργία ὡς τό 1057 καί εἶναι ἰδιαίτερα γνωστή στους μελετητές γιά τήν ἀπόλυτη ἐξάρτησή της ἀπό τή χρονογραφία τοῦ Σκυλίτζη, τήν ὁποία ἀντιγράφει σχεδόν κατά λέξη γιά τή χρονική περίοδο 811-1057⁷⁵. Γιά τή σύνταξη ὅμως τοῦ τμήματος τῆς χρονογραφίας του ἀπό τή Δημιουργία τοῦ κόσμου ὡς τό 811 ὁ Κεδρηνός εἶναι γνωστό ὅτι εἶχε ὑπόψη του τό κείμενο τοῦ Ψ.Σ.

Πρῶτος, ἀπ' ὅσο ξέρω, ὁ Heinrich Gelzer παρατήρησε τή στενή σχέση που ὑπάρχει μεταξύ Ψ.Σ. καί Κεδρηνοῦ, τήν ὁποία καί ἐξέτασε στό κεφάλαιο "Der Parisinus 1712 und des Georgios Kedrenos σύνοψις ἱστορική" τοῦ ἔργου του "Sextus Iulius Africanus und die byzantinische Chronographie" τ. II/1, Λιψία 1885,

75. KRUMBACHER, Geschichte, σ. 368-369. MORAVCSIK, Byzantinoturcica, σ. 273-274. Βλ. ἀκόμη J. THURN, Ioannis Scylitziae Synopsis Historiarum... ὁ.π., σ. XXVI-XXVIII.

σ. 357-384. Ὁ γερμανὸς ἐρευνητὴς μελέτησε συστηματικὰ τὴν πηγὴν τοῦ Κεδρηνοῦ ἀπὸ τῆς Δημιουργίας ὡς τῆς Ρωμαϊκῆς περιόδου καὶ ἔδειξε ὅτι ὁ Ψ.Σ. ἀποτελεσε τὴν κύρια πηγὴν τοῦ Κεδρηνοῦ γιὰ τὸ διάστημα αὐτό, σέ συνδυασμὸν μὲ τὰ κείμενα τοῦ Μαλάλα, τοῦ Γεωργίου Συγκέλλου, τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ κ.ἄ.⁷⁶

Τὴν ἔρευνα τοῦ Gelzer συνέχισε, ἀργότερα, ὁ Karl Praechter, ποὺ ἀσχολήθηκε περισσότερο μὲ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἐξαρτήσεως τοῦ Κεδρηνοῦ ἀπὸ τὸν Ψ.Σ. Σέ σχετικὴ μελέτη του⁷⁷ προβαίνει σέ ἀνάλυση τῶν κηγῶν τῆς χρονογραφίας τοῦ Ψ.Σ. καὶ τοῦ Κεδρηνοῦ, γιὰ τὴν περίοδο ἀπὸ τὸν Διοκλητιανὸν ὡς τὸ θάνατον τοῦ Ἰουστινίου Α', καὶ διαπιστώνει ὅτι ὁ Κεδρηνοὸς βασικὰ ἀντιγράφει τὸν Ψ.Σ., συγχρόνως ὅμως ἀντλεῖ καὶ ἀπὸ ἄλλα κείμενα, ὅπως ἀπὸ τὸν Γεώργιον Μοναχόν, τὴν Ἐπιτομὴν κ.ἄ. Ἀνάμεσα στ' ἄλλα ὁ Praechter ἐπισημαίνει καὶ τὸ ἐξῆς: ὅτι βασικὴ πηγὴ τοῦ Ψ.Σ. γιὰ τὸ χρονικὸν διάστημα 284-813 εἶναι ἡ χρονογραφία τοῦ Θεοφάνη. Τὸ κείμενον ὅμως τοῦ Θεοφάνη, ποὺ παραδίδεται ἀπὸ τὸν Ψ.Σ., ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν ζ τῶν χφφ. τοῦ χρονογράφου⁷⁸, ἐνῶ ὁ Κεδρηνοὸς, ὅπως τονίζει ὁ Praechter⁷⁹, ἂν καὶ ἀντιγράφει τὸν Ψ.Σ., παραδίδει γιὰ τὸ ἴδιον χρονικὸν διάστημα κείμενον τοῦ Θεοφάνη ποὺ ἀνήκει εἰς τὴν οἰκογένειαν χ⁸⁰. Τὸ γεγονός εἶναι δυσεξηγήτου. Πιθανὴ φαίνεται ἡ ἄποψη ὅτι ὁ Κεδρηνοὸς χρησιμοποίησε, ὅπου ὁ Ψ.Σ. ἀντλεῖ ἀπὸ τὸν Θεοφάνη, ἕνα ἄλλο, καλὺτερον κατὰ τὴν

76. GELZER, Sextus, τ. II/1, σ. 357-358 κέξ.

77. PRAECHTER, Kedrenos, σ. 27-106.

78. PRAECHTER, Kedrenos, σ. 5.

79. Ὁ.π.

80. C. DE BOOR, Theophanis chronographia, τ. II, Λιψία 1885, σ. 357. Πρβλ. καὶ PREOBRAZHENSKIJ, Vorläufige Thesen, σ. 631-632.

γνώμη του, χφ. τοῦ θεοφάνη. Λύση στό πρόβλημα αὐτό μπορεῖ νά βρεθῆ μόνον ὅταν ἐξεταστοῦν ἡ ἄμεση καί ἔμμεση χειρόγραφο- παράδοση τοῦ θεοφάνη⁸¹ σέ συνδυασμό μέ τόν Ψ.Σ. καί τόν Κεδρηνό.

Σκοπός αὐτῆς τῆς εἰσαγωγῆς ἦταν μιὰ γενική ἐπισκόπηση τῶν προβλημάτων τῆς χρονογραφίας στό 10ο αἰώνα μέ κεντρικό πυρήνα τή χρονογραφία τοῦ Λογοθέτη καί τίς διάφορες μορφές της, στίς ὁποῦες, ὅπως εἶπαμε, μπορεῖ νά ἐνταχθῆ καί τό κείμενο τοῦ Ψ.Σ. Ἡ σχέση μεταξύ ὄλων αὐτῶν τῶν κειμένων εἶναι ἓνα πρόβλημα, πού, ὅπως εἶδαμε, παραμένει ἀνοικτό, γιατί ἀπαιτεῖ διεξοδική, καί κυρίως συγκριτική μελέτη ἀνάμεσα στά διάφορα χειρόγραφα πού παραδίδουν κείμενο μέ πιθανή σχέση πρός τήν ἀύθεντική χρονογραφία τοῦ Λογοθέτη.

Στή διατριβή αὐτή, ἀφοῦ γίνη, γιά πρώτη φορά, συνολική θεώρηση τῆς χρονογραφίας τοῦ Ψ.Σ., θά ἀναζητηθοῦν στοιχεῖα πού μποροῦν νά βοηθήσουν στή σωστή κατανόηση τῆς δομῆς τοῦ κειμένου αὐτοῦ καί, ἀκόμη περισσότερο, στόν ὀρθό προσδιορισμό τῶν σχέσεών του μέ ἄλλα συναφῆ κείμενα, πράγμα πού, ὅπως εἶπαμε ἤδη, μπορεῖ νά συμβάλῃ γενικότερα στήν προώθηση τῆς ἔρευνας γιά τά προβλήματα τῆς χρονογραφίας στό 10ο αἰώνα.

81. Ἡ ὁποία δέν ἔχει ἐξεταστῆ ἱκανοποιητικά. Βλ. N.G. WILSON, A Manuscript of Theophanes in Oxford, DOP 26, 1972, σ. 357-360.

Π Ρ Ω Τ Ο Μ Ε Ρ Ο Σ

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ - ΕΚΔΟΣΕΙΣ

I. Χειρόγραφη παράδοση

Όπως αναφέραμε ήδη, ή χρονογραφία του Ψ.Σ. παραδίδεται από ένα μόνο χειρόγραφο, τόν Parisinus gr. 1712. Αποσπάσματα από τό ἕδλο κείμενο, αντιγραμμένα ὁμως από τό παρισινό χειρόγραφο, σώζονται καί στό χφ. Scorialensis gr. 243(Υ.Ι.4).

A' Parisinus gr. 1712

Τό χειρόγραφο αὐτό εἶναι ένα από τά κεί σημαντικά για τή βυζαντινή ιστοριογραφία: ἐκτός από τή χρονογραφία του Ψ.Σ. παραδίδει ὡς codex unicus τό ιστοριογραφικό ἔργο του Λέοντος του Διακόνου καθώς ἐπίσης καί τή χρονογραφία του Μιχαήλ Ψελλοῦ.

Πρώτη, ἀνώνυμη, περιγραφή του χφ. δημοσιεύτηκε στόν παλιό κατάλογο χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων¹. Ἐπειτα ὁ Κ. Σάθας² καί ὁ Η. Οmont³ περιέγραψαν συνοπτικά τόν κώδικα. Πληρέστερες, ὁμως, περιγραφές ἔδωσαν ὁ

1. Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae, τ.ΙΙ, Παρίσι 1740, σ. 391.

2. Κ. ΣΑΘΑΣ, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τ.4, Παρίσι 1874, σ. CXLIII.

3. Η. OMONT, Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothéque Nationale, τ. ΙΙ, Παρίσι 1888, σ. 128.

N. Bubenov⁴, ο K. Praechter⁵ και ιδιαίτερα ο N. Παναγιωτάκης, ο οποίος μελέτησε λεπτομερειακά το χειρόγραφο και παρουσίασε νέα στοιχεία σχετικά με την ιστορία του⁶. Όσα έκθέτουμε παρακάτω βασίζονται στα πορίσματα του Παναγιωτάκη και έχουν κυρίως χαρακτήρα συμπληρωματικό.

Τό χφ. αποτελείται από 430 φύλλα αριθμημένα, σε νεώτερη εποχή, με αραβικούς αριθμούς. Τα φύλλα 1-422 είναι περιγραμμένα, ενώ τα υπόλοιπα χαρτιά, διαστάσεων 20,1 x 30,2 εκ., εκτός από τα φύλλα 1-6 και 421-422 τα οποία έχουν, συγκριτικά με τα υπόλοιπα, μικρότερο πλάτος, κυμαινόμενο από 0,51 έως 0,75 εκ. Τόν παλιότερο κώδικα αποτελούν τα φύλλα 7-420, ενώ τα υπόλοιπα έχουν γραφή και έπειτα συσταχθῆ στον κώδικα στις αρχές του 16ου αιώνα⁷. Το χειρόγραφο περιέχει, συνοπτικά, τα ακόλουθα έργα:

1. ff. 1-3^v : Πίνακας περιεχομένων στα ελληνικά.
2. f. 4^{r-v} : "Περὶ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων..." Έκδ. FR. DVORNIK, Greek Uniates and the Number of Oecumenical Councils, Mélanges Eugène Tisserant, τ. II (Studi e Testi 232), Βατικανό 1964, σ. 96-97 (=Photian and Byzantine Ecclesiastical Studies <Var. Reprints> Λονδίνο 1974, ἀρ. XVIII). Πρβλ. D. STIERNON, Autour de Constantinople IV, REB 25, 1967, σ. 185-188.
3. ff. 4^v-5^v : Στίχ(οι) εἰς τ(άς) συνόδ(ους). Έκδ. Κ. ΣΙΜΩΝΙΔΗ, Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων θεολογικαὶ γραφαὶ τέσσαρες, Λονδίνο 1865, σ. 219-221 (ὡς ἔργο τοῦ Ψελλοῦ). Ὁ DVOR-

4. N. BUBNOV, Viz.Vrem. 2, 1895, σ. 145-151.

5. PRAECHTER, Kaisergeschichte, σ. 484-491.

6. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, Λέων Διάκονος, σ. 44-55.

7. Ὁ.π.

ΝΙΚ (δ.π., σ. 97-98) ἐκδύδελ τμήμα τοῦ ἔργου ὡς πεζό. Ὁ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ (Λέων Διάκονος, σ. 47) ἔδειξε ὅτι οἱ στίχοι εἶναι ἔργο τοῦ Ἰωάννη Πλουσιαδηνοῦ⁸.

- 4.f. 5^V : Χρονολογικὲς σημειώσεις ἀπὸ τὸν Ἀδάμ μέχρι τῆς σύνοδο τῆς Φλωρεντίας.
- 5.ff. 6-12^V : Ἀρχὴ τῆς χρονογραφίας τοῦ Λογοθέτη.
- 6.ff. 13-18^V : "Ἐκφρασις" τῆς Ἀγίας Σοφίας. Βλ. T. PREGER, *Scriptores originum Constantinopolitanaarum*, τ. I, Λιψία 1901, σ. 74-108.
- 7.ff. 18^V-272: Ψευδοσυμεῶν
- 8.ff. 272-322: Λέων ὁ Διάκονος.
- 9.ff. 322-422: Χρονογραφία τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ.
- 10.f. 424 (τό f. 423 εἶναι λευκό): Ὀδοιπορικὸ ἀπὸ τὴν Κύπρο στὸ Tabriz, κρωτεύουσα τοῦ Οὐζοῦν Χασάν. Ἐκδ. E. EBERSOLT, *Un itinéraire de Chypre en Perse d'après le Parisinus gr. 1712*, BZ 15, 1906, σ. 223-226.
- 11.ff. 424^V-426^V: Περιγραφή τῶν στρατιωτικῶν ταγμάτων τῆς αὐλῆς τοῦ Μωάμεθ Β'. Ἐκδ. S. BASTAV, *Ordo Portae, Description grecque de la Porte et de l'armée du Sultan*

8. Βλ. γι' αὐτόν κυρίως M. MANOUSSACAS, *Recherches sur la vie de Jean Plousiadēnos (Joseph de Méthone) (1429?-1500)* REB 17, 1959, σ. 28-51. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ἀνέκδοτοι στίχοι καὶ νέος αὐτόγραφος κώδιξ τοῦ Ἰωάννου Πλουσιαδηνοῦ, Ἀθηνᾶ 68, 1965, σ. 49-72, 397. Ἐπίσης Z.N. ΤΣΙΡΠΑΝΛΗ, Ὁ Ἰωάννης Πλουσιαδηνός καὶ ἡ συναῦτικὴ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ Κεφαλᾶ στὸ Χάνδακα, *Θησαυρίσματα* 3, 1964, σ. 1-28. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Τὸ κληροδότημα τοῦ καρδινάλιου Βησσαρίωνος γιὰ τοὺς φιλενωτικούς τῆς βενετοκρατουμένης Κρήτης (1439-17ος αἰ.), *Θεσσαλονίκη* 1967, σ. 98 κέξ. ΦΑΝΗΣ ΜΑΥΡΟΕΙΔΗ-ΠΛΟΥΜΙΔΗ, Ἐγγραφα ἀναφερόμενα στὶς ἔριδες τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετίας στὰ τέλη τοῦ 15 αἰῶνα, *Θησαυρίσματα* 8, 1971, σ. 115 κέξ.

Mehmed II, Βουδαπέστη 1947.

12. ff. 426^v-427^v: Χρονολογικές σημειώσεις σχετικές με τήν ίδρυση τῆς Ρώμης καί τήν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
13. ff. 427^v-428^v: Διήγηση γιά τήν πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπό τόν Μουράτ Α' (1422) καί γιά τήν ἄλωση (1453).
14. f. 429^{r-v}: Προφητεία σέ βενετική διάλεκτο (μέ ἑλληνική μετάφραση) γιά τόν Κάρολο Η'.
15. ff. 429^v-430^v: Βραχύ χρονικό τοῦ τύπου III (Lokalchroniken) κατά τόν Schreiner, πού τό κατατάσσει στά βενετοβυζαντινά χρονικά. Βλ. P. SCHREINER, Die byzantinische Kleinchroniken (CFHB XII/1), τ. 1, Βιέννη 1975, ἀρ. 52, σ. 370-371.

Ἐπιπλέον ἀπό τήν παραπάνω περιγραφή μπορούμε νά ποῦμε μέ βεβαιότητα ὅτι ὁ ἄγνωστος λόγιος, ὁ ὁποῖος συγκρότησε τό παλιότερο τμήμα τοῦ χφ. (ff. 7-420), εἶχε σκοπό νά συναπαρτίσει ἕνα ἐγχειρίδιο παγκόσμιας ἱστορίας ἀρχίζοντας ἀπό τή Δημιουργία τοῦ κόσμου καί φθάνοντας ὡς τό 1074⁹. Ἡ ἀποψη αὐτή ἐνισχύεται καί ἀπό τή σειρά μέ τήν ὁποία τά κείμενα ἔχουν ἀντιγραφῆ στό χειρόγραφο. Προηγεῖται ὁ Ψ.Σ. (Δημιουργία-962) ἀκολουθεῖ ὁ Λέων ὁ Διάκονος (959-976) καί τή διήγηση κλείνει ὁ Μιχαήλ Ψελλός (976-1074).

Ἡ ὑπόθεση τοῦ Παναγιωτάκη ὅτι ἐνδεχομένως ὁ ἕδος ὁ Ψελλός εἶναι ὁ ἀνώνυμος πού εἶχε τήν πρωτοβουλία νά συγκροτήσῃ ἔτσι τήν ἱστοριογραφική συναγωγή πού περιλαμβάνεται στόν Parisinus gr. 1712 εἶναι ἰδιαίτερα ἐλκυστική, ἂν καί ἡ ἀπό-

9. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ, Λέων Διάκονος, σ. 55-56.

δειξη της είναι δύσκολη¹⁰.

Μέ τή χρονολόγηση του χφ. κατακλάστηκαν, κατά καιρούς, αρκετοί έρευνητές, οί όποιοι όμως-χαρακτηριστικό γιά τή δυσκολία του πράγματος- κατέληξαν σέ διαφορετικά συμπεράσματα ό καθένας. Έτσι ό Preger τό χρονολογεῖ στόν 11ο αἰώνα¹¹, ό Hase στόν 11ο ἢ 12ο¹², ό Praechter¹³, ό Renault¹⁴, ό Beck¹⁵ καί ό Παναγιωτάκης¹⁶ στό 12ο αἰώνα, ό Gelzer¹⁷ καί ό Darrouzès¹⁸ στό 13ο, ένῶ ό Dvornik στό 14ο αἰώνα¹⁹.

Προσωπικά πιστεύουμε ότι τό χφ. δέν μπορεῖ νά χρονολογηθῆ μετά τό 13ο αἰώνα, έπειδή ό γραφικός του χαρακτήρας περιλαμβάνει αρκετά στοιχεῖα μεγαλογράμματος ρυθμοῦ²⁰, καί γενικά γιατί παρουσιάζει κοινά στοιχεῖα μέ τή γραφή εκείνης τῆς έποχῆς, ὅπως προκύπτει από τή σύγκρισή του μέ όρισμένα

10. Ό.π., σ. 56. 'Αξίζει νά σημειωθῆ ότι μᾶς ἔχουν παραδοθῆ αρκετά " ιστορικά" χειρόγραφα συγκροτημένα από έπιμέρους έργα, πού καλύπτουν μιᾶ μεγάλη χρονική περίοδο. Βλ. H.G. BECK, Überlieferungsgeschichte der byzantinischen Literatur στόν τόμο Geschichte der Textüberlieferung der antiken und mittelalterlichen Literatur, τ. 1, Ζυρίχη 1961, σ. 437.

11. T. PREGER, ό.π., σ. XX.

12. Στην είσαγωγή τῆς έκδόσεως του Λέοντος του Διακό - νου, σ. XI.

13. PRAECHTER, Kaisergeschichte, σ. 487.

14. Στην είσαγωγή τῆς έκδόσεως του Ψελλου, σ. LXI.

15. BECK, ό.π., σ. 443.

16. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, Λέων Διάκονος, σ. 56.

17. GELZER, Sextus, τ. II/1, σ. 357 σημ. 1.

18. J. DARROUZÈS, REB 25, 1967, σ. 285.

19. FR. DVORNIK, ό.π., σ. 94.

20. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, ό.π.

άλλα χρονολογημένα χειρόγραφα²¹. Δυστυχώς ούτε τό επίχειρμα της πυκνής ή όχι παρουσίας γραμμάτων μεγαλογράμματος ρυθμού, τό όποιο, όπως έδειξε ή Follieri, δέν έχει άπόλυτη ίσχύ²², ούτε ή σύγκριση μέ χφφ. της ΐδίας έποχής (12ος -13ος αϊ.) είναι δυνατό νά μās όδηγήση μέ βεβαιότητα σέ άκριβέστερη χρονολόγηση.

Τό κυρίως χειρόγραφο (ff. 7-420), όπως διαπιστώσαμε καί από έπιτόπια εξέταση, έχει γραφή από τρεις κωδικογράφους²³. Ό πρώτος έγραψε τά ff.7-191, ό δεύτερος τά ff.192-262, ενώ ό τρίτος ολοκλήρωσε τήν άντιγραφή (ff.263-420). Υπάρχει σημαντική όμοιότητα μεταξύ πρώτου καί τρίτου κωδικογράφου, αλλά δέν μπορούμε νά εΐμαστε άπόλυτα βέβαιοι ότι ταυτίζονται²⁴.

Σχετικά μέ τήν όρθογραφία του κειμένου θά εΐχα νά παρατηρήσω τά έξής: γενική έντύπωση είναι ότι υπάρχει μεγάλη άστάθεια στην όρθογραφική συνέπεια. Συγκεκριμένα διαπιστώνεται, σέ άρκετή έκταση, έναλλαγή στή χρήση των ι,η,υ,ει,οι,υι, ένδεικτική γιά τήν κατίσχυση από τό 10ο αΐώνα του ζωτακισμού, καθώς καί των ε, αι, ο καί ω. Π.χ. f.48 ιδόν ό,

21. H. FOLLIERI, *Codices graeci Bibliothecae Vaticanae selecti*, Βατικανό 1969, άρ. 41. Ό κ.Κ. SNIPES, ό όποιος έτοιμάζει νέα κριτική έκδοση της "Χρονογραφίας" του Ψελλοΐ καί είδική μελέτη γιά τόν κώδικα, σέ γράμμα του (12.4.1975) μου άνακοινώνει ότι ύστερα από πολλούς συσχετισμούς μέ σιναΐτικά, κυρίως, χφφ. κατέληξε στό συμπέρασμα ότι ό Parisinus gr. 1712 χρονολογείται "...of the late 12th century".

22. E. FOLLIERI, *La reintroduzione di lettere semionciali nei piü antichi manoscritti greci in minuscola*, *Boll. dell Arch. Pal. Italiano*, III/1, 1962, σ. 15-36.

23. Καί όχι από έναν, όπως υποστηρίζει ό DARROUZÈS, *REB* 25, 1967, σ. 285.

24. Διαφορετικός ό χωρισμός του ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, Λέων Διάκονος, σ. 76.

f. 48 ἔθνηκας, f.45 ἀκροτηριάσαντες, f.272 ἐχμαλωσίας, f.19 παράδησος, f.259 χρυσαμένου, f.267 εὐθησμένου, f.219^V ριθέντα κ.ἄ. Σέ πολλές λέξεις, ἐξάλλου, ὑπάρχουν διπλά σύμφωνα: f.134 τέλλος, f.221 Σικελλία. Μεγάλη, τέλος, ἀταξία παρατηρεῖται στους τόνους καί στά πνεύματα: f.268 τήν γήν, f. 135 ὠκεανοῦ, f.124 ὀκτακόσιαι, f.255 ἑβραίους, f.209 ἀκουσας, f. 204^V ἐρμηνεύεται, f.206 φυγή χρυσάμενος, f.270 ἐρωτά, f.263^V τελευτά, f.132 ἡ οἰκεῖα, f.270 ὀφθαλμοί, f.270^V ἡγήτορα, f. 271^V Ἑλένη²⁵ κ.ἄ.

Ὁ Παναγιωτάκης ἐρμήνευσε τά παραπάνω σφάλματα ὑποστηρίζοντας ὅτι γιά τήν ἀντιγραφή τοῦ παρισινοῦ χειρογράφου (ἡ τοῦ προτύπου του) χρησιμοποιήθηκε, παράλληλα μέ τήν ὀπτική ἀντιγραφή, καί ἡ ὑπαγόρευση²⁶. Ἡ χρήση, ὅμως, τῆς ὑπαγορεύσεως στήν ἀντιγραφή τοῦ χειρογράφου δέν μπορεῖ νά γίνη εὐκολα ἀποδεκτή κυρίως γιατί δέν ὑπάρχει καμιά συγκεκριμένη μαρτυρία γιά τήν χρησιμοποίηση τέτοιου συστήματος ἐκεῖνη τήν ἐποχή²⁷. Ἀντίθετα νομίζουμε ὅτι τό πράγμα ἐρμηνεύεται καλύτερα, ἂν δεχτοῦμε ὅτι τά ὀρθογραφικά σφάλματα αὐτοῦ τοῦ

25. Τά παραδείγματα εἶναι ἀπλῶς ἐνδεικτικά καί, ὅπως φαίνεται ἀπό τήν σταχυολόγηση, ἰσχύουν καί γιά τούς τρεῖς κωδικογράφους. Πολύ περισσότερα παραδείγματα γιά τό τρίτο, κυρίως, χέρι δύνει ὁ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ, Λέων Διάκονος, σ.77-79.

26. Ὁ.π., σ. 79-81.

27. Β. ΑΤΣΑΛΟΣ, Ἑλληνικά 22, 1969, σ. 256-257 καί Ε. ΜΙΟΝΙ, Introduzione alla paleografia greca, Padova 1973, σ. 76-79. Πάντως ἡ ἀπουσία συγκεκριμένης μαρτυρίας δέν ἀποκλείει ἀναγκαστικά τήν χρήση τοῦ ἀντιγραφικοῦ αὐτοῦ συστήματος. Βλ. σχετικά τό ἄρθρο τοῦ T.C.SKEAT, The Use of the Dictation in ancient Book Production, Proc. of the British Academy 42, 1957, σ. 179-208.

είδους όφείλονται μάλλον σέ έσωτερική ύπαγόρευση²⁸.

Γιά τήν προέλευση έπίσης του χειρογράφου καί τήν ιστορία του ώς τήν ήμέρα τής είσαγωγής του στην Έθνική Βιβλιοθήκη τών Παρισίων έγραψε διεξοδικά ό Παναγιωτάκης²⁹. Συνοψίζοντας όσα λέει αναφέρουμε ότι τό χφ. μεταφέρθηκε από τήν Κωνσταντινούπολη, όπου πιθανότατα βρισκόταν, στην Κρήτη. Έκεϊ πέρασε στην κατοχή του γνωστού λόγιου εύπατρίδη Αντωνίου Καλλέργη (1522-1555), ό όποιος είχε μεγάλη συλλογή έλληνικών καί λατινικών χειρογράφων³⁰. Μετά τό θάνατο του αδελφου του Αντωνίου Μαθαίου Καλλέργη (1572) τά χφφ. περιήλθαν στους βενετούς κληρονόμους του, οί όποιοι άργότερα πούλησαν τό μεγαλύτερο μέρος τής συλλογής στό γνωστό γάλλο βιβλιόφιλο Raphael Trichet du Fresne. Τέλος, όταν πέθανε ό du Fresne, ή Bibliothēque du Roi αγοράσε τό 1662 ένα μεγάλο τμήμα τής συλλογής του, ύστερα από είσήγηση του όνομαστού Colbert³¹.

28. Στο φαινόμενο αυτό όφείλονται τά περισσότερα αντιγραφικά λάθη, λέει ό Dain. Καί συνεχίζει: "... ό γραφέας ύπαγορεύει έσωτερικά τό κείμενο πού πρόκειται νά γραφή. Κάνει τό ίδιο σαν νά τό διαβάξη για λογαριασμό του", Βλ. A. DAIN, Les manuscrits, Παρίσι² 1964, σ. 44.

29. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, Λέων Διάκονος, σ. 57-76.

30. "Ο.π., σ. 60-75. Για τόν Καλλέργη βλ. έπίσης ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, "Ερευναί έν Βενετία, θησαυρίσματα 5, 1968, σ. 45, 47-55, 68, 80, 81 σημ. 60.

31. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, Λέων Διάκονος, σ. 75-76. "Ας προστεθι ότι ό Colbert ήταν μανιώδης συλλέκτης χφφ. Η βιβλιοθήκη του είχε, όταν πέθανε ό ιδρυτής της, 870 έλληνικά χφφ., τά όποια δώρισαν οί άπόγονοί του στην Bibliothēque Nationale τό 1732. Βλ. σχετικά CH.ASTRUC, Les fonds grecs du Cabinet des Manuscrits de la Bibliothēque Nationale, στον τόμο Byzance et la France Médiévale, Παρίσι 1958, σ. XXIX-XXX.

B: Scorialensis gr. 243 (Y.I.4)

Ἀποσπάσματα τῆς χρονογραφίας τοῦ Ψ.Σ., ἀντιγραμμένα ἀπό τόν παρισινό κώδικα, παραδίδονται καί στόν κώδικα Scorialensis gr. 243 (Y.I.4) ff.7-83³². Πρόκειται γιά χειρόγραφο τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰώνα, τό ὁποῖο, ἐκτός ἀπό τόν Ψ.Σ., περιλαμβάνει ὀλόκληρο τό κείμενο τῆς ἱστορίας τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου, ἀντιγραμμένο ἐκίσης ἀπό τό παρισινό χφ., ἐκλογές ἀπό τή χρονογραφία τοῦ Μιχαήλ Ψελλοῦ, ἀποσπάσματα ἀπό τό ἱστορικό ἔργο τοῦ Σκυλίτζη, καθώς καί ἔργα τοῦ Θεοδώρου Β' Λάσκαρη³³, τοῦ Μανουήλ Β' Παλαιολόγου καί τοῦ Γεμιστοῦ.

Τό χφ. περιέγραψαν πρόσφατα ὁ Παναγιωτάκης³⁴ καί ὁ Gr. de Andrès³⁵. Κατά τόν de Boor, πού εἶχε καλιότερα περιγράψει τόν κώδικα προσεκτικά, στήν ὡς ἤ καί μέσα στήν ἴδια τή διήγηση τοῦ Ψ.Σ. ἔχουν παρεμβληθῆ κείμενα ἀπό ἄλλο χειρόγραφο³⁶, πράγμα πού ἐπιβεβαιώνεται καί ἀπό τή δική μας ἔρευνα. Φαίνεται ὅτι ὁ ἀνώνυμος κωδικογράφος, ὁ ὁποῖος πρέπει νά ἦταν Ἕλληνας λόγιος τοῦ 16ου αἰώνα³⁷, δέν ἀρκέστηκε στό κείμενο τοῦ παρισινοῦ χειρογράφου, ἀλλά ἀναζήτησε καί ἄλλα χφ., ἐπιδιώκοντας τόν ἐμπλουτισμό τοῦ κειμένου μέ συμπληρωματικές ἱστορικές πληροφορίες. Τά ἀποσπάσματα αὐτά τοῦ Ψ.Σ., μιά καί δέν ἔχουν ἄμεση σχέση μέ τό θέμα μας, θά ἐξετάσουμε σέ ξεχωριστή μελέτη.

32. Βλ. DE BOOR, *Weiteres*, σ. 82-83. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, Λέων Διάκονος, σ.88.

33. Βλ. Α.Φ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ, Θεοδώρου Β' τοῦ Λασκάρως ἀνέκδοτον ἐγκώμιον πρὸς τόν Γεώργιον Ἀκροπολίτην, ΕΕΒΕ 36, 1968, σ. 104-118.

34. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, Λέων Διάκονος, σ. 85-92.

35. GR. DE ANDRÈS, *Catálogo de los códices griegos de la Real Biblioteca de El Escorial*, τ. II, Μαδρίτη 1965, σ.83-86.

36. DE BOOR, *Weiteres*, σ. 81-85.

37. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, Λέων Διάκονος, σ. 92-93.

II. Έκδόσεις

A. Ἡ Έκδοση Combefis

Τό τελευταῖο τμήμα τῆς χρονογραφίας τοῦ Ψ.Σ. πού καλύπτει τό χρονικό διάστημα 813-962 (ff.235-272), ἐκδόθηκε γιά πρώτη φορά στήν περίφημη σειρά τῆς "Βυζαντιδᾶς τοῦ Λούβρου" τό 1685. Τήν ἔκδοση ἐπιμελήθηκε ὁ Seb. Mabre-Cramoisy, βασιλικός τυπογράφος, βασισμένος ἀποκλειστικά, ὅπως θά δοῦμε, στά χειρόγραφα τῆς ἐκδόσεως πού εἶχε ἐτοιμάσει ὁ Combefis.

Εἶναι γνωστό ὅτι ὁ Combefis, ἀπό τούς στυλοβάτες τῆς Παρισινῆς σειρᾶς, μελέτησε τό γνωστό μας παρισινό χειρόγραφο καί προετούμαζε, ἀρχικά, τήν ἔκδοση σ' ἕναν τόμο τῆς χρονογραφίας τοῦ Ψ.Σ., τῆς ἱστορίας τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου καί τῆς χρονογραφίας τοῦ Ψελλοῦ. Ἀργότερα ἄλλαξε γνώμη καί σκέφτηκε νά κατανεύμη τήν ἔκδοση τῶν ἔργων αὐτῶν σέ δύο τόμους, μέ τό γενικό τίτλο "Scriptores post Theophanem". Ἀφωσιώθηκε λοιπόν στήν προετοιμασία τῆς ἐκδόσεως τοῦ πρώτου τόμου τοῦ ἔργου, ὅπου, ἐκτός ἀπό τόν Ψ.Σ., περιέλαβε καί ἄλλα κείμενα τοῦ 9ου καί τοῦ 10ου αἰώνα³⁸.

Όταν τό 1679 πέθανε ὁ Combefis, εἶχε προλάβει νά παραδώσει στό τυπογραφεῖο τόν πρῶτο τόμο. Ἡ ἐκτύπωση καθυστέρησε λίγο, ἀλλά τελικά περατώθηκε τό 1685 μέ τυπογραφική ἐπιμέλεια τοῦ Mabre-Cramoisy. Πρόκειται γιά ἕναν ἐπιβλητικό τόμο 598 σελίδων, in folio, στολισμένο μέ πολλές χαλκογραφίες καί κοσμήματα. Ὁ πλήρης τίτλος του εἶναι: HISTORIAE/BYZANTINAE/SCRIPTORES/ROST THEOPHANEM/PARTIM NUNC PRIMUM EDITI,/PARTIM RECENSITI, MET NOVA VERSIONE ADORNATI/ quorum Catalogum proxima pagina indicabit./Cura et studio τοῦ μακαρίτου R.P.FRANCISCI COMBEFISII/Ordinis FF. Praedicatorum Congre -

38. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, Λέων Διάκονος, σ.103-104.

gationis S. Ludovici/κόσμημα/PARISIIS,/IN TYPOGRAPHIA REGIA/Excudebat SEBASTIANUS MABRE-CRAMOISY, Regis Typographus/ et Regiae Typographiae Director/ M.DC. LXXXV. Ἀκολουθεῖ ἡ ἀφιέρωση στὸν Λουδοβίκο ΙΔ': LUDOVICO MAGNO/REGUM/AUT ARBITRO AUT VICTORI,/HISTORIAE BYZANTINAE/ CUI ILLUSTRANDAE INCUSIT/ TOT ABHINC ANNIS / TYPOGRAPHIA REGIA / NOVUM HOC VOLUMEN / OFFERABAT/ INEUNTE ANNO M. DC. LXXXV. /SEBASTIANUS MABRE-CRAMOISY/ REGIAE TYPOGRAPHIAE DIRECTOR.

Ἡ ἔκδοση περιλαμβάνει τὰ ἀκόλουθα κείμενα:

Συνέχεια τοῦ Θεοφάνη	σ.1-302
Διάλογος στηλιτευτικὸς γενόμενος περὶ κιστῶν καὶ ὀρθοδόξων καὶ πόθου καὶ ζήλου ἐχόντων πρὸς ἔλεγχον τῶν ἐναντίον τῆς κίστεως καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἀγίων καὶ ὀρθοδόξων ἡμῶν κατέρων	σ.303-311
Ἰωάννου εὐλαβεστάτου τοῦ ἱεροσολυμίτου μοναχοῦ διήγησις	σ.312-313
Ἐκ τῶν τοῦ ἀθλοφόρου Δημητρίου ἐν μερικῇ διηγήσει θαυματουργῶν	σ.314-316
Ἰωάννης Καμενιάτης	σ.317-383
Δημητρίου Κυδονίου (sic) μοναχία ἐπὶ τοῖς ἐν Θεσσαλονίκῃ πεσοῦσι ³⁹ .	σ.384-392
Ἐκ τοῦ βίου Βασιλείου τοῦ Νέου παρὰ Γρηγορίου τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ	σ.393-399

39. Εἰδικά γιὰ τὸ κείμενο αὐτὸ βλ. τὸ τελευταῖο ἄρθρο τοῦ J. W. BARKER, The "Monody" of Demetrios Kydones on the Zealot Rising of 1345 in Thessaloniki, Μελετήματα στὴν μνήμη Βασιλείου Λαούρδα, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 285-300.

Τό τελευταῖο τμήμα τοῦ Ψευδοσυμεών	σ. 400-498
Γεωργίου Μοναχοῦ Συνέχεια	σ. 499-594
Index	σ. 595-598

Ὁ Combefis ἐδημοσίευσε, μαζί μέ τήν κριτική ἔκδοση τῶν ἑλληνικῶν κειμένων, καί δική του λατινική μετάφραση, καθώς καί πλούσιο σέ εὐστοχες διορθώσεις κριτικό ὑπόμνημα. Πρόκειται, ἀσφαλῶς, γιά ἔκδοση ἐξαίρετη γιά τήν ἐποχή της, πού διατηρεῖ τή χρησιμότητά της ὡς σήμερα. Οἱ μεταγενέστερες ἐκδόσεις δέν εἶναι, ὅπως θά δοῦμε, παρά ἀπλές ἀνατυπώσεις τῆς ἐκδόσεως Combefis.

Στό σημεῖο αὐτό πρέπει νά προσθέσουμε καί ἕνα νέο στοιχεῖο σχετικά μέ τήν παραπάνω ἔκδοση· ὁ Combefis δέν περιορίστηκε μόνο στήν κριτική ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου τοῦ Ψ.Σ., ἀλλά, ὅπου τό κείμενο τοῦ φαινόταν χασματικό, προχώρησε σέ συμπληρώσεις μέ φράσεις προερχόμενες ἀπό ἄλλα χρονολογικά ἔργα, πού εἶχαν ὡς θέμα τους τήν ἴδια περίοδο. Οἱ συμπληρώσεις αὐτές, τίς ὁποῖες ἐπισημάνουμε γιά πρώτη φορά κατά τήν παραβολή τοῦ χειρογράφου μέ τό ἐκδομένο τμήμα τοῦ Ψ.Σ., ἔγιναν σιωπηρά ἀπό τόν πρῶτο ἐκδότη, καί φυσικά πέρασαν ἔτσι, χωρίς νά τό ἀντιληφθῆ κανείς, καί στίς μεταγενέστερες ἀνατυπώσεις. Διαπιστώσαμε μάλιστα, μετά ἀπό σχετική ἔρευνα, ὅτι ὅλες αὐτές οἱ προσθήκες προέρχονται ἀπό τό κείμενο τῆς Συν. Θεοφ. ἢ τῆς Συν. Γεωργ. Μον. πού ἐκδόθηκαν, ὅπως εἶδαμε, στόν ἴδιο τόμο μέ τόν Ψ.Σ. Γι' αὐτό εἰκάζουμε ὅτι ὁ Combefis ἔκανε τίς "συμπληρώσεις" του βασιμένος στά χειρόγραφα τῶν δύο αὐτῶν ἔργων. Δημιουργεῖται, λοιπόν, ἡ ὑπόνοια ὅτι ἐπεμβάσεις tacite αὐτοῦ τοῦ εἵδους ἐνδέχεται νά ὑπάρχουν καί σέ ἄλλα κείμενα πού ἐξέδωσε ὁ Com-

Combefis⁴⁰. Τό σύνολο τῶν παρεμβολῶν αὐτῶν στόν Ψ.Σ., ὄχι βέβαια ἰδιαίτερα μεγάλο, παραθέτουμε ἀμέσως παρακάτω μέ τή σειρά πού ἐμφανίζονται στό κείμενο:

Παρεμβολές	ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ		
	Ψ.Σ.	Συν.θεοφ.	Συν.Γεωργ.Μον.
κατ'ἀνατολάς	708 ₂₀	370 ₁₀	864 ₂₁₋₂₂
τήν βασιλεύουσαν	718 ₂₀	382 ₈	866 ₁
οὐπω-καταλαβόντες	719 ₇₋₉	386 ₁₆₋₁₈	875 ₁₀₋₁₃
ἀλλ'ἀποσοβηθεύς	719 ₁₂₋₁₃	382 ₂₁	875 ₁₅₋₁₆
ἐν - σφαγήν	719 ₁₄₋₁₆	382 ₂₃ -383 ₁	875 ₁₇₋₁₉
ἐλθόντων-Χαλκῆς	719 ₂₀	383 ₆₋₇	876 ₂
ἐκεῖνος ὁ	720 ₁₋₂		876 ₆
ταραχῆς-γενομένης	720 ₂₃	383 ₁₂	876 ₇
Γρηγοράς-προσέφυγον	720 ₁₇₋₁₉	384 ₄₋₆	876 ₁₂₋₁₄
ἀλλάγιον-Τοξαράς	723 ₁₄₋₁₈	388 ₁₅₋₁₉	880 ₂₀ -881 ₁
Λεόντιος -ῶν	724 ₆	389 ₉₋₁₀	881 ₁₅
τῆς φήμης-λαβόντος	725 ₁₇₋₂₁	391 ₁₀₋₁₂	883 ₁₇₋₂₀
Κων/νος-ἱκανάτων	728 ₁₆₋₁₇	395 ₁₉₋₂₀	
καύ-"Ἁτζιμωρος	728 ₁₉	395 ₂₂	888 ₁₀
τῶν - γένους	746 ₇₋₁₀	423 ₉₋₁₂	914 ₇₋₉
Ἰνδικτιῶνος-Ἰνδικτιῶν	748 ₁₋₅	430 ₂₂ -431 ₃	917 ₆₋₁₀
ἀπέκειτο-στρατεύματος	748 ₂₀₋₂₁	432 ₅₋₆	918 ₇₋₈
μοναχόν	752 ₂₀	435 ₂₁	921 ₁₁

40. Παρεμβολές τοῦ Combefis στό κείμενο τῆς Συν. Θεοφ. παρατήρησε πρόσφατα καί ὁ C.MANGO, The Liquidation of Iconoclasm and the Patriarch Photios στόν τόμο Iconoclasm, Birmingham 1977, σ. 137.

B. 'Ανατυπώσεις Βενετίας, Βόννης καὶ Migne

Μεταφράσεις

Δέν εἶχαν συμπληρωθῆ 50 χρόνια ἀπὸ τὴν πρώτη ἔκδοσιν τοῦ Ψ.Σ., καὶ ὁλόκληρος ὁ τόμος τῶν *Scriptores post Theophanem* ἀνατυπώθηκε στὴ σειρά τῆς Βενετίας τὸ 1729. Ἀκολουθήθηκε ἡ ἔδρα μὲ τὴν παρισινή ἔκδοσιν σειρά, ὁ ἐπιμελητής ὅμως τοῦ τόμου, πού ἦταν, ὅπως δηλώνεται στὴ σελίδα 447 τῆς ἐκδόσεως, ὁ γνωστός λόγιος ἱεροδιάκονος Γεώργιος Πατούσας⁴¹, παρέλειψε τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν χαλκογραφικῶν, μύκρυνε τὰ περιθώρια, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ ἀνατύπωση αὐτὴ νὰ διατηρῆ ἐλάχιστα πράγματα ἀπὸ τὴν ἐπιβλητικὴ ἐμφάνισιν τῆς πρώτης ἐκδόσεως. Ὁ Ψ.Σ. καταλαμβάνει τὶς σελίδες 302-373 τοῦ τόμου.

Τὸ 1838 γίνεται νέα ἀνατύπωση τοῦ τόμου στὴ σειρά τῆς Βόννης μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Im. Bekker: *Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius monachus ex recognitione Immanuelis Bekkeri, Bonnae, Impensis Ed. Weberi, MDCCCXXXVIII*. Προλογίζεται ὁ Bekker (σ. V - VIII) καὶ ἀκολουθοῦν τὰ ἱστορικὰ κείμενα τῆς ἐκδόσεως *Combesis* δηλ. ἡ Συνέχεια τοῦ Θεοφάνη (σ. 3-481), ἡ διήγηση τοῦ ἱεροσολυμίτου Ἰωάννου (σ. 481-484), ὁ Καμενιάτης (σ. 487-600)

41. Γνωστός λόγιος, ἀδελφός τοῦ Ἰωάννη Πατούσα. Μαθητής καὶ ἀργότερα δάσκαλος (1720-1761) τοῦ Φλαγγινιανοῦ φροντιστηρίου. Ἔλαβε μέρος στὴν συλλογὴ "Ἄνθη Εὐλαβείας" μὲ τὸ μοναδικὸ πεζὸ κείμενο τῆς Συλλογῆς "Εἰς τὴν μετάστασιν τῆς Παρθενουμήτορος Μαρίας λόγος ἐκφραστικὸς". Χρημάτισε ἱεροκήρυκας ἐπὶ τὴν ἐλληνικὴ ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου στὴ Βενετία καθὼς ἐπίσης καὶ δάσκαλος στὴν Σχολὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητος. Βλ. γι' αὐτόν Κ.Θ. ΔΗΜΑΡΑ, Εἰσαγωγικά στὴν μελέτη τῆς συλλογῆς "Ἄνθη Εὐλαβείας", Μνημόσυνον Σοφίας Ἀντωνιάδη, Βενετία 1974, σ. 340. ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗ, Ἡ Φλαγγινεὺς Σχολὴ τῆς Βενετίας, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 123-125.

ὁ Ψευδοσυμεών (σ. 603-760) καί ἡ Συνέχεια τοῦ Γεωργίου Μο-
ναχοῦ (σ. 763-924). Ὁ τόμος συνοδεύεται ἀπό δύο indices :
grammaticus (σ.925-933) καί historicus (σ.934-951). Ὅπως
προκύπτει ἀπό τά παραπάνω, στήν ἔκδοση τῆς Βόννης παραλεί-
φθηκαν ὁ στηλιτευτικός διάλογος, ἡ μονωδία τοῦ Κυδώνη καί
τά ἀποσπάσματα ἀπό τό Βίο τοῦ Βασιλείου τοῦ Νέου.

Γιά λόγους ὁμοιομορφίας πρὸς τοὺς ὑπόλοιπους τόμους
τῆς σειρᾶς, ἄλλαξαν ἐκίσης ἢ σελίδωση καί ἡ στιχαρίθμηση, ση-
μειώνονται ὅμως στήν ῶα οἱ σελίδες τῆς παρισινῆς ἐκδόσεως.
Στό κριτικό ὑπόμνημα τοῦ τόμου ἀναφέρονται ὅλες οἱ διορθώ-
σεις τοῦ Combefis, καθὼς καί οἱ διορθώσεις καί συμπληρώσεις
τοῦ Bekker, ἐνῶ κάτω ἀπό τό κριτικό ὑπόμνημα ὑπάρχει ἡ λα-
τινική μετάφραση τοῦ Combefis. Πρόκειται, λοιπόν, οὐσιαστι-
κά γιά μιὰ ἀνατύπωση ἀπό τὴν παρισινή ἔκδοση καί ὄχι γιά νέα
κριτική ἢ, ἔστω, διορθωμένη ἔκδοση.

Τελευταία ἀνατύπωση τοῦ τόμου *Scriptores post Theopha-
nem* ἔγινε στὸν 109ο τόμο τῆς Ἑλληνικῆς Πατρολογίας τοῦ J.
P. Migne (1863) μέ βάση τό ἴδιο πάντοτε κείμενο. Ὁ τόμος
τῆς Πατρολογίας, ἐλλιπέστερος σέ περιεχόμενο ἀπό τὴν ἔκδοση
τοῦ Combefis, ἀλλά πληρέστερος ἀπὸ τὸν ἀντίστοιχο τόμο τῆς
Βόννης, περιέχει καί τά ἀποσπάσματα ἀπὸ τό Βίο τοῦ Βασιλεί-
ου τοῦ Νέου. Παραλείπεται ὅμως κι ἐδῶ ὁ Κυδώνης, ἀλλά ἔχει
προστεθῆ ὁ Γενέσιος. Ἀντὶ προλόγου ὁ Migne ἀνατύπωσε τό σχε-
τικό σημεῖωμα ἀπὸ τὴν *Bibliotheca Graeca* τοῦ Fabricius⁴². Μέ
μαῦρα γράμματα μέσα στή μετάφραση δηλώνεται ἡ σελίδωση τῆς
Βόννης, ἐνῶ μέ ἀγκύλες στό ἑλληνικό κείμενο ἡ σελίδωση τῆς
παρισινῆς ἐκδόσεως. Ὅπου ὑπάρχουν *variae lectiones* μεταφέ-

42. I.A.FABRICIUS - G.HARLES, *Bibliotheca graeca*, τ.7,
'Αμβούργο 1801 (ἀνατ. Hildesheim 1966), σ.680 κέξ.

φέρονται στό κάτω μέρος τῆς σελίδας. Πρόκειται λοιπόν, στήν οὐσία, γιά ἀνατύπωση τοῦ κειμένου τῆς Βόννης χωρίς βελτιώσεις. Ὁ Ψ.Σ. καταλαμβάνει στόν τόμο αὐτό τίς στ. 663-822⁴³.

Ἐκτός ἀπό τίς διορθώσεις τοῦ Combefis καί τοῦ Bekker διορθώσεις στό κείμενο τοῦ Ψ.Σ. ἔχουν ἐπίσης προτείνει κατὰ καιροῦς ὁ de Boor⁴⁴, ὁ Λάμπρος⁴⁵, ὁ Halkin⁴⁶ καί ὁ Gouillard⁴⁷.

43. Κατάλογο τῶν δημοσιευμάτων, ὅπου ἔχουν ἐκδοθῆ ἀποσπάσματα ἀπό τό ἀνέκδοτο τμήμα τοῦ Ψ.Σ., δίνει ὁ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ, Λέων Διάκονος, σ. 50-52. Ἐς προστεθοῦν, Πασχάλιο χρονικό II, 144-145 (Bonn). VASILIEVSKIJ, *Khronika Logotheta*, σ. 82-83 καί *passim*. T. SCHERMANN, *Prophetarum vitae fabulosae*, Λιψία 1907, σ. 68-98, 160-163, 177-183 καί A. MARKOPOULOS, *Encore les Rôles Dromitai et le Pseudo-Syméon*, JÖB 23, 1974, σ. 91-93.

44. C. DE BOOR, Ἐπιλόγουρος? BZ 2, 1893, σ. 297. Προτείνει ἐπίλογουρος, ἀντί ἐπίσυρος Ψ.Σ. 656₂₁.

45. SP. P. LAMBROS, *Zu Symeon Magister*, BZ 6, 1897, σ. 506-508. Προτείνει πτωχομάγιστρον ἀντί πτωχομάχην Ψ.Σ. 666₂₀ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Πτωχομάγιστρος ὄχι Πτωχομάχης, NE 1, 1904, σ. 237-238.

46. HALKIN, Constantin, σ. 11₈ παιδείας ἀντί παιδείαν 11₈ οὐλήν ἀντί οὐλήν, 13₂₃ αὐτόν ἀντί αὐτῷ, 16₁₇ πράττειν ἀντί πράττεις, 18₃ διαπορούμενου ἀντί διαπορουμένων, 20₂₈ μέλη ἀντί βέλη, 27₁₄ τά Εὐφρατᾶ ἀντί Ἄφρατᾶ. Γιά τήν τελευταία διορθωση ἄλλαξε, ἀργότερα, γνώμη, βλ. FR. HALKIN, *Recherches et documents d'hagiographie byzantine (Subs. Hagiographica, 51)*, Βρυξέλλες 1971, σ. 307.

47. GOUILLARD, Photius, σ. 400. Βελεβούφας ἀντί Λεβούφας Ψ.Σ. 673₁.

Τέλος, αποσπάσματα από τη χρονογραφία του Ψ.Σ. ἔχουν μεταφραστῆ στα ἰταλικά⁴⁸, γερμανικά⁴⁹ καὶ βουλγαρικά⁵⁰.

48. Περιέχονται στὸν κώδικα Parisinus Ital. 830, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει, σέ ἰταλική μετάφραση, ἀποσπάσματα ἀπὸ διάφορα βυζαντινὰ ἱστορικά κείμενα. Τό χφ. προέρχεται ἀπὸ τὴ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀντωνίου Καλλέργη. Βλ. Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, Λέων Διάκονος, σ. 73 μέ βιβλιογραφία, καὶ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ἐρευναι ἐν Βενετία, θησαυρίσματα 5, 1968, σ. 54-55.

49. Κ. DIETERICH, Byzantinische Quellen zur Länder und Völkerkunde (5-15 Jhd), τ.2, Λιψία 1912, σ. 10-11.

50. Στὸν πέμπτο τόμο τῆς σειρᾶς Fontes Graeci Historiae Bulgaricae, Σόφια 1964, σ. 169-182.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΠΗΓΕΣ ΤΟΥ ΨΕΥΔΟΣΥΜΕΩΝ

Γενικά

Ἡ διερεύνηση τῶν πηγῶν μιᾶς βυζαντινῆς χρονογραφίας δημιουργεῖ στόν ἔρευνητή πάμπολλα προβλήματα, στή λύση τῶν ὁποίων εἶναι ἀναγκασμένος νά προχωρῇ πάντοτε μέ ὑποθέσεις, βασισμένες σέ πιθανές σχέσεις μέ ἄλλα ὁμοειδῆ ἔργα ἢ σέ μαρτυρίες πού ἀντλοῦνται ἀπό τά ἔθλια τά κείμενα, ἄλλοτε ἄμεσες καί ἄλλοτε ἔμμεσες, ὅποτε, βέβαια, γιά νά ἀποτιμηθοῦν μέ ἀκρίβεια, ἀπαιτοῦν ἐξέταση διεξοδικότερη. Ἡ βασική αἰτία γιά τήν ὁποία οἱ σχέσεις τῶν χρονογραφικῶν κειμένων περιπλέκονται σέ βαθμό συχνά δυσεξακρίβωτο εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένη μέ τήν ἀντίληψη πού ὑπῆρχε γιά τό θέμα τῆς πρωτοτυπίας σέ ὅλη τή διάρκεια τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ἀντίληψη ἰδιαίτερα χαλαρή καί διαμετρικά ἀντίθετη μέ ὅ,τι ἰσχύει σήμερα. Ὁ χρονογράφος θεωροῦσε "τήν ὕλην καί τά γεγονότα ὡς κοινόν κτῆμα, ἐξ οὗ ἕκαστος δύναται νά ἐκλέγῃ κατά βούλησιν. Ἡ λογοτεχνική δέ κοινοκτημοσύνη ἀποτέλεσμα ἔχει τό ὅτι σήμερον πολλάκις δυσκολευόμεθα νά ὀρίσωμεν ἐπακριβῶς πού πρόκειται περί αὐτοποστάτου ἀπανθίσεως, πού περί ἀπλῆς παραλλαγῆς τοῦ κειμένου καί πού περί διαφορᾶς τῶν χειρογράφων"¹.

1. KRUMBACHER, Geschichte, σ. 319-320 (ἑλλην. μεταφρ. τ. 1, σ. 647). Ἡ ἔθλια παρατήρηση ἰσχύει καί γιά τή λεξικογραφία. Βλ. Κ. ΤΣΑΝΤΣΑΝΟΓΛΟΥ, Τό λεξικό τοῦ Φωτίου, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 11 κέξ.

Συνακόλουθο είναι τό πρόβλημα τῆς χειρόγραφης παραδόσεως τῶν κειμένων καί τοῦ βαθμοῦ συγγενείας τους. Ἀποτελεῖ κοινό τόπο ὅτι ἡ ὁμοιότητα δύο χρονογραφικῶν κειμένων δέ σημαίνει ἀναγκαστικά ὅτι τό ἓνα εἶναι πηγή τοῦ ἄλλου, ἀφοῦ εἶναι δυνατό νά ὑπάρχη κάποιο τρίτο κείμενο, ἀπό τό ὁποῖο νά ἀντλοῦν καί οἱ δύο χρονογράφοι ἢ καί νά τό παραθέτουν αὐτοῦσι². Συχνά ἐπίσης οἱ χρονογράφοι μᾶς διασώζουν λείψανα ἀπό χαμένα σήμερα κείμενα³, ὅπως τόν Ἀφρικανό, τήν Ἐπιτομή κ.ἄ., πού ἡ ταύτισή τους συνήθως παραμένει προβληματική, πράγμα πού περιορίζει τήν ἔρευνα στά πλαίσια μόνο τῆς πιθανολογίας.

"Εἰς τά ἐξωτερικά ταῦτα καί ἐσωτερικά κωλύματα" λέει ὁ Krumbacher "προστίθεται ἡ μεγάλη ἔκτασις τοῦ πεδίου τοῦτου καί ὅστις θέλει νά περιορισθῇ εἰς μικρόν τμήμα τοῦ ὅλου τά μέν κύρια ζητήματα δέν κατορθώνει νά διευκρινήσῃ περισσότερο... εὐκόλως δέ περικίπτει εἰς σοβαράς πλάνας"⁴.

Μέ βάση τά παραπάνω δεδομένα ἡ ἔρευνα πρέπει νά εἶναι ἐξονυχιστική, ἐπιβάλλεται μάλιστα, γιά καλύτερη κατοχύρωσι τῶν πορισμάτων, νά μήν περιορίζεται μόνο στά ἐκδοδομένα κείμενα, ἀλλά νά συνδυάζεται καί μέ τή μελέτη τῶν ἀνεκδότων.

Ἡ χρονογραφία τοῦ Ψ.Σ. ἀποτελεῖ τυπικό παράδειγμα τέτοιας προβληματικῆς. Ἡ ἔρευνα τῶν πηγῶν τῆς προσκρούσε

2. Ἐτσι ἡ ANN S. PROUDFOOT, *The Sources of Theophanes for the Heraclian Dynasty*, Byz. 44, 1974, σ. 399 γράφει ἀβασάνιστα ὅτι ὁ Κεδρηνός, γιά τήν ἐποχή τοῦ Μαυρικίου, χρησιμοποίησε, ἐκτός ἀπό τά ἄλλα κείμενα, καί τόν *Λεοντ. γραμμ. ἐνῶ, ὅπως θά δοῦμε, ὁ Κεδρηνός ἀντέγραψε τόν Ψ.Σ.

3. Βλ. τό πρόσφατο ἄρθρο τοῦ A.A. MOSSHAMMER, *Themistocles Archonship in the Chronographic Tradition*, *Hermes* 103, 1975, σ. 222-234.

4. KRUMBACHER, σ. 320 (ἑλλην. μεταφρ. τ. 1, σ.648).

δύο πρωταρχικές δυσκολίες: α) Τό κείμενο τοῦ Ψ.Σ. εἶναι ἀκόμη ἀνέκδοτο κατά τό μεγαλύτερο μέρος του (6/7) καί β) Δέν ἔχουν ἐρευνηθῆ ὅλα τά χφφ. τῆς χρονογραφίας τοῦ Σ.Λ. καί δέν ὑπάρχει κριτική ἔκδοση τῆς χρονογραφίας αὐτῆς, μέ τήν ὁποία, ὅπως προαναφέραμε⁵, ὁ Ψ.Σ. ἔχει στενή σχέση.

Γιά νά ξεπεράσουμε τίς ἐλλείψεις αὐτές, ἀλλά καί γιά νά μελετήσουμε καλύτερα τίς σχέσεις μεταξύ Ψ.Σ., Λογοθέτη καί ἄλλων συναφῶν κειμένων (π.χ. Ἐπιτομή), ἀντιπαραβάλαμε τό κείμενο τοῦ Ψ.Σ. μέ ὀρισμένα χφφ. πού παραδίδουν τόν Λογοθέτη καί τήν Ἐπιτομή. Πρέπει ἐδῶ νά διευκρινίσουμε ὅτι ἡ ἐπιλογή τῶν χφφ. ἔγινε μέ ὑποκειμενικά κριτήρια, γιατί εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων ἀδύνατη, πρὸς τό παρόν τουλάχιστον, ἡ ἀντιβολή τοῦ κειμένου τοῦ Ψ.Σ. μέ τά 40 περίπου χφφ. τοῦ Λογοθέτη (αὐτό, ἄλλωστε, θά ξέφευγε ἀπό τά πλαίσια τῶν ἐπιδιώξεων τῆς διατριβῆς). Ὡστόσο, προσπαθήσαμε νά ἐντοπίσουμε καί νά μελετήσουμε, παράλληλα μέ τά χφφ. τῶν δημοσιευμένων παραλλαγῶν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ὀρισμένα ἀπό τά θεωρούμενα ὡς καλύτερα καί ἀντιπροσωπευτικότερα χφφ. τοῦ κειμένου τοῦ Σ.Λ. Τά χφφ. αὐτά εἶναι τά ἀκόλουθα:

Holkhamensis gr. 295 (= Bodleianus gr. 60)⁶, Parisinus gr.

5. Προβλ. σ. 21 κέξ.

6. Περιγραφή ἀπό τόν DE BOOR, *Weiteres*, σ. 77-81. Βλ. ἀκόμη SEYMOUR DE RICCI, *A Handlist of Manuscripts in the Library of the Earl of Leicester at Holkham Hall*, Ὁξφόρδη 1932, σ. 26 καί RUTH BARBOUR, *Summary Description of the Greek Manuscripts from the Library of Holkham Hall*, *The Bodleian Library Record* 6/5, 1960, σ. 601. Τό χφφ. γράφηκε, ἀγνωστο πού, τό 1118 καί ἀνήκε τό 17ο αἶώνα στή βιβλιοθήκη τοῦ ἱερέα Μάρκου Μορεζήνου, γιου τοῦ γνωστοῦ λογίου Ἰωάννη Μορεζήνου. Βλ. σχετικά ΕΛΕΝΗΣ Α. ΚΑΚΟΥΛΙΔΗ, Ὁ Ἰωάννης Μορεζήνος καί τό ἔργο του, *Κρητ. Χρονικά* 22, 1970, σ. 42-45, 48 κέξ., ὅπου ἡ βιβλιογραφία. Ἐς σημειωθῆ ὅτι τό f. 6 τοῦ χφφ. Parisinus gr. 1712 ἔχει ἀντιγραφή ἀπό τό χφφ. αὐτό βλ.

854⁷, Vaticanus gr. 163⁸, Vaticanus gr. 1807⁹, Vindobonensis hist. gr. 37¹⁰ καὶ Vindobonensis hist. gr. 40¹¹.

Γιὰ λόγους καθαρὰ μεθοδολογικούς, καὶ μέ γνώμονα ἐσωτερικά κυρίως κριτήρια, χωρίσαμε τὸ κείμενο τοῦ Ψ.Σ. σὲ τμήματα μέ βάση τίς πηγές πού χρησιμοποίησε ὁ ἀγνωστος συμπελητής. Τὸ πρῶτο τμήμα περιλαμβάνει τήν περίοδο ἀπό τή Δημιουργία ὡς τόν 'Ιούλιο Καίσαρα, ὅπου ὁ Ψ.Σ. ἀντλεῖ, ὅπως θά δοῦμε, τίς πληροφορίες του γιὰ ἱστορικά καὶ μὴ γεγονότα ἀπό διάφορες πηγές, μέ ἀποτέλεσμα νά ὑπάρχη στό τμήμα αὐτό ἀταξία καὶ ἔλλειψη ἐνότητας περιεχομένου. Ἀντίθετα, τὸ δεῦτερο τμήμα, πού περιλαμβάνει τήν ἐξιστόρηση τῆς περιόδου ἀπό τόν 'Ιούλιο Καίσαρα ὡς τόν Διοκλητιανό, ἔχει αὐστηρή συνοχή καὶ στενή σχέση μέ τὸ κείμενο τῆς Ἐπιτομῆς. Στό τρίτο τμήμα ἐξιστοροῦνται τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 284-813, γιὰ τὰ ὅποια ὁ Ψ.Σ. χρησιμοποιεῖ ὡς βασική πηγή του τή χρονογραφία τοῦ

DE BOOR, *Weiteres*, σ. 85. Αὐτό πρέπει νά συνέβη πρὶν ἀπό τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰώνα, ὅταν ἀκόμη τὸ παρισινό χφ. βρισκόταν στήν Κρήτη.

7. H. OMONT, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque Nationale*, τ. I, Παρίσι 1886, σ. 159-160, SERRUYS, *Epitomé*, σ. 18-22. Βλ. παραπάνω σ. 9-10.

8. Βλ. I. MERCATI-P. FRANCHI DE' CAVALIERI, *Codices Vaticani graeci...*, cod. 1-329, Ρώμη 1923, σ. 185-187. Πρβλ. I. A. VAN DIETEN, *Nicetae Choniates Historia*, τ. 1, (CFHB 11/1) Βερολίνο-Νέα Ἰόρκη 1975, σ. XXIII-XXV. Τό χφ. ἀνῆκε στό γνωστό λόγιο Ἰωάννη Χορτασμένο. Βλ. H. HUNGER, *Johannes Chortasmenos (ca. 1370-ca. 1436/37)*, (W.B. Studien VII), Βιέννη 1969, σ. 14 κέξ. 20, 52. Πρβλ. καὶ σ. 11 σημ. 32.

9. Περιγραφή ἀπό τόν P. CANART, *Codices Vaticani graeci...* cod. 1745-1962, τ. 1, Βατικανό 1970, σ. 169-170.

10. H. HUNGER, *Katalog der griechischen Handschriften der österreichischen Nationalbibliothek*, τ. I, Βιέννη 1961, σ. 40.

11. "Ο.π., σ. 47.

θεοφάνη. Τέλος, ως τέταρτο καὶ τελευταῖο μέρος θεωρήσαμε τὸ ἐκδεδομένο τμήμα τοῦ Ψ.Σ., ὅπου μπορεῖ νὰ διαπιστωθῇ ἡ στενή σχέση τοῦ χρονικοῦ μέ τόν Σ.Α. Στό χειρόγραφο τὰ τέσσερα τμήματα καταλαμβάνουν τὰ ἑξῆς φύλλα:

Τμήματα	Φύλλα	Περιεχόμενο
Περίοδος Α	18 ^v - 74	Δημιουργία-Ίούλιος Καῖσαρ
" Β	74 - 82	Ίούλιος Καῖσαρ-Διοκλητιανός
" Γ	82 -235	Διοκλητιανός - Λέων Ε΄
" Δ	235 - 272	Λέων Ε΄ - Ρωμανός Β. ¹²

Πρέπει ἀκόμη νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἔρευνα αὐτή θά εἶχε νά ἀντιμετωπίσει πολύ περισσότερες δυσκολίες, ἂν δέν εἶχαν προηγηθῇ οἱ συμβολές ὀρισμένων μελετητῶν, ὅπως τοῦ Gelzer (Sextus), τοῦ Halkin (Constantin), τοῦ Hirsch (Studien), τοῦ Jenkins (Background καὶ Accuracy), τῆς Karlin-Hayter (Βίος Εὐθυμίου καὶ Deux histoires), τοῦ Každan (Χρονικά), τοῦ Patzig (Sippe) τοῦ Praechter (Kaisergeschichte καὶ Kedrenos), τοῦ Serruys (Epitomé) τοῦ Šestakov (Αnonim) καὶ τοῦ Vasilievskij (Χρονικά Logotheta) οἱ ὅποιοι ἐρεύνησαν συστηματικά τίς πηγές πολλῶν χρονογραφικῶν κειμένων, καὶ ἰδιαίτερα αὐτῶν πού θά μᾶς ἀπασχολήσουν παρακάτω.

12. Ἐφεξῆς τὰ Α, Β, Γ καὶ Δ δηλώνουν τίς περιόδους πού καλύπτουν τὰ τμήματα στά ὅποια ὑποδιαιρέσαμε τό κείμενο τοῦ Ψ.Σ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Δημιουργία - 'Ιούλιος Καΐσαρ (-44 π.Χ.)

'Από τίς τέσσερεις περιόδους του Ψ.Σ. ή Α (Δημιουργία - 'Ιούλιος Καΐσαρ) δημιουργεῖ στόν έρευνητή τίς περισσότερες δυσκολίες, κυρίως έπειδή τό κείμενο δίνει άμέσως τήν έντύπωση ότι έχει συγκροτηθῆ μέ συνεχῆ συρραφή άποσπασμάτων από διάφορα έργα, γιά νά συναπαρτισθῆ έτσι μία ιστορική αφήγηση πού νά καλύπτει τό παραπάνω χρονικό διάστημα¹³. 'Επιπλέον είναι άδύνατο νά έντοπισθῆ ή κύρια πηγή του τμήματος αὐτοῦ του Ψ.Σ. σέ συνδυασμό μέ μία ἢ περισσότερες δευτερεύουσες πηγές, όπως παρατηροῦμε στίς επόμενες περιόδους¹⁴. 'Ο αριθμός αλλά και ή έκταση τῶν κειμένων πού χρησιμοποιήθηκαν στην Α είναι τόσο μεγάλος, όπως έδειξαν τά πορίσματα τῆς έρευνάς μας, ώστε αποκλείεται νά θεωρήσουμε ως βάση του μία και μόνη πηγή. 'Ο τρόπος συγγραφῆς τῆς Α φαίνεται ότι ήταν αποκλειστικά έρανιστικός.

'Εξάλλου, οί πολλές έκαναλήψεις τῶν ζῶντων γεγονότων, πού όφείλονται μάλλον σέ άκατάστατη και άβασάνιστη έπιλογή και χρησιμοποίηση τῶν κειμένων-πηγῶν, συνέτειναν ώστε ή συναγωγή τους στό κείμενο τῆς Α του Ψ.Σ. νά διακρίνεται από έμφανῆ έλλειψη συνέπειας και συνοχῆς¹⁵. Χαρακτηριστικό τῆς προ-

13. 'Ο Patzig κάνει λόγο γιά συναγωγή από πολλές πηγές. Βλ. PATZIG, Hypothesis, σ. 429.

14. Π.χ. Θεοφάνης μέ τήν 'Επιτομή, ΑΒ και άλλα κείμενα κ.λπ.

15. Βλ. GELZER, Sextus, τ.ΙΙ/1, σ.357 όπου έπισημαίνονται τά πολλά "ότι" πού υπάρχουν στην διήγηση του χρονικοῦ.

χειρότητας τῆς ἐπιλογῆς καὶ τῆς ἐντάξεως εἶναι ὅτι σέ διάφορα σημεῖα τῆς Α ὑπάρχουν περισσότερες ἀπὸ μιὰ συναφεῖς καὶ πολλές φορές συγκρουόμενες μνεῖες γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο. Γιὰ τὸ θάνατο π.χ. τοῦ Ἡρακλῆ ὑπάρχουν οἱ ἀκόλουθες μνεῖες:

Ψ.Σ. f.37^v

Οὗτος (=ὁ Ἡρακλῆς) λοιμῶδει νόσφ περιπεσών εἰς πῦρ ἐνήλατο καὶ οὕτως ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο βιώσας ἔτη νβ'...

Ψ.Σ. f.40

...καὶ νικήσας (=ὁ Ἡρακλῆς) αὐτόν νόσφ λοιμῶδει περιπίπτει καὶ μανείς εἰς πῦρ ἑαυτὸν ρίψας τελευτᾷ.

Δύο φορές ἐπίσης μνημονεύεται ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος καθῶς καὶ ἡ δολοφονία τοῦ Ρωμύλου.

Ψ.Σ. f.56^v

Τῷ εἰρηβ' ἔτει Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου καὶ Ὀλυμπιάδος παῦς, ὡς Δέξιππος ἱστορεῖ, πᾶσαν ἄσκησιν ἠσκήθη...

Ψ.Σ. f.71

Ἄλιόδωρός δέ φησι ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐξ Ἡρακλέους τὸ πρὸς πατρός εἶλκε γένος, πρὸς μητρός δέ Αἰακίδου...

Ψ.Σ. f.51^v

Ὁ τοῦνυν Ρωμύλος... τῷ λγ' ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ... δολοφονηθεὶς ἀποθνήσκει...

Ψ.Σ. f.70

Ρῶμος δέ ἐπαναστᾶς Ρωμύλφ ἀπέκτεινεν αὐτόν καὶ τούτου γενομένου οὐ διέλιπον οἱ γινόμενοι ἐν τῇ πόλει σεισμοὶ καὶ θόρυβοι...

Παρόμοιες διπλές διηγήσεις γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο ἢ τὸ ἴδιο γεγονός ἐμφανίζονται καὶ στίς ἐπόμενες περιόδους τῆς χρονογραφίας, ἀλλὰ σέ αἰσθητὰ μικρότερη συχνότητα¹⁶.

Τὴν ἀλλαγὴ τῆς πηγῆς δηλώνουν σέ ὀρισμένα σημεῖα τῆς

16. Βλ. KARLIN-HAYTER, Deux histoires, σ. 457.

διηγήσεως οί έπιμέρους τίτλοι τών κεφαλαίων, άν βέβαια υποθέσουμε ότι οί τίτλοι αυτού ύπήρχαν και στο αρχικό κείμενο του Ψ.Σ., πράγμα που δέ φαίνεται πιθανό: f.26: "Αρχή τών έλληνικών θεών λαμβάνων τά όνόματα", f.36^v: "Έως ώδε ή πεντάβιβλος περιέχει ιστορίαν τε και κρᾶξις έτη από του Πρωτοκλάστου τρισχύλια ωςζ'" ¹⁷.

Γιά τή σύνταξη τής Α ό άνώνυμος συμπλητής του Ψ.Σ. δανείστηκε από άλλα γνωστά χρονογραφικά κείμενα, αλλά χωρίς ποτέ νά μνημονεύη τους συγγραφείς τους έκώνυμα. Αντίθετα, ακολουθώντας γενικότερη συνήθεια τών βυζαντινών χρονογράφων (Γεώργιος Μοναχός, Μαλάλας κ.λπ.), παραθέτει άνώνυμα τά πάντα, δημιουργώντας έτσι σοβαρά προβλήματα για τήν άνύχνευση και τήν ταύτιση τών πηγών του. Η έρευνα ως τώρα πάρεργα μόνο και έντελώς περιπτωσιακά έχει έκσημάνει ως πηγές τής Α του Ψ.Σ. τίς χρονογραφίες του Γεωργίου Συγκέλλου και του Ιωάννη Μαλάλα, τήν Έπιτομή και τόν Ιω. Αντ. Salm. Η πραγματική σχέση καθενός από αυτά μέ τό κείμενο του Ψ.Σ., δηλ. τό πώς και κατά πόσο έπηρέασαν τό έργο αυτό, δέν έχει έρευνηθῆ συστηματικά. Στα έκόμμενα κεφάλαια θά προσπαθήσουμε νά έξετάσουμε λεπτομερειακά τίς σχέσεις αυτές.

1. Ψευδοσυμεών και Γεώργιος Σύγκελλος

Τά έκτεταμένα άποσπάσματα τής χρονογραφίας του Γεωργίου Συγκέλλου, τά όποια συναντούμε στην Α, μάς έπιβάλλουν νά θεωρήσουμε τή χρονογραφία αυτή ως τή βασικότερη πηγή τής

17. Τό κείμενο και στον GELZER, Sextus, τ. II/1, σ. 368.

Α τοῦ Ψ.Σ.¹⁸. Ὑστερα ἀπό παράλληλη ἐξέταση τοῦ Ψ.Σ. καί τοῦ Συγκέλλου¹⁹ διαπιστώσαμε ὅτι μπορούμε νά διακρίνουμε, ἀναφορικά μέ τή σχέση τῶν δύο ἔργων, τίς ἀκόλουθες δύο μορφές ἐξαρτήσεως:

α) Περιπτώσεις ὅπου ὁ Ψ.Σ. παραθέτει σχεδόν αὐτούσια ἀντίστοιχα χωρία τοῦ Συγκέλλου μέ ἀσήμαντες φραστικές ἀποκλίσεις, ὅπως φαίνεται στά ἀποσπάσματα πού ἀκολουθοῦν:

Ψ.Σ. f.56

Ἐν τῇ β' τῶν Μακκαβαϊκῶν ἐπιστολῶν τοῖς κατ' Αἴγυπτον Ἰουδαίοις γέγραπται περὶ Νεεμίου ὅτι ἀνοικοδομήσας τό ἱερόν καί τό θυσιαστήριον καί μέλλων θυσίαν ἀναφέρειν ἔπεμψε τοὺς ἐγγόνους τῶν ἱερέων ἐπὶ τό φρέαρ, ἐν ᾧ κατέκρυψαν οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας...

Γεώργιος Σύγκελλος 475₃₋₇

Ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν Μακκαβαϊκῶν ἐπιστολῇ τοῖς κατ' Αἴγυπτον Ἰουδαίοις γέγραπται περὶ Νεεμίου ὅτι ἀνοικοδομήσας τό ἱερόν καί τό θυσιαστήριον μέλλων ἀναφέρειν τήν θυσίαν ἔπεμψεν τοὺς ἐγγόνους τῶν ἱερέων ἐπὶ τό φρέαρ, ἐν ᾧ κατέκρυψαν οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας...

18. Βλ. GELZER, Sextus, passim. KRUMBACHER, Geschichte, σ.339-342. AVERIL M. CAMERON, Zonaras, Syncellus and Agathias, a note, Class. Quarterly 14, 1964, σ.82-84. C.MANGO, The availability of Books in the Byzantine Empire. A.D. 750-850, "Byzantine Books and Bookmen", Dumbarton Oaks 1975, σ. 35-37. Ἀεὶ ζεῖ νά σημειωθῇ ὅτι ὁ Σύγκελλος μᾶς παραδίδει ἔμμεσα, μέσω τοῦ Ἀνυλιανοῦ καί τοῦ Πανοδώρου, ἀποσπάσματα ἀπό τή χρονογραφία τοῦ Σέξτου Ἰουλίου Ἀφρικανοῦ. Σχετικά βλ. παρακάτω σ. 80.

19. Βλ. σχετικά καί GELZER, Sextus, τ. II/1, σ. 297, 357 κέξ., ὅπου ὑπάρχει ἀξιόλογη συναγωγή κειμένων μέ λαμπρό σχολιασμό. Γιά τίς πηγές τοῦ Συγκέλλου χρήσιμο καί τό ἄρθρο τοῦ K. PRAECHTER, Eine unbeachtete Quelle in den Anfangskapiteln des Zonaras, BZ 6, 1897, σ. 509-525.

Ψ.Σ. f. 37

Τελευτᾶ δέ ζήσας ἔτη ρι' κρα-
τήσας τόν 'Ισραήλ ἔτη κζ' καί
ἔθαψαν αὐτόν ἐν θαμνασασαράχ ἐν
τῷ ὄρει 'Εφραΐμ, συνθάψαντες
αὐτῷ καί τὰς πετρίνας μαχαί-
ρας.

Γεώργιος Σύγκελλος 277¹³⁻¹⁵

Αὐτός δέ ἐτελεύτησε ζήσας
ἔτη ρι' καί ἔθαψαν αὐτόν ἐν
θαμνασασαρούχ ἐν τῷ ὄρει 'Ε-
φραΐμ ἐν ὀρίοις αὐτοῦ, συν-
θάψαντες αὐτῷ καί τὰς πε-
τρίνας μαχαίρας.

β) Περιπτώσεις στίς ὁποῦς ὁ Ψ.Σ., ἔχοντας πάντα ὡς ἄμεση πηγή του τή χρονογραφία τοῦ Συγκέλλου καί ἐξιστορών-
τας τά γεγονότα κού τόν ἐνδιαφέρον, ἐπιτέμνει λιγότερο ἢ
περισσότερο (ἀνάλογα μέ τήν ὑποκειμενική του ἐκτίμηση γιά
τή σημασία τῶν ἱστορημάτων) τό ἀντίστοιχο χωρίο τῆς πηγῆς
του. Παρόμοιες περιπτώσεις εἶναι π.χ. καί οἱ ἀκόλουθες:

Ψ.Σ. f. 31

Ὅτι ὁ Λώτ χωρισθεῖς τοῦ 'Α-
βραάμ κατέβηκε εἰς Σόδομα δι'
ἀρετήν καί κάλλος τῆς γῆς ἐ-
χούσης πέντε πόλεις, Σόδομα,
Γόμορρα, 'Αδαμα, Σεβωείμ καί
Σηγώρ, καί τοσοῦτους βασι-
λεῦς.

Γεώργιος Σύγκελλος 188₄₋₈

Ἐν Χαναάν διεπληκτίσαντο κοι-
μένες τοῦ τε 'Αβραάμ καί τοῦ
Λώτ, καί δόξαντος αὐτοῦς ἐ-
χωρίσθησαν, ἐλομένου Λώτ ἐν
Σοδόμοις οἰκεῖν δι' ἀρετήν
καί κάλλος τῆς γῆς, ἐχούσης
πέντε πόλεις, Σόδομα, Γό-
μορρα, 'Αδαμα, Σεβωείμ, Ση-
γώρ, καί τοσοῦτους βασιλεῦς.

Ψ.Σ. f. 51^v

'Ολυμπιάς δέ λέγεται παρ' Ἑλ-
λησιν ὁ τετραετηρικός χρόνος,
οὗ κατά τήν συμπλήρωσιν ἀρ-
χομένου τοῦ ἔτους 'Ολυμπια -

Γεώργιος Σύγκελλος 368¹³⁻¹⁵

'Ολυμπιάς δέ ἐστὶ παρ' Ἑλλη-
σι τετραετηρικός χρόνος, οὗ
κατά τήν συμπλήρωσιν ἀρχο-
μένου τοῦ ἔτους ὁ 'Ολυμπια -

κός άγών ήγετο...

κός άγών ήγετο. Τοϋτον 'Ελ-
λήνων παῖδες άσυμφώνως ί-
στοροῦσι καταδεδεῦχθαι...

Όσα προηγουμένως έκθέσαμε άντικατοπτρίζουν πιστά τή σχέση πού ύπάρχει μεταξύ Ψ.Σ. καί Συγκέλλου. Ό Ψ.Σ. παραθέτει ή συντέμνει, δέν εμπλουτίζει όμως τό κείμενο πού παίρνει αύτούσιο μέ προσθήκες από άλλες πηγές, οὔτε προχωρεῖ σέ σκέψεις, κρίσεις ή αναλύσεις. Η προσωπική του συμβολή περιορίζεται μόνο σέ μιá άπλή έπιλογή τοῦ κατάλληλου χωρίου τοῦ Συγκέλλου τήν ἔδρα μέθοδο, ὅπως θά δοῦμε, εφαρμόζει καί στά ὑπόλοιπα κείμενα-πηγές τῆς Α.

Αντιπαραβάλλοντας τά δύο κείμενα παρατηρήσαμε ὅτι τά παραθέματα τοῦ Συγκέλλου πού παραδίδει ὁ Ψ.Σ., εἶναι άπόλυτα ὁμοια μέ τό κείμενο τῆς Βόννης. Καθώς εἶναι γνωστό, ή έκδοση αύτή εἶναι άνατύπωση, μέ ελάχιστες βελτιώσεις, τῆς Παρισινῆς έκδόσεως, ή ὁποία ἔγινε μέ βάση τό χφ. Parisinus gr. 1711 (11ου αἰ.). φαίνεται λοιπόν πολύ πιθανό ὅτι τά χωρία τοῦ Συγκέλλου, πού περιέχονται στήν Α τοῦ Ψ.Σ., προέρχονται από χφ. πού άνήκε στήν ἔδρα οἰκογένεια μέ τόν Parisinus gr. 1711 καί παρέδιδε προφανῶς τό γνήσιο κείμενο τοῦ Συγκέλλου.

Γιά νά άντιληφθοῦμε καλύτερα τήν έκταση τῆς ἔξαρτήσεως τοῦ Ψ.Σ. από τή χρονογραφία τοῦ Συγκέλλου, συγκεντρώσαμε στόν πίνακα πού ακολουθεῖ ὅλα τά σημεῖα άντιστοιχίας τῶν δύο κειμένων²⁰.

20. Ό πίνακας ἔχει ένδεικτικό χαρακτήρα· ὅλες οἱ σχετικές μνεῖες θά δοθοῦν λεπτομερέστερα στή μελλοντική κριτική έκδοση τοῦ Ψ.Σ.

Ψ.Σ.

- f. 19^v: Τά θηρία ~ αδύνατον
 f. 21^v: Ὅτι ὁ Κάιν ~ ἐκδίκησις
 f. 21^v: Ὁ δέ ~ εἶδεν
 f. 21^v: Καί ὅτι ~ ἐδίδασκεν
 ff. 21^v-22: Τό γάρ ~ σφόδρα
 ff. 22^{r-v}: Τῷ ~ ὀνομαστούς
 f. 23: Ὅτι ~ Ἀρμενίας
 ff. 23^v-25^v: Τῷ βφοβ' ~ ἀπε -
 φήνατο
 f. 30^v: Ὅτι ~ πῦρ
 f. 30^v: Πρῶτος ~ εἰδωλολα -
 τρείας
 f. 30^v: Ἄγγελος ~ γενέσει
 f. 31^{r-v}: Λώτ ~ ἀσέβειαν
 f. 31^v: Ὅτι ὁ Ἰσαάκ ~ δια -
 λεκτον
 ff. 31^v-32: Ἐν ~ τρισχίλια
 υοβ'
 f. 32: Ὅτι κολλυρίδας ~ Ἰα -
 κώβ
 f. 32^v: Οὕτως ~ ὦν
 f. 34^v: Αὐτός ~ κάλλος
 f. 34^v: Ἐν ἄλλοις ~ Ἰλίου

Γεώργιος Σύγκελλος

- 14₄₋₇: Τά θηρία ~ αδύνατον
 15₁₇₋₁₆₂: Κάιν ~ ἐκδίκησις
 16₄₋₅: Τῷ ~ εἶδεν
 16₈₋₁₀: Ὁ Κάιν ~ ἐδίδασκεν
 16₁₆₋₁₇₄: Τῷ ~ σφόδρα
 19₃₋₁₁: Τῷ ~ ὀνομαστούς
 147₁₋₂: Τούτῳ ~ Ἀρμενίας
 82₇₋₉₄₁₅: Τῷ βφοβ' ~ ἀπε -
 φήνατο
 178₄₋₇: Ἐν τῇ ~ θαρά
 183₂₀₋₁₈₄₁₀: Πρῶτος ~ εἰδω -
 λολατρειίας
 185₆₋₈: Ὁ ἄγγελος ~ γενέσει
 188₆₋₁₈₉₃: Λώτ ~ ἀσέβειαν
 191₁₈₋₂₀: Ἰσαάκ ~ διαλε -
 κτος
 192₁₋₁₉₃₃: Μαστιφάμ ~ γυοβ'
 197₁₋₅: Κολλυρίδας ~ Ἰακώβ
 200₁₄₋₁₈: Ἰακώβ ~ γφοβ'
 226₈₋₁₈: Τοῦτον ~ κληθέντα
 123₁₂₋₁₂₄₈: Ἰναχον ~ ἔτη

- f. 35: Τό ~ πάθους
- f. 35^{r-v}: 'Εγώ ~ πάντα
- f. 36: 'Από ~ διήνυσται
- f. 36: *Οτι ~ μαχαίρα
- f. 36: *Οτι φορωνεύς ~ θέ-
σθαι
- f. 36^{r-v}: *Οτι ~ ρκ'
- f. 37: Τότε ~ έχθρούς
- f. 37^v: 'Ο δέ Κέκρωψ ~ ἔλλη-
νες
- f. 37^v: Οὔτος ~ νβ'
- f. 48: Αὐτός ~ ἐπήξατο
- f. 48^v: *Οτι ~ τοίχου
- f. 51^v: 'Ολυμπιάς ~ ἤγετο
- f. 51^v: Παρ' Αἴγυπτίους ~ ἐ-
κάλουν
- f. 52: 'Ο τοίνυν 'Εζεκίας ~ ἐ-
ξέκοψεν
- f. 52: *Οτι Νουμᾶς ~ χρημα-
τίζοντος
- f. 53: Τοῦ γάρ Βαλτάσαρ ~
Βαλτάσαρ
- f. 53: Ναβουχοδονόσωρ ~ πα-
ράδεισον ἰνόμεσεν
- 231₉₋₁₁: Τό δ' αὐτό ~ μύσους
- 246₂₀-250₂: 'Εγώ ~ πάντα
- 268₁₃₋₁₆: 'Από ~ διήνυσται
- 245₁₋₁₀: *Ενθα ~ αἰτία
- 236₁₅₋₁₆: φορωνεύς ~ θέσθαι
- 269₁₅₋₂₀: Τῷ ~ ἐκεῖ
- 275₃₋₇: Ταῦτα προσέταξε ~
- 275₁₆₋₁₈: Τότε ~ έχθρούς
- 289₉~290₁₁: Κέκρωψ ~ μετε-
κλήθησαν
- 309₁₆₋₁₈: Πριάμου ~ νβ'
- 341₉₋₁₁: Αὐτός ~ ἐπήξατο
- 343₁₂₋₁₄: Τειμών ~ ἀπέστειλεν
- 368₁₃₋₁₄: 'Ολυμπιάς ~ ἤγετο
- 371₁₋₃: Παρ' Αἴγυπτίους ~ ἐ-
κάλουν
- 378₆₋₁₂: 'Ο δέ βασιλεύς 'Ε-
ζεκίας ~ κβ'
- 398₄₋₈: Νουμᾶς ~ χρηματί-
ζοντος
- 437₁₄-438₂: Βαλτάσαρ ~ Βαλ-
τάσαρ
- 417₁₀-418₅: Ναβουχοδονόσωρ
~ παράδεισον

- f.53^v-54: Ζωροβάβελ ~ 'Υ-
στάσκου
- f.55^v: Δαρετος ~ βασιλείας
- f.56: "Οτι ανοικοδομήσας ~
~ εύχῆς
- f.56^v: 'Εκ' αὐτοῦ ~ φοβεῖται
- f.56^v: Τῷ, ερνβ 'ἔτει 'Αλέ-
ξανδρος ~ βασιλείαν
- f.56^v: Καί ~ Αἰγύπτου
- f.60^v: "Οτι 'Ιούδας ~ φο-
νοκτονίαις
- f.60^v: Τρίτον ~ 'Ιουδαίων
- f.61: "Οτι Αὔγουστος ~ γέ-
γράφαι
- f.61: Οὗτος ~ πατρός
- f.61^{r-v}: 'Εν τούτῳ ~ χρι-
στιανοῖς
- f.61^v: "Ἐστι ~ πιστεύοντας
- f.61^v: "Οτι ὁ Πόντιος ~ ἐγένε-
νετο
- 445₁₇⁻446₁: Ζωροβάβελ ~ 'Υ-
στάσκου
- 457₂₁⁻458₂: Δαρετος ~ βασι-
λείας
- 475₃₋₁₄: "Οτι ανοικοδομήσας
~ εύχῆς
- 492₁₋₁₉: 'Εκ' αὐτοῦ ~ φοβεῖται
- 502₁₋₃: 'Αλέξανδρος ~ βασι-
λείαν
- 496₃₋₁₀: 'Αλέξανδρος ~ Αἰγύ-
πτου
- 599₂⁻600₄: 'Ιούδας ~ φονο-
κτονίαις
- 600₇₋₁₀: Τρίτου ~ 'Ιουδαίων
- 600₂₀⁻601₆: Αὔγουστος ~ συγ-
γράφαι
- 584₉₋₁₃: 'Ηρώδης ~ πατρός
- 606₁₃⁻607₁₂: 'Εν τούτῳ ~ χρι-
στιανοῖς
- 609₈₋₁₅: "Ἐστι ~ πιστεύοντας
- 624₁₅₋₁₇: Πόντιος ~ ἐγένετο

2. Ψευδοσυμεών και Ἰωάννης Μαλάλας

Ἡ μελέτη τῆς χρονογραφίας τοῦ Μαλάλα δημιουργεῖ πρόσθετες δυσκολίες. Ὅπως εἶναι γνωστό, τό κείμενο τοῦ Μαλάλα παραδίδεται ἀπό ἕναν καί μοναδικό κώδικα, τόν Bodleianus Baroccianus gr. 182 (11ου αἰ.) πού ὁμως περιέχει ἐπιτομή ἢ διασκευή (ἢ καί τά δύο) τοῦ αὐθεντικοῦ κειμένου τοῦ χρονογράφου. Οὐσιαστικά δηλαδή τό γνήσιο καί πλήρες κείμενο τοῦ Μαλάλα παραμένει ἄγνωστο²¹.

Ὡς σήμερα δέν ἔχει ἐξακριβωθῆ μέ ποιό τρόπο ἐργάστηκε ὁ ἄγνωστος αὐτός διασκευαστής τοῦ Μαλάλα. Εἰκάζεται ὅτι στά 17 πρῶτα βιβλία ἐπέφερε μόνο λεκτικές ἀλλαγές· τό 18ο ὁμως βιβλίο ἔχει τόσα πολλά χάσματα στήν ἀφήγηση, ὥστε ἡ χρήση του ὡς ἱστορικῆς πηγῆς νά καθίσταται προβληματική. Ἀπό τήν ἄλλη, ἀποσπάσματα ἀπό τό αὐθεντικό (;) κείμενο τοῦ Μαλάλα παραδίδονται ἀπό σημαντικό ἀριθμό χφφ. καθώς καί ἀπό τίς "Ἐκλογές" τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' Πορφυρογέννητου. Πολλές φορές, ἐπίσης, προσγράφονται στόν ἴδιο ἀποσπάσματα ἄλλων χρονογράφων, κυρίως τοῦ Ἰωάννου Ἀντιοχέως, καί τό ἀντίστροφο²².

Ἀποσπάσματα ἀπό τόν Μαλάλα ἀντέγραψε κατά λέξη στά τέλη τοῦ 9ου αἰώνα καί ὁ ἄγνωστος συντάκτης τῆς "Ἐκλογῆς Ἱστοριῶν". Τό ἔργο αὐτό παραδίδεται ἀπό τό χφ. Parisinus gr. 854 ff. 71^v-99 καί ἔχει ἰδιαίτερη σημασία, ἀφοῦ, ἐκτός ἀπό

21. Βλ. KROMBACHER, *Geschichte*, σ. 329-330. MORAVCSIK, *Byzantinoturcica*, σ. 329-334. S. IMPELLIZZERI, *La letteratura bizantina da Constantino agli Iconoclasti*, Bari 1965, σ. 361-362.

22. MORAVCSIK, ὁ.π., σ. 329-330.

τόν Μαλάλα, παραδίδει ἔμμεσα καί ἀποσπάσματα τοῦ Πανοδώρου²³.

Ὁ Ψ.Σ. χωρίς ἀμφιβολία εἶναι ἓνα ἀπό τά πολλά κείμενα πού ἔχουν ἐπηρεαστῆ ἄμεσα ἀπό τή χρονογραφία τοῦ Μαλάλα. Τά ἀποσπάσματα πού περιέχει ἀναφέρονται κυρίως στόν Τρωϊκό πόλεμο καί στά γεγονότα πού προηγήθηκαν ἢ καί ἀκολούθησαν²⁴, μέ τή μόνη διαφορά ὅτι, κατά κανόνα, παραλείπει νά σημειώσῃ τήν πηγή τοῦ ἔδου τοῦ Μαλάλα, πού τήν ἀναγράφει στό κείμενο του. Ἔτσι, π.χ., ἐνῶ ὁ Μαλάλας (132₁₉₋₂₀) καί ἡ "Ἐκλογή Ἱστοριῶν" (221₁₅₋₁₆) τονίζουν ὅτι τά γεγονότα τῆς Τροίας... Σίσυφος ὁ Κῶος συνεγράφατο ἐν τῷ πολέμῳ ὑπάρχων, σὺν τῷ Τεύκρῳ", ὁ Ψ.Σ., πού παραλαμβάνει τή διήγηση αὐτή ἀπό τόν Μαλάλα, ἀποσιωπᾷ τήν ἀπόδοσή της στό Σίσυφο. Παρ' ὅλα αὐτά

23. GELZER, Sextus, τ. II/1, σ. 298-315.

24. Στούς βυζαντινοὺς χρονογράφους ἡ διήγηση γιά τόν Τρωϊκό πόλεμο στηρίζεται κυρίως στά μυθιστορήματα τοῦ Δίκτυ καί τοῦ Δάρη καί στή συγγραφή τοῦ Σισύφου τοῦ Κῶου. Βλ. σχετικὰ H. HAUPT, Dares, Malalas und Sisyphos, Philologus 40, 1881, σ. 107-121. E. PATZIG, Dictys Cretensis, BZ 1, 1892, σ. 131-152. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Hypothesis, passim. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Achills tragisches Schicksal bei Diktys und den Byzantinern, BZ 25, 1925, σ. 1-18 καί 273-291. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Malalas und Dictys führen zur Lösung eines archäologischen Problems, Byz. 4, 1927-1928 σ. 281-300. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Von Malalas zu Homer, BZ 28, 1928, σ. 1-11. A. SONNY, Das griechische Dictysfragment, BZ 17, 1908, σ. 382-388. N. E. GRIFFIN, Dares and Dictys, Βαλιτιμόρη 1907 (ἰδιαίτερα σημαντική ἡ βιβλιοκρισία τοῦ E. PATZIG, BZ 17, 1908, σ. 489-493). ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Ἡ ἐν Βερολίνῳ ἀνακοίνωσίς μου περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας παρά τοῖς βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι, Λόγοι καί ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ Βορρᾶ, Ἀθήνα 1909, σ. 109-118. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς καί ἡ ἀρχαία ἑλληνική ἱστορία, ὁ.π., σ. 119-127. Βλ. ἀκόμη A. LESKY, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, μτφρ. Ἀγ. Τσοπανάκη, Θεσσαλονίκη³ 1975, σ. 1162, 1240. Κριτική ἔκδοσις τοῦ Δίκτυ ἀπό τόν W. EISENHUT, Dictys Cretensis, Ephemerides Bel-li Troiani libri e Lucio Septimio ex graeco in latinum sermonem translati, Λιψία (Teubner) 1973.

ὁ Ψ.Σ., ἂν καὶ αὐθαίρετεῖ ἀρκετές φορές πάνω στη διήγηση τοῦ Μαλάλα, ἀποκτᾶ ὡς κείμενο κάποια ἀξία, γιατί, ἀντλών - τας φυσικά ἀπό ἓνα χφ. τοῦ Μαλάλα ἀρχαιότερο ἀπό τόν Βα - ροσσίαπυς, παραδίδει καὶ αὐτός ἔμμεσα στήν ἀφήγησή του τό κείμενο τοῦ Σισύφου.

Γιά νά γίνουμε πιά συγκεκριμένοι, στὶς σχέσεις τοῦ Ψ.Σ. καὶ τοῦ Μαλάλα διαπιστώσαμε ὅτι μπορούμε νά διακρίνουμε, ὅ - πως καὶ μέ τόν Γεώργιο Σύγκελλο, τὶς ἀκόλουθες μορφές ἐ - ξαρτήσεως:

α) Περιπτώσεις ὅπου ὁ Ψ.Σ. παραθέτει σχεδόν κατά λέ - ξη ἀντίστοιχα χωρία τοῦ Μαλάλα, ὅπως φαίνεται στό ἀπόσπα - σμα πού ἀκολουθεῖ:

Ψ.Σ. f.39

... Προφήτευσον ἡμῖν φοῦβε, Ἄπολλον, τίνος ἂν εἴη δό - μος οὔτος. Καὶ ἀκούουσι: ὅ - σα μὲν πρὸς ἀρετὴν καὶ κό - σμον. Ἐγὼ δ' ἐφετμέω τρεῖν ἓνα μόνον ὑψιμέδοντα θεόν, οὗ λόγος ἄφθιτος ἐν ἀδαεῦ κόρη ἔγκυος ἔσται. Οὔτος ὥσπερ τόξον πυριφόρον μέ - σσον διαδραμῶν ἅπαντα κόσμον ζωγρεύσας πατρί προσάξει δῶρον. Αὐτῆς ἔσται δόμος οὔτος, Μαρία δέ τοῦνομα αὐ - τῆς.

Μαλάλας 77₁₇-78₂

Προφήτευσον ἡμῖν, προφήτα, Τι - τάν, φοῦβε, Ἄπολλον, τίνος ἔ - σται δόμος οὔτος, εἰ τί δέ ἔ - σται; Καὶ ἐδόθη αὐτοῖς χρη - σμός παρά τῆς Πυθίας οὔτος. Ὅσα μὲν πρὸς ἀρετὴν καὶ κό - σμον ὄρωρε ποιεῖτε. Ἐγὼ δέ ἐφετμέω τρεῖν ἓνα μῦνον ὑψι - μέδοντα θεόν, οὗ λόγος ἄφθι - τος ἐν ἀδαεῦ κόρη ἔγκυος ἔ - σται. Οὔτος ὥσπερ τόξον πυρι - φόρον μέσον διαδραμῶν ἅπαντα κόσμον, ζωγρεύσας πατρί προ - σάξει δῶρον. Αὐτῆς ἔσται δό - μος, Μαρία δέ τοῦνομα αὐτῆς.

β) Περιπτώσεις όπου ο Ψ.Σ. ἐπιτέμνει ἢ καὶ μεταβάλλει λιγότερο ἢ περισσότερο τὸ ἀντίστοιχο χωρίο τοῦ Μαλάλα, πού χρησιμοποιεῖ γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς διηγήσεώς του.

Ψ.Σ. ff.40^v-41

Εὐθύς οὖν ὁ Πρίαμος Ἀλέξανδρον αὐτόν μετονομάσας ἔπεμφεν εἰς ἀγρόν Μάνδρα λεγόμενον γαλακτοτραφῆναι καὶ αὐξηθῆναι παρά γεωπόνων τινῶν ἄχρις οὗ τὰ ἄλ' ἔτη τοῦ χρημοῦ παρέλθωσιν...

Μαλάλας 92₅₋₈

Καὶ τοῦτο ἀκούσας ὁ Πρίαμος εὐθέως μετωνόμασεν αὐτόν Ἀλέξανδρον καὶ ἔπεμφεν αὐτόν ἐν ἀγρῷ ὀνόματι Ἀμάνδρα γαλακτοτραφῆναι παρά γεωπόνων τινῶν, ἄχρις οὗ διεέλη τὰ τριάκοντα ἔτη, ὅπερ ὁ χρησμός εἶπεν...

Στὰ περισσότερα παραθέματα ἀπὸ τὸν Μαλάλα διαπιστώσαμε μεγαλύτερη συγγένεια μὲ τὸ κείμενο πού παραδίδεται ἀπὸ τὸν κώδικα Baroccianus gr. 182 καὶ ἔχει ἐκδοθῆ στή σειρά τῆς Βόννης. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ χωρία τοῦ Μαλάλα, τὰ ὅποια παραδίδονται ἀπὸ τὴν Α τοῦ Ψ.Σ. ἀρκετὰ διαφοροποιημένα σέ σχέση μὲ τὸ γνωστὸ μας κείμενο. Ἴσως αὐτὸ νὰ ὀφείλεται σέ χφ. τοῦ Μαλάλα, παλιότερο ἀσφαλῶς τοῦ γνωστοῦ μας Baroccianus, τὸ ὅποιο χρησιμοποιήθηκε σέ κάποιο ἱστορικό ἀνθολόγιο, πού, μὲ τὴν σειρά του, χρησίμευσε, ὅπως θὰ δεῖξουμε παρακάτω, ὡς πηγή τῆς Α τοῦ Ψ.Σ.

Ἐπὶστερα ἀπὸ λεπτομερεῖακὴ σύγκριση τοῦ Ψ.Σ. μὲ τὸν Μαλάλα ἐπισημάναμε τὰ ἀκόλουθα κοινὰ χωρία:

Ψ.Σ.

f.34: Οὗτος ἢ σιγῆς

Μαλάλας

65₁₃-66₂: Ὁ δὲ Πετισσώνιος ἢ σιγῶν

Ψ.Σ.

Μαλάλας

- ff. 38-41: Ὅτι ~ ἀνιέρωσε
- f. 42^v: Ἰδομενέως ~ συνέ-
ταξε
- ff. 42^v-43: Τοῦτο ~ ποταμῶ
- ff. 43^v-44: Τρῶες ~ γῆ
- ff. 44^{r-v}: Μετά ~ αὐτήν
- f. 44^v: Ὁ Ἀντήνωρ ~ στρατόν
- ff. 46^{r-v}: Τρέχουσι ~ ὠνόμα-
σαν
- ff. 46^v-47: Τάς ~ ὀνομάζεσθε
- 68₁-98₂₁: Τῶν δέ Ἀργείων ~
ἱέρειαν (87₂-90₃ = Κωνστ.
Πορφυρογεννήτου, Ἐκλογαί,
Περί ἀρετῆς καί κακίας,
159₉-160₉)
- 107₃₋₈: Ἦν γάρ ~ Ἑλλήνων
- 123₅-127₈: Ὅς ~ παραχρῆμα
- 128₂-132₄: Τρῶες ~ σιγῆ
- 110₁₈-111₁₀: Καί ~ ἐπίστασθε
- 112₇-113₃: Καί ἀναγκάζουσιν
~ δέξαντα
- 136₁₉-142₈: Τούτους ~ θανά-
τη
(=Κωνστ. Πορφυρογεννήτου,
Ἐκλογαί, Περί ἐπιβουλῶν,
153₃₂-155₁₆)
- 167₉-168₇: Καί λέγει ~ Πάλ-
λαντος²⁵

25. Ὅπως φαίνεται ἀπό τόν πίνακα, δύο χωρία τοῦ Μαλά-
λα, πού παραδίδει ὁ Ψ.Σ., περιέχονται καί στίς "Ἐκλογές",
τοῦ Πορφυρογεννήτου. Γιά τή σημασία τῆς παρατηρήσεως αὐτῆς
βλ. σ. 97 κέξ.

3. Ψευδοσυμεών και 'Ιωάννης 'Αντιοχεύς

'Η τρίτη σέ σημασία πηγή τῆς Α τοῦ Ψ.Σ., ἡ χρονογραφία τοῦ 'Ιωάννου 'Αντιοχέως, εἶναι ἔργο πολυσυζητημένο ἐξαιτίας τῆς ἀποσπασματικῆς καί σέ δύο συντάξεις παραδόσεώς του.²⁶ Τήν πρώτη σύνταξη, πού περιέχεται στίς "Ἐκλογές" τοῦ Πορφυρογεννήτου καί εἶναι γραμμένη σέ γλώσσα ἀρχαΐζουσα, χαρακτηρίζει ὕφος λόγιο καί ἐπιμελημένο²⁷. Ἀντίθετα, ἡ δεύτερη σύνταξη, πού ἀποτελεῖται ἀπό τά λεγόμενα Σαλμασιανά ἀποσπάσματα²⁸, εἶναι κείμενο ὁπωσδήποτε χαλαρότερο, ἀπλοϊκότερο καί ἡ γλώσσα του κλησιάζει αἰσθητά τῆ δημώδη τῆς ἐποχῆς²⁹. Σήμερα ἔχει γίνει γενικά ἀποδεκτό ὅτι τό κείμενο τοῦ 'Αντιοχέως, πού παραδίδεται στίς "Ἐκλογές" τοῦ Πορφυρογεννήτου, εἶναι τό ἀύθεντικό, ἐνῶ τά Σαλμασιανά ἀποσπάσματαθε-

26. Βλ. KRUMBACHER, *Geschichte*, σ. 334-337 (ἐλλην. μετάφρ. τ. 1, σ. 679-686 μέ σημαντικές συμπληρώσεις τοῦ Σωτηριάδη). MORAVCSIK, *Byzantinoturcica*, τ. I, σ. 313-315. F. R. WALTON, *A Neglected Historical Text*, *Historia* 14, 1965, σ. 236-251. S. IMPELLIZZERI, *La letteratura... ὁ.π.*, σ. 362. V. TIFTIXOGLU, *Die Helenianai nebst einigen anderen Besitzungen im Vorfeld des frühen Konstantinopel*, *Studien zur Frühgeschichte Konstantinopels*, (*Misc. Byz. Monacensia*, 14), Μόναχο 1973, σ. 84 κέξ.

27. Γιά τίς "Ἐκλογές" βλ. LEMERLE, *Humanisme*, σ. 280-288.

28. Ἀπό τόν κώδικα *Parisinus gr. 1763* (17ου αἴ.), πού ἔχει ἀντιγράψει ὁ Σαλμάσιος ἀπό χαμένο σήμερα χειρόγραφο. Γιά τόν Σαλμάσιο (*Claudius Salmasius*, *Claude de Saumaise*) βλ. R. PFEIFFER, *History of the Classical Scholarship from 1300 to 1850*, Ὁξφόρδη 1976, σ. 122-123.

29. Ἐκδοση τῶν ἀύθεντικῶν ἀποσπασμάτων ἀπό τόν C. DE BOOR, *Excerpta de insidiis*, Βερολίνο 1905, σ. 58-150 καί τόν TH. BÜTTNER-WOBST, *Excerpta de virtutibus et vitiis*, τ. I, Βερολίνο 1906, σ. 164-206. Τά "σαλμασιανά" ἐκδόθηκαν ἀπό τόν J. A. CRAMER, *Anecdota Graeca e codicibus manuscriptoris bibliothecae regiae Parisiensis*, τ. II, Ὁξφόρδη 1839,

ωροῦνται νόθα ἢ παράφραση μεταγενέστερη³⁰.

Ἡ χρονογραφία τοῦ Ἀντιοχέως ταυτιζόταν γιά ἓνα μεγάλο χρονικό διάστημα μέ τό ἀντίστοιχο ἔργο τοῦ Μαλάλα, γιά λόγους πού ἔχουν σχέση μέ τή κοινή καταγωγή καί τό ὄνομα τῶν δύο χρονογράφων κυρίως ὁμως ἐξαιτίας τῆς συγχύσεως πού ἐπικρατεῖ στή χειρόγραφη παράδοση καί τῶν δύο. Συγκεκριμένα, χειρόγραφα πού φέρονται μέ τό ὄνομα τοῦ Μαλάλα, στήν πραγματικότητα, παραδίδουν κείμενο τοῦ Ἀντιοχέως ἢ, ὅπως εἴπαμε καί παραπάνω, τό ἀντίστροφο³¹. Σήμερα ἡ σχέση τῶν κειμένων τοῦ Μαλάλα καί τοῦ Ἀντιοχέως δέν ἔχει τελείως ἀποσαφηνιστῆ, θεωρεῖται ὁμως βέβαιο πιά ὅτι πρόκειται γιά δύο κείμενα μέ διαφορετική δομή, πού ἔχουν μόνο ὀρισμένα κοινά χωρία³².

Στό αὐθεντικό κείμενο τοῦ Ἀντιοχέως, πού ὑπερέχει σαφῶς ἀπό ἐκεῖνο τοῦ Μαλάλα, προβληματικό παραμένει τό χρονικό σημεῖο στό ὅποιο σταματᾷ ἡ διήγησή του· συνήθως το-

σ. 383-401. Συγκέντρωση τῶν ἀποσπασμάτων καί τῶν δύο μορφῶν ἔγινε ἀπό τόν K. MÜLLER, *Fragmenta Historicorum Graecorum*, τ. IV, Παρίσι 1885, σ. 535-622 καί τ. V, Παρίσι 1883, σ. 27-38.

30. Παλιότερα ὑπῆρχε ἡ ἀντίθετη ἄποψη μέ κύριον ὑποστηρικτή τόν Patzig. Βλ. PATZIG, *Johannes Antiochenus*, σ. 5 κέξ., 13 κέξ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Hypothesis*, σ. 424. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Die Abhängigkeit des Jo. Antiochenus von Jo. Malalas*, *BZ* 10, 1901, σ. 40-53. Τήν ἄποψη αὐτή ἀντέκρουσαν ὁ PH. BOISSEVAIN, *Über die dem Johannes Antiochenus zugeschriebenen Excerpta Salmasiana*, *Hermes* 22, 1887, σ. 161-178, ὁ G. SOTIRIADIS, *Zur Kritik des Johannes von Antiochia*, *Jahns Jahrbuch*, συμπλ. τόμος 16, 1888, σ. 1-125 καί ὁ C. DE BOOR, *Zu Johannes Antiochenus*, *Hermes* 34, 1899, σ. 298-304 κ.ά.

31. MORAVCSIK, *Byzantinoturcica*, τ. I, σ. 313.

32. Βλ. ὅσα ἀναφέρει ὁ Σωτηριάδης στήν ἑλλην. ἔκδοση τοῦ Krumbacher, τ. 1, σ. 680 σημ. 2.

ποθετεύεται μεταξύ 518 καί 610. Τό 518 εἶναι τό τελευταῖο ἔτος στήν ἀφήγηση πού παραδίδουν τά αὐθεντικά ἀποσπάσματα, ἐνῶ στό 610 λήγει ἡ ἀφήγηση ἑνός ἄλλου ἀποσπάσματος, πού παραδίδεται, ὅπως καί τά αὐθεντικά, ἀπό τίς "Ἐκλογές" καί ἔχει τόν ἐξῆς κολοφώνα: "... Τέλος τῆς ἱστορίας Ἰωάννου μοναχοῦ"³³. Μέ βάση τόν κολοφώνα αὐτό διάφοροι ἐρευνητές³⁴ ταύτισαν τό παραπάνω ἀπόσπασμα μέ τόν ὑπόλοιπο Ἀντιλοχέα, μεταθέτοντας ἔτσι τό τελευταῖο χρονικό ὄριο τοῦ ἔργου ἀπό τό 518 στό 610. Ἡ ταύτιση ἔγινε μᾶλλον ἀβασάνιστα, γιατί τό ὕψος τοῦ δεύτερου κειμένου δέν ταιριάζει μέ τό ὕψος τοῦ Ἀντιλοχέως τῶν ἀποσπασμάτων³⁵.

Ἄσχετα μέ τίς διαφορές πού ὑπάρχουν ἀνάμεσα στά αὐθεντικά καί στά νόθα ἀποσπάσματα τοῦ Ἀντιλοχέως, σημασία ἔχει τό γεγονός ὅτι καί οἱ δύο μορφές τοῦ χρονικοῦ χρησιμοποιήθηκαν ἀπό πολλούς μεταγενέστερους βυζαντινούς συγγραφεῖς, ὅπως ἀπό τόν ἄγνωστο συντάκτη τοῦ λεξικοῦ τῆς Σούδας, τόν Τζέτζη, τόν Πλανούδη, τόν Μανασσῆ κ.ἄ.³⁶. Ὁ Ψ.Σ., σύμφωνα μέ τή γνώμη πού ἐπικρατοῦσε ὡς σήμερα, χρησιμοποίησε ὡς πηγή του μόνο τά Σαλμασιανά ἀποσπάσματα³⁷. Ἡ ἀποψη αὐτή δέ φαίνεται νά ἔχη ἀπόλυτη ἰσχύ, γιατί στήν ἐρευνά μας διαπιστώσαμε ὅτι ὁ Ψ.Σ., ὅταν συνέθετε τήν Α, εἶχε ὑπόψη του, ἐκτός ἀπό τά Σαλμασιανά ἀποσπάσματα, καί τό αὐθεντικό κείμενο τοῦ Ἀντιλοχέως, αὐτό δηλ. πού παραδίδει ὁ Πορφυρογέννητος. Ὑπάρχουν χω-

33. Ὁ.π., σ. 679 σημ. 1.

34. KRUMBACHER, *Geschichte*, σ. 334. MORAVCSIK, *Byzantinoturcica*, σ. 313.

35. Ὅπως σωστά παρατηρεῖ ὁ Σωτηριάδης (ὀ.π., τ.1, σ.679 σημ. 1) "...ἡ γλῶσσα τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Ἰωάννου μοναχοῦ ...πιστότατα κατοκτρίζει τοῦ Μαλάλα τό συροβάρβαρον ἰδίωμα".

36. MORAVCSIK, ὀ.π.

37. Ὁ.π. Πρβλ. GELZER, *Sextus*, τ. II/1, σ. 358.

ρία τοῦ Ψ.Σ. πού, ἂν τά παραβάλλουμε μέ τά ἀντίστοιχα τῶν ἀύθεντικῶν ἀποσπασμάτων τῶν Ἐκλογῶν, βλέπουμε ὅτι ταυτί- ζονται ἀπόλυτα μαζί τους. Τά χωρία αὐτά καλύπτουν τήν ἑλ- ληνιστική καί τή ρωμαϊκή, κυρίως, περίοδο καί χρησιμοποιοῦ- θηκαν ἀπό τόν Ψ.Σ. σέ ἴση ἔκταση μέ τά Σαλμασιανά ἀποσπά- σματα. Ἀντίθετα μάλιστα μέ τή μέθοδο πού εἶδαμε νά τηρῆ ὁ Ψ.Σ. ὡς τώρα, βλέπουμε ὅτι, στήν περίπτωση τοῦ Ἀντιοχέ- ως, παραδίδει αὐτούσιλο σχεδόν τό κείμενο χωρίς συντμήσεις ἢ ἄλλες μεταβολές, ὅπως δείχνουν καί τά παραθέματα πού ἀκο- λουθοῦν:

Ψ.Σ. f.71

Ἰω. Ἀντιοχεύς

Περί ἐπιβουλῶν §9, 61₂₇-62₁₃

Οὗτος παρά Ρωμαίους μισηθεὶς διὰ τε τᾶλλα καί διὰ τόν ὁ- μώνυμον αὐτοῦ Ταρκύνιον, ὃς καί γυναῖκα Καλλαντίνου Λου- κρητίαν λεγομένην, εὐνήν παρά Ρωμαίους, νυκτός ἀπό τοῦ στρα- τοπέδου πορευθεὶς πρὸς βίαν ἔσχυεν. Ἡ δέ τό περί αὐτήν ἀδύκημα τῷ τε ἀνδρὶ μικρόν ὕστερον ἐπανελθόντα καί τῷ πατρὶ καί τῇ λοιπῇ κατεμύνη- σε συγγενείᾳ καί ἐπαρασαμένη πολλά τοῖς ἀφ' αἵματος εἰ τήν συμφοράν αὐτῆς καταλίποιεν ἀτιμώρητον, ξίφος σπασαμένη, ὅπερ ὑπό τοῖς κόλποις ἀφανῶς ἔφε- ρεν, ἑαυτήν ἐν ὄφει τῶν

Ὁ μὲν γάρ ἔτυχε τήν Ἀρδεα- τῶν περικαθήμενος πόλιν κ' πρὸς τοῖς ρ' σταδίους τῆς Ρώ- μης ἀπκλισμένην. Ταρκύνιος δέ, ὁ τοῦ βασιλέως ὁμώνυμος, Λουκρητίαν γυναῖκα γένους πα- ρά Ρωμαίους γνωριμωτάτου Κολ- λατίνῳ συνοικοῦσαν, ἐμίασεν. Ἐπανελθοῦσα δέ καί τῷ πατρὶ τῇ τε λοιπῇ κατεμήνυσε συγ- γενείᾳ τῷ τε ἀνδρὶ ἐπαρασα- μένη τε πολλά τοῖς ἀφ' αἵμα- τος, εἰ τήν συμφοράν αὐτῆς καταλείποιεν ἀτιμώρητον, σπα- σαμένη τό ξίφος, ὅπερ ὑπό τοῖς κόλποις ἀφανῶς ἔφε- ρεν, ἑαυτήν ἐν ὄφει τῶν παρόντων

παρόντων κατειργάσατο. Τοῦτο πᾶσαν τήν πόλιν εἰς ὀργήν ἀνήψεν, ἀλλά καί Βροῦτον, εἰς τοὺς προσήκοντας αὐτῇ κατά γένος, ἄνδρα δέ δημοτικόν μάλιστα τό πλῆθος, εἰς τήν τοῦ βασιλέως ἡγεῖρεν ἀπόστασιν, ἀφείλετό τε τῆς ἐξουσίας πάσης τόν Ταρκύνιον. Ἄμα γάρ τῇ κατὰ τήν πόλιν ἐπανάστασιν καί ἡ πρός τήν (Ἄρδεαν) οὔσα στρατιά Ρώμην ἀπολιποῦσα τόν τύραννον ᾤχετο οὐδέν οὔτε ἀνακαλοῦντος οὐδέ μὴν δεομένου πεφροντικυῖα. Ταρκύνιος δέ τοῖς παροῦσι ἀμηχανῶν ἤλαυνέν ἐπί τήν Ρώμην ὡς καύσων τῇ παρόδῳ τήν ταραχήν καί τήν δυναστείαν μετά πειθοῦς ἀναληψόμενος, ἀπεωθεῖς δέ ὑπό τῶν πολιτῶν ἀπεχώρει σύν τοῖς οἰκείοις, βασιλεύσας ἔτη δ' ἑξήκοντα πέντε πρὸς τοῖς εἴκοσι.

Ψ.Σ. ff. 27^v-28

... Καί Ἑρμῆς φασὶν ἐν Αἴ-

κατειργάσατο. Τοῦτο δέ τοὺς τε ἄλλους εἰς ὀργήν ἀνήψεν ἑλέφ τῆς ἀνθρώπου (παῖσαν γάρ οὐκ ὀλίγοι Ρωμαίων ἐπὶ θέαν τοῦ πάθους) καί οὐχ ἡκιστα Βροῦτον, προσήκοντα μὲν κατά γένος ἐκεῖνη, ἄνδρα δέ δημοτικόν τε καί μισοτύραννον, ὃς μάλιστα τό πλῆθος εἰς τήν τῶν βασιλέων ἡγεῖρεν ἀπόστασιν, ἀφείλετό τε τῆς ἐξουσίας παντελῶς τόν Ταρκύνιον, ἄμα γάρ τῇ κατὰ τήν πόλιν ἐπαναστάσει καί ἡ πρός τήν Ἄρδεαν οὔσα στρατιά τῶν Ρωμαίων ἀπολιποῦσα καί τύραννον ᾤχετο, οὐδέν οὔτε ἀνακαλοῦντος οὐδέ μὲνελν δεομένου πεφροντικυῖας. Ταρκύνιος δέ τοῖς παροῦσιν ἀμηχανῶν ἤλαυνεν ἐπί τήν Ρώμην, ὡς καύσων τῇ παρόδῳ τήν ταραχήν καί τήν δυναστείαν μετά πειθοῦς ἀναληψόμενος, ἀπεωθεῖς δέ ὑπό τῶν πολιτῶν ἀπεχώρει σύν τοῖς οἰκείοις βασιλεύσας ἔτη δ' ἑξήκοντα πέντε πρὸς τοῖς κ'.

Ἰωάν. Ἀντ. Salm. FHG IV, 543
§ 11

Μετ' αὐτόν ἐβασίλευσεν Αἴγυ-

γύπτῳ θαυμαστόν ἄνδρα γνωσθῆ-
ναι καὶ φοβερόν ἐπὶ σοφίᾳ, ὃς
ἔφρασε τρεῖς μεγίστας εἶναι
δυνάμεις τοῦ ἀρρήτου καὶ δη-
μιουργοῦ τῶν ὄλων θεοῦ, μίαν
δέ θεότητα εἶπε, διό καὶ τρισ-
μέγιστος Ἑρμῆς κατωνόμασται,
ὃς οὕτω πρὸς τινα Ἀσκληπιὸν
αὐτοῦς ρήμασιν ἔφη:

Ἦν φῶς νοερόν πρό φωτός
νοεροῦ καὶ ἦν ἀεὶ νοῦς νοῦ ἀΐ-
τιος καὶ οὐδέν ἕτερον ἦν ἢ ἡ
τούτου ἐνότης· ἀεὶ ἐν αὐτῷ ὦν
ἀεὶ τῷ ἐν αὐτοῦ νοῦ καὶ φωτὶ
καὶ πνεύματι πάντα περιέχει.
Ἐκτός τούτου οὐ θεός, οὐκ ἄγ-
γελος, οὐ δαίμων, οὐκ οὐσία
τις ἄλλη· πάντων ὁ κύριος καὶ
πνεύματος καὶ θεός καὶ πάντα
ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ. Ὁ γάρ
λόγος αὐτοῦ προελθὼν παντέλει-
ος ὦν καὶ γόνιμος καὶ δημιουρ-
γός ἐν γονίμῳ φύσει πεσών, ἐν
γονίμῳ ὕδατι ἔγκυον τό ὕδωρ
ἐποίησεν...

πτύων ἐκ τῆς φυλῆς Χάμ Σῶ-
στρις ἐφ' οὗ μετῴκηθησαν ἐν
Περσίᾳ Σκύθαι. Ἐν τοῖς χρό-
νοις τοῦ Σώστριδος ἦν Ἑρμῆς
ὁ τρισμέγιστος ὁ Αἰγύπτιος,
ἄνθρωπος φοβερός ἐν σοφίᾳ, ὃς ἔ-
φρασε τρεῖς μεγίστας δυνάμεις
εἶναι, τό τοῦ ἀρρήτου καὶ δη-
μιουργοῦ ὄνομα, μίαν δέ θει-
ότητα εἶπεν εἶναι, διό καὶ
ἐκλήθη ὑπό τῶν Αἰγυπτίων τρι-
μέγιστος. Ἐμφέρονται δέ ἐν
τοῖς πρὸς Ἀσκληπιὸν λόγοις
αὐτοῦ ρήματα ταῦτα.

Ἦν φῶς νοερόν πρό φωτός
νοεροῦ καὶ ἦν ἀεὶ νοῦς νοός
φωτεινός καὶ οὐδέν ἕτερον ἦν
ἢ ἡ τούτου ἐνότης ἀεὶ ἐν αὐ-
τῷ ὦν, ἀεὶ τῷ αὐτῷ νοῦ καὶ
φωτὶ καὶ πνεύματι πάντα πε-
ριέχει. Ἐκτός τούτου οὐ θεός
οὐκ ἄγγελος, οὐ δαίμων, οὐκ
οὐσία τις ἄλλη· πάντων γάρ κτί-
στης καὶ πατήρ καὶ θεός καὶ
πάντα ὑπ' αὐτόν καὶ ἐν αὐτῷ
ἐστίν. Ὁ γάρ λόγος αὐτοῦ παν-
τέλειος ὦν καὶ γόνιμος καὶ δη-
μιουργός, ἐν γονίμῳ φύσει πε-
σών ἐν γονίμῳ ὕδατι ἔγκυοντό
ὕδωρ ἐποίησεν...

Οὗτος (= Ρωμύλος) κτίζει πρῶτος ἰπικόν ἐν τῇ Ρώμῃ, ὃ καὶ Ρωμαίων καλεῖ γλῶσσα εἰς ἑορτὴν τοῦ ἡλίου, διελών τὴν Ρώμην εἰς μέρη τέσσαρα, εἰς τιμὴν τῶν τεσσάρων στοιχείων γῆς, θαλάσσης, ἀέρος καὶ πυρός, τυκοῦ δέ τās μὲν δώδεκα θύρας, τοὺς δώδεκα οὔρους τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, ἱστορῶν τό πέλημα τὴν γῆν πᾶσαν εἶναι τόν Εὐρικόν, τὴν θάλασσαν ὑπὸ τῆς γῆς μεσαζομένην, τό δέ ἐπὶ τῆς θύρας καὶ τόν τὴν Ἀνατολήν καὶ τόν ἐπὶ τὴν σφενδόνην τὴν δύσιν, τὰ δέ ἐπτά σπαθία τόν δρόμον τῶν ἐπτά πλανητῶν...

Ὁλοκληρώνουμε τὴν παράθεση τῶν κειμένων μετὰ τόν πίνακα ὄλων τῶν ἀντιστοιχιῶν Ψ.Σ. καὶ Ἰωάννου Ἀντιλοχέως:

Ψ.Σ.

f. 26 Μετὰ ~ αὐτοῦς

f. 26^v Ὅτι καὶ ~ Ζεὺς

f. 27 Μετὰ ~ ἀνθρώποις

Ρωμύλος πρῶτος ἐν Ρώμῃ ἔκτισεν ἰπικόν, καὶ διεῖλε τόν δῆμον εἰς μέρη δ', εἰς τιμὴν τῶν δ' στοιχείων, καὶ τās ἑβ' θύρας κατὰ τύπον τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου ἱστόρηκεν, τό δέ πέλημα τῆς γῆς πάσης καὶ τόν Εὐρικόν τῆς θαλάσσης ὑπὸ τῆς γῆς μεσαζομένης τόν ἐπὶ τās θύρας καμκτόν, τὴν ἀνατολήν καὶ τόν ἐπὶ τὴν σφενδόνην, τὴν δύσιν, ὡς φησι Χάραξ, τὰ ἐπτά σπάτια, τόν δρόμον τῶν ἐπτά πλανητῶν...

Ἰωάννης Ἀντιλοχέως

FHG IV, 542 § 6 ἀρ. 2. Μετὰ τελευτήν ~ Πέρσας

FHG IV 542 § 6 ἀρ. 4. Καί ~ καλοῦσι

FHG IV 542 § 6 ἀρ. 5. Μετὰ ~ χωνεύειν

ff.27-28 Μετά δέ ~ καλουμένη
νη

ff.41^v-42 Οὔτος ~ καλά

f. 70 Οὔτος ~ ὕδατι

f. 45^v Ἀγαμέμνων ~ Αἴγιον
σθον ἄνδρα

f. 71^v Οὔτος ~ εἵκοσι

f. 71^v Φιλίππου ~ γυμνή

f. 72^v Καί μόλις ~ μετήλλαξε

f.72^v φασί δέ ~ ἀνεῦλεν

FHG IV 543§ 6 ἀρ.7-544 ἀρ.15
Μετά δέ ~ Εὐρώπην

FHG IV 550 § 24 ἀρ.2 Ὁ Παλαμήδης ~ καλά

FHG IV 552 § 31 Ρωμύλος ~ ὕδατι

Κωνστ.Πορφυρογεννήτου, Ἐκλογαί, Περὶ ἐπιβουλῶν 59₁₋₈.
Ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἀγαμέμνων ~ τοῦτον ἄνδρα

Κωνστ. Πορφυρογεννήτου, Ἐκλογαί, Περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας I 168₁₄₋₂₃. Ὅτι Ταρκύνιος Σούπερβος ~ Ρωμαῖου καὶ Ἐκλογαί, Περὶ ἐπιβουλῶν 61₂₇-62₁₃. Ὁ μὲν γάρ ~ κ'

Κωνστ. Πορφυρογεννήτου, Ἐκλογαί, Περὶ ἐπιβουλῶν 62₂₈₋₃₄.
Ὅτι ἐπὶ ~ γυμνή

Κωνστ. Πορφυρογεννήτου, Ἐκλογαί, Περὶ ἐπιβουλῶν 63₁₋₃.
Ὅτι Ἀλέξανδρος ~ μετήλλαξεν

Κωνστ.Πορφυρογεννήτου, Ἐκλογαί, Περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας 168₂₄-169₄. Ὅτι Ἀλέξανδρος ~ ἀνεῦλεν

4. Ψευδοσυμεών και Ἐπιτομή

Ἡ ἀνώνυμη χρονογραφία, πού εἶναι γνωστή στους ἔρευνη -
 τές μέ τό ὄνομα Ἐπιτομή (=Ε), χρησιμοποιήθηκε εὐρύτατα ἀπό
 πολλούς βυζαντινούς χρονογράφους (Γεώργιο Μοναχό, Συμεών Λο -
 γοθέτη, Ἰωάννη Ζωναρά, Κωνσταντῖνο Μανασσῆ κ.ἄ.) καί ἀπο -
 τέλεσε μιά ἀπό τίς βασικότερες πηγές τῆς χρονογραφίας τοῦ
 Ψ.Σ., ὄχι μόνο στήν Α ἀλλά καί στίς ἐπόμενες (Β καί Γ) πε -
 ριόδους. Ἡ Ε παραδίδεται μόνον ἔμμεσα ἀπό τούς παραπάνω συγ -
 γραφεῖς, καί κυρίως ἀπό τή χρονογραφία τοῦ Λογοθέτη, γιά τή
 σύνταξη τῆς ὁκοίας, ὅπως φαίνεται ἀπό τά σῆμαντικότερα χει -
 ρόγραφα της (Parisinus gr. 854, Vaticanus gr. 1807, Σεραγί -
 ου ἀρ. 37, Vaticanus gr. 163), ὑπῆρξε ἡ κυριότερη πηγή.

Ἡ ἔμμεση μόνον παράδοση τῆς Ε, σέ συνδυασμό μέ τόν ἀνώ -
 νυμο χαρακτήρα της, στάθηκε αἰτία νά γίνουν πολλές συζητή -
 σεις καί νά διατυπωθοῦν διάφορες ἀπόψεις, πού τελικά, μέ ἐ -
 λάχιστες ἐξαιρέσεις, συσκότισαν ἀντί νά ξεκαθαρίσουν τό θέ -
 μα³⁸.

Ὅπως δείχνουν τά κείμενα πού τήν παραδίδουν, ἡ Ε ἀρχι -
 ζε ἀπό τή Δημιουργία τοῦ Κόσμου καί κατέληγε στή βασιλεία
 τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' τοῦ Πινόμητου (685-695)³⁹. Ὡς συγ -
 γραφέας τῆς ἱστορίας τῆς περιόδου αὐτῆς φέρεται ὁ πατρίκιος
 Τραϊανός, γιά τόν ὁποῖο ἡ Σούδα μᾶς δίνει τά ἀκόλουθα στοι -
 χεῖα: "Τραϊανός πατρίκιος ἤκμαζε δέ ἐπί Ἰουστινιανοῦ
 τοῦ Πινόμητου· οὗτος ἔγραφε χρονικόν σύντομον πάνυ θαυμά -
 σιον, ἦν δέ χριστιανικώτατος καί ὀρθοδοξότατος"⁴⁰. Ἐπίσης
 ὁ Θεοφάνης ἀναφέρει: "...Γότθους δέ ἐπιχωρίως τούς Σκύθας

38. SERRUYS, *Epitomē*, σ. 1 κέξ. Τό ἄρθρο αὐτό εἶναι
 ὁ,τι καλύτερο ἔχει γραφτῆ μέχρι σήμερα γιά τήν Ε.

39. Ὁ.π., σ. 46-47.

40. Σούδα, ἔκδ. Adler, τ. IV, σ. 582.

λέγεσθαι Τραϊανός ὁ πατρίκιος ἐν τῇ κατ' αὐτόν ἱστορίᾳ φησὶν"⁴¹. Ἐνῶ δηλ. ἡ Σούδα χαρακτηρίζει τὸ ἔργο τοῦ Τραϊανοῦ "χρο- νικόν σύντομον", ὁ Θεοφάνης χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρο "ἱστορία". Τὸ γεγονός αὐτὸ ἔκανε τὸν de Boor νά διατυπώσῃ τὴ θεωρία ὅτι ὑπῆρχαν δύο συγγραφεῖς μὲ τὸ ὄνομα Τραϊανός: ὁ πρῶ- τος, ποῦ μνημονεύεται ἀπὸ τῆ Σούδα ὅτι ἔγραψε τὸ χρονικό, καὶ ὁ δεύτερος, ὁ συγγραφέας τῆς ἱστορίας, στρατηγός, ποῦ ἔζησε στὴν ἐποχὴ τοῦ αὐτοκράτορα Οὐάλη⁴². Ἄν καὶ τὴν ἀ- λήθεια ἴσως δέ θά τὴ μάθουμε ποτέ, οἱ ὑποθέσεις αὐτῆς τοῦ de Boor φαίνονται ὑπερβολικῆς. Ἡ διαφορά στὴν ὀρολογία δέν εἶναι ἀσφαλῆς ἀπόδειξη γιὰ τὴ διχοτόμηση τοῦ προσώπου τοῦ συγγραφέα, ἀφοῦ οἱ ὄροι "χρονικόν", "χρονογραφία", "ἱ- στορία" ἐναλλάσσονται συχνά στὴ βυζαντινὴ περίοδο. Ἡ χρο- νογραφία π.χ. τοῦ Ἰουλίου Ἀφρικανοῦ ἀναφέρεται ὡς "ἱστο- ρικόν", "ἱστορικά", "ἱστορία", "τῶν χρόνων ἐπιτομή", "χρο- νικά", χρονογραφεῖον", "χρονογραφία"⁴³. Ἐπιπλέον ἡ φρά- ση "χρονικόν σύντομον", στὴν ὁποία στηρίχτηκε ὁ de Boor, δέ σημαίνει ἀναγκαστικὰ χρονικό μὲ μικρὴ ἔκταση. Ἀπόδει- ξη ὅτι ὁ Θεοφάνης λέει, χαρακτηριστικὰ, πῶς ὁ Γεώργιος Σύγ- κελλος ἔγραψε: "...σύντομον χρονογραφίαν ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Διοκλητιανοῦ"⁴⁴. Πιστεύουμε λοιπὸν ὅτι ὁ Τραϊανός τῆς Σού- δας καὶ ὁ συνώνυμός του τοῦ Θεοφάνη εἶναι τὸ ἴδιο πρόσω- πο.

Στὴν ἀρχικὴ διήγηση τῆς Ε φαίνεται ὅτι προστέθηκε κεῖ- μενο ἢ κείμενα, τὰ ὁποῖα ἐκάλυπταν τὴ χρονικὴ περίοδο ἀπὸ

41. Θεοφάνης, 66₂₋₃.

42. C. DE BOOR, Der Historiker Traianus, Hermes 17, 1882, σ. 489-492.

43. GELZER, Sextus, τ. I, σ. 26.

44. Θεοφάνης, 3₁₃.

τόν 'Ιουστινιανό Β' ὡς τό θάνατο τοῦ Θεοφύλου (842)⁴⁵. Τή νέα αὐτή ἐπαυξημένη μορφή τῆς Ε χρησιμοποίησε τό 10ο αἰώνα ὁ Λογοθέτης, ὁ ὅποιος τήν ἀναδιάρθρωσε καί τήν ὀλοκλήρωσε ἐπεκτείνοντας τά ἀρχικά ὄρια τῆς ὡς τήν ἐποχή του⁴⁶.

'Η Ε μᾶς ἔχει, ἔμμεσα πάντοτε, παραδοθῆ σέ δύο μορφές, πού ἔχει ἐπικρατήσῃ νά ὀνομάζωνται Εα καί Εβ⁴⁷. 'Η Εα παραδίδει ἑλλιπές τό ἀρχικό κείμενο τῆς Ε' ἀντικροσωπεύεται κυρίως ἀπό τή χρονογραφία τοῦ Θεοδοσίου Μελιτηνοῦ, τό *χφ. Holkhamensis gr. 295* (= *Bodleianus gr. 60*), ὀρισμένες "μορφές" τῆς χρονογραφίας τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ, καθώς καί ἕνα μικρό ἀκόμη ἀριθμό κειμένων⁴⁸.

'Αντίθετα ἡ Εβ παραδίδει πληρέστερο τό ἀρχικό κείμενο τῆς Ε, ἐντάσσοντας μέσα στή διήγηση καί εἰδήσεις παρμένες ἀπό δύο νέες ἄγνωστες πηγές. 'Η πρώτη ἀπό τίς νέες αὐτές πηγές (= K_1) καλύπτει μόνο τή ρωμαϊκή περίοδο τῆς Ε καί προέρχεται ἀπό τό χρονογραφικό κύκλο "Πασχάλιο Χρονικό-Ἐκλογή", ἐνῶ ἡ δεύτερη (= K_2) χρησιμοποιοῦντο γιά τήν περίοδο ἀπό τόν Διοκλητιανό ὡς τόν Θεόφιλο, καί εἶναι γνωστή στους ἐρευνητές μέ τήν ὀνομασία πού τῆς ἔδωσε ὁ Patzig "Zusatzquelle"⁴⁹.

45. SERRUYS, *Epitomē*, σ. 47 κέξ. 'Αντίθετα ὁ GELZER, *Sextus*, τ. II/1, σ. 297, λέει ὅτι γύρω στό 800 μ.Χ. συγκροτήθηκε ἕνα χρονικό τό ὅποιο προερχόταν ἀπό τόν 'Αφρικανό καί χρησίμευσε ὡς πηγή στόν Γεώργιο Μοναχό, στόν Λέοντα Γραμματικό, στόν Ψ.Σ. κ.ἄ.

46. Βλ. παραπάνω, σ. 17 κέξ.

47. PATZIG, *Sippe*, σ. 474 κέξ., SERRUYS, *Epitomē*, σ. 49 κέξ.

48. PATZIG, *Sippe*, σ. 473 καί SERRUYS, *Epitomē*, σ. 2-3, 50, ὅπου καί οἱ σχετικές ἐνδείξεις.

49. Βλ. PATZIG, *Sippe*, σ. 473-481 καί SERRUYS, *Epitomē*, σ. 3-6, 48-49.

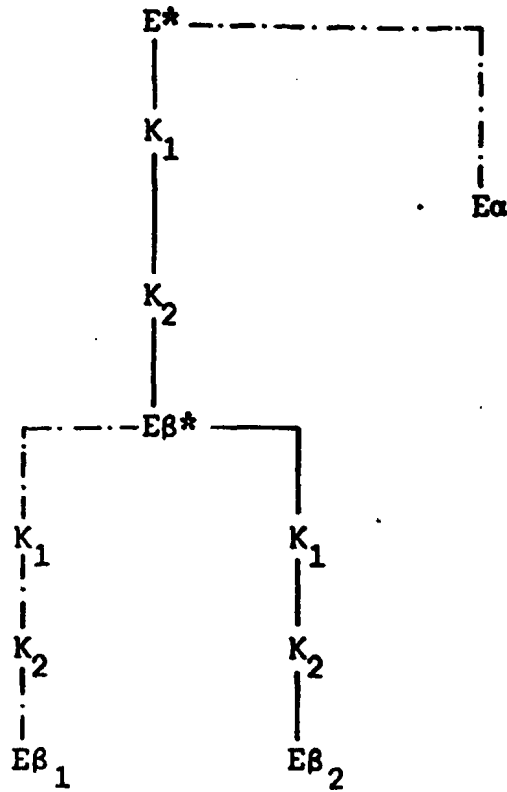

Ἄλλά πρέπει νά σημειωθῆ ὅτι ἡ Εβ εἶναι μορφή καθαρά πλασματική, στήν ὁποία ἀναγόμεσθε ἔμμεσα ἀπό δύο ὁμάδες χφφ. πού παραδίδουν κείμενο περίπου ὁμοιο μεταξύ τους, καί πάντως ὁπωσδήποτε διαφορετικό ἀπό τό κείμενο τῆς Εα. Εἰδικότερα, τά χφφ. Parisinus gr. 854, Vaticanus gr. 163 καί 1807, Vindobonensis hist. gr. 37 περιέχουν κείμενο τῆς Ε μέ περιορισμένη, σποραδική καί σφαλερή χρονολογικά παρεμβολή τῶν K_1 καί K_2 · ἡ μορφή αὐτή τοῦ κειμένου ἐπικράτησε νά ὀνομάζεται Εβ₁. Πρός τήν Εβ₁ ἀντιδιαστέλλεται κυρίως τό κείμενο τοῦ χφφ. Vindobonensis hist. gr. 40 τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ, τό ὁποῖο παραδίδει καί τήν Ε μέ πλήρεις τίς παρεμβολές K_1 καί K_2 πού ὑπάρχουν στήν Εβ, ἀλλά σέ ὀρθή χρονολογική τάξη, καί ὄχι ἀκατάστατα, ὅπως στήν Εβ₁· στό κείμενο αὐτό ἔχει δοθῆ τό ὄνομα Εβ₂⁵⁰.

Συνοψίζοντας τά περὶ Ε ἐπιθυμοῦμε νά ὑπογραμμίσουμε τή σπουδαιότητα τοῦ κειμένου τῆς, πού παραδίδεται ἀπό μεγάλο ἀριθμό βασικῶν γιά τή βυζαντινὴ ἱστοριογραφία χφφ. καί πού γιά λόγους ἄγνωστους ἔχει διαφοροποιηθῆ σέ τέτοιο βαθμό, ὥστε νά εἴμαστε ἀναγκασμένοι νά διακρίνουμε τίς διάφορες μορφές τῆς (Εα, Εβ, Εβ₁ καί Εβ₂). Τίποτε ὅμως σχετικό μέ τήν Ε δέν πρέπει νά θεωρηθῆ ἀπόλυτα βέβαιο, ἀφοῦ ὑπάρχουν ἀκόμη χειρόγραφα τῆς ἀτελῶς ἢ καθόλου μελετημένα. Γιά παραστικότερη ἀπεικόνιση τῶν διάφορων μορφῶν τῆς Ε καί τῶν σχέσεών τους παραθέτουμε τόν παρακάτω πῖνακα:

50. Πρβλ. SERRUYS, *Epitomē*, σ. 3-5, 50.

* = υποθετικές μορφές - - - - - άτελής παράδοση ——— πλήρης παράδοση.

Πρέπει νά σημειωθῆ ὅτι ἡ Ε ἔχει ἰδιαίτερη σημασία καί γιά ἕναν ἄλλο λόγο: ἀνάμεσα σέ ἄλλα παραδίδει ἐκτενῆ ἀποσπάσματα ἀπό τή χαμένη σήμερα πολύτιμη χρονογραφία τοῦ Σέξτου 'Ιουλίου 'Αφρικανοῦ.

'Ο 'Αφρικανός "...ὁ Σέκτος χρηματίσας φιλόσοφος, Λύβος, ὁ τοὺς Κεστούς γεγραφῶς ἐν βιβλίους κδ'...", ὅπως ἀναφέρει ἡ Σούδα⁵¹, ἔζησε, πιθανότατα, μεταξύ 160/180-240 μ.Χ. Ταξίδεψε πολύ, ἰδιαίτερα στήν 'Ασία, στήν Αἴγυπτο καί στήν 'Ιταλία πρὶν ἀπό τήν τελική ἐγκατάστασή του στήν πόλη 'Εμμαούς τῆς 'Ιουδαίας. Τό ἔργο του, πού μαρτυρεῖ ἄνθρωπο μέ

51. Σούδα, τ. I, σ. 433-434.

ποικίλα ενδιαφέροντα, ανήκει στη χριστιανική και στη "θύραθεν" λογοτεχνία. Στην πρώτη εντάσσεται ή Χρονογραφία του ενῶ στη δεύτερη οί "Κεστοί"(πού σημαίνει μάλλον Κεντημένοι, Στολισμένοι), ἔργο αίνιγματικό, πού περιέχει"...φυσικά, ἔχοντα εἰς λόγων τε καί ἐπασιδῶν καί γραπτῶν τινων χαρακτηρῶν ἰάσεις τε καί ἀλλοίων ἐνεργειῶν"⁵². 'Από τό ἔργο αὐτό, πού εἶχε 24 βιβλία, σώθηκαν ἐλάχιστα ἀποσπάσματα, πού πραγματεύονται θέματα κτηνιατρικῆς καί γεωπονίας ἀλλά καί στρατηγικῆς τέχνης· περιέχει ἐπίσης περιγραφές φαρμάκων, συνταγές μαγειρίας κ.ἄ.⁵³.

'Αεῖζει νά ὑπενθυμίσουμε ὅτι ὁ Φώτιος εἶχε μελετήσει τό ἱστορικό ἔργο τοῦ 'Αφρικανοῦ, τό ὅποιο συνοψίζει καί σχολιάζει μάλλον εὐνοϊκά στόν κώδικα 34 τῆς Βιβλιοθήκης:"'Ανεγνώσθη 'Αφρικανοῦ ἱστορικόν... "Ἔστι δέ σύντομος μὲν, ἀλλά μηδέν τῶν ἀναγκαίων ἱστορηθῆναι παραλιμπάνων. Ἄρχεται δέ ἀπό τῆς Μωυσαϊκῆς κοσμογενείας καί κἀτελευτῆ ἕως τῆς Χριστοῦ παρουσίας. Ἐπιτροχάδην δέ διαλαμβάνει καί τά ἀπό Χριστοῦ μέχρι τῆς Μακρίνου τοῦ Ρωμαίων βασιλέως βασιλείας, ὅτε αὐτῷ, ὡς φησι, καί ἦδε ἡ συγγραφή συνετελεῖτο, ἐτῶν οὔσα ρηγκ'. Τεύχη δέ τό βιβλίον πέντε"⁵⁴. 'Ἡ μνεῖα αὐτῆ τοῦ

52. Ὁ.π.

53. Βλ. GELZER, Sextus, passim. A.DAIN, Les stratégistes byzantins, Travaux et Mémoires 2, 1967, σ. 335. A. SCHALIT, Die frühchristliche Überlieferung über die Herkunft der Familie des Herodes, Annual of the Swedisch Theological Institute 1, 1962, σ.109-160. J.R. VIEILLEFOND, Les "Cestes" de Julius Africanus. Étude sur l'ensemble des fragments avec édition, traduction et commentaires, Φλωρεντία-Παρίσι 1970.

54. Φώτιος, Βιβλιοθήκη, τ.Ι, σ. 19-20 (Henry). Πρβλ.καί GELZER, Sextus, τ. Ι, σ. 280.

Ἄφρικανοῦ ἀπό τόν Φώτιο ἔχει σημασία, γιὰτί μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὡς τά μέσα περὶ τοῦ 9ου αἰῶνα σωζόταν ὀλόκληρο τό χρονογραφικό ἔργο τοῦ Ἄφρικανοῦ, τό ὅποιο σήμερα τό βρίσκουμε μόνο σέ ἔμμεση παράδοση καί ἀποσπασματικά.

Τό ἔργο τοῦ Ἄφρικανοῦ συνέχισε ὁ ἀλεξανδρινός μοναχός Πανόδωρος, ὁ ὅποιος μεταξύ 395 καί 408 ἔγραψε παγκόσμια χρονογραφία, πού εἶναι στήν οὐσία τό ἴδιο τό κείμενο τοῦ Ἄφρικανοῦ μέ ἐλάχιστες μεταβολές, διευρυμένο ὡς τήν ἐποχή του⁵⁵. Γύρω στό 412 ἕνας ἄλλος μοναχός, ὁ Ἄνυλιανός, ἀκολούθησε τό παράδειγμα τοῦ Πανοδώρου καί ἔγραψε χρονογραφία βασιζόμενη στόν Ἄφρικανό, στήν ὁποία ἀκολουθεῖ τό σύστημα χρονολογήσεως μέ βάση τά Πασχάλια. Καί οἱ δύο αὐτοῦ ἀλεξανδρινοῦ χρονογράφοι, πού παραδίδουν ἔμμεσα τόν Ἄφρικανό, χρησιμοποιοῦν ἀπό τόν Γεώργιο Σύγκελλο στή συγγραφή τῆς χρονογραφίας του⁵⁶, καθώς καί ἀπό τόν Μαλάλα καί ἀπό τόν ἄγνωστο συγγραφέα τῆς "Ἐκλογῆς Ἱστοριῶν".

Ἀντίθετα μέ τούς παραπάνω χρονογράφους, ὁ συντάκτης τῆς Ε χρησιμοποίησε στή σύνθεση τοῦ ἔργου του τό ἴδιο τό κείμενο τοῦ Ἄφρικανοῦ⁵⁷. Τό γεγονός αὐτό προσδίδει σπουδαιότητα καί ἀξία στήν Ε, πού εἶναι τό μόνο βυζαντινό χρονογραφικό κείμενο πού παραδίδει ἀπευθείας τό χρονικό τοῦ Ἄφρικανοῦ, χωρίς τήν παρεμβολή τῶν ἀλεξανδρινῶν συνεχιστῶν του. Τό 10ο αἰῶνα, ὅταν ὁ Λογοθέτης ἔγραψε τή χρονογραφία του, παρέλαβε, ὅπως τονύσαμε, τό κείμενο τῆς Ε, τό ὅποιο συνέχισε ὡς τήν ἐποχή του, μέ ἀποτέλεσμα σήμερα νά ἐρευνοῦμε καί τή χρονογραφία του

55. Βλ. GELZER, Sextus, passim. Ἐπίσης τό ἄρθρο τοῦ O. SEEL, στή RE 36, 1949, στ. 632-635.

56. Παλιότερα ἐπικρατοῦσε ἡ γνώμη ὅτι ὁ Σύγκελλος ἀντλήσε ἀπευθείας ἀπό τόν Ἄφρικανό. Τήν ἀποψη αὕτη ἀνασκεύασε ὁ GELZER, Sextus, τ. II/1, σ. 189 κέξ.

57. GELZER, Sextus, τ. II/1, σ. 297.

για να βρούμε αυθεντικά αποσπάσματα του 'Αφρικανού.

Με βάση τό περιεχόμενο τῶν ἀποσπασμάτων πού μᾶς ἔχουν σωθῆ, ἡ χρονογραφία τοῦ 'Αφρικανού, πού ἐπηρέασε οὐσιαστικά τή μεταγενέστερη βυζαντινή χρονογραφία κυρίως στή διάρθρωση καί στήν κατανομή τῆς ὕλης, πρέπει νά περιλαμβάνετις ἀκόλουθες ἐννέα ἐνότητες:

- α) 'Ιουδαϊκή ἱστορία ὡς τήν κατάληψη τῆς 'Ιουδαίας ἀπό τοὺς Πέρσες,
- β) 'Ελληνική ἱστορία ὡς τήν πρώτη 'Ολυμπιάδα,
- γ) Ἕλληνες βασιλεῖς,
- δ) 'Ολυμπιονίκες καί ἡ ὑπόλοιπη 'Ελληνική ἱστορία,
- ε) Βασιλεῖς τῆς 'Ανατολῆς,
- στ) Ρωμαῖοι βασιλεῖς ἀπό τόν Ἄλβα καί τόν Ρῶμο,
- ζ) 'Ιουδαϊκή ἱστορία ὡς τήν ἐποχή τοῦ Μεγάλου 'Αλεξάνδρου,
- η) Ἡγεμόνες τῆς 'Ελληνιστικῆς ἐποχῆς,
- θ) Χριστιανική περίοδος⁵⁸.

Τῆ διαίρεση αὐτή τῆς ἱστορικῆς ὕλης τοῦ 'Αφρικανού τήν υἱοθέτησαν σέ γενικές γραμμές ὄλοι σχεδόν οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι πού ἐξιστόρησαν τά γεγονότα ἀπό τή Δημιουργία τοῦ κόσμου ὡς τήν ἐποχή τους, ὅπως εἶναι ὁ Μαλάλας, τό Πασχάλιο Χρονικό, ὁ 'Ιωάννης 'Αντιοχεύς, ὁ Γεώργιος Σύγκελλος, ὁ Γεώργιος Μοναχός, κ.ἄ. Πρέπει ἀκόμη νά προστεθῆ ὅτι ἀνάμεσα στά κείμενα-πηγές τοῦ 'Αφρικανού περιλαμβάνονται Ἄποκρυφα βιβλία τῆς Παλαιᾶς καί Καινῆς Διαθήκης, ὅπως τό 'Ιωβηλαῖα, ὁ 'Ενώχ, ἡ Λεπτὴ Γένεσις κ. ἄ.⁵⁹ Ἐτσι, ὄλα σχεδόν

58. GELZER, Sextus: τ. I, σ. 52-53.

59. Πολύ καλὸς ὁδηγὸς εἶναι τό βιβλίό τοῦ A-M. DENIS, Introduction aux pseudépigrapbes grecs d'Ancien Testament, Leiden 1970.

τά βυζαντινά χρονογραφικά έργα, πού παραδίδουν τόν 'Αφρικανό, παραδίδουν ἔμμεσα καί ἀποσπάσματα ἀπό τά ἀπόκρυφα αὐτά κείμενα, ἀνάμεσα στά ὀκοῦα, σέ ὀρισμένες περιπτώσεις (Ίωβλαῦα), περιλαμβάνονται καί τά μόνα ἀποσπάσματα πού σώζονται σέ ἑλληνική γλώσσα⁶⁰.

Μετά τήν ἀναγκαία γιά τό θέμα μας παρένθεση περί 'Αφρικανοῦ καί περί τοῦ ἔργου του ἐπιστρέφουμε στό βασικό μας σκοπό, δηλ. στήν ἐξέταση τῆς Ε σέ συσχετισμό μέ τή χρονογραφία τοῦ Ψ.Σ.

Τήν ἀνάμειξη τῶν κειμένων πού χρησιμοποιοῦνται στήν Α τοῦ Ψ.Σ. ἐπισήμανε ἤδη ὁ Serruys, ὁ ὀκοῦος ὁμως διατύπωσε τήν ἄποψη ὅτι ὁ Ψ.Σ. καί ὁ Κεδρηνός ἀνάγονται σέ ἕνα ὑποθετικό κείμενο π, πού προέρχεται ἀπό τήν Εβ₂. Ἡ ἄποψη αὐτή μᾶς βρῖσκει ἀπόλυτα σύμφωνους μόνο ὡς πρὸς τό δεύτερο μέρος τῆς, τήν προέλευση δηλ. τῆς Α τοῦ Ψ.Σ. ἀπό τήν Εβ₂⁶¹. Πράγματι, ἂν λάβουμε ὑπόψη μας ὅτι ἡ Β καί ἡ Γ ἀντλοῦν ὀπωσδήποτε ἀπό τήν Εβ₂ (ἀφοῦ, ὀπως θά δοῦμε, περιέχουν ἀποσπάσματα τῶν παρέμβλητων πηγῶν Κ₁ καί Κ₂), εἶναι λογικό νά ὑποθέσουμε ὅτι τήν ἕδρα μορφή τῆς Ε εἶχε μπροστά του ὁ συγγραφέας καί στήν Α, παρ' ὀλο πού ἡ βεβαιότητα αὐτή ἐξασθενεῖ κάπως στήν τελευταία περίπτωση, ἐξαιτίας τοῦ ἀποσπασματικοῦ καί ἀπανθισματικοῦ χαρακτήρα τῆς Α.

60. Πρόσφατα ὁ Α.Μ. DENIS συγκέντρωσε στόν τόμο *Fragmenta Pseudepigraphorum quae supersunt Graeca*, Leiden 1970, τά ἀποσπάσματα τῶν ἀπόκρυφων βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τά ὀποῦα παραδίδονται ἀπό διάφορους συγγραφεῦς. Ἡ συναγωγή εἶναι ἐλλιπής. Δέν χρησιμοποιήθηκε τό βιβλίό τοῦ Gelzer γιά τόν 'Αφρικανό, ἀγνοήθηκε ὁ Ψ.Σ., οἱ παραπομπές στόν Κεδρηνό γίνονται μέ βάση τή μετάφραση τοῦ Σκυλίτση ἀπό τόν Xylander(!), οἱ παραπομπές στόν Σύγκελλο εἶναι ἄσαφεῖς κ.λπ. Βλ. τίς ὀρθές παρατηρήσεις τοῦ J.T. MILIK, *Recherches sur la version grecque du Livre des Jubilés*, *Revue Biblique* 78, 1971, σ. 545-557.

61. SERRUYS, *Epitomé*, σ. 5, 51.

Όσο για τήν υπόθεση του Serruys για τό κείμενο π, δε-
 χόμαστε ως πιθανή τήν ύπαρξη κειμένου πού παρεμβάλλεται έμ-
 μεσα ανάμεσα στήν Ε καί στόν Ψ.Σ. αλλά αυτό είναι, όπως θά
 δείξουμε παρακάτω, ένα ιστορικό ανθολόγιο, από τό όποιο άν-
 τλεῦ ὁ Ψ.Σ. για τίς ανάγκες τῆς Α, καί ὄχι ὑποθετικό κεί-
 μενο, τό όποιο χρησιμοποιεῖ σέ ὁλόκληρο τό χρονικό του. Ἡ
 ἐξάρτηση τοῦ Ψ.Σ. από τήν Ε, από τήν ὁποία παραλαμβάνει κα-
 τά λέξη ἐκτενῆ χωρία, γίνεται φανερή από τά παραδείγματα
 πού ἀκολουθοῦν, για τά όποια χρησιμοποιήσαμε, ἐκτός από ἡ-
 ὄδη ἐκδεδομένα κείμενα, καί χφφ. πού παραδίδουν κείμενο τῆς
 Ε:

Ψ.Σ.(ΕΒ) f.19^vΘεοδ. Μελυτηνός(Εα)
5 11-13Vat. gr. 163 (Εβ)
f.2^vHolkhamensis gr.295
(Εα) f.24^v

Τύνος δέ χάριν τήν ζ' ἡμέραν εὐλόγησεν ὁ θεός; φασὶν τυνες οὐχὶ ὁ θεός μόνον οὐν ὁ πάσας. Λέγομεν οὖν ὅτι ἐκάστη τῶν ἄλλων ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ γενομένης δημιουργίας ἔσχε τήν εὐλογίαν.....

Τύνος χάριν τήν ἐβδόμην ἡμέραν πύλογησεν ὁ θεός καὶ οὐχὶ τὰς πάσας; Ὅτι ἐκάστη τῶν ἄλλων ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ γενομένης δημιουργίας ἔσχε τήν εὐλογίαν.....

Τύνος χάριν τήν ἡμέραν τήν ἐβδόμην πύλογησεν ὁ θεός καὶ οὐχὶ τὰς πάσας; Ὅτι ἐκάστη τῶν ἄλλων ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ γενομένης δημιουργίας ἔσχε τήν εὐλογίαν.....

Ψ.Σ. ff . 19^v-20Θεοδ. Μελυτηνός
4 27-28Vat. gr. 163 f. 2^vHolkhamensis gr.295
f.24

Εἰς τό κατ' εἰκόνα. Ἐκειδὴ ὁ βασιλεὺς ὡς - ρηται, βασιλεὺς ὡσπερ εἰσήχθη ἐν τῷ κόσμῳ ὁ ἀνθρώπος εἰκό - τως καὶ κατ' εἰκόνα θεοῦ οὐ γεγένηται....

Ἐκειδὴ, τούνυν, ὡς εἴρηται, βασιλεὺς ὡσπερ εἰσήχθη ἐν τῷ κόσμῳ ὁ ἀνθρώπος εἰκότως καὶ κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγένηται....

Εἰς τό κατ' εἰκόνα. Ἐκειδὴ τούνυν, ὡς εἴρηται, βασιλεὺς ὡσπερ εἰσήχθη ἐν κόσμῳ ὁ ἀνθρώπος εἰκότως καὶ κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγένηται....

Ψ.Σ. f.20^v

Θεοδ. Μελυτηνός
7¹¹⁻¹³

Vat. gr. 163 f.3

Holkhamensis gr.
295 f. 26

'Αλλά μή τις ὑπολάβου
ὅτι τό ξύλον τιαυτίης
ἦν φύσεως ὡς γνῶσαν
παρέχειν καλοῦ καὶ κα-
κοῦ. Οὐ γάρ ἦν τι βλα-
βερόν ἐν παραδείσῳ...

'Αλλά μή τις ὑπολάβου
ὅτι τό ξύλον τιαυτίης
ἦν φύσεως ὡς γνῶσαν
παρέχειν καλοῦ καὶ πο-
νηροῦ. Οὐ γάρ δή βλα-
βερόν ἐν παραδείσῳ τι
ἦν...

'Αλλά μή τις ὑπολάβου
ὅτι τό ξύλον τιαυτίης
ἦν φύσεως ὡς γνῶσαν
παρέχειν καλοῦ καὶ κα-
κοῦ. Οὐ γάρ δή βλα -
βερόν ἐν παραδείσῳ τι
ἦν...

'Αλλά μή τις ὑπολάβου
ὅτι τό ξύλον τιαυτίης
ἦν φύσεως ὡς γνῶσαν
παρέχον καλοῦ καὶ κα-
κοῦ. Οὐ γάρ δή βλα-
βερόν ἐν τῷ παραδεί-
σῳ τι ἦν...

Ψ.Σ. f.32

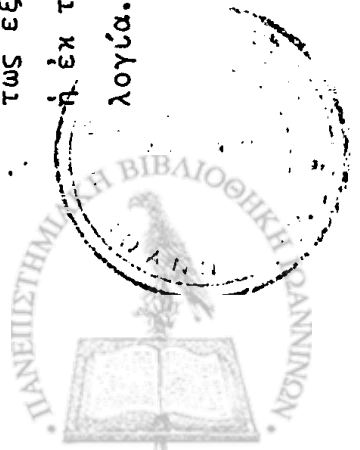
*Λέων γραμματικός(ΕΒ) 22₂₄-23₃

Vat.gr.1807 (ΕΒ) f.1^v

Καὶ ἐπειδὴ τό λευῖ γέ-
νος ἐπί 'Ααρών κατατρέ-
χει καὶ Μωυσῆ, ὧν ὁ μέν ἰ-
ερατεύει ὁ δέ στρατη-
γεῦ τῷ 'Ισραήλ, εἰκό-
τως ἐξ αὐτοῦ λαμβάνει
ἡ ἐκ τοῦ 'Ιακώβ γενεα-
λογία...

'Επειδὴ τοῖνυν τό λευῖτικόν
γένος ἐπί 'Ααρών κατατρέ -
χει καὶ Μωυσῆν, ὧν ὁ μέν ἰ-
ερατεύει, ὁ δέ στρατηγεῦ τῷ
'Ισραήλ, εἰκότως ἐξ αὐτοῦ
λαμβάνεται ἡ ἐκ τοῦ 'Ιακώβ
γενεαλογία...

'Επειδὴ τοῖνυν τό λευῖτικόν
γένος ἐπί 'Ααρών κατατρέ -
χει καὶ Μωυσῆ , ὧν ὁ μέν ἰ-
ερατεύει, ὁ δέ στρατηγεῦ τῷ
'Ισραήλ, εἰκότως ἐξ αὐτοῦ
λαμβάνεται ἡ ἐκ τοῦ 'Ιακώβ
γενεαλογία...

Στόν πίνακα πού ἀκολουθεῖ ἔχουν συγκεντρωθῆ ὄλα τά ση-
μεῖα ἀντιστοιχίας τῶν δύο κειμένων:

Ψ.Σ.	Ἐπιτομή
f.19 ^v Τίνος ~ συντελείας	θεοδ. Μελιτ.5 ₁₁₋₁₅ Τίνος ~ θεοδ Πρβλ. Holkh.gr. 295 f.24 ^v , Vat. gr. 163 f.2 ^v .
f.19 ^v Τό δέ ~ ἀκιστοῦμεν	Holkh.gr. 295 f.26 ^v .
ff.19 ^v -20 Εἰς τό κατ'εἰ- κόνα ~ πᾶν	θεοδ.Μελιτ.4 ₂₇₋₅ Ἐκειδή ~ πᾶν Πρβλ. Vat.gr. 163 f.2 ^v , Holkh.gr. 295 f. 24.
f.20 Ὡς ἑώρα ~ ἡρμήνευσεν	θεοδ.Μελιτ.6 ₃₂₋₇ ὁρῶν ~ ἑρ- μήνευσεν. Πρβλ. Vat.gr. 163 f. 3.
f.20 ^v Ἄλλά μή ~ δεδωκότα	θεοδ.Μελιτ.7 ₁₁₋₂₁ Ἄλλά ~ δε- δωκότα. Πρβλ. Holkh.gr. 295 f.26 ^{r-v} , Vat.gr. 163 f.3 ^{r-v}
f.20 ^v Τό δέ διηνοῦχθησαν ~ κεπραχότι	θεοδ.Μελιτ.8 ₁₉₋₉ Τό διη- νοῦχθησαν ~ κεπραχότι.Πρβλ. Holkh. gr. 295 ff. 27-28 , Vat. gr. 163 f.3 ^v .
f.23 Κατά ~ σύγχυσις	Holkh. gr. 295 f.30.
f.32 Ἐλθόντος ~ Βηθλεέμ	*λέων γραμμ.22 ₁₁₋₁₄ Ὁ μέν ~ Βηθλεέμ. Πρβλ. θεοδ. Με- λιτ. 23 ₅₋₉ , Vat.gr. 1807 f.1.

f. 32 Καὶ ἐπειδὴ ~ αὐτοῦς

*Λέων γραμμ. 22₂₃⁻²³₅ Ἐ -
πειδὴ ~ αὐτοῦς. Πρβλ. Θεοδ.
Μελιτ. 23₁₇₋₂₁

f. 32 Προεῖπε ~ αὐτοῦ

*Λέων γραμμ. 23₇₋₈ Ὁ δὴν
αὐτοῦ. Πρβλ. Θεοδ. Μελιτ.
23₂₃₋₂₅

f. 32 Ἰακώβ ~ κατέβαλε

*Λέων γραμμ. 23₁₃₋₁₇ Ὁ δέ
~ κατέβαλε. Πρβλ. Θεοδ. Με-
λιτ. 23₂₉₋₃₂ Holkh. gr.
295 f. 77^v.f. 34^v Ὅτι ἐκ ~ ἕκτη*Λέων γραμμ. 24₁₂₋₁₇ Ἐκ
~ ἕκτη. Πρβλ. Θεοδ. Μελιτ.
24₅₋₁₉, Vat.gr. 1807 f.2.ff. 56^v-57 Τῶ ~ ταλάντων*Λέων γραμμ. 49₂₃⁻⁵²₅ Πτο -
λεμαῖος ~ Ἰουδαίων. Πρβλ.
Θεοδ. Μελιτ. 42₁₁⁻⁴³₂₆, Vat.
gr. 163 f. 16^v, Vat.gr. 1807
ff. 9^v-10.f. 57^v Τούτου ~ Ρώμην*Λέων γραμμ. 52₁₈⁻⁵³₂₀ Ἰ-
ούλιος ~ Ρώμην. Πρβλ. Θεοδ.
Μελιτ. 44₉₋₂₈, Vat.gr. 1807
f. 10^{r-v}.

Λόγο πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τῆς Α καὶ συγκεκριμένα στὰ ff. 64-69^v ὁ Ψ.Σ. παραδίδει τρία ἐκτενῆ καὶ ἰδιότυπα κείμενα : τὸ πρῶτο (ff. 64-65) εἶναι ἕνας κατάλογος τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν μαθητῶν τους, ὅπου κυρίως παρέχονται πληροφορίες γιὰ τὸν τρόπο τοῦ θανάτου τους (π.χ. "Φύλιππος ἐν Ἱεραπόλει ἐπί τινος κίονος κρεμασθεὺς, κατὰ κεφαλῆς τελειοῦται") καὶ γιὰ τὴν ἐπισκοπὴν σὺς ὁποῦς ἐγκατέστησαν ὀρισμένους ἀπὸ

τούς μαθητές τους: π.χ. "Ἐρμογένης, ὃς ἐν Μεγάρους κατέστη ἐπίσκοπος".

Τό δεύτερο κείμενο (ff. 65-69) ἔχει τή μορφή ἐκτενοῦς καταλόγου τῶν προφητῶν στόν ὁποῖο ἀναφέρονται: "πόθεν ὑπῆρχον καί πῶς ἕκαστος τούτων προεφήτευσε καί ὅπως ἐτελειώθη" (Ψ.Σ. f.65). Παράδειγμα: "Σοφονίας : Οὗτος ἦν ἐκ φυλῆς Συμεών ἀπό ὄρους ἐν Βαραθᾶ, προεφήτευσε δέ περὶ τῆς πόλεως Ἱερουσαλήμ καί περὶ τέλους ἐθνῶν καί αἰσχύνης ἀσεβῶν καί περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου. Καί θανῶν ἐτέθη ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ" (Ψ.Σ. f.68^v).

Τό τρίτο κείμενο ἔχει τήν ἀκόλουθη ἐπιγραφή: "Τοῦ ἐν ἀγίοις θεοδωρήτου ἐπισκόπου Τύρου (sic), Περὶ τοῦ βαπτίσματος τῶν ἀγίων ἀποστόλων καί τῆς θεοτόκου" (Ψ.Σ. f.69). Τό "Τύρου" τῆς ἐπιγραφῆς πρέπει, βέβαια, νά διορθωθῆ σέ "Κύρου". Πρόκειται γιά κείμενο πού φέρεται μέ τό ὄνομα τοῦ θεοδωρήτου Κύρου, πρωτοεκδόθηκε ἀπό τόν Du Cange στά σχόλια τῆς ἐκδόσεώς του τοῦ Πασχάλιου Χρονικοῦ, Παρίσι 1688, σ.437 καί ἔκτοτε ἀνατυπώθηκε πολλές φορές (Πασχάλιο Χρονικό II, 144-145 Bonn καί PG 92, στ. 1075-1078).

Καί τά τρία αὐτά κείμενα ἀνήκουν στήν ομάδα τῶν ἔργων πού ἀποδίδονται ἐσφαλμένα στόν ἐπίσκοπο Σαλαμίνας Κύρου Ἐπιφάνιο (310/20-402)⁶², στόν Ψευδοδωρόθεο, στόν Ψευδοῦκπόλυτο καί ἔχουν ἐκδοθῆ ἀπό τόν Schermann⁶³. Ἄν λάβουμε ὑπόψη τήν πλούσια χειρόγραφη παράδοσή τους, θά πρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι παρεμφερῆ κείμενα εἶχαν μεγάλη διάδοση στό Βυζάντιο, παραδόθηκαν αὐτοτελῶς καί χρησιμοποιήθηκαν ἔπειτα -

62. Βλ. γι' αὐτόν τά ἄρθρα τῶν P. NAUTIN, DHGE 15, 1963, στ. 617-631 καί H. ΜΟΥΤΣΟΥΛΑ, ΘHE 5, 1964, στ. 800-808.

63. TH. SCHERMANN, Prophetarum vitae fabulosae... Λιψία 1907, σ. 177-183, 68-98 καί 160-196 ἀντίστοιχα.

λημμένα, σέ ἐκκλησιαστικά κυρίως συγγράμματα⁶⁴.

Ὡς τώρα ἡ ἔρευνά μας ἦταν στραμμένη κυρίως στήν ἐξέ-
ταση τῶν χωρίων ἐκεῖνων τῆς Α πού μέ βεβαιότητα ταυτίσαμε
μέ ἀντίστοιχα χωρία ἄλλων κειμένων. Ἀπομένουν ὁμως καί
τμήματα ἀταύτιστα, τῶν ὁποίων τήν προέλευση θά ἐπιδιώξου-
με νά ἀνιχνεύσουμε στή συνέχεια τοῦ κεφαλαίου. Τά τμήματα
αὐτά πραγματεύονται θέματα ἀπό τή Δημιουργία τοῦ Κόσμου
(ff. 19-20, 21-22^v), τόν Ἀδάμ καί τήν οἰκογένειά του (ff.
22^v-23^v), τήν Ἑλληνική μυθολογία (ff. 26-40), τοὺς βασι-
λεῦς τῶν Ἑβραίων (ff. 47^v-50) καί τήν ἐποχή τῆς ζωῆς τοῦ
Ἰησοῦ Χριστοῦ (ff. 58^v-60, 70-72). Σχετικά μέ τά ἀταύτι-
στα αὐτά χωρία ἔχουμε νά ποῦμε τά ἑξῆς.

Ὁ Ψ.Σ. ἀπό τό f. 58^v κἔξ. παραθέτει μέ πολλές λεπτο-
μέρειες τό γενεαλογικό τοῦ Χριστοῦ καί τῆς θεοτόκου, μνη-
μονεύει τήν καταγωγή τους καί ἔπειτα διηγεῖται τά σχετικά
μέ τή γέννηση τοῦ Ἰησοῦ, τήν προσκύνηση τῶν Μάγων, τή σφα-
γή τῶν νηπίων κ.λπ. Ἡ διήγηση αὐτή δέν ἔχει καμιά ἀπολύ-
τως σχέση μέ τήν παράδοση πού βασίζεται στοὺς τέσσερεις
Εὐαγγελιστές, ἀλλά σχετίζεται μέ παραδόσεις γνωστές ἀπό ἀ-
πόκρυφα βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης· ὑπάρχουν π.χ. λεπτομέ-
ρειες γιά τό κτήμα τῆς "Σαλώμης τῆς μαίας" στή Βηθλεέμ, ὅ-
που βρῆκε καταφύγιο ἡ θεοτόκος πρὶν ἀπό τή γέννηση τοῦ Ἰ-
ησοῦ, μνημονεύεται ἡ φυγή στήν Αἴγυπτο, ἀναφέρεται ὅτι ἡ
μητέρα τοῦ Ἰωάννη τοῦ Πρόδρομου Ἐλισάβετ, γιά νά προφυ-
λάξη τό γιό της ἀπό τή σφαγή "...ἐξῆλθεν εἰς τήν ἔρημον

64. F. DVORNIK, *The Idea of Apostolicity in Byzantium and the Legend of Apostle Andrew*, (DOS IV), Cambridge Mass. 1958, σ. 173 κἔξ. Πρβλ. Α.Χ. ΦΙΛΗ, *Τό πρόβλημα τῶν Ἑβδομήκοντα Ἀποστόλων τοῦ Κυρίου*, Ἀθήνα 1976, σ. 193.

καί ἐκρύβη ἐν σπηλαίῳ ἡμέρας μ'" (Ψ.Σ. f. 59^V)⁶⁵ κ.ἄ. Ἄν σκε-
 φθοῦμε ὅτι ὁ Ἀφρικανός χρησιμοποίησε κατά κόρον ἀπόκρυφα βι-
 βλία τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης, μπορούμε νά ὑποθέ-
 σουμε ὅτι τά παραπάνω χωρία τοῦ Ψ.Σ. εἶναι δυνατό νά προέρ-
 χωνται ἀπό τμήματα τῆς χρονογραφίας τοῦ Ἀφρικανοῦ καί δέν
 ἔχουν σωθῆ ἀπό ἄλλη πηγή. Ὁ συλλογισμός αὐτός ἐνισχύεται ἀ-
 πό τόν Εὐσέβιο Παμφύλου, ὁ ὅποιος, ἐξετάζοντας στό πρῶτοβι-
 βλίο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς του Ἱστορίας "τὴν περί τοῦ Χρι-
 στοῦ γενεαλογίαν" (καταγωγή Ἰησοῦ, Σολομών κ.λπ.), χρησι-
 μοποιεῖ ὡς πηγή του τόν Ἀφρικανό, τόν ὁποῖο καί μνημονεύ-
 ει ("τοσαῦτα ὁ Ἀφρικανός", Ἐκκλησ. Ἱστ. I, II, 17). Τό
 κείμενο καί παραδίδει ὁ Εὐσέβιος γιά τὴν καταγωγή τοῦ Ἰη-
 σοῦ παρουσιάζει ἀρκετές ὁμοιότητες μέ τὴν ἀντίστοιχη διήγη-
 ση τῆς Α τοῦ Ψ.Σ. Ὑπάρχει ὅμως ἡ ἀκόλουθη διαφορά: ὅπως φαί-
 νεται ἀπό τὴν ἴδια τὴ διήγηση τοῦ Εὐσεβίου καί κυρίως ἀπό
 ὀρισμένες πολύ χαρακτηριστικὲς φράσεις, ὅπως "...καί ἐπ'τέ-
 λει δέ... προστίθησι (=ὁ Ἀφρικανός) ταῦτα" (Ἐκκλ. Ἱστ. I,
 VII, 16), ὁ Εὐσέβιος παραθέτει αὐτοῦσιλο τόν Ἀφρικανό, ἐνῶ
 ὁ Ψ.Σ. ἴσως ἀντλεῖ, στό σημεῖο καί μᾶς ἐνδιαφέρει, ἀπό κά-
 ποιον ἀπό τούς συνεχιστὲς του, δηλ. τόν Ἀννιανό ἢ τόν Πανό-
 δωρο, ἀφοῦ φραστικά τά χωρία αὐτά δέν παρουσιάζουν ὁμοιότη-
 τες μέ τό ἀντίστοιχο χωρίο τοῦ Ἀφρικανοῦ, ὅπως παραδίδε-
 ται ἀπό τόν Εὐσέβιο. Δίνουμε ἓνα δεῦγμα ἀπό τά κείμενα αὐτά
 καί χρησιμοποιοῦντο στήν Α τοῦ Ψ.Σ: (f. 58^V) Ὁ δέ Ματθάν
 μετὰ τό γεννηθῆσαι τόν Ἰακώβ τελευτήσαντος ἔλαβε τὴν γυναῖ-
 κα αὐτοῦ Μελχί, ὁ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Νάθαν, καί ἐγέννησεν ἐξ
 αὐτῆς τόν Ἠλί. Καί ἔστιν ὁ Ἠλί ἀδελφός τοῦ Ἰακώβ ἀπό μη-
 τρός. Τοῦ δέ Ἠλί ἄπαι τελευτήσαντος ἔλαβε κατά νόμον Ἰακώβ

65. Παραλλαγή τῆς διηγήσεως αὐτῆς ὑπάρχει στό Πρωτοευ-
 αγγέλιο τοῦ Ἰακώβου XXII, 43-44.

τήν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καί ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς τόν 'Ιωσήφ...⁶⁶

Στόν 'Αφρικανό πρέπει πιθανότατα νά προσγραφοῦν δύο ἀκόμη χωρία τῆς Α τοῦ Ψ.Σ.: α) Τά σχετικά μέ τή Δημιουργία τοῦ κόσμου (πρώτη ἡμέρα, δευτέρα ἡμέρα κ.λπ.) καί β) ἡ διήγηση γιά τόν προφήτη 'Ιερεμία (ff. 65^V-66), ὅπου ἀνάμεσα σέ ἄλλα διαβάζουμε καί τά ἐξῆς: "...ἡμεῖς δέ ἠκούσαμεν ἐκ τῶν παίδων 'Αντιγόνου τοῦ Πτολεμαίου, γερόντων ἀνδρῶν, ὅτι 'Αλέξανδρος ὁ Μακεδών ..." 'Αξίζει νά προσέξουμε ἰδιαίτερα τή φράση "ἡμεῖς δέ ἠκούσαμεν" γιὰτί μαζί μέ ἄλλες ὅπως "ἦτις νῦν", "εἶδον δέ" "τότε...νῦν δέ" κ.λπ. χρησιμοποιοῦνται πολύ συχνά ἀπό τόν 'Αφρικανό⁶⁷. Τά κείμενα λοιπόν τοῦ Ψ.Σ. πού μνημονεύσαμε πρὸ πάνω ἀνήκουν χωρίς ἀμφιβολία σέ ἄγνωστα χωρία τῆς χρονογραφίας τοῦ 'Αφρικανοῦ, τά ὅποια προέρχονται ἀπό τά 'Απόκρυφα βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Στά ff. 71^V-72^V ὁ Ψ.Σ. διασώζει ἀποσπάσματα πού ἀναφέρονται στόν Μέγα 'Αλέξανδρο καί ὑπάρχουν πολλές πιθανότητες ὅτι καί τά ἀποσπάσματα αὐτά ἀνήκουν στό γνήσιο 'Ιωάννη 'Αντιλοχέα. Στό f. 71^V ἡ συνέχεια τοῦ τμήματος πού ἤδη ἔχουμε ταυτίσει μέ τόν ἀύθεντικό 'Αντιλοχέα (πού περιέχεται, καθώς εἶδαμε, στίς "'Εκλογές" τοῦ Πορφυρογεννήτου) πρέπει νά ἀνηκη καί αὐτή στόν ἕδλο συγγραφέα. 'Ενῶ στίς "'Εκλογές" ἡ διήγηση τοῦ ἀποσπάσματος σταματᾷ μέ τή φράση: "...ἡ ἀρχή ἐπί τετραετίαν γυμνή" (Ψ.Σ. ff. 71^V), στόν Ψ.Σ. ἡ διήγηση συνεχίζεται ἀπρόσκοπα, καί σχηματίζει κανείς τήν ἐντύπωση ὅτι

66. 'Ο Εὐσέβιος ('Εκκλ. 'Ιστ. I, VII, 16) ἀναφέρει τά ἐξῆς: Ματθάν ὁ ἀπὸ Σολομῶντος ἐγέννησε τόν 'Ιακώβ. Ματθάν ἀποθανόντος, Μελχί ὁ ἀπὸ Νάθαν ἐκ τῆς αὐτῆς γυναικὸς ἐγέννησε τόν 'Ηλί. 'Ομομήτριαι ἄρα ἀδελφοὶ 'Ηλί καί 'Ιακώβ. 'Ηλί ἀτέκνου ἀποθανόντος ὁ 'Ιακώβ ἀνέστησεν αὐτῷ σπέρμα, γεννήσας τόν 'Ιωσήφ... τῶσαῦτα ὁ 'Αφρικανός".

67. Βλ. GELZER, Sextus, τ. I, σ. 9 κέξ.

πρόκειται για άπλη συνέχεια του κειμένου, κέρα από τό σημεῖο ὅπου σταματᾶ στὴς "Ἐκλογές". Ἐπίσης, τρεῖς ἔμμεσες μνεῖες ἐνισχύουν τὴ γνώμη ὅτι τὸ τμήμα τῆς διηγήσεως τῆς Α τοῦ Ψ.Σ. στά ff. 71^v-72^v (πού ἀναφέρεται στὸν Ἀλέξανδρο) προέρχεται ἀπὸ τὸν Ἀντιοχέα: α) Στὸ f. 71^v ὑπάρχει, ὅπως θά δοῦμε, ἡ φράση: "Οὐδέ γάρ ἐστὶν εἶρεν ἐν παντί τῷ τοῦ κόσμου κύκλῳ ἓνα ἄνδρα τοσοῦτοις κατορθώμασι κλεονεκτοῦντα", ἡ ὁποία ἐμπεριέχεται αὐτούσια στὸ λῆμμα Ἀλέξανδρος τῆς Σούδας (I, 102₂₈₋₂₉) ἀνήκει, ἄρα, στὸν Ἀντιοχέα, ἀπ' ὅπου ἡ Σούδα ἀντλεῖ γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ παραπάνω λήμματος⁶⁸.

β) Ἡ ἀφήγηση τοῦ Ψ.Σ. γιὰ τὸν Μέγα Ἀλέξανδρο περιέχει καὶ πληροφορίες γιὰ τὸν Δαρεῖο, τὸν Πῶρο καὶ τὴ βασίλισσα Κανδάκη, οἱ ὁποῖες, ἂν παραβληθοῦν μὲ τὰ ἀντίστοιχα λήμματα τῆς Σούδας, γίνεται περὶ σφόδρα φανερό ὅτι ἀντλοῦν ἀπὸ κοινὴ πηγή, πού πιθανότατα κάλι δέν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Ἀντιοχέως⁶⁹.

γ) Τὴ διήγηση γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο κλείνουν δύο χωρία, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὴ χλιδὴ μὲ τὴν ὁποία ζοῦσε ὁ Ἀλέξανδρος στὴν Περσία, καθὼς καὶ γιὰ τὸ θάνατό του. Τὰ χωρία ὅμως αὐτὰ ἀνήκουν στὸν Ἀντιοχέα καὶ παραδίδονται, ἀντίστοιχα, στά βιβλία (ὑποθέσεις) "Περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας" 168₂₄ - 169₄ καὶ "Περὶ ἐπιβουλῶν" 63₁₋₃ τῶν "Ἐκλογῶν" τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου. Τὰ ἴδια χωρία παραδίδει καὶ ἡ Σούδα (I, 102-103). Ἡ διαπίστωση αὐτὴ, ὅτι δηλ. ὁ Ψ.Σ. περιέχει ἀποσπάσματα τοῦ Ἀντιοχέως πού δέν εἶναι γνωστὰ ἀπὸ

68. Βλ. Σούδα I, 101-103 (Adler).

69. Εἰδικά γιὰ τὴς σχέσεις μεταξὺ "Ἐκλογῶν" καὶ Σούδας βλ. LEMERLE, Humanisme, σ. 283 σημ. 40 καὶ σ. 287 σημ. 59, ὅπου ὅλη ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

ἄλλου, αὐξάνει σημαντικά τή φιλολογική ἀξία τοῦ Ψ.Σ. ἡ ἐλλιπής ὁμως διάσωση τοῦ Ἀντιοχέως δέν ἐπιτρέπει νά γύνουν μέ τήν ἴδια βεβαιότητα καί ἄλλες ἀνάλογες ἀναζητήσεις στό κείμενο τοῦ Ψ.Σ.

Παραθέτουμε στή συνέχεια τή διήγηση τῆς Α τοῦ Ψ.Σ. πού ἀποδώσαμε στό γνήσιο Ἀντιοχέα. Ἡ πρώτη παράγραφος "Φιλίππου δέ τῆς Μακεδόνης βασιλεύοντος ἕγυμνή" εἶναι ἤδη γνωστό ὅτι ἀνήκει στόν Ἀντιοχέα, γιατί παραδύεται καί ἀπό τήν ὑπόθεση "Περί ἐπιβουλῶν" τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου, ὅπως φαίνεται ἀπό τήν παράθεση τῶν κειμένων πού ἀκολουθοῦν:

Ἰω. Ἀντιοχεύς Περί ἐπιβουλῶν 62₂₈₋₃₄

... Ὅτι ἐπί Δαρείου τοῦ βασιλέως Περσῶν, Φιλίππου τῆς Μακεδονίας βασιλεύοντος χρόνους α' καί κ' πολλήν τε τῆς Ἑλλάδος καταστρεφάμενου μοῦραν, καί τοῦ τε πρός Ἀθηναίους καί τόν στρατηγόν Δημοσθένη ἐχομένου πολέμου, ἐκκοπεῖς πρότερον τόν δεξιόν ὀφθαλμόν ὑπό Πausανίου τοῦ ὑπασπιστοῦ διαφθείρεται ἐν θεάτρῳ κινήσεώς τε μεγίστης τῶν στρατιωτῶν ἐπί τῷ θεάτρῳ τούτου γενομένης, ἔμεινεν ἡ ἀρχή ἐπί τετραετίαν γυμνή.

Ψ.Σ. f. 71^v

... Φιλίππου δέ τῆς Μακεδόνης βασιλεύοντος χρόνους ᾱ καί ᾷ πολλήν τε τῆς Ἑλλάδος καταστρεφάμενου μοῦραν ἐπί τοῦ πρός Ἀθηναίους καί τόν στρατηγόν Δημοσθένη πολέμου τόν δεξιόν ὀφθαλμόν ἐκκοπεῖς ὑπό Πausανίου τοῦ ἰδίου ὑπασπιστοῦ διαφθείρεται καί μένει ἡ ἀρχή ἐπί τετραετίαν γυμνή. Ἄρ-

ἴ)

τι τε τοῦ Φιλύππου παιδός Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας προελθόντος οἱ τῆς Μακεδόνος προστατοῦντες αὐτόναί-
 ροῦνται βασιλέα. Ἐπεὶ δέ εἰς τὴν ἀρχὴν Ἀλέξανδρος προήχθη
 τό ἐξ Ἡρακλέους μὲν τό πρὸς πατρός εἶλκεν γένος Αἰακίδουδέ
 τό πρὸς μητρός. † Ἡ τῶν ἀγῶνων πρᾶξις τὴν πίστωσιν παρέσχεν
 † Οὐδέ γάρ ἐστιν εὐρεῖν ἐν παντὶ κόσμῳ ἄνδρα τοσοῦτοις κα-
 τορθώμασι πλεονεκτοῦντα· εἷς τε γάρ λόγους ἀριστος καὶ εἷς
 ἔργα ἐκαίνουμένος εὐρέθη. Τὰ δέ πολεμικά θαυμαστῶς ὑκελθὼν
 πειθοῦς ἄξια διεκράξατο. Τὴν γάρ Ἑλλάδα πρῶτον καταστρεφά-
 μενος καὶ τοὺς τοῦ πατρός φονέας τιμωρησάμενος Παίονάς τε
 καὶ Ἰλλυριοὺς ὑποτάξας ἐπὶ τὴν Ἀσίαν ἐκστρατεύει, τοὺς τε
 κατὰ χώραν Πέρσαις καὶ τὴν Πριάμου πόλιν καὶ τὰς ἐν Λυδίᾳ
 Σάρδεις ὑποτάξας ἐπὶ Κιλικίαν ἀφικνεῖται καὶ τὸν Δαρεῖον κα-
 ταπολεμήσας καὶ ἠττήσας ἀμύθητον φόνον ἐργάζεται. Οὕτω τὰς
 τῆς παραλίας Φοινίκης παραλαβὼν πόλεις ἔνθα καὶ Σάτυρον βλέ-
 πει καθ' ὕπνου ἐν τῇ κορθήσει Τύρου φήσαντος αὐτῷ (F. 72) τοῦ
 ὄνειροκρίτου: "Σοὺ Τύρος Ἀλέξανδρε". Τύρον τε ἅμα καὶ Σιδῶνα
 δηῦσας ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν ἐλθὼν ὑπὸ τε τῶν ἱερέων δεξι-
 ωθεὶς καὶ θύσας θεῷ μεγίστῳ Ἀνδρόμαχον ἐπιμελητὴν τοῦ τό-
 που κατέστησεν, ὃν ὕστερον Σαμαρεῖται ἀπέκτειναν. Ἐπὶ τοῦ -
 τοις Νάξαν καὶ Κυρήνην καὶ τὴν Γαλιλαίαν ἐλὼν εἰς τὴν Αἴγυ-
 πτον ἀφίκετο, ἔνθα τὴν τε ἄνυδρον χώραν καὶ τὴν πικροτάτην
 λύμνην, τό τε ἱερόν Ἀμμωνος, ὅσα παρ' Αἴγυπτίοις μυθεύεται,
 θεασάμενος καὶ ἱεροῦς ἀναθήμασι τιμήσας πρὸς τῇ τῆς θαλάσ-
 σης στόματι πόλιν ἐπώνυμον ἑαυτῷ κτίζει. Αὐτὸς τε διὰ τῆς
 τοῦ Νείλου διώρυγος ἐπὶ τὴν Ἀσσυρίων γῆν ἔρχεται καὶ συμ-
 βολῆς μετὰ Δαρείου γενομένης ἑκατὸν τριάκοντα χιλιάδες Ἀσ-
 συρίων φθειρόνται καὶ αὐτὸς δέ Δαρεῖος φεύγων ὑπὸ τοῦ ἰδίου
 σατράπου, Βέσσος ὄνομα τούτῳ, ἀφαιρεθεὶς τὴν κεφαλὴν Ἀλε-
 ξάνδρῳ προσάγεται, καὶ ὁ μὲν δίκας δίδωσι τό δέ Δαρείου σῶμα

έντίμως κηδεύεται. Τήν τε Περσέπολιν διαβάς, ἔνθα τὰ Περσῶν ὑπῆρχε βασιλεία, αὐτήν τε εἶχε καί Σοῦσαν καί τοὺς Δαρείου παῖδας ἅμα τῆ μητρὶ καί μάμμη καί καταλύσας τὴν Περσῶν ἀρχήν, διαρκέσασαν ἀπὸ Κύρου ἔτη σδ', τὰς τε πόλεις πυρὶ καύσας καί τὸν πλοῦτον τὸν ἐν αὐταῖς ἀφελόμενος... περὶ τὸν θερμόδοντα καί τὴν λεγομένην Ἀάρνην ἐπεφοῦτησε πρὸς τε τῆ Ἰνδῶν χώρα, ἧς Πῶρος ἐβασίλευσεν, ἀνὴρ εὔδει τε καί ἔργῳ μέγιστος, ὃς καί εἰς χεῖρας ἐλθὼν Ἀλεξάνδρου πολλοὺς τε τῶν ἰδῶν ζημιωθεὶς καί τρωθεὶς τὸν ἀγκῶνα σὺν τῷ ἐλέφαντι κατέθεσε, πολλῆς τε θεραπείας τυχὼν σύμμαχος Ἀλεξάνδρῳ γέγονε. Ἐκεῖθεν τε διαβάς εἰς τὰ πρόσω τῆς Ἰνδίας μέρη καί τὴν βασιλείαν Κανδάκης τῆς χήρας ὑπ' αὐτῆς συνελήφθη τρόπῳ τοιούτῳ: Ἔθος ἦν Ἀλεξάνδρῳ ἀλλάσσουντι τὸ βασιλικὸν σχῆμα τὰς πρεσβείας ποιεῖσθαι ἅμα τοῖς ἰδῶσις ἐξάρχουσιν καί καταμανθάνειν τὰ εἶδη, ἔθη καί τρόπους τῶν ἐν ταῖς χώραις βαρβάρων, ὅπερ ἀκούσασα ἡ Κανδάκη καί σημεῖα τοῦ προσώπου Ἀλεξάνδρου λαβοῦσα συνέσχεν αὐτόν ἐν τοῖς βασιλείοις αὐτοῖς καί εἶπεν: "Ἀλέξανδρε βασιλεῦ, τὸν κόσμον παρέλαβες καί γυνὴ σέ ἐκράτησεν". Ὁ δὲ καταπλαγεὶς ἐπὶ τῆ ταύτης φρονήσει εἰρήνην πρὸς αὐτὴν ἐποιήσατο καί τὴν βασιλείαν αὐτῆς καί τὴν χώραν ἀβλαβῆ διεφύλαξεν...".

Ἀποσπασματικὴ εἶναι ἡ παράδοση καί τῶν λεγόμενων "Σαλμασιανῶν ἀποσπασμάτων" τοῦ ἔδου κειμένου, γιὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ὀποίων στήν Α τοῦ Ψ.Σ. ἔγινε ἤδη λόγος⁷⁰. Παρ' ὅλα αὐτὰ στὸν πίνακα τῶν χωρῶν τοῦ Ψ.Σ. πού ἀποδώσαμε στὸν Ἰω. Ἀντ. Σαλμ. νομίζουμε ὅτι θά μπορούσαν νά συγκαταλεχθοῦν μερικὰ ἀκόμη ἀταύτιστα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ ff.26-40, γιὰ τὰ ὅποια, ἂν ἐξαιρέσουμε τὰ χωρία ἐκεῖνα πού ἀποδύδον -

70. Βλ. παραπάνω σ. 66 κέξ.

ταί με σιγουριά στόν Μαλάλα, μόνη πιθανή προέλευσή τους κρέπαι νά θεωρηθῆ ὁ Ἴω. Ἄντ. Salm. γιά λόγους ὑφολογικούς. Τό περιεχόμενό τους ἀναφέρεται στήν ἑλληνική μυθολογία (Κάδμος, Ζεὺς κ.λπ.) καί περιέχει πληροφορίες πού τίς ξαναβρίσκουμε στά Σαλμασιανά ἀποσπάσματα. Δίνουμε ἐδῶ ἓνα μικρό ἀπόσπασμα: Ψ.Σ.φ.42^v"... Ἐντεῦθεν χολωθείς Ἀχιλλεύς ἀπέσχετο μετά τῶν Μυρμιδόνων τοῖς Τρωσὶ πολεμεῖν ἕως ἰσχυροῖς πολέμοις ὕστερον οἱ περὶ τόν Ἀγαμέμνονα κατανικώμενοι δῶροις πολλοῖς καί παρακλήσεσιν ἐδυσώπησαν αὐτοῦ ἐξελθεῖν μετ' αὐτῶν..."

Ἡ ἔρευνά μας γιά τίς πηγές τῆς Α τοῦ Ψ.Σ. ἐπιβεβαιώνει ὅ,τι ὑποστηρίχτηκε στήν εἰσαγωγή σχετικά μέ τό συμπληματικό χαρακτήρα τῆς χρονικῆς αὐτῆς περιόδου. Τά κείμενα -πηγές παρουσιάζονται παρατακτικά, χωρίς νά καταβάλλεται καμιά προσπάθεια ὄλο αὐτό τό ὑλικό, τό τόσο διαφορετικό σέ μορφή καί προέλευση, νά ὑποταχθῆ σέ κάποια στοιχειώδη, ἔστω, τάξη, μέ στόχους τήν πληρότητα, τή σαφήνεια, τήν εὐχρηστία καί κάποια ὑφολογική ὁμοιομορφία. Ἡ εἰκόνα πού παρουσιάζει ἡ Α βρῖσκεται σέ τέλεια ἀντίθεση μέ τή μορφή τοῦ κειμένου στίς ἐπόμενες χρονικές περιόδους, ὅπου ἡ διήγηση στηρίζεται σέ μιὰ μόνο βασική πηγή, δέν ἔχει χάσματα, καί γενικά εἶναι πιό ἐπιμελημένα.

Μετά τήν παραπάνω ἀνάλυση τῆς Α τοῦ Ψ.Σ. μπορούμε μέ βεβαιότητα νά ποῦμε ὅτι τό τμήμα αὐτό ἔχει συγκροτηθῆ ἀπό διάφορα ἱστορικά κείμενα σέ συνεχῆ συρραφή, χωρίς βάσανο τῶν πηγῶν ἢ ἄλλη συνθετική διεργασία, ὅπως συμβαίνει καί στήν περίπτωση τοῦ Γεωργίου Συγκέλλου, τοῦ Ἰωάννη Ζωναρά καί ἄλλων χρονογράφων. Φαίνεται πιθανό ὅτι ὁ ἄγνωστος συμπληθητής τοῦ Ψ.Σ. χρησιμοποίησε μιὰ συλλογή ἱστορικῶν κειμένων, ἡ ὁποία κάλυπτε τήν ἐξεταζόμενη περίοδο καί βασικά εἶχε χαρακτήρα ἀνθολογίου, γιὰτί μᾶς φαίνεται ἀρκετά ἀπίθανο ὁ ἀδέ-

ξιος συμπλητής τοῦ Ψ.Σ. νά εἶχε τήν εὐσυνειδησία καί νά μπή-
κε στόν κόπο νά χρησιμοποιοῦσε περισσότερα ἀπό ἕνα χφφ.

Πότε καί πῶς ἔγινε ἡ σύνταξη τοῦ ἀνθολογίου αὐτοῦ εἶναι
πολύ δύσκολο νά προσδιοριστῆ. Τό ὅτι, ὅμως, στό κείμενο τοῦ
Ψ.Σ. ὑπάρχουν ἀποσπάσματα ἀπό τά ἔργα τοῦ Ἀντιοχέως καί τοῦ
Μαλάλα, πού παραδύδονται καί στίς "Ἐκλογές" τοῦ Κωνσταντί-
νου Ζ' τοῦ Πορφυρογέννητου⁷¹, καθιστᾷ ἐλκυστική τήν ὑπόθεση
ὅτι τό ἀνθολόγιο, ἀπό τό ὅποιο ἀντλήσε ὁ χρονογράφος μας, ἔ-
χει στενή σχέση μέ τίς "Ἐκλογές", ἀλλά καί μέ τά ἄλλα μεγα-
λεπήβολα ἔργα πού συντάχτηκαν τότε, καί ἴσως μάλιστα νά προ-
έρχεται ἀπό τό ὑλικό πού χρησιμοποιοῦθηκε ἀκριβῶς γιά τήν σύν-
θεση τῶν κειμένων αὐτῶν.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἀπό τίς "Ἐκλογές" ἐλάχιστο μέρος δια-
σώθηκε μέχρι σήμερα. Ἐκτός ἀπό τό βιβλίον (ὑπόθεσις) " Περὶ
πρέσβων", πού ἔχει παραδοθῆ ὀλόκληρο, ἀπό τά ὑπόλοιπα γνω-
ρίζουμε τό μισό, περίπου, κείμενο τοῦ "Περὶ ἀρετῆς καί κακί-
ας" καί ὀρισμένα κεφάλαια ἀπό τά ὑπόλοιπα δύο, "Περὶ ἐπιβου-
λῶν" καί "Περὶ γυναικῶν". Συνολικά, ἀπό τά 53 μέρη τοῦ ἔργου
ἔφθασαν σέ μᾶς, καί ὄχι ὀλόκληρα, μόνο τά 25⁷².

Ἄν εὐσταθῆ ἡ σκέψη γιά τό ἀνθολόγιο, τότε μπορούμε ἴσως
νά παρακολουθήσουμε καί τόν τρόπο συντάξεως τῶν "Ἐκλογῶν".
Ὅπως φαίνεται, σέ πρῶτο στάδιο πρέπει νά ὑπῆρχε ἡ συναγωγή
πολλῶν κειμένων, κυρίως ἱστορικῶν, τά ὅποια πραγματεύονταν
μιάν ὀλόκληρη ἐποχή. Σέ ἕνα δεύτερο στάδιο ἐπιλογῆς θά ἀπο-
μόνωναν καί θά ὀμαδοποιούσαν τά χωρία ἐκεῖνα πού κρίνονταν
κατάλληλα νά ἐξηγηρηθῶσιν τόν προορισμό τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Τό
τελευταῖο στάδιο θά ἦταν ἡ συνεχῆς καταγραφή τῶν ὀμαδοποιη-

71. Βλ. παραπάνω, σ. 65 σημ. 25

72. LEMERLE, Humanisme, σ. 280-288.

μένων κειμένων⁷³. Ἡ μέθοδος αὐτή κρέκει νά ἐφαρμόστηκε, μέ διάφορες τροποποιήσεις ὅπου τό ἐπέβαλλαν οἱ ἀνάγκες, σέ ὅλα τά κείμενα πού προῆλθαν ἀπό τήν ἐραυλιστική δραστηριότητα πού προκάλεσε ὁ Πορφυρογέννητος⁷⁴.

Ἡ Α τοῦ Ψ.Σ. θά μπορούσε νά προέρχεται ἀπό τό δεύτερο στάδιο πού περιγράψαμε παραπάνω. Ὁ συλλογισμός μπορεί νά θεωρηθῆ τολμηρός, ὅλες ὅμως οἱ σχετικές ἐνδείξεις ὁδηγοῦν πρὸς αὐτή τήν κατεύθυνση. Ἡ ἀκουσία τοῦ Γεωργίου Συγκέλλου ἀπό τίς "Ἐκλογές" δέ νομίζω ὅτι ἐξασθενεῖζει τήν ὑπόθεση αὐτή, ἀφοῦ ἡ ἀκοσπασματική παράδοση τῶν "Ἐκλογῶν" μᾶς ἐμποδίζει νά ἀποφανθοῦμε μέ βεβαιότητα, ἂν περιεῖχαν ἢ ὄχι καί ἀκοσπάσματα ἀπό τόν Σύγκελλο.

73. Εἶναι ἄξια προσοχῆς ἡ σημείωση "Ὁ ἐρανίσας τό παρόν θεοδόσιός ἐστίν ὁ μικρός" πού περιέχεται σέ κώδικα τῆς ὑποθέσεως "Περὶ πρέσβων" τῶν Ἐκλογῶν. Βλ. Ἐκλογαί, "Περὶ πρέσβων", τ. 1., σ.Χ (de Boor).

74. LEMERLE, Humanisme, σ. 266 κέξ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ίούλιος Καίσαρ-Διοκλητιανός (44 π.Χ-284 μ.Χ)

Ἡ περίοδος Β τῆς χρονογραφίας τοῦ Ψ.Σ. καλύπτει τῆ ρωμαϊκῆ ἱστορία ἀπό τόν Ίούλιο Καίσαρα ὡς τόν Διοκλητιανό¹. Πρόκειται γιά κείμενο πού δέν ἐμφανίζει προβλήματα ἀνάλογα μέ ἐκεῖνα τῆς Α, καθώς ἡ ἀφήγηση ἐδῶ ἔχει διάρθρωση, συνοχή καί ἱκανοποιητικῆ πληρότητα· ἐπίσης ἀπουσιάζουν, ἐκτός ἀπό μιὰ περίπτωσ², οἱ ἐπαναλήψεις, οἱ ἀτόμοι ἐναλλαγές τῶν διαφορετικῶν πηγῶν καθώς καί ἡ προχειρότητα πού χαρακτηρίζουν τήν Α τοῦ Ψ.Σ. Ἡ Β, πού ἀρχίζει τῆ διήγησή της μέ τόν τίτλο (f. 74) "Ἱστορία ἀπό Γαίου Καίσαρος ἐν συντόμῳ", εἶναι ἀρκετά σύντομη σέ ἔκταση (καλύπτει τά ff. 74-82 τοῦ Parisinus gr. 1712) καί, ὅπως θά δοῦμε, βασίζεται στό σύνολό της σέ ἕνα συγκεκριμένο ἔργο, τήν Ἐπιτομή, μέ ὀρισμένες, μόνο, παρέμβλητες προσθήκες ἀπό ἄλλες πηγές.

Εἰδικότερα, ἡ Β παρουσιάζει καί τό πρόσθετο ἐνδιαφέρον ὅτι, ὅπως φαίνεται, ἀντιπροσωπεύει τό ἀκέραιο κείμενο τῆς ΕΒ₂, ἡ ὁποία, ὅπως εἶδαμε, παραδίδεται ἀτελῶς μόνον ἀπό

1. Σημαντικῆ γιά τήν ἐξεταζόμενη περίοδο εἶναι ἡ συμβολή τοῦ DE BOOR, *Kaisergeschichte*, passim. Βλ. ἀκόμη ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Ἀγιορειτικά ἀποσπάσματα Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας, ΝΕ 9, 1912, σ. 322-342.

2. Πρόκειται γιά ἀπόσπασμα ἀπό τό f. 74^{r-v}: "Τούτου κατὰ τό δ' ἔτος Ῥώμην μοναρχήσας" τό ὅποιο παραδίδεται καί στήν Α (f. 57^v) καί προέρχεται ἀπό τήν Ἐπιτομή.

τόν Vindobonensis hist. gr. 40 τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ³. Τό κείμενό τῆς Β εἶναι γραμμένο μέ φροντίδα καί, ὅπως μπορούμε νά διαπιστώσουμε συγκρίνοντάς το μέ τό κείμενο τοῦ Vindobonensis, παραδίδει τό κείμενο τῆς ΕΒ₂ χωρίς καμιά ἀλλοίωση. Ἀκόμη καί ὅταν ἀφαιρέσουμε τίς λίγες ἄλλωστε παρεμβολές ἀπό τίς ἄλλες πηγές, ἡ Β τοῦ Ψ.Σ. ἐξακολουθεῖ νά ἀποτελῇ κείμενο ἀξιόπιστο καί κλουσιότερο σέ εἰδήσεις, σέ σχέση μέ τό ἀντίστοιχο κείμενο τοῦ Λογοθέτη, ὅπως τουλάχιστο μάς εἶναι γνωστό σήμερα στίς διάφορες μορφές του. Εἶναι βέβαιο ὅτι στή μελλοντική ἀποκατάσταση τοῦ γνήσιου κειμένου τοῦ Σ.Λ. ἡ Β, ὅπως καί γενικά ὁλόκληρο τό κείμενο τοῦ Ψ.Σ., μπορεῖ νά συμβάλῃ σημαντικά.

Τά παρακάτω χωρία, πού παραθέτουμε δειγματοληπτικά, δειχνουν, πιστεύουμε, ὀλοκάθαρα τή σχέση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στή Β τοῦ Ψ.Σ., στήν ΕΒ₂ καί στόν Σ.Λ. (ὅπως παραδίδεται, ἐκτός ἀπό τό ἐκδεδομένο κείμενο, καί ἀπό ὀρισμένα χφφ. τοῦ "κύκλου" του) :

3. Γιά τή σημασία τοῦ χφ. αὐτοῦ βλ. DE BOOR, Kaisergeschichte, σ. 2 κέξ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Chronik, σ. 234 κέξ. 257 κέξ. J. BIDEZ, Une copie de la chronique de Georges le Moine conservée à la bibliothèque de Patmos, BZ 7, 1898, σ. 290 κέξ. SERRUYS, Epitomé, σ. 4-5, 49 κέξ.

ψ.δ. f.75

*Λέων γραμμ. 55₂₋₆

Vat.gr. 1807 f.10^v

Ὁ Ἀντώνιος δέ στρατηγός καὶ ὑπάτος Ῥωμαίων ὦν, ὡς φησι Δίων ὁ Κόκλιος, ἀνελὼν Κάσσιον καὶ Βροῦτον, τοὺς φονεύσαντας Ἰούλιον Καίσαρα, τὸν στρατὸν Ῥώμης ἀναλαβὼν ἦλθεν ἐν Συρίᾳ· ἔρωτα δέ βληθεὶς Κλεοπάτρας ἀντιῆρεν Αὐγούστῳ Καίσαρι. Ὁ - θεν ἐπανεληθεὶν εἰς Ῥώμην οὐκ ἐγνώκει, ὡς λόγον ἀποδώσων.

Ἀντώνιος δέ στρατηγός καὶ ὑπάτος Ῥωμαίων ἀνελὼν Κάσσιον καὶ Βροῦτον τοὺς φονεύσαντας Ἰούλιον Καίσαρα, ἦλθεν ἐν Συρίᾳ, ἔρωτι κρατηθεὶς Κλεοπάτρας ὅθεν ἐπανεληθεὶν εἰς Ῥώμην οὐκ ἐγνώκει, ὡς λόγον ἀποδώσων.

ψ.δ. f.79

*Λέων γραμμ. 68₆₋₁₀

Vat.gr.1807 ff.14^{r-v}

Vat.gr.163 f.19^v

Περὶ δέ Τραϊανοῦ φησὶ Εὐσέβιος ὅτι προσέταξε τὸν προσηλυτιστὴν Ἰουδαίου Ἰσίδωρον ἐκζητεῖσθαι μὲν, ἐμπεσόν δέ καὶ αὐτοῦ Σύμωνα δὲ Μάγον Μένανδρον δὲ καὶ ἄλλους ἁγίους Ἰουδαίους, ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτούς. Ἐπειδὴ οὐκ ἔβρισκον αὐτούς, ἐπέταξε τὸν Ἰσίδωρον ἐκζητεῖσθαι μὲν, ἐμπεσόν δέ καὶ αὐτοῦ Σύμωνα δὲ Μάγον Μένανδρον δὲ καὶ ἄλλους ἁγίους Ἰουδαίους, ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτούς. Ἐπειδὴ οὐκ ἔβρισκον αὐτούς, ἐπέταξε τὸν Ἰσίδωρον ἐκζητεῖσθαι μὲν, ἐμπεσόν δέ καὶ αὐτοῦ Σύμωνα δὲ Μάγον Μένανδρον δὲ καὶ ἄλλους ἁγίους Ἰουδαίους, ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτούς.

Περὶ δέ Τραϊανὸς προσέταξε τὸν προσηλυτιστὴν Ἰουδαίου Ἰσίδωρον ἐκζητεῖσθαι μὲν, ἐμπεσόν δέ καὶ αὐτοῦ Σύμωνα δὲ Μάγον Μένανδρον δὲ καὶ ἄλλους ἁγίους Ἰουδαίους, ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτούς. Ἐπειδὴ οὐκ ἔβρισκον αὐτούς, ἐπέταξε τὸν Ἰσίδωρον ἐκζητεῖσθαι μὲν, ἐμπεσόν δέ καὶ αὐτοῦ Σύμωνα δὲ Μάγον Μένανδρον δὲ καὶ ἄλλους ἁγίους Ἰουδαίους, ἵνα ἀποκτείνωσιν αὐτούς.

ψ.σ.

*Λέων γραμμ.

Vat.gr. 1807

Vat.gr. 163

τόν μάγον ἐπὶ Τραϊανοῦ δέξατο, γόης καὶ ἀπατε-
Μένανδρος διεδέξατο, γό-
ῆς καὶ ἀπατεῶν, Σαμα-
ρεὺς τό γένος, ἐαυτὸν
Χριστὸν ὀνομάζων.

δέξατο, γόης καὶ ἀ-
πατεῶν, Σαμαρεὺς τό
γένος, ἐαυτὸν Χρι-
στὸν ὀνομάζων.

Σύμωνα τὸν μάγον
ἐπὶ Τραϊανοῦ Μέ-
ναδρος διεδέξατο,
γόης καὶ ἀπατεῶν,
Σαμαρεὺς τό γένος,
ἐαυτὸν Χριστὸν ὀ-
νομάζων.

ψ.σ. ff. 80^v-81

#Λέων γραμμ. 75^v₁₁₋₁₈

Vat.gr. 1807 f. 16

Vat.gr. 163 f. 20^v
Vind. hist. gr. 40
f. 176

Μάξιμος καὶ Βαλ- Μάξιμος καὶ Βαλ-
βῦνος καὶ Γορδια- βῦνος ἐβασύλευ -
νος ἐβασύλευσαν σαν ἡμέρας κβ', τῷ
ἡμέρας κβ' τῷ δ' αὐτῷ δέ τρόπῳ ἀ-
αὐτῷ τρόπῳ ἀπε- πεσφάγησαν καὶ
σφάγησαν οὗτοι ὑ- οὔτοι ὑπὸ τῶν
πό στρατιωτῶν. Ὁ στρατιωτῶν. Ὁμοί-
δέ Γορδιανός προ- ως καὶ Γορδιανός
εγεγόνει Καῖσαρ ὁ προγεγονώς Καῖ-
σαρ παρὰ Μαξίμου σαρ παρὰ Μαξίμου

Μάξιμος καὶ Βαλ- Μάξιμος καὶ Βαλ-
βῦνος ἐβασύλευ - βῦνος ἐβασύλευ-
σαν ἡμέρας κβ'. Τῷ σαν ἡμέρας εἴκο-
αὐτῷ δέ τρόπῳ ἀ- σι δύο. Τῷ δέ αὐ-
πεσφάγησαν καὶ τῷ τρόπῳ ἀπεσφά-
ὑπὸ τῶν στρατιω- γησαν οὗτοι ὑπὸ
τῶν ὁμοίως καὶ τῶν στρατιωτῶν .
Γορδιανός ὁ προ- Ὁμοίως καὶ Γορ-
γεγονώς Καῖσαρ διανός ὁ προγεγο-
παρὰ Μαξίμου καὶ νός Καῖσαρ παρὰ

Μετά δέ Μαξιμύνου
ἐβασύλευσαν Μά-
ξιμος καὶ Βαλβῦ-
νος ἡμέρας κβ'. Τῷ
δέ αὐτῷ τρόπῳ ἀ-
πεσφάγησαν καὶ
οὔτοι ὑπὸ τῶν στρα-
τιωτῶν. Ὁμοίως καὶ
Γορδιανός ὁ προ-
γεγονώς Καῖσαρ

φύλιππος δέ ὁ υἱ-
 παρχος τόν σῦτον
 διακομισθῆναι τῷ
 στρατῷ ἐκώλυσεν.
 Οὗτος δέ ἦν πα-
 τῆρ τῆς ἁγίας μάρ-
 τυρος Εὐγενίας .
 Ἐπί Μαξίμου καί
 Γορδιανοῦ, ὡς φη-
 σι Εὐσέβιος, Ἄφ-
 ρικανός ὁ συγ-
 γραφεὺς ἐγνωρῶ-
 ζετο.

καὶ αὐτὸς βασιλεύ-
 σασ ἀνηρέθη ὡς κω-
 λύσαντος Φιλύππου
 τοῦ ἐπάρχου τόν σῦ-
 τον διακομισθῆναι
 τῷ στρατῷ. Οὗτος
 ὁ φύλιππος ἦν πα-
 τῆρ τῆς ἁγίας μάρ-
 τυρος Εὐγενίας καί
 Γορδιανοῦ Ἄφρι-
 κανός συγγραφεὺς
 ἐγνωρῶζετο.

αὐτὸς βασιλεύσας
 ἀνηρέθη, ὡς κω-
 λύσαντος Φιλύπ-
 που τοὺς ἐπάρχους
 τόν σῦτον διακομι-
 σθῆναι τῷ στρατῷ.
 Οὗτος δέ ὁ φύλιππος
 ἦν πατήρ τῆς ἁγίας
 μάρτυρος Εὐγενίας.
 Ἐπί Μαξίμου καί
 Γορδιανοῦ Ἄφρικανός
 συγγραφεὺς ἐγνωρῶ-
 ζετο.

Μαξιμίνου καὶ αὐ-
 τὸς βασιλεύσας ἀ-
 νηρέθη ὡς κωλύσαν-
 τος Φιλύππου τοῦ
 ἐπάρχου τόν σῦτον
 διακομισθῆναι τῷ
 στρατῷ. Οὗτος δέ
 ὁ φύλιππος ἦν πα-
 τῆρ τῆς ἁγίας μάρ-
 τυρος Εὐγενίας. Ἐ-
 πί Μαξίμου καὶ
 Γορδιανοῦ, ὡς φη-
 σι Εὐσέβιος, Ἄφρι-
 κανός ὁ συγ-
 γραφεὺς ἐγνωρῶζε-
 το.

Μαξιμίνου καὶ Γορ-
 διανοῦ, ὡς φη-
 σι Εὐσέβιος, Ἄφρι-
 κανός ὁ συγγραφεὺς
 ἐγνωρῶζετο.

Τό περιεχόμενο τῆς Β τοῦ Ψ.Σ. μελέτησε εὐκαιριακά ἀλλά ὀπωσδήποτε διεξοδικά ὁ Κ. Praechter, Die römische Kaisergeschichte bis auf Diokletian in cod. Paris. 1712 und cod. Vatican. 163, BZ 5, 1896, σ. 484-537. Ἡ ὀρθή ἐπισήμανση τῆς Ἐπιτομῆς καὶ εἰδικότερα τῆς ΕΒ₂ ὡς μοναδικῆς βασικῆς πηγῆς τῆς Β, καὶ ἀκόμη ἡ παρατήρηση ὅτι ἔγιναν στό σῶμα τῆς Β παρεμβολές ἀποσπασμάτων ἀπό ἄλλα γνωστά (Ἰω. Ἀντ. Salm., Μαλάλας, Εὐσέβιος) καὶ ἄγνωστα κείμενα (ἐκσκοπικός κατάλογος) ἀποτελοῦν τά κύρια πορίσματα τῆς ἔρευνας τοῦ Praechter πού μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐδῶ⁴. Ὡστόσο, ὁ μέγας ἀριθμός τῶν κειμένων πού προέκυψε ἀπό τήν ἐπισήμανση τῶν πηγῶν τῶν παρέμβλητων αὐτῶν ἀποσπασμάτων στή Β, τοῦ δημιούργησε ἀρκετό σκεπτικισμό⁵. Ἔτσι, σέ ἕνα σημεῖο τῆς ἐπιχειρηματολογίας του, στήν προσπάθειά του νά ἐλαττώσῃ, ὅσο ἦταν δυνατό, τόν ἀριθμό τῶν πηγῶν πού διαπίστωσε, ὑποστηρίζει ὅτι οἱ περισσότερες ἀπό τίς παρεμβολές πού διακρίνουμε στή Β τοῦ Ψ.Σ. προέρχονται μόνο ἀπό μιὰ πηγῆ, τή χρονογραφία τοῦ Γεωργίου Συγκέλλου⁶.

Ἀναμφισβήτητα ἡ ἔρευνα τοῦ Praechter συμβάλλει οὐσιαστικά σέ μιὰ καλύτερη γνώση τῆς συγκροτήσεως τῆς Β τοῦ Ψ.Σ. Παρ' ὅλη τήν ἐπίμονη ἀναζήτησή ἀπό τό γερμανό μελετητή ἑνός μόνο Urtext, ὁ ἀριθμός τῶν κειμένων πού τελικά ὑποδεικνύει ὡς πιθανές πηγές τῆς Β τοῦ Ψ.Σ. εἶναι ἀσφαλῶς ὑπερβολικός. Εἶναι φανερό ὅτι ἐκεῖνο πού προσδιόρισε δέν ἦταν οἱ πηγές τῆς Β τοῦ Ψ.Σ. ἀλλά οἱ πηγές τῆς Ε γιά τό ἕδιο χρονικό διάστημα. Ἔτσι τελικά τά πορίσματα αὐτά τοῦ Praechter, ἀντί νά προωθήσουν οὐσιαστικά τήν ἔρευνα γιά τίς πηγές τῆς Β τοῦ Ψ.Σ., δημιούργησαν ἀσάφεια καὶ σύγχυση γύρω ἀπό τό θέμα. Πι-

4. PRAECHTER, Kaisergeschichte, σ. 533 κέξ.

5. PRAECHTER, Kaisergeschichte, σ. 533-534.

6. Ὁ.π., σ. 533.

στεύουμε ότι θά ήταν ἴσως καλύτερο νά εἶχε διαχωρίσει ὁ Praechter τήν ἔρευνα τῶν πηγῶν τῆς Ε ἀπό τήν ἔρευνα τῶν πηγῶν τῆς Β τοῦ Ψ.Σ., καί νά εἶχε ἐπιμείνει κυρίως στή Β, ἀφοῦ αὐτός ἦταν καί ὁ ἀρχικός σκοπός του. Τά περισσότερα ἀπό τά ἔργα πού ἐπισήμανε εἶναι πηγές τῆς Ε (ὅπως ὁ Εὐσέβιος, ὁ Μαλάλας, ὁ Ἰωάννης Λυδός), καί ὄχι βέβαια τοῦ Ψ.Σ. ἀφοῦ τά ἀποσπάσματά τους τά βρίσκουμε στό ἴδιο σημεῖο τῆς ἀφηγήσεως καί μέ τόν ἴδιο τρόπο παρεντεθειμένα καί στήν Ε, πού, ὅπως εἶπαμε, φαίνεται ὅτι ἦταν ἡ μοναδική πηγή τοῦ Ψ.Σ. στή Β.

Ἀναφέραμε ἤδη ὅτι ἡ Β παραδίδει κυρίως κείμενο τῆς Εβ₂ δηλ. πλήρες τό ἀρχικό κείμενο τῆς Ε, στό ὅποιο ἔχει ἔνσωματωθῆ καί ἡ Κ₁, ἡ πρώτη ἀπό τίς δύο ἐπιπλέον πηγές τῆς Εβ, αὐτή πού προέρχεται ἀπό τό χρονολογικό κείμενο "Πασχάλιο χρονικό - Ἐκλογή"⁷. Ἐκεῖνο πού ἔχει ξεχωριστή σημασία εἶναι ὅτι ὁ Ψ.Σ. παραθέτει ἐδῶ αὐτολεξεῖ τό κείμενο τῆς Εβ₂ χωρίς περικοπές, ὅπως αὐτές πού εἶδαμε νά κάνη στήν περίπτωση τῶν πηγῶν τῆς Α ἀποτελεῖ δηλαδή φορέα ἑνός ἀξιόλογου κειμένου, πού μόνον ἔμμεσα μᾶς ἔχει παραδοθῆ⁸.

Γενικά στό κείμενο τῆς Β τοῦ Ψ.Σ. δέν ὑπάρχουν παρεκβάσεις γιά ἀσήμαντα συμβάντα, ἐνῶ, ἀντίθετα, οἱ ἀναγραφές τῶν πηγῶν τοῦ κειμένου πού παραλαμβάνεται ἀπό τήν Ε δέν παραλείπονται, ὅπως συμβαίνει στήν περίοδο Α τοῦ Ψ.Σ. Ἡ παράλειψη τῶν ἀναφορῶν σέ ἐπώνυμες πηγές, ὅπως εἶδαμε, ἀποτελεῖ βασικό στοιχεῖο διαφορᾶς ἀνάμεσα στήν Εβ₁ καί στήν Εβ₂. Διατηροῦνται π.χ. στή Β τοῦ Ψ.Σ. ἀναφορές ὅπως "ὡς φησι Εὐσέβιος", "ὡς

7. Βλ. SERRUYS, *Epitomé*, σ. 27-43 μέ πολλές χρήσιμες ἐνδείξεις. Πρβλ. A. WIRTH, *Aus orientalischen Chroniken*, Φραγκφούρτη 1894, σ. 3-46.

8. SERRUYS, *Epitomé*, σ. 4-5.

φσει Δύων ὁ Κόκλιος", "ὡς φσει Πλούταρχος" κ.λπ.⁹.

Ἡ μόνη περίπτωση ὅπου δέν ἀκολουθεῖται ἡ παράδοση τῆς Ε στού κείμενο τῆς Β τοῦ Ψ.Σ. παρατηρεῖται στού θέμα τῆς σειρᾶς μέ τήν ὁποία ἐξιστοροῦνται ὀρισμένες φορές τά διάφορα συμβάντα. Γιά τόν Ὁκταβιανό π.χ. ἡ διήγηση τῆς Ε εἶναι ἡ ἀκόλουθη: Γέννηση, γεγονότα σχετιζόμενα μέ τόν Ἀντώνιο καί τήν Κλεοπάτρα, τό ἐπεισόδιο τοῦ Ἀθηνόδωρου, ὁ θάνατος τοῦ Ὁκταβιανοῦ καί, τέλος, ὁ θάνατος τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἰουδαίας Ἡρώδη. Στόν Ψ.Σ. ἡ διήγηση ἀρχίζει μέ τή γέννηση τοῦ Ὁκταβιανοῦ, ἀκολουθεῖ ὁ θάνατός του, παρεμβάλλεται κείμενο τοῦ Ἰω. Ἀντ. Salm. σχετικό μέ τήν ἐρωτική ζωή τοῦ Ὁκταβιανοῦ καί ἡ ἀφήγηση κλείνει μέ τόν Ἀντώνιο καί τήν Κλεοπάτρα, τόν Ἀθηνόδωρο καί τά γεγονότα πού προηγήθηκαν ἀπό τό θάνατο τοῦ Ὁκταβιανοῦ. Οἱ διαφορές αὐτές στή σειρά τῆς ἀφηγήσεως δικαιολογοῦνται, ἂν λάβουμε ὑπόψη ὅτι ἡ ΕΒ₂ ἀσφαλῶς θά ἐμπλουτιζόταν μέ προσθήκες, πού ἀναπόφευκτα διατάραξαν τή συνέχεια τοῦ κειμένου καί τή σειρά ἀφηγήσεως τῶν γεγονότων.

Παρεμβολές στή Β τοῦ Ψ.Σ.

Σέ ὅλη τήν ἔκταση τῆς Β, ἀλλά κυρίως στά σημεῖα πού ἤδη ἀναφέραμε (Ἰούλιος Καῖσαρ, πρῶτοι αὐτοκράτορες), ἔχουν παρεμβληθῆ χωρία, πού φαίνεται ὅτι προέρχονται ἀπό τά Σαλμασιανά ἀποσπάσματα τοῦ Ἰωάννου Ἀντιοχέως. Τό περιεχόμενο τῶν παρεμβολῶν αὐτῶν εἶναι κυρίως ἀνεκδοτολογικό καί περιλαμβάνει τίς παραδόσεις πού ὑπῆρχαν γύρω ἀπό τή γέννηση τοῦ Ἰουλίου Καίσαρα, τήν ἐρωτική ζωή τοῦ Ὁκταβιανοῦ κ.ἄ. Ὁ Ψ.Σ. παραθέτει σχεδόν αὐτούσιο τό κείμενο τοῦ Ἀντιοχέως, ὅπως πιστοποιεῖται ἀπό τήν παρακάτω ἀντιβολή:

9. Ὁ.π., σ. 21-22.

Ψ.Σ. f.15

Ἦν δέ (= Ὀκταβλιανός)μανιώδης
 ἀεί περί τὰς τῶν ἀλλοτρύων γυ-
 ναῖκας ὡς καί αὐτούς ἐξυπηρε-
 τεῖν τῷ μιάσματι. Ἦνύκα γάρ
 ἦρχετό τις τῶν βουλευτῶν πρὸς
 αὐτόν ὡραίαν ἔχων γυναῖκα, ἔ-
 πεμπε πρὸς τοῦτον τὸν οἰκεῖον
 δακτύλιον καί ἡξίου ἐμβαλεῖν
 τήν γαμετήν ἐν καταστέγῃ φο-
 ρεῖψ...

'Ιω. Ἄντ. Salm. FHG IV, 596 § 6

Μανιώδης δέ ἦν περί τὰς ἀλ-
 λοτρίας γυναῖκας ὡς καί τοὺς
 ἄνδρας αὐτῶν ἐξυπηρετεῖν τῷ
 μιάσματι. Ἦνύκα γάρ ἦρχετό
 τις τῶν βουλευτῶν πρὸς αὐ-
 τὸν ὡραίαν ἔχων γυναῖκα, ἔ-
 πεμπε πρὸς αὐτόν τὸν οἰκεῖ-
 ον δακτύλιον καί ἡξίου ἐμ-
 βαλεῖν τήν γαμετήν ἐν τῷ κα-
 ταστέγῃ φορεῖψ...¹⁰

Παραθέτουμε ἐδῶ τὸ σύνολο τῶν ἀντίστοιχων χωρίων μετα-
 ξύ τῶν δύο κειμένων:

Ψ.Σ.

ff. 74^v-75 Ἦ δέ ~ τεθνήξε -
 ται

ff. 75^{r-v} Ἦν δέ ~ ἐπιβῆναι

f. 76^v Οὔτος ~ ἐκέλευσεν

f. 80 Οὔτος τὸ Βυζάντιον
 ~ ὁμοίως

'Ιω. Ἄντ. Salm.

FHG IV, 568 § 78 ἀρ.1 Ὀ-
 κταύϊος ~ ἀποθανεῖ-
 ται

FHG IV 568, § 78 ἀρ.6-7 Μα-
 νιώδης ~ ἐπιβῆναι

FHG IV 572 § 83 Ἰδών ~ αὐ-
 τοῦ

FHG IV 587-588 § 127 Οὔτος-
 ~ ἐφεξῆς

10. Ἐξέταση τῶν σαλμασιανῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Ἄντιοχέ-
 ως πού ἀναφέρονται στή Ρωμαϊκὴ περίοδο ἔχει γίνεαι ἀπὸ τὸν Ε.
 PATZIG, Die römische Quellen des salmasischen Johannes An-
 tiochenus. Mit einem Anhang zur Textkritik des Scriptoris
 Hist. Aug., BZ 13, 1904, σ. 13-50.

Στά ff. 80-82 τῆς Β παραδίδεται σύντομος ἐπισκοπικός κατάλογος, ὁ ὁποῖος μνημονεύει τρεῖς ἐπισκόπους τῆς πόλεως τοῦ Βυζαντίου κατά τῆ Ρωμαϊκῆ περίοδο. Συγκεκριμένα, γίνεται λόγος γιά τοὺς Φιλάδελο, Εὐγένιο καί Ρουφίνο. Ἡ μνεῖα τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν παρουσιάζει ἱστορικό ἐνδιαφέρον, ἀφοῦ οἱ περισσότερες πηγές παραδίδουν ὡς πρῶτο ἐπίσκοπο τοῦ Βυζαντίου τόν Μητροφάνη· ὁ Ψ.Σ. εἶναι ἡ μοναδική πηγὴ καὶ μνημονεύει τρεῖς προγενέστερους τοῦ ἐπισκόπου¹¹.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι παραδίδονται ἀπὸ πολυάριθμα χφφ. ἄλλοτε αὐτοτελῶς καὶ ἄλλοτε ἐμβόλιμοι σέ διάφορα κείμενα θεολογικοῦ ἢ ἄλλου περιεχομένου. Εἰδική μελέτη γιά τό θέμα αὐτό ἔγραφε ὁ Fischer¹², ὁ ὁποῖος κατέταξε τοὺς ἐπισκοπικούς καταλόγους στίς ἀκόλουθες τρεῖς κατηγορίες:

- α) Κατάλογοι καὶ δύνουν μόνο τό ὄνομα τῶν ἐπισκόπων καὶ τό χρονικό διάστημα καὶ κατεῦχαν τό ἀξίωμα αὐτό,
- β) Κατάλογοι καὶ, ἐκτός ἀπὸ τά παραπάνω στοιχεῖα, περιέχουν χαρακτηριστικά γεγονότα ἀπὸ τῆ ζωὴ τῶν ἐπισκόπων, καὶ
- γ) Στὴ τελευταία καὶ πολυπληθέστερη κατηγορία ἐντάσσονται οἱ κατάλογοι καὶ περιέχουν ὅλα τά παραπάνω καὶ ἐπιπλέον στοιχεῖα γιά τά ἀξιώματα τῶν ἐπισκόπων προτοῦ καταλάβουν τόν ἐπισκοπικό θρόνο, μέ παράλληλη μνεῖα τοῦ σύγχρονου στή θητεία κάθε ἐπισκόπου αὐτοκράτορα. Ὁ κατάλογος καὶ παραδίδει ἡ Β τοῦ Ψ.Σ. ἀνήκει στήν τελευταία αὐτὴ κατηγορία:

11. Τόν κατάλογο τοῦ Ψ.Σ. ἐπίσημανε πρῶτος ὁ Α. BANDURI, *Imperium Orientale*, τ. 2, Παρίσι 1711, σ. 888. Βλ. σχετικά FR. DVORNIK, *The Idea of Apostolicity in Byzantium and the Legend of the Apostle Andrew* ὁ.π., σ. 260-261 καὶ F. WINKELMANN, *Die Bischöfe Metrophanes und Alexandros von Byzanz*, BZ 59, 1966, σ. 50-52, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

12. F. FISCHER, *De patriarcharum Constantinopolitanarum catalogis et de chronologia octo primorum patriarcharum*, *Comment. Philol. Ienenses*, τ. III, Λιψία 1884, σ. 263-333.

Ψ.Σ. f. 80... "Ἐπί τούτου (=Καρακάλλα) πρῶτος ἐπίσκοπος Βυζαντίου κατέστη φιλάδελφος ἔτη $\bar{\gamma}$. Πρὶν γάρ πρεσβύτερος προῖστατο τῆς ἐκκλησίας ἐπί ἔτη $\bar{\kappa}$ καὶ προσεπίσκοπος τοῦ Βυζαντίου διὰ τό μή εἶναι ἐπίσκοπος".

f. 81 "Ἐπί τούτου ὁ ἅγιος Βαβύλας ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας ἦν. Τό δέ τρίτον ἔτος Γορδιανοῦ δεύτερος ἐπίσκοπος Βυζαντίου γέγονεν Εὐγένιος ἔτη κε'".

f. 82 "Τῆς δέ ἐν Βυζαντίῳ προῖστατο ἐκκλησίας Ρουφίνος ἔτη θ'".

Γιὰ τόν πρῶτο ἐπίσκοπο τοῦ Βυζαντίου ἔφθασαν ὡς ἐμᾶς σήμερα τρεῖς διαφορετικές ἐκδοχές:

Σύμφωνα μέ τήν πρώτη, πού παραδίδεται ἀπό σημαντικό ἀριθμό κειμένων (Ψευδοῦ πόλυτο, Ψευδοδωρόθεο κ.ἄ.), ὁ μαθητής τοῦ ἀπόστολου Ἀνδρέα Στάχυς χρημάτισε πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς πόλεως τοῦ Βυζαντίου. Ἡ σύγχρονη ἔρευνα ἀπορρίπτει τήν παράδοση αὐτή (ἡ ὁποία, σημειωτέον, δέν εἶχε μεγάλη διάδοση οὔτε κατά τήν κυρίως βυζαντινὴ ἐποχὴ) καὶ τὴ θεωρεῖ κατασκευάσμα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας στὰ πλαίσια τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξύ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ρώμης γιὰ τὰ πρωτεῖα στό Χριστιανικό κόσμον¹³.

Οἱ περισσότερες ὁμως πληροφορίες πού ἔχουμε γιὰ τόν πρῶτο ἐπίσκοπο τοῦ Βυζαντίου συμφωνοῦν γιὰ τό πρόσωπο τοῦ Μητροφάνη, ὁ ὅποιος μνημονεύεται ἀπό πολυάριθμες πηγές, μέ ἐξαίρεση τόν Ψ.Σ., στὸν κατάλογο τοῦ ὁποίου καὶ μόνο ἀναφέρονται, ὅπως εἶδαμε, ὁ φιλάδελφος, ὁ Εὐγένιος καὶ ὁ Ρουφίνος ὡς ἐπίσκοποι τοῦ Βυζαντίου πρὶν ἀπὸ τόν Μητροφάνη. Παρ' ὅλη τὴ μοναδικότητα τῆς εἰδήσεως, ἡ ἔλλειψη ἀξιόπιστων πληροφοριῶν γιὰ τὴν πρώτη περίοδο τῆς ἱστορίας τῆς ἐκκλησίας στὴν πόλη τοῦ Βυζαντίου πού νὰ ἀνατρέπουν τὴ σειρά τῶν ἐ-

13. Βλ. DVORNIK, *The Idea...* ὁ.π., σ. 138 κέξ. R. JANIN, *Constantinople, patriarchat grec*, DHGE 13, 1956, στ. 629-637.

πισκόπων πού μᾶς δίνει ὁ Ψ.Σ., μᾶς κάνει νά δεχτοῦμε, μέ μιὰ μικρή ἴσως ἐπιφύλαξη, τόν κατάλογο τοῦ Ψ.Σ., ὁ ὅποιος θά πρέπει μᾶλλον νά προέρχεται ἀπό κάποια καλιὰ ἐκκλησιαστική ἱστορία πού δέ σώζεται σήμερα¹⁴.

Συνοψίζοντας τά παραπάνω μπορούμε νά ποῦμε τά ἐξῆς σχετικά μέ τή Β τοῦ Ψ.Σ.

Ἐκ τῆ Β παραδύεται κείμενο τῆς ΕΒ₂ χωρίς περικοπές ἢ ἐπαναλήψεις καί συνάμα πλουσιότερο ἀπό τήν ὑπόλοιπη ἀξιόπιστη παράδοση τοῦ Λογοθέτη, δηλ. τά χφφ. Parisinus gr. 854 (= *Λέων γραμμ.) καί Vaticanus gr. 1807. Ἐκσημάνθηκαν ἐπίσης προσθήκες στό κύριο σῶμα τῆς διηγήσεως προερχόμενες ἀπό τά Σαλμασιανά ἀποσπάσματα τοῦ Ἀντιοχέως ἢ καί ἀπό ἄλλα ἄγνωστα σέ μᾶς ἔργα (ἐπισκοπικός κατάλογος). Διακλιτώνεται δηλ. καί στή Β ἕνας συμπληρωματικός χαρακτήρας, ἀλλά σέ κοινὸν περικρισμένη ἔκταση σέ σχέση μέ τήν Α: ἡ βασική πηγή εἶναι ἕνα κείμενο ἐμπλουτισμένο μέ πληροφορίες ἀπό ἄλλες πηγές. Πιστεύω ὅμως ὅτι μένει ἀναπάντητο τὸ ἐρώτημα, ἂν ὁ Ψ.Σ. ἀντλήσει ἀπό τὸ ἔδιο τὸ κείμενο τῆς ΕΒ₂ ἢ ἂν χρησιμοποίησέ τὸν Λογοθέτη, ὁ ὅποιος μέ τή σειρά του ἔκανε χρήση τῆς Ε. Προσωπικά κλίνουμε πρὸς τή δεύτερη ἄποψη καθὼς ὅλα τά ἀποσπάσματα τῆς Ε πού παραδίδει ὁ Ψ.Σ. περιέχονται καί στὸν Σ.Α.¹⁵ Ὁριστική ἀπάντηση στό πρόβλημα αὐτὸ θά δοθῆ, μόνον ὅταν ἐρευνηθῆ ἡ χειρόγραφη παράδοση τῆς Ε καί τοῦ Σ.Α. καί ξεκαθαριστοῦν οἱ σχέσεις πού ὑπάρχουν ἀνάμεσά τους.

14. JANIN, ὁ.π., στ. 637. DVORNIK, ὁ.π., στ. 261. Ἀντίθετη γνώμη ὑποστηρίζει ὁ WINKELMANN, Die Bischöfe, ... σ. 71.

15. Ἡ παρατήρηση αὐτὴ ἰσχύει καί γιὰ τίς τέσσερις περιόδους τοῦ Ψ.Σ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Διοκλητιανός - Λέων Ε΄ Ὁ Ἀρμένιος (284-813 μ.Χ.)

Ἡ χρονική περίοδος Γ (284-813) τοῦ Ψ.Σ. καταλαμβάνει τὰ ff.82-235 τοῦ χφ. Parisinus gr. 1712, τό μεγαλύτερο δηλ. σέ ἔκταση τμήμα τοῦ χρονικοῦ, περίπου τὰ 2/3 τοῦ ὅλου ἔργου. Τό γεγονός αὐτό ὀφείλεται στό ὅτι περιέχεται στήν περίοδο αὕτη ὁλόκληρη ἡ χρονογραφία τοῦ Θεοφάνη, ἐμπλουτισμένη μέ ἀρκετές, ὅπως καί στή Β, συμπληρώσεις, πού σχετίζονται μέ διάφορα μεμονωμένα γεγονότα τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας¹.

Ὁ ὅρος πηγῆ δέν ἀποδίδει μέ ἀκρίβεια τή σχέση Ψ.Σ. καί Θεοφάνη, ἐπειδή στήν οὐσία ὁ Ψ.Σ. ἀντιγράφει τόν Θεοφάνη χωρίς περικοπές. Θά εἴμαστε μάλιστα πλησιέστερα στήν ἀλήθεια, ἂν λέγαμε ὅτι ἡ Γ τοῦ Ψ.Σ. ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τὰ χφ. τοῦ Θεοφάνη. Τό πράγμα γίνεται ἀμέσως φανερό καί ἀπό ἀπλή ἀντιπαράθεση τῶν δύο κειμένων:

Ψ.Σ. f.84

Τῷ ιε' ἔτει τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου Λικίνιος ἤρξατο κατά χριστιανῶν διωγμόν κινεῖν. Καί πῶτον μὲν τοὺς ἐν παλατίῳ χριστιανούς ἐδίωξε λήθην λαβών τῆς τῶν πρό αὐτοῦ τυράννων καθαιρέσεως...

Θεοφάνης 16₃₀₋₃₂

Τούτῳ δ' ἔτει Λικίνιος ἤρξατο κατά χριστιανῶν διωγμόν κινεῖν καί πῶτον μὲν τοὺς ἐν τῷ παλατίῳ χριστιανούς ἐδίωξε λήθην λαβών τῆς τῶν πρό αὐτοῦ τυράννων καθαιρέσεως...

1. Βλ. σχετικὰ, PATZIG, Zonaras, σ. 330, κυρίως ὅμως, PRAECHTER, Kedrenos, passim. ŠESTAKOV, Anonim, σ. 1-4. Πρβλ. MORAVCSIK, Byzantinoturcica, τ. I, σ. 501. HALKIN, Constantin, σ. 8 καί ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ, Λέων Διάκονος, σ. 50.

Αὐτός γάρ ὁ πανώλης καὶ ἐμ-
βρόντητος, αἰμοβόρος τε καὶ
ἀγριώτατος θήρ, τυραννικῶς
καὶ οὐκ ἐννόμως τῷ κράτει
χρησάμενος, πρῶτον μὲν ἐκ
τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰ-
ησοῦ Χριστοῦ...

Αὐτός γάρ ὁ πανώλης καὶ ἐμ-
βρόντητος, αἰμοβόρος τε καὶ
ἀγριώτατος θήρ, τυραννικῶς καὶ
οὐκ ἐννόμως τῷ κράτει χρησά-
μενος πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ θεοῦ
καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ...

Ἡ μεταφορά αὐτῆ τοῦ κειμένου τοῦ θεοφάνη στή χρονογρα-
φία τοῦ Ψ.Σ. δέν ἔχει ἀξιολογηθῆ ὅπως ἔπρεπε. Μποροῦμε μάλ-
ιστα νά ποῦμε ὅτι ἀποτελεῖ σημαντική παράλειψη τοῦ ἐκδότη
τοῦ θεοφάνη de Boor ἢ μή χρησιμοποίηση τοῦ Ψ.Σ. στήν ἐκδόσή
του². Ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ θεοφάνη εἶναι ἀρκετά περι-
πλοκή, καὶ ὁ Ψ.Σ. θά μπορούσε νά συμβάλῃ οὐσιαστικά, ὅπως θά
δοῦμε, σέ μιὰ καλύτερη ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου τοῦ θεοφά-
νη³.

Μετά τήν ἐκδοση τοῦ de Boor ἔγινε νέα συστηματική ἔρευ-
να τῆς χειρόγραφης παραδόσεως τοῦ θεοφάνη ἀπό τόν Preobra-
ženskiĵ⁴, ὁ ὁποῖος ὑποστήριξε ὅτι ὁ θεοφάνης τῆς ἐκδόσεως
τοῦ de Boor εἶναι κείμενο ἀναθεωρημένο κατά τόν 10ο αἰώνα,
ἐνῶ τό ἀθθεντικό κείμενο τοῦ χρονογράφου σώζεται στή λατι-
νική μετάφραση τοῦ ἔργου (ἀπό τόν Ἀναστάσιο τό βιβλιοθηκά-

2. Ἡ ἐξέταση τῆς χειρόγραφης παραδόσεως τοῦ θεοφάνη
δέν εἶναι ὅσο θά περίμενε κανεὶς ἐξαντλητική. Βλ. N.G. WIL-
SON, A Manuscript of Theophanes in Oxford, DOP 26, 1972, σ.
357-360, ὅπου ἐπισημαίνονται καὶ ἄλλες παραλείψεις τοῦ de
Boor.

3. Βλ. HALKIN, Constantin, σ. 9 σημ. 1.

4. PREOBRAŽENSKIJ, Letopisnoe, passim.

ριο⁵), στην οποία, αντίθετα ἀπ' ὅ,τι συμβαίνει στο ἑλληνικό κείμενο τοῦ χρονικοῦ, δέν υπάρχουν παρεμβολές ἀπό ἄλλες πηγές⁶. Γιὰ νά στηρίξη καλύτερα τήν ἐπιχειρηματολογία του, ὁ Preobraženskiĵ χρησιμοποίησε καί χφφ. πού δέν εἶχε λάβει ὑπόψη του ὁ de Boor καί κυρίως τόν Ψ.Σ., τή σημασία τοῦ ὁποίου τόνισε μέ ἰδιαίτερη ἔμφαση⁷. Ἐνδεικτικό γιὰ τήν ἀξία τῆς προσφορᾶς τοῦ Preobraženskiĵ, ἀλλά καί τή διάσταση ἀπόψεων πού ὑπάρχει ἀνάμεσα σ' αὐτόν καί στόν de Boor, εἶναι τό ἀκόλουθο παράδειγμα: ἐνῶ ὁ de Boor θεωρεῖ τό κείμενο τοῦ θεοφάνη πού παραδίδεται ἀπό τό χφ. Parisinus gr. 1710 ἐπιτομή μέ μικρή ἀξία⁸, ὁ Preobraženskiĵ ἔδειξε ὅτι ὄχι μόνο δέν εἶναι ἐπιτομή, ἀλλά ἀντίθετα βρῖσκεται πολύ κοντά στο ἀύθεντικό κείμενο τοῦ χρονογράφου⁹.

Πέρα ἀπό τίς ἀμφιβολίες πού μπορεῖ νά ἔχη κανεῖς γιὰ τίς θέσεις τοῦ ρώσου ἐρευνητῆ (ὀρισμένες ἀπό τίς ὁποῖες δέν ἐπαληθεύτηκαν ἀργότερα), ἡ σύγχρονη ἔρευνα ἔχει δεχτῆ πολλές ἀπό τίς παρατηρήσεις του σχετικά μέ τή χειρόγραφη παράδοση τοῦ θεοφάνη καί τήν ἀξία τοῦ ἀντίστοιχου τμήματός τοῦ Ψ.Σ.¹⁰.

Ἐπειδή διαπιστώθηκε ὅτι ἡ Γ τοῦ Ψ.Σ. μεταφέρει αὐτοῦσιό τό κείμενο τοῦ θεοφάνη, ἐπιβάλλεται νά σταθοῦμε γιὰ λίγο στόν προσδιορισμό τῆς οἰκογένειας χφφ. τοῦ θεοφάνη ἀπό τήν ὁποία προέρχεται τό κείμενο πού παραδίδει ὁ Ψ.Σ. Σχετι-

5. Ἐκδόθηκε ἀπό τόν DE BOOR, *Theophanis chronographia*, τ.2, Λιψία 1885, σ. 77-340.

6. PREOBRAŽENSKIĪ, *Letopisnoe*, σ.32-38, 58-65, 195-261.

7. Ὁ.κ., σ. 1-18, 24-29, 172-195 καί *passim*.

8. DE BOOR, *Theophanis chronographia*, τ.2, σ. 364-374.

9. *Letopisnoe*, σ. 58-65 καί *passim*.

10. Βλ. TH. USPENSKIĪ, *Viz.Vrem.* 22, 1915-1916, σ. 297-304.

κή έρευνα έχει γίνει, όπως και στη Β, από τον Praechter¹¹. Ο γερμανός έρευνητής, ο όποιος, καθώς είδαμε, είχε μελετήσει συστηματικά τό χφ. Parisinus gr. 1712, εξετάζοντας τις σχέσεις ανάμεσα στον Ψ.Σ. από την μία μεριά και στον Θεοφάνη και στον Κεδρηνό από την άλλη, διαπίστωσε ότι τό κείμενο του Ψ.Σ. πρέπει να βασίζεται σε ένα χφ. της οίκογένειας z του Θεοφάνη και, είδικότερα, στο χφ. Parisinus gr. 1711 (11ου αί.) της οίκογένειας αυτής¹². Πιστεύει μάλιστα ότι ο Ψ.Σ. σε όρισμένα χωρία παραδίδει καλύτερες-γραφές από τον Θεοφάνη της έκδόσεως de Boor, ενώ σε άλλα σημεία βρίσκεται πλησιέστερα, από όσο ο Θεοφάνης, στη λατινική μετάφραση της χρονογραφίας από τον 'Αναστάσιο¹³.

Τήν έρευνα του Praechter επέκτειναμε σε ολόκληρη τή Γ του Ψ.Σ. Καταλήξαμε κι έμεϊς στα ίδια συμπεράσματα διαπιστώνοντας, για άλλη μία φορά, τή σημασία του Ψ.Σ. για τήν παράδοση του Θεοφάνη· ο Ψ.Σ. μεταφέρει κείμενο που προσεγγίζει στο άρχέτυπο. Δέν είναι έξάλλου τυχαίο τό γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις ο Ψ.Σ. δίνει καλύτερες γραφές από τον Θεοφάνη:

11. PRAECHTER, Kedrenos, passim.

12. PRAECHTER, Kedrenos, σ. 6-27, 105-106. Τήν οίκογένεια z των χειρογράφων του Θεοφάνη απαρτίζουν οι κώδικες Parisinus gr. 1711 (g) και Vaticanus gr. 978 (h). Για τά δύο αυτά χφφ. βλ. DE BOOR ό.π., τ. 2, σ. 376-384.

13. PRAECHTER, Kedrenos, σ. 22 κέξ. Πρβλ. PREOBRAŽEN - SKIJ, Letopisnoe, σ. 2-18.

Ψ.Σ.

Θεοφάνης

f. 83 τούτω οὖν	τούτον οὖν 13 ₄
f. 84 ^V ἀπαιτήσας αὐτῷ	ἀπαιτήσας αὐτόν 15 ₃₀
f. 86 ^V ἐτῶν οὔσα κ'	ἐτῶν κ' 27 ₁₁
f. 163 τούτοις φεύσομαι	τούτων (corr. de Boor) φεύ- σομαι 275 ₂₀
f. 170 μή φέρων ὄρᾶν	μή ὑποφέρων 295 ₂₇
f. 170 μετεβλήθη Ἀναστάσιος	μετεμελήθη Ἀναστάσιος 297 ₂₂

Ὁ σημαντικός ἀριθμός τῶν παρεμβολῶν πού παρενεύρονται σέ ὀλόκληρη τή διήγηση τῆς Γ συνιστοῦν, ὅπως παρατήρησε ὁ Halkin¹⁴, τήν οὐσιαστική συμβολή, ἀπό ἱστορική ἄποψη, τοῦ κειμένου τοῦ Ψ.Σ. στήν ἱστορία τῆς περιόδου 284-813. Οἱ παρεμβολές αὐτές εἶναι δυνατό νά χωριστοῦν σέ δύο βασικές κατηγορίες:

- α) Σέ ἐκεῖνες πού προέρχονται ἀπό τήν ΕΒ₂, ὅπως μᾶς ἔχει παραδοθῆ ἀναθεωρημένη στό τμήμα πού πραγματεύεται τήν περίοδο μετά τόν Διοκλητιανό¹⁵, καί.
- β) σέ ἐκεῖνες γιά τίς ὁποῖες, παρ' ὅλη τή σχετική ἔρευνα, στάθηκε ἀδύνατη ἡ ἀνεύρεση πηγῆς ἢ, ἔστω, παράλληλων κειμένων.

Οἱ παρεμβολές πού προέρχονται ἀπό τό κείμενο τῆς ΕΒ₂ κατανέμονται, ἀνάλογα μέ τήν προέλευσή τους, σέ δύο ἐπιμέρους ἐνότητες:

Στήν πρώτη ἀνήκουν τά χωρία ἐκεῖνα τῆς ΕΒ₂ πού προέρ-

14. HALKIN, Constantin, σ. 9.

15. Βλ. σχετικά SERRUYS, Epitomé, σ. 3-5, 50.

χονται από την K_2 , τη δεύτερη δηλ. προσθήκη που έγινε στο αρχικό κείμενο της E για το διάστημα 284-813, ή οποία αποτελεί ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της $E\beta$ ¹⁶. Από άκοφη περιεχομένου τα χωρία της K_2 περιλαμβάνουν¹⁷:

- 1) Έξωτερική περιγραφή (πορτραίτο) των αυτοκρατόρων του Βυζαντίου,
- 2) Τόπο ταφής των αυτοκρατόρων και περιγραφή της σαρκοφάγου, στην οποία τοποθετήθηκε ο νεκρός,
- 3) Μνεία των αυτοκρατειρών και
- 4) Μνεία του εκάστοτε πατριάρχη κατά την αναγόρευση ή το θάνατο του αυτοκράτορα¹⁸.

Η δεύτερη ένότητα περιλαμβάνει χωρία που ανήκουν στο κυρίως κείμενο της $E\beta_2$, δέν προέρχονται από την K_2 και έχουν κυκλικό ιστορικό περιεχόμενο.

Η ένταξη της ιδιαίτερης περιγραφής κάποιου σημαίνοντος προσώπου, αυτοκράτορα, στρατηγού κ.λπ., στη διήγηση ενός ιστορικού κειμένου είναι δημιουργημα της ελληνιστικής εποχής¹⁹. Ο Δάρης, ο Δίκτυς, ο Σύσφος ο Κῶος και ο Ουάρρων περιέλαβαν στα έργα τους μεγάλο αριθμό από παρόμοιες περιγραφές²⁰. Καθώς λέει ο Krumbacher, φαίνεται ότι η κα-

16. Βλ. παραπάνω σ. 76 κέξ. Πρβλ. και PREOBRAŽENSKIJ, Vorläufige Thesen, σ. 633.

17. Σύμφωνα με τον προσδιορισμό του PATZIG, Sippe, σ. 473-481.

18. Αντίθετα από τον Patzig, ο οποίος πίστευε ότι οι παρεμβολές αυτές σταματούν στον Μιχαήλ Ραγγαβέ (Sippe, σ. 494), ο Serruys (Epitomé, σ. 17) έδειξε ότι φθάνουν ως το τέλος της βασιλείας του Βασιλείου Α΄.

19. KRUMBACHER, Geschichte, σ. 220. Πρβλ. και KWEITZMANN, Greek Mythology in Byzantine Art, Princeton 1951, σ. 207. JENKINS, Background, σ. 13 κέξ.

20. Βλ. σχετικά E. PATZIG, BZ 11, 1902, σ. 144 κέξ. και BZ 20, 1911, σ. 232 κέξ.

λαισθησία καὶ ἡ πνευματικὴ τριβὴ τοῦ κοινοῦ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δεχόταν εὐχάριστα παρεμφερεῖς διηγήσεις, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ ἀφθονία μέ τὴν ὁποία τίς συναντοῦμε ἀκόμη καὶ σέ ἀπόκρυφα κείμενα ἐκεῖνου τοῦ καιροῦ, π.χ. στίς "Πράξεις τοῦ Παύλου καὶ τῆς Θέκλης"²¹. Στὴ συνέχεια οἱ περιγραφές αὐτές πέρασαν στὴ βυζαντινὴ λογοτεχνία, καὶ ἰδιαίτερα στίς χρονογραφίες, στίς μυθιστορίες, στὸν Διγενή Ἀκρίτα, ὅπου καὶ ἀφθονοῦν, κ.ά.²²

Ἀνάλογο φαινόμενο παρατηρεῖται καὶ στὴ σλαβικὴ λογοτεχνία, ὅπου ἡ βυζαντινὴ παράδοση μέ τίς μεταφράσεις τῶν ἱστορικῶν ἔργων (κυρίως τοῦ Μαλάλα), εἶχε ἔντονη ἐπίδραση²³. Ἀπό καθάρᾳ τεχνικὴ ἀποψη οἱ περιγραφές δύνουν βαρύτητα στὴ σωματικὴ κυρίως διάπλαση τῶν περιγραφομένων προσώπων, παράλληλα, ὅμως, δέν παραλείπουν νά τονίσουν τὰ θετικὰ ἢ τὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα τοῦ χαρακτήρα τους. Νά πῶς περιγράφονται π.χ. ὁ Ἰουλιανός καὶ ὁ Τιβέριος:

21. KRUMBACHER, ὁ.π., σ.220 καὶ σημ. 1. Μ.ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ, Ἐκ τῶν Ἑλπίου τοῦ Ρωμαίου, ΕΕΒΕ 14, 1938, σ. 400, 401, 406.

22. E. PATZIG, Über die Quelle des Anonymus Valesii, BZ 7, 1898, σ. 572-585. Ἰδιαίτερα σημαντικό τό ἄρθρο τοῦ J. FÜRST, Untersuchungen zur Ephemeris des Diktys von Kreta, Philologus 60, 1901, σ. 229-260, 330-359 καὶ 61, 1902, σ.374-440, 593-622. Τό ἄρθρο κυκλοφόρησε καὶ σέ βιβλίο μέ τόν ἀκόλουθο τίτλο: Die literarische Porträtmanier im Bereich des griechisch-römischen Schrifttums, Λιψία 1902. Βλ. καὶ Μ.ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ, Ἐκ τῶν Ἑλπίου ὁ.π., σ. 393-414. Πολλές σχετικές ἐνδείξεις ἀπό τόν DUJČEV, Chronique, σ. 249, σημ. 181, (συμπληρώσεις στό Medioevo Bizantino-Slavo, τ.2, Ρώμη 1968, σ. 620-621).

23. S.P. ŠESTAKOV, O snačenij slavjanskago perevoda Khroniki Ioanna Malalii dija vozstanovlenija i ispravlenija eja grečeskago teksta, Viz. Vrem. 1, 1894, σ.503-552. Πολλές σχετικές λεπτομέρειες στό ἄρθρο τῆς I.SORLIN, La diffusion et la transmission de la littérature chronographique byzantine en Russie pré-mongole du XIe au XIIIe siècle, Travaux et Mémoires 5, 1973, σ. 385-408.

Ίουλιανός: (Ψ.Σ.φ.91^V) "Ἦν δέ Ίουλιανός βραχύς τό σῶμα, εὐπύγων, τετανόθριξ, ὕπνου καί τροφῆς καί ἀφροδισίας ὄτι μάλιστα ἐγκρατής, φιλοδοξότατος τε καί τῷ ἄλλῃ τρόπῳ τῷ κατ' εὐσέβειαν πονηρός".

Τιβέριος: (Ψ.Σ.φ.153^V) "... τήν τοῦ σώματος ἀναδρομήν τέλειος, εὖστηθος, εὐόμματός τε καί ὀλίγον ὑπόγλαυκος, ξανθήν ἔχων τήν τρίχα τῆς κεφαλῆς καί τοῦ γενείου, λευκός τήν χροιάν καί τό πρόσωπον ἀνθηρός, ἀγαθός τε καί μεγαλόφυχος εἰς ὑπερβολήν".

Ἄξιζει νά σημειώσουμε ὅτι στόν Ψ.Σ. παρεμβάλλονται καρόμοιες περιγραφές γιά ὄλους σχεδόν τοὺς αὐτοκράτορες, μέ ἐξαίρεση τόν Γρατιανό, τόν Μέγα Θεοδόσιο καί τόν Κώνστα, ὡς τῆ βασιλεία τοῦ Ίουστινιανοῦ Β', ἀπό ἐκεῖ καί πέρα ὅμως ὁ ἀριθμός τους μειώνεται αἰσθητά. Αὐτό ἔσως ἐνισχύει τήν ὑπόθεση τοῦ Patzig²⁴, ὅτι τό ἀρχικό κείμενο τῆς Ε ἔφθανε ὡς τήν ἐποχή τοῦ Ίουστινιανοῦ Β' καί ὅτι ὁ συνεχιστής τῆς Ε δέ θέλησε νά χρησιμοποιοῦ ἢ δέν εἶχε στή διάθεσή του σχετικά στοιχεῖα γιά τοὺς ὑπόλοιπους αὐτοκράτορες πού ἀκολούθησαν²⁵.

Ὅπως φαίνεται ἀπό τόν πίνακα παρεμβολῶν, ἡ Γ τοῦ Ψ.Σ. περιέχει τρεῖς περιγραφές αὐτοκρατόρων πού δέν ὑπάρχουν στήν παράδοση τῆς Ἐπιτομῆς-Λογοθέτη. Πρόκειται, συγκεκριμένα, γιά τοὺς αὐτοκράτορες Οὐάλη, Ίουστινιανό Β' καί Μιχαήλ Α'.

Τά πληροφοριακά γιά κάθε αὐτοκράτορα στοιχεῖα ὁλοκληρώνονται στή Γ μέ λεπτομερεῖς εἰδήσεις σχετικές μέ τόν τρόπο καί τόν τόπο ταφῆς τους, τῆ σαρκοφάγο καί τό ὑλικό ἀπό τό

24. PATZIG, Joannes Antiochenus, σ.3 κέξ., 13 κ.ά.

25. Ἐσ σημειωθῆ ὅτι δέν παραδίδονται οὔτε ἀπό ἄλλους συγγραφεῖς οἱ περιγραφές πού παραλείπει ὁ Ψ.Σ.

όποιο ήταν κατασκευασμένη κ.ά.²⁶. Οί πληροφορίες αυτές προέρχονται από ένα "νεκρολόγιο" τών βυζαντινών αυτοκρατόρων, πού όπωσδήποτε έχει σημαντικό ιστορικό ενδιαφέρον²⁷.

26. Για τό θέμα αυτό βλ. τό άρθρο του G. DOWNEY, The Tombs of the Byzantine Emperors at the Church of the Holy Apostles in Constantinople, JHSt 79, 1959, σ.27-51, κυρίως όμως P. GRIERSON, The Tombs and Obits of the byzantine Emperors (337-1042), DOP 16, 1962, σ. 1-60. Βλ. ακόμη τήν Additional Note στή μελέτη αυτή τών C.MANGO-Ι.ŠEVČENKO, DOP 16, 1962, σ. 61-62. φαίνεται ότι υπήρχε συνήθεια στό Βυζάντιο άμέσως μετά τήν αναγόρευση τών αυτοκρατόρων νά επιλέγεται ό τόπος τής ταφής τους, καθώς και τό ύλικό από τό όποιο επιθυμοϋσαν νά κατασκευαστῆ ή σαρκοφάγος. Πολύ διαφωτιστικό είναι τό ακόλουθο απόσπασμα από τό βίο του άγίου Ιωάννη του Έλεήμονος: "... Άκούσας ότι ήνύκα αν στεφθη βασιλεύς, οϋδείς πρό τών μνημοραλίων μηνύει πρός αυτόν, τής συγκλήτου άπάσης και τών στρατευμάτων παρεστώτων' άλλ' εϋθέως οί ειρημένοι τών μνημάτων οίκοδόμοι λαμβάνουσιν τέσσαρα ή πέντε κόμματα μαρμάρων μικρά εκ διαφόρων χροιών και εισέρχονται πρός αυτόν και λέγουσιν: "Πούου μετάλλου τό μνημα σου κελεύει γενέσθαι τό κράτος σου;" αίνιτισσόμενοι αϋτῷ ότι ως άνθρωπος φθαρτός και περιερχόμενος φρόντισον τής έαυτου ψυχής και εϋσεβώς τήν βασιλείαν διούκησον (H.GELZER, Leontios von Neapolis Leben des heiligen Iohannes des barmherzigen Erzbischofs von Alexandrien, Freiburg-Leipzig 1893, σ.36. Πρβλ. και AVERIL CAMERON, Flavius Cresconius Corippus, In laudem Iustini Augusti minoris, Λονδύνο 1976, σ. 182).

27. Όπως είναι γνωστό ή πλειονότητα τών Βυζαντινών αυτοκρατόρων ένταφιάστηκε στό ναό τών Άγίων Άποστόλων τής Κωνσταντινουπόλεως. Ό ναός χτίστηκε από τόν Μεγάλο Κωνσταντίνο και μεταγενέστεροι αυτοκράτορες ολοκλήρωσαν τήν οίκοδόμησή του. Όλη ή σχετική μέ τήν εκκλησία βιβλιογραφία παρουσιάζεται και σχολιάζεται από τόν DAGRON, Capitale, σ.401-409. Πρβλ. R.JANIN, La géographie ecclésiastique de l'empire byzantin. I. Le siège de Constantinople et le patriarcat oecuménique, τ.ΙΙΙ, Παρίσι 1969, σ.41-50 και C.MANGO, The Art of the Byzantine Empire, 312-1453, New Jersey 1972, σ. 199-201 μέ βιβλιογραφία.

Κατάλογοι τῶν τάφων τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων (Catalogi sepulchrorum ὅπως συνήθως ἀποκαλοῦνται) μᾶς εἶναι γνωστοί καί ἀπό ἄλλες πηγές. Ἐτσι, στό ἔργο τοῦ Πορφυρογεννήτου "Περί βασιλείου τάξεως" ὑπάρχει εἰδικό κεφάλαιο μέ τόν τίτλο "Περί τῶν τάφων τῶν βασιλέων τῶν ὄντων ἐν τῷ ναῷ τῶν ἀγίων Ἀποστόλων" (I, 642-649 Reiske). Ἐνας ἄλλος κατάλογος παραδίδεται ἀπό τήν Recensio C τοῦ ἔργου "Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως" καί χρονολογεῖται στά τέλη τοῦ 11ου ἤ στίς ἀρχές τοῦ 12ου αἰώνα²⁸.

Πρόσφατα ἐπισημάνθηκε καί τρίτος κατάλογος, γραμμένος στά λατινικά, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νά χρονολογηθῆ μέ ἀκρίβεια στό 13ο αἰώνα²⁹. Τό λατινικό κείμενο, πού εἶναι μετάφραση ἀντιστοιχοῦ χαμένου ἑλληνικοῦ καταλόγου καί περιέχεται στό Chronicon Altinate³⁰, δύνει κατά κανόνα μέ ἀκρίβεια τή χρονολογία τοῦ θανάτου ἢ τῆς καθαιρέσεως ὄλων τῶν αὐτοκρατόρων ἀπό τόν Μεγάλο Κωνσταντῖνο ὡς τόν Μιχαήλ Ε' τόν Καλαφάτη (337 - 1042). Πολλές φορές μάλιστα περιέχει καί περιγραφές τῆς σαρκοφάγου στήν ὁποία τοποθετοῦσαν τό νεκρό³¹.

Τό "νεκρολόγιο" πού παραδίδει ὁ Ψ.Σ. ἔχει, ὅπως εἶναι φυσικό, κατατηθηθῆ καί παρεμβληθῆ στό τέλος τῆς διηγήσεως γιά κάθε αὐτοκράτορα. Ἐπιπλέον, ὅπως συμβαίνει μέ τίς περιγραφές τῶν βασιλέων, διακόπτεται οὐσιαστικά στόν Ἰουστινιανό Β', καθώς τά στοιχεῖα πού παρέχει γιά τούς μετέπειτα αὐτοκράτορες εἶναι ἐλάχιστα. Συγκεκριμένα, ἀπό τούς δεκαπέντε αὐτοκράτορες πού μεσολαβοῦν ἀπό τόν Ἰουστινιανό Β' ὡς τόν Λέοντα Ε' μόνο γιά τρεῖς (τόν Ἀναστάσιο Β', τόν Λέοντα Γ' καί τόν Λέοντα Δ') ἀναφέρονται ἀπό τόν Ψ.Σ. λεπτομέρειες

28. G. DOWNEY, The Tombs... ὁ.π., σ. 37-40.

29. P. GRIERSON, The Tombs and Obits... ὁ.π., DOP 16, 1962, σ.1 κέξ.

30. GRIERSON, σ. 10 κέξ.

31. ὁ.π., σ. 20-38.

τῆς ταφῆς τους. Ὡς ἐξήγηση τοῦ φαινομένου αὐτοῦ μπορεῖ νά ἰσχυρῶν κτ. ἐδῶ ἢ ἀποψη ὅτι ὁ ἀνώνυμος συνεχιστὴς τῆς Ε, ὅπως ἀναφέραμε ἤδη, δέν εἶχε στή διάθεσή του πλήρη στοιχεῖα γιά τούς αὐτοκράτορες μετά τόν Ἰουστινιανό Β.³² Πάντως, ὅπως φαίνεται καί ἀπό τόν πίνακα παρεμβολῶν, ἡ Γ τοῦ Ψ.Σ. περιέχει τέσσερα νεκρολόγια αὐτοκρατόρων πού δέν παραδίδονται ἀπό τήν ΕΒ₂ καί τόν Σ.Λ. Πρόκειται γιά τούς αὐτοκράτορες Θεοδόσιο Α', Ἀναστάσιο Β', Λέοντα Γ' καί Λέοντα Δ'.

Θά πρέπει ἀκόμη νά σημειώσουμε ὅτι ἐνῶ τά τρία αὐτοτελή νεκρολόγια πού προαναφέραμε εἶναι κατά κανόνα συνοπτικά, ἰδιαίτερα τό κείμενο τοῦ Πορφυρογεννήτου καί ἡ Recensio C, μέ κέντρο ἀναφορᾶς κυρίως τή σαρκοφάγο τοῦ νεκροῦ (π.χ. "... ἕτερος λάρναξ πράσινος θεΐταλός, ἐν ᾧ ἀπόκειται Ζήνων ὁ βασιλεύς". Περὶ βασ. τάξεως I, 642₁₃₋₁₄, "'Ετέρα λάρναξ πορφυρᾶ, ἐν ᾗ ἀπόκειται Θεοδόσιος ὁ μικρός", G. Downey, *The Tombs ...* ὁ.π., *Anonymus List, C*, σ. 37₂), ὁ Ψ.Σ. ἀναφέρει συνήθως καί διάφορες ἄλλες λεπτομέρειες:

Ψ.Σ. f. 126^v: (Ἰουστῖνος Α'): "... Καί ἐτέθη τό σῶμα αὐτοῦ ἐν τῇ μονῇ τῆς Αὐγούστης ἐν λάρνακι πρασίνη μετά καί τῆς γυναικός αὐτοῦ Εὐφημίας, ἐν ᾧ καί αἱ στολαί τῶν ἁγίων Ἀποστόλων εὐρέθησαν"³³.

Ὅπως διαπιστώσαμε, περισσότερα κοινά σημεῖα ὑπάρχουν ἀνάμεσα στό νεκρολόγιο ἀπ' ὅπου ἀντλεῖ ὁ Ψ.Σ. καί στό ἀντίστοιχο κείμενο τοῦ Grierson. Καί τά δύο κείμενα περιέχουν

32. Βλ. παραπάνω, σ. 118.

33. Ὅρισμένες φορές ἀναφέρονται καί οἱ αἰτίες θανάτου τῶν αὐτοκρατόρων. Π.χ. γιά τόν Ἰοβλιανό παραδίδεται (f. 94^v) ὅτι "τελευτᾷ μύκητα πεφαρμαγμένου φαγών". Γιά τήν ἔνδειξη αὕτη βλ. PATZIG, *Zonaras*, σ. 327-328 καί τό λῆμμα Ἰοβλιανός στή Σούδα.

πολλές κοινές λεπτομέρειες για την ταφή των βασιλέων σε σύγκριση με τα αντίστοιχα χωρία των άλλων νεκρολογίων:³⁴

Ψ.Σ.

Λατινικό Νεκρολόγιο

f. 123^V ('Αναστάσιος)...Καί
έτέθη τό σῶμα αὐτοῦ ἐν τῷ
ναῶ τῶν ἀγίων Ἀποστόλων ἐν
λάρνακι ἀκυντάνη μετὰ Ἀ-
ριάδνης τῆς αὐτοῦ γυναικός
προτελευτήσασης...

MGH, 55, τ. XIV, σ. 63
(Anastasius)...et sepultus
est in templo sanctorum Apo-
stolorum, in labro porfire-
tico cum Ariathne uxore sua,
que ante ibi sepulta fuit.

f. 153^V ('Ιουστινός Β') ...
έτελεύτησε καί έτέθη τό σῶ-
μα αὐτοῦ ἐν τῷ ἡρώφ 'Ιου-
στινιανοῦ ἐν λάρνακι λευκῷ
προυκονησίῳ μετὰ Σοφίας
τῆς γυναικός αὐτοῦ.

MGH, 55, τ. XIV, σ. 64
(Iustinus)...defunctus est...
et positus est in templo san-
ctorum Apostolorum in sacra-
rio quem edificavit Iustini-
anus Magnus imperator, in la-
bro marmoreo lapidis albipro-
coni, sine uxore sua Sophia.
Illa autem postea, post unum
annum, defuncta est.

34. Ἡ τελευταία ἔκδοση τοῦ κειμένου τοῦ λατινικοῦ νεκρολογίου ἔγινε ἀπό τόν R. CESSI, *Origo civitatum Italiae seu Venetiarum, Chronicon Altinate et Chronicon Gradense*, Ρώμη 1933, σ. 102 κέξ. Δέν μπόρεσα ὅμως νά βρῶ τήν ἔκδοση αὐτή στίς ἀθηναϊκές βιβλιοθήκες. Ἔτσι χρησιμοποίησα τό κείμενο ὅπως ἐκδόθηκε στό *Monumenta Germaniae Historica*.

Κωνστ. Πορφυρογέννητος

Περὶ βασιλείου τάξεως (Reiske)

I, 642₁₄₋₁₆

(Ἀναστάσιος) ἕτερος λάρναξ Ἀκυλιανός, ἐν ᾧ ἀπόκειται Ἀναστάσιος ὁ Δύκορος μετὰ Ἀρεάδνης τῆς γυναικὸς αὐτοῦ.

I, 644₁₁₋₁₂

(Ἰουστίνος Β΄) ἕτερος λάρναξ ἀπὸ λίθου Προικονησίας, ἐν ᾧ ἀπόκειται Σοφία ἡ γυνὴ Ἰουστίνου.

I, 646₁₃₋₁₉

(Ἰουστίνος Β΄) Ἰστέον, ὅτι ἐν τῇ γυναικίᾳ μονῇ τῇ Ἰουστίνου, ἐν τῷ ναῦ τοῦ ἀγίου ἀποστόλου θωμᾶ, ἐν λάρνακι ἀπὸ λίθου πρασίνου θεσσαλοῦ, ἀπέκειτο τὸ σῶμα Ἰουστίνου τοῦ βασιλέως καὶ Σοφίας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ. Καὶ ἐξηνέχθη τὰ τούτου λείψανα καὶ κατετέθη ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ ἐν χαμοσορίῳ ἀπὸ λίθου Προικονησίου ἡγουν Πικριμαίου, ἐν ᾧ καὶ ἐπιγέγραπται "γλοσσόκομος Ἀλεξάνδρου Δομεστίκου".

Νεκρολόγιο C

Ἔκδ. Downey, The Tombs ...

ὁ.π., JHSt 79, 1959, σ. 27-51.

37₅

(Ἀναστάσιος) ἕτερα λάρναξ Ἀνακητιανός, ἐν ᾗ ἀπόκειται Ἀναστάσιος καὶ Ἀριάδνη.

38₂₀₋₂₁

(Ἰουστίνος Β΄) ἕτερα λάρναξ λευκῆ Προικονησία, ἐν ᾗ ἀπόκειται Ἰουστίνος ὁ μικρός.

ἕτερα λάρναξ Προικονησία, ἐν ᾗ ἀπόκειται Σοφία ἡ γυνὴ Ἰουστίνου.

Ἡ ὁμοιότητα τῶν δύο κειμένων μᾶς ἐπιτρέπει νά προχωρήσουμε στήν υπόθεση ὅτι πρέπει νά προέρχωνται ἀρχικά ἀπό κοινό κείμενο, τό ὅποιο στή συνέχεια γνώρισε σημαντική διάδοση, χρησιμοποιήθηκε ἀπό τόν ἄγνωστο συντάκτη τῆς ΕΒ₂ καί ἔως ἀλλοιώθηκε μέ συμπληρώσεις ἀπό νέα, στό μεταξύ, στοιχεία, ὥστε ν'ἀποτελέσει τό κείμενο πού κέρασε στό Chronicon Altinate. Ἀνάλογο φαινόμενο ἔχει παρατηρηθῆ καί στά ἄλλα νεκρολόγια πού μᾶς ἔχουν σωθῆ, ὅπως στή Recensio C κ.ἄ.

Τά ἄλλα δύο εἴδη προσθηκῶν στήν Ε, δηλ. οἱ εἰδήσεις γιά τίς αὐτοκράτειρες καί τούς πατριάρχες, δέν ἔχουν τήν ἴδια σπουδαιότητα μέ τίς περιγραφές ἢ τό νεκρολόγιο. Ἀπλῶς σέ κάθε καινούρια αὐτοκρατορική ἀναγόρευση, καί σέ ὁρισμένες περιπτώσεις μαζί μέ τήν ἀναφορά τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορα, ἀναφέρεται καί τό ὄνομα τῆς συζύγου του, καθώς καί ὁ τότε πατριάρχης:

Ψ.Σ. f.150: "Τελευτήσαντος δέ Ἰουστινιανοῦ κατετέθη τό σῶμα αὐτοῦ ἐν τῷ ἡρώῳ πρός βορρᾶν ἐν λάρνακι βιθυνῆ. Ἡ δέ γυνή αὐτοῦ θεοδώρα προτελευτήσασα ἐτέθη ἐκεῖσε ἐν λάρνακι ἱεραπολιτικῆ. Τήν δέ τῆς ἀρχιερωσύνης τιμήν ἀπό Ἰωάννου εἴληφεν Ἐπιφάνιος καί τρίτος Μηνᾶς, τέταρτος Εὐτύχιος καί μετὰ τοῦτον πάλιν Ἰωάννης!"

Στή συνέχεια παραθέτουμε ὅλες τίς παρεμβολές στό κείμενο τοῦ θεοφάνη, ὅπως παραδίδονται ἀπό τή Γ. Σημειώνεται πρῶτα ἡ λέξη στό κείμενο τοῦ θεοφάνη, μετὰ ἀπό τήν ὁποία ἀρχίζει ἡ παρεμβολή, καί ἔπειτα δύναται ἡ ἀρχοτέλεια τῆς παρεμβολῆς αὐτῆς στή Γ τοῦ Ψ.Σ., καθώς καί σύντομη περίληψη τοῦ περιεχομένου της. Ἀκολουθοῦν μνεῖες παράλληλων χωρίων, μέ βάση συνήθως τά κείμενα καί τά χφφ. τοῦ "κύκλου" Ἐπιτομῆς-Λογοθέτη, ἀλλά καί ἄλλα ἱστορικά ἔργα ὅπως τοῦ

Γεωργίου Μοναχοῦ, τοῦ Ἰωάννη Ζωναρά κ.ἄ., σημειώνονται τὰ μελετήματα, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὸ ἐξεταζόμενο χωρίο, ἐνῶ παρέχεται ἐκλεκτικά καὶ βιβλιογραφία³⁵. Ἀπὸ τὴν παράθεσιν ἔχουν ἀποκλειστῆ τὰ χωρία ἐκεῖνα τῆς Γ τοῦ Ψ.Σ. πού προέρχονται ἀπὸ τὴν K_2 τῆς $E\beta_2$ πού, ὅπως εἴπαμε, ἀναφέρονται στὴν περιγραφή καὶ ταφή τῶν αὐτοκρατόρων, στή μνεῖα τῶν αὐτοκρατειρῶν καὶ τοῦ πατριάρχου. Γιὰ τὶς συγκεκριμένες αὐτές παρεμβολές παραπέμπουμε στὸν πίνακα παρεμβολῶν, ὅπου ἔχουν συγκεντρωθῆ ὅλες οἱ σχετικές ἐνδείξεις μὲ παράλληλες μνεῖες ἀπὸ κείμενα καὶ χφφ. τοῦ "κύκλου" Ἐπιτομῆς-Λογοθέτη κλπ³⁶.

35. Πρέπει νὰ ὑπενθυμίσουμε ἐδῶ ὅτι ὁ Κεδρηνὸς ἀντέγραψε ὁλόκληρο τὸ κείμενο τοῦ Ψ.Σ. γιὰ τὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὴ Δημιουργία ὡς τὸν Λέοντα Ε' τὸν Ἀρμένιο. Περιλαμβάνει ἔτσι στὴν ἀφήγησή του τὸ σύνολο σχεδόν τῶν παρεμβολῶν στοῦ κείμενο τοῦ Θεοφάνη πού παραδίδει ὁ Ψ.Σ. Παραπομπή στὸν Κεδρηνὸ γίνεται ἀποκλειστικά καὶ μόνο ὅταν ὁ Ψ.Σ. παραδίδει χωρία πού δὲν περιέχονται στὴν Ε. Ἄς σημειωθῆ ὅτι ὁ ŠESTAKOV, Anopim, σ. 5-38 καὶ 1-32, συγκέντρωσε σημαντικό ἀριθμὸ παρεμβολῶν πού παραδίδει ὁ Ψ.Σ., τὶς ὅποῖες παρέθεσε χωρὶς σχολιασμό, σέ συνδυασμὸ μὲ τὰ δεδομένα τοῦ Κεδρηνοῦ, τοῦ *Λεοντ γραμμ. καὶ τοῦ Θεοφάνη. Τὴν ἴδια χρονιά, 1897, καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν Šestakov, ὁ PRAECHTER, Kedrenos, σ. 27-105, ἐξέτασε τὶς πηγές τοῦ Ψ.Σ. ἀπὸ τὸν Διοκλητιανὸ ὡς τὸ θάνατο τοῦ Ἰουστίνου Α'. Πρόσφατα, τέλος, ὁ HALKIN, Constantin, σ. 11-27, ἐξέδωσε μὲ σχόλια τὶς παρεμβολές τοῦ Ψ.Σ. πού ἀναφέρονται στὸν Μεγάλου Κωνσταντῖνο.

36. Ἀπὸ τὰ χφφ. τοῦ κύκλου Ἐπιτομῆς-Λογοθέτη, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Vaticanus gr. 1807, πού χρησιμοποιεῖται στὸν πίνακα παρεμβολῶν, ὁ Vaticanus gr. 163, μολονότι ἀνήκει στὴν $E\beta$, δὲν περιέχει τὴν K_2 . Βλ. σχετικά SERRUYS, Epitomē, σ. 39-41. Στὸν κώδικα Vindobonensis hist. gr. 40 τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ ($E\beta_2$) ὑπάρχει ἡ διήγηση γιὰ τὸν Τιβέριο (ff. 250^v-251), ἡ ὁποία δὲν παραδίδεται ἀπὸ ἄλλα χφφ. τοῦ Γεωργίου (παράλληλο κείμενο *Λέων γραμμ. 137-138). Ἐπίσης στὸ f. 251 ὑπάρχει περιγραφή τοῦ Μαυρικίου, ἐνῶ στὸ f. 265 παραδίδεται ἡ διήγηση γιὰ τὸν Ἡρακλῶνα (*Λέων γραμμ. 156-157), πού ἀπουσιάζει ἐπίσης ἀπὸ τὸν Γεώργιο Μοναχό.

f. 83 (Θεοφάνης 11₁₇ δακνυόμενος) καί τῆς γλώσσης ἠάλητήρι-
ου.

Αἰτία θανάτου Διοκλητιανοῦ.

*Λέων γραμμ. 82₁₇₋₁₉, Θεοδ. Μελιτ. 59-60.

ŠESTAKOV, Anonim, σ.6, PRAECHTER, Kedrenos, σ. 32.

f. 83 (Θεοφάνης 12₅ διωγμόν) Οὗτοι ἠ ὄσα τοιαῦτα.

Διωγοῦ ἐναντίον τῶν χριστιανῶν ἀπό τοὺς συμβασιλεῖς
τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Μοναδική μνεῖα ἀπό τόν Ψ.Σ.
Πρβλ. καί HALKIN, Patmos, σ. 79.

HALKIN, Constantin, σ.12, PRAECHTER, Kedrenos, σ.42

f. 83 (Θεοφάνης 12₁₂ εὐσέβειαν) Μαξέντιος δένέκετέλει.

Κακή συμπεριφορά τοῦ Μαξεντίου ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν.
Μοναδική μνεῖα ἀπό τόν Ψ.Σ. Πρβλ. καί GUIDI, Βύ-
ος, σ. 20.

HALKIN, Constantin, σ. 12, PRAECHTER, Kedrenos, σ.42.

ff. 83^v-84 (Θεοφάνης 14₂₈ παραδοθῆναι)

Καί τοὺς ἐν ἐξορίᾳ ἀνεκαλέσατο Κρίσπος ὁ υἱός Κωνσταν-
τίνου.

Βάπτιση τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἀπό τόν πάπα Σίλβε-
στρο. Μυθικό γεγονός³⁷.

Μοναδική μνεῖα ἀπό τόν Ψ.Σ. Πρβλ. καί Γεωργ. Μον. II,
485, GUIDI, Βύος, σ. 24, HALKIN, Patmos, σ.80.

HALKIN, Constantin, σ.13-14, ŠESTAKOV, Anonim, σ. 7,
PRAECHTER, Kedrenos, σ. 43.

37. Πρβλ. R.J. LOENERTZ, Actus Silvestri. Genèse d' une légende, Revue d' Hist. Ecclésiastique 70, 1975, σ. 426 - 439. Γιά τή βάπτιση τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου βλ. πρόχειρα A.H.M. JONES, The Later Roman Empire, 284-602, τ. I, Ὁξφόρδη 1954, σ.110.

f.84 (θεοφάνης 18₁₃ Κωνσταντίνου) Τοῦ οὖν Κωνσταντίνου ἀπέ-
κτελενεν.

Ὁ Πάπας Σύλβεστρος σκοτώνει δράκοντα τοῦ Καπιτωλίου.
Μοναδική μνεία ἀπό τόν Ψ.Σ.

HALKIN, Constantin, σ.15 σημ. 3, PRAECHTER, Kedrenos,
σ. 45.

f.85 (θεοφάνης 17₂₂ Γαλλίας) Ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις ὑπέ-
στρεψε.

Τό Βυζάντιον ὀρύζεται τόπος ἰδρύσεως τῆς νέας πρωτεύ-
ουσας. Σημαντικός στάθηκε, σύμφωνα μέ τή διήγηση, ὁ
ὄσλος τοῦ Εὐφρατᾶ³⁸, τόσο στήν ἐκλογή τῆς τοποθεσίας,
ὅσο καί στήν ἀνέγερση τῆς νέας πόλεως.

Μοναδική μνεία ἀπό τόν Ψ.Σ. Πρβλ. καί HALKIN, Patmos,
σ. 83-86.

HALKIN, Constantin, σ.17-18, ŠESTAKOV, Anonim, σ.7.

f.86^v (θεοφάνης 27₁₅ τιμηθεῖσα) Ἐν τούτοις δέ τοῖς καιροῖς ἠ-
θέασατο.

Ἰδρυση ἐκκλησιῶν στήν Κωνσταντινούπολη ἀπό τόν Μεγάλο
Κωνσταντῖνο³⁹.

*Λέων γραμμ. 89, Θεοδ. Μελίτ. 64, Vat.gr.1807, f. 20,
Vat.gr. 163, f.22. Πρβλ. καί GUIDI, Βίος, σ. 38-39,
ΓΕΛΕΩΝ, Κείμενα, σ. 280.

ŠESTAKOV, Anonim, σ.8, PRAECHTER, Kedrenos, σ.39,

HALKIN, Constantin, σ. 21-22.

38. Βλ. γι' αὐτόν HALKIN, L'empereur Constantin converti
par Euphratas, Anal Boll 78, 1960, σ.5-17 (=Études d'épigraphie
grecque et d'hagiographie byzantine <Var.Reprints> Λονδύ-
νο 1973, ἀρ.ΧΙV) καί DAGRON, Capitale, σ.36, 122 σημ. 1.

39. Ὁ DAGRON, Capitale, σ.398 σημ.4, σχολιάζει τό ἀπό-
σπασμα παραπέμποντας στόν Κεδρηνό (I,498), πού ἐδῶ ἀντλεῖ ἀ-
πό τόν Ψ.Σ.

f. 87 (θεοφάνης 28₂₅ κίονα) Καί τόν πορφυροῦν κίονα-μαρμά-
ρου. Μνημεῖα κού στήθηκαν στήν Κωνσταντινούπολη ἀπό
τόν Μεγάλο Κωνσταντῖνο· ἐπίσης λείψανα ἀγίων κού με-
ταφέρθηκαν ἐκεῖ⁴⁰.

*Λέων γραμμ. 87, θεοδ. Μελιτ. 63, Vat.gr.1807, f.19.^v

Πρβλ. ΓΕΔΕΩΝ, Κείμενα, σ.280.

HALKIN, Constantin, σ.22-23, ŠESTAKOV, Anonim, σ.8,
PRAECHTER, Kedrenos, σ. 39.

f. 87 (θεοφάνης 29₁₁ κατεφλέχθη) Τῷ κζ' ἔτει αὐτοῦ-καταβλη-
θέντων.

'Απιστία καί θάνατος τοῦ 'Αρείου.

Πρβλ. Γεωργ. Μον. II, 509-516.

HALKIN, Constantin, σ.23, ŠESTAKOV, Anonim, σ.9 ,
PRAECHTER, Kedrenos, σ.27.

f. 88^v (θεοφάνης 34₅ 'Αρειανούς) 'Εκεῖ δέ ~ καταλιπεῖν.
θάνατος τοῦ Εὐφρατᾶ.

Μοναδική μνεῖα ἀπό τόν Ψ.Σ. Πρβλ. καί HALKIN, Patmos,
σ.102.

. HALKIN, Constantin, σ.27, ŠESTAKOV, Anonim, σ.9-10,
PRAECHTER, Kedrenos, σ.41.

f. 89^v (θεοφάνης 38₂ καταγωγίον) Καί συντελεσθεῖσαν Παύλου.
'Εγκαίνια τῆς 'Αγίας Σοφίας⁴¹.

Πρβλ. Πασχάλιο Χρονικό I, 543-544 (Bonn).

ŠESTAKOV, Anonim, σ.11, PRAECHTER, Kedrenos, σ.52.

40. Βλ. τήν παρατήρηση τοῦ DAGRON, Capitale, σ.409
σημ. 2. Γιά τόν "πορφυροῦν κίονα", βλ. R.JANIN, Constanti-
nople byzantine, Παρίσι²1964, σ. 77-80.

41. Βλ. σχετικά DAGRON, Capitale, σ.398-399.

- f.91^v (θεοφάνης 46₈ ἀμειψόμενος). Οὗτος ὁ Εὐδόξιος ἢ Κων -
 σταντίνου.
 Ἀνακαίνιση τῆς Ἀγίας Σοφίας⁴².
 *Λέων γραμματ. 92, θεοδ. μελιτ. 66, Vat.gr. 163, f.22.
 ŠESTAKOV, Anonim, σ.11, PRAECHTER, Kedrenos, σ.52.
- f.91^v (θεοφάνης 46₈ ἀμειψόμενος) Ἐπί τούτου φλαβιανός λε-
 γόμενον.
 Διήγηση σχετική μέ τό χωρισμό τοῦ χοροῦ τῶν φαλτῶν
 σέ δύο μέρη ἀπό τόν ἐπίσκοπο Ἀντιοχείας φλαβιανό⁴³.
 Ἐπίσης ἀναφορά στό Σύμβολο τῆς πίστεως.
 Πρβλ. Γεωργ. Μον. II, 536.
 ŠESTAKOV, Anonim, σ.11, PRAECHTER, Kedrenos, σ.52.
- f.91^v (θεοφάνης 46₂₀ θεραπεύοντος) Πέμπει οὖν ἡλάλον ὕδωρ.
 Ὁ περίφημος χρησμός τοῦ Δελφικοῦ μαντείου στόν Ἰου-
 λιανό⁴⁴.
 Παραδίδεται μόνο ἀπό τόν φιλοσόφου, Ἐκκλ. Ἱστορία
 7,77 (Bidez).
 ŠESTAKOV, Anonim, σ.12, PRAECHTER, Kedrenos, σ.56,
 107, PATZIG, Zonaras, σ.334.

42. Βλ. προηγούμενη σημείωση.

43. Γιά τόν πατριάρχη Ἀντιοχείας φλαβιανό βλ. πρόχειρα
 τό ἄρθρο τοῦ D.GORCE, DHGE 17, στ. 380-386.

44. Γιά τόν περίφημο αὐτό χρησμό βλ. E.A.THOMPSON, The
 Last Delphic Oracle, Classical Quarterly 40, 1946, σ.35-36.
 Ο.ΛΑΜΨΙΑΔΗ, Σχόλια εἰς τόν ὡς δελφικόν φερόμενον χρησμόν πρὸς
 τόν αὐτοκράτορα Ἰουλιανόν, Πλάτων 9, 1957, σ. 133-135. C.
 M.BOWRA, Εἶπατε τῷ βασιλεῖ, Hermes 87, 1959, σ.426-435. AVE-
 RIL M. CAMERON, Agathias and Cedrenus on Julian, JRSt 53,
 1963, σ. 91-94.

f.93 (θεοφάνης 49₂₈ προσκυνήσεως) Οὗτος ὁ παραβάτης θεραπεύουσιν.

Προσπάθειες τοῦ Ἰουλιανοῦ γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν εἰδώλων.

*Λέων γραμμ. 93, θεοδ. Μελιτ. 67, Vat. gr. 1807, f.21.

ŠESTAKOV, Anonim, σ.12, PRAECHTER, Kedrenos, σ.54.

ff.93^V-94 (θεοφάνης 52₁₉ ἐμελάνιζον) Ἰουλιανὸς δέ μαντεῖας αὐτοῦ ψυχὴν.

Νέος χρησμός πού ἔλαβε ὁ Ἰουλιανὸς πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Περσῶν θάνατος Ἰουλιανοῦ⁴⁵.

*Λέων γραμμ. 93-94, θεοδ. Μελιτ. 67-68, Vat.gr.1807, f.21^{r-v}, Vat. gr. 163, f. 22^v.

ŠESTAKOV, Anonim, σ.13, PRAECHTER, Kedrenos, σ.55,57, PATZIG, Zonaras, σ.337.

f.94^V (θεοφάνης 54₂₅ ἀνηγόρευσεν) Ἐβασίλευσε ἐμαθήτευσαν. Χαρακτηρισμός τοῦ Οὐαλεντιανοῦ ἐκλογή τοῦ Οὐάλη συμβασιλέα.

*Λέων γραμμ. 96-98, θεοδ. Μελιτ. 69-70, Vat.gr.1807, ff.21^v-22, Vat.gr. 163, f. 23.

ŠESTAKOV, Anonim, σ.15, PRAECHTER, Kedrenos, σ.60,63.

f.95 (θεοφάνης 56₂ Προκοκίου) Καί εὐρέθη εἰς τὰ θεμέλια χρησιμοῦ οὕτως.

Χρησμός σχετικός μέ τή δολοφονία τοῦ Προκοκίου, συγγενῆ τοῦ Ἰουλιανοῦ⁴⁶.

45. Βλ. προηγούμενη σημείωση.

46. Βλ. γι' αὐτόν A.H.M. JONES - J.R. MARTINDALE - J. MORRIS, The Prosopography of the Later Roman Empire, τ.1, Cambridge 1971, σ.742-743.

Ζωναράς III, 223.

ŠESTAKOV, Anonim, σ.15, PRAECHTER, Kedrenos, σ.63,
PATZIG, Zonaras, σ.341-342.

f.95^v (θεοφάνης 57₈ ἀνόσιλοι) Τούτῳ τοῖνυν ἀποδοθῆναι.
Ἐκνομή δικαιοσύνης ἀπό τόν Οὐαλεντιανό, Βερνίκη.
*Λέων γραμμ. 97-98, θεοδ. Μελιτ. 69-70, Vat. gr.
1807, f.22, Vat.gr. 163, f.23, Ζωναράς III, 220.
ŠESTAKOV, Anonim, σ.16, PRAECHTER, Kedrenos, σ.63.

f.97^v (θεοφάνης 65₁₄ ἐπανεῖθου) Πρό δέ τῆς αὐτοῦ τελευ-
τῆς ἠκατέκασσαν.
Προφητεία γιά τό θάνατο τοῦ Οὐάλη.
Ζωναράς III, 220:
ŠESTAKOV, Anonim, σ.17, PRAECHTER, Kedrenos, σ. 65,
PATZIG, Zonaras, σ.340-341.

f.98 (θεοφάνης 67₁₅ λέγουσιν) Μαξιμιανός ἠβασιλικούς τά-
φους.
Διήγηση σχετική μέ τό κίνημα ἐναντίον τοῦ Γρατια -
νοῦ καί τή δολοφονία του.
*Λέων γραμμ. 100, θεοδ. Μελιτ. 71, Vat. gr. 1807,
ff.22^v-23, Vat.gr. 163, f. 23^v, Ζωναράς III, 226 -
227.
ŠESTAKOV, Anonim, σ.18, PRAECHTER, Kedrenos, σ.66,
72, PATZIG, Zonaras, σ.43.

f.100 (θεοφάνης 73₃ Ἀμβροσίου) Ἐν θεσσαλονίκη ἠπροσεύ -
χεσθαμέν τούτοις.
Ἡ γνωστή ἀπαγόρευση πού ἐπέβαλε ὁ Μεδιολάνων Ἀμ-
βρόσιος στόν αὐτοκράτορα θεοδόσιο Α' μετά τή σφαγή

της Θεσσαλονύκης⁴⁷.

Vat. gr. 163, f.24, Γεωργ. Μον. II, 577-579, Ζωνα-
ρας III, 228-229.

ŠESTAKOV, Anonim, σ. 19-20, PRAECHTER, Kedrenos,
σ. 69-71, PATZIG, Zonaras, σ. 344.

f.101^{r-v} (θεοφάνης 77₁₈ φυλάττεσθαι) 'Ιστέον ότι Κύριλλος
ὁ ἀγιώτατος ἐκόμενος πᾶσι.

Διήγηση γιά τόν πατριάρχη 'Αλεξανδρείας Κύριλλο.

Παραδύδεται μόνον ἀπό τόν Νικηφόρο Κάλλιστο Ξανθό -
κουλο, 'Εκκλ. 'Ιστορία, PG 146, 1152 B⁴⁸.

ŠESTAKOV, Anonim, σ.21, PRAECHTER, Kedrenos, σ.76.

f.103^v (θεοφάνης 85₁₂ προσελάβετο) 'Εν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ
ἐνεκεν Παυλίνου.

'Αφήγηση γιά τίς σχέσεις τῆς αὐτοκράτειρας Εὐδοκίας
μέ τόν αὐλικό Παυλίνο.

*Λέων γραμμ. 106-107, Θεοδ. Μελιτ. 75-76, Vat.gr.
1807, f.24^v, Vat. gr. 163, f.24^v.

ŠESTAKOV, Anonim, σ.22, PRAECHTER, Kedrenos, σ.79,
83.

47. Μαρτυρίες ἄλλων συγγραφέων γιά τό γεγονός συγκεν -
τρωμένες ἀπό τόν JONES, The Later... ὁ.π., τ. III, σ.32 σημ.
80. Πρβλ. I. HAHN, 'Η ἐξέγερση τοῦ 390 στή Θεσσαλονύκη καί
τό ἱστορικό τῆς πλαΐσιο, BNJ 19, 1966, σ.350-372.

48. 'Ο Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθόπουλος δίνει ὡς πηγή
τῆς διηγήσεώς του τόν Νικήτα Δαυΐδ. "Τοῦτο μὲν οὖν ἐν ἀπο-
κρύφῳ εὐρών Νικήτα φιλοσόφου τοῦ καί Δαυΐδ καί ἄλλων". (PG
146, 1152 B). Βλ. σχετικά PRAECHTER, Kedrenos, σ.76 καί G.
GENTZ-F.WINKELMANN, Die Kirchengeschichte des Nicephorus Cal-
listus Xanthopulus und ihre Quellen, Βερολίνο 1966, σ. 131.
Γιά τόν Νικήτα Δαυΐδ βλ. παρακάτω σ.167 κέξ. καί σημ. 48.

f.106 (Θεοφάνης 92₃, ἔτη ιβ') Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει Κύρος ἑπαρχος αὐτόν εὐσεβῶς.

Ἐπεισόδιο ἀμφισβητήσεως γνησιότητος σχετικὸ μὲ τὸ λόγιο ἑπαρχο τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κύρο Πανοπολίτη καὶ τῆ δυσμένεια τοῦ αὐτοκράτορα Θεοδοσίου Β' ἀπέναντί του⁴⁹.

*Λέων γραμμ. 110, Vat. gr. 163, f.24^{r-v}, Μαλάλας 361-362, Πασχάλιο χρονικό 588-589 (Bonn), Ζωναρᾶς III, 240.

ŠESTAKOV, Anonim, σ.24, PRAECHTER, Kedrenos, σ.81.

f.111^{r-v} (Θεοφάνης 112₂₄ δεφύλαξεν) Σφόδρα γὰρ ἐκράτει ὁ ἐμπρησμός-ἔδαφος εἰργάσατο.

Μνεῖα τῆς πυρκαγιᾶς ποὺ ἔγινε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ Σεπτέμβριο 465⁵⁰.

*Λέων γραμμ. 114, Θεοδ. Μελιτ. 80, Vat.gr. 1807, f. 27, Vat. gr. 163, f.24^v, Ζωναρᾶς III, 252.

PRAECHTER, Kedrenos, σ.92, PATZIG, Zonaras, σ.346-347.

49. Γιὰ τὴν σημαντικὴ αὐτῆ προσωπικότητα βλ. A.CAMERON, "Wandering Poets". A Literary Movement in Byzantine Egypt, *Historia* 14, 1965, σ.470 κέξ. D.J. CONSTANTELOS, Kyros Panopolites, Rebuilder of Constantinople, *Greek, Roman and Byz. Studies* 12, 1971, σ.451-464. P.SPECK, Der Mauerbau in 60 Tagen, *Studien zur Frühgeschichte Konstantinopels* (Misc Byz. Monacensia 14), Μόναχο 1973, σ. 135 κέξ. DAGRON, Capitale, σ.268-272. T.E. GREGORY, The Remarkable Christmas Homily of Kyros Panopolites, *Greek, Roman and Byz. Studies* 16, 1975, σ.317-324.

50. Βλ. DAGRON, Capitale, σ.529, σημ. 6, ὅπου καὶ βλ-βλιογραφία.

f.122 (θεοφάνης 159₅ μοναχῶν) Βουλευθεῖς δέ 'Αναστάσιος ~
πρός βραχὺ τῆς αἰρέσεως.

'Εξέγερση ἐναντίον τοῦ 'Αναστασίου Α' τό Νοέμβριο
512⁵¹.

*Λέων γραμμ. 119, θεοδ. Μελιτ. 83-84, Γεωργ.Μον.ΙΙ,
620-621, Vat.gr. 1807, f. 28, Vat.gr. 163, f.25.
PRAECHTER, Kedrenos, σ.101.

f.123 (θεοφάνης 162₁₃ ἐτελεύτησεν) 'Ο δέ μιάρός 'Αναστά-
σιος ~ εὐσεβείας ἀντικοιούμενος.

Θρησκευτικὲς δοξασίες τοῦ 'Αναστασίου. Μοναδικήμνημα
ἀπὸ τὸν Ψ.Σ. Πρβλ. Κεδρηνό Ι, 633-634.

ΞΕΣΤΑΚΟV, Αnonim, σ.32. PRAECHTER, Kedrenos, σ.100-
101.

f.126^v (θεοφάνης 174₁₈ βασιλέων) Καί διωγμὸν κατὰ 'Ελλήνων
~ πολιτεύεσθαι.

Διήγηση γιὰ τοὺς διωγμοὺς τοῦ 'Ιουστινιανοῦ ἐναντί-
ον τῶν εἰδωλολατρῶν.

*Λέων γραμμ. 125, Vat.gr. 1807, f. 30.

ΞΕΣΤΑΚΟV, Αnonim, σ.35-36.

f.126^v (θεοφάνης 174₁₈ βασιλέων) Καί τὸν ναὸν δέ τοῦ ἀγί-
ου Σεργίου καί Βάκχου ~ ἀπεκλήρωσε.

'Ανέγερση ἀπὸ τὸν 'Ιουστινιανὸ τοῦ ὁμώνυμου ναοῦ καί

51. Γιὰ τὰ γεγονότα βλ. E.STEIN, Histoire du Bas-Empire, τ.ΙΙ, Παρίσι 1949, σ. 177-178. J.JARRY, Hérésies et factions dans l'Empire Byzantin du IVe au VIIe siècle, Κάιρο 1968, σ. 298 κέξ. C.CAPIZZI, L'Imperatore Anastasio I, Ρώμη 1969, σ.120 (ἐπαναλαμβάνει τὸν Stein) A.CAMERON, Heresies and Factions, Byz. 44, 1974, σ.96 κέξ. Πρβλ. P. CHARANIS, Church and State in the Later Roman Empire, The Religious Policy of Anastasius the first, 491-518 (Βυζαντινά κείμενα καί μελέται, 11), Θεσσαλονίκη² 1974, σ.17-28, 67.

ἀνοικοδόμηση τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων⁵².
Μοναδική μνεῖα ἀπό τόν Ψ.Σ. Πρβλ. καί Πάτρια Κων-
σταντινουπόλεως II, 231-232 (Preger).

ՏԵՏԱԿՈՎ, Anonim, σ.36.

f.144^v (θεοφάνης 224₁₅ ἔφιππος) Κρατοῦσα ἡ αὐτήν ἔστεγά -
σθαι.

Περιγραφή τῆς στήλης τοῦ Ἰουστινιανοῦ στό Αὐγου -
σταζο⁵³.

*Λέων γραμμ. 129, θεοδ. Μελιτ. 90, Vat. gr. 1807,
f. 30^v, Vat. gr. 163, f. 27, Ζωναρᾶς III, 274.

f.147 (θεοφάνης 233₃ κτίσματος). Ἐποιήσε δέ καί τοὺς ἔ-
ξω τοῦ ναοῦ ἡ ἀειπαρθένου Μαρίας.

Διήγηση σχετική μέ τήν ἐπισκευή τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγί-
ας Σοφίας, ὕστερα ἀπό τήν πτώση τοῦ τρούλλου στίς
7 Μαΐου 558⁵⁴.

Μοναδική μνεῖα ἀπό τόν Ψ.Σ. Πρβλ. Κεδρηνό I, 676-
677, Ζωναρᾶ III, 282-283.

52. Γιά τό ναό τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων βλ. σ.119 σημ.
27. Εἰδικά γιά τό ναό τοῦ Ἀγίου Σεργίου καί Βάχχου βλ. C.
MANGO, The Church of Saints Sergius and Bacchus at Constan-
tinople and the Alleged Tradition of Octagonal Palatine Chur-
ches JÖB 21, 1972, σ.189-193, R. KRAUTHEIMER, Again Saints
Sergius and Bacchus at Constantinople, JÖB 23, 1974, σ.251-
253 καί C. MANGO, The Church of Sts. Sergius and Bacchus
once again, BZ 68, 1975, σ.385-392.

53. R. JANIN, Constantinople..., ὁ.π., σ. 74-76.

54. Ἡ πτώση ὀφείλεται σέ σεισμό πού ἔγινε στίς 14 Δε-
κεμβρίου 557. βλ. E. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ, Ἐκφρασις τῆς Ἀγίας Σοφί-
ας, τ.1, Ἀθήνα 1907, σ. 19-20. R. JANIN, La géographie... ὁ.π.,
σ. 457-458. Πρβλ. C. MANGO, Isaurian Builders, Polychronion,
Festschrift Franz Dölger zum 75. Geburtstag, Χαϊδελαβέργη 1966,
σ. 358. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, The Art... ὁ.π., σ. 78-79. AVERIL CAME-
RON, Agathias, Ὁξφόρδη 1970, σ. 142, ὅπου καί μνεῖες τοῦ γε-
γονότος μέ ἐνδείξεις πηγῶν κ.λπ.

f.150-151 (θεοφάνης 242_γ 'Αλεξανδρείας) Οὔτος δ' 'Ιουστίνου
διαμένειν ἐθέσπισεν.

'Ανεκδοτολογική διήγηση γιά τίς σχέσεις τοῦ 'Ιουστίνου
Β' μέ τή Σύγκλητο καί τήν ἐπιθυμία του νά βασιλεύσῃ μέ
δικαιοσύνη⁵⁵.

Κεδρηνός I, 680-683, Ζωναρᾶς III, 285-287, *Λόγων
γραμμ. 133-134, Vat. gr. 1807, f. 31^{r-v}.

ՏԵՏԱԿՈՎ, Anonim, σ. 1-4.

f.165 (θεοφάνης 281₂ γεγράφηκεν) 'Ιστέον ὅτι ὁ κροκόδειλος
ἐξελέγχεις τούς φύλους.

Περίεργη διήγηση σχετική μέ τόν κροκόδειλο καί τήν ὕ-
δροι ' προέρχεται ἀπό ἀρχαιότατη φυσιολογιστική-παραδο-
ξογραφική παράδοση. 'Η ὕδρις ἢ ὕλλος ταυτίζεται μέ τόν
ἰχνεύμονα, παραδοσιακό ἐχθρό τοῦ κροκοδείλου⁵⁶. Τήν
παρεμβολή κλείνει ἀπόσπασμα ἀπό τήν "'Εξαήμερο" τοῦ Πι-
σίδη: "καί μικρός ὕλλος ὑδροχέρσῃ θηρίων καί τῶν τραπε-
ζῶν ἐξελέγει τούς φύλους" (633₉₆₅₋₉₈₀ Hercher καί PG
92, στ. 1508₉₇₇₋₁₅₁₀₉₉₂).

Θεοφύλακτος Συμοκάτης 273-274 (de Boor), Γεωργ.Μον.
II, 657-658, Εὐσταθίου 'Αντιοχείας "Εἰς τήν 'Εξαήμε-
ρον ὑπόμνημα" PG 18, στ. 725, Κεδρηνός I, 701 (κα-
ραλείπει τόν Πισίδη).

ՏԵՏԱԿՈՎ, Anonim, σ.11-12.

55. Βλ. J.B.BURY, A History of the Later Roman Empire
(395 A.D. to 800 A.D.), τ.2, Λονδίνο 1889 (ἀνατ. "Αμστερνταμ
1966), σ. 74-75.

56. Βλ. σχετικά Διόδωρο I,87, Στράβωνα 17,1,39, Αἴλια -
νοῦ, Περί ζῴων ἱστ., III, 25, 'Οππιανοῦ, Κυνηγετικά, III,
407-432, Νικάνδρου, Θηριακά, 190-208' εἰδικά γιά τόν ἰχνεύ-
μονα βλ. καί M.HAUPT, Excerpta ex Timothei Gazaei Libris de
animalibus, Hermes 3, 1869, σ. 24-25.

f.168^v (θεοφάνης 290₁₂ βίον) Ἐγὼ ἢ τριτάλαινα προσέ-
μιξαν.

Τό γνωστό ἐπιτύμβιο ἐπίγραμμα γιά τή σύζυγο τοῦ Μαυ-
ρικίου Κωνσταντίνα.

*Λέων γραμμ. 144-145, Vat.gr. 1807, f.35, Ζωναρᾶς
III, 300-301.

ŠESTAKOV, Anonim, σ. 13.

f.169 (θεοφάνης 291₂ ἄρρεσιν) Καί Πέτρου ~ φύλων αὐτοῦ.
Δολοφονία τοῦ γιοῦ τοῦ Μαυρικίου θεοδοσίου⁵⁷. Μονα-
δική μνεῖα ἀπό τόν Ψ.Σ. Πρβλ. Κεδρηνό I, 109.

ŠESTAKOV, Anonim, σ.14.

f.171^v (θεοφάνης 298₂₀₋₂₁ πεζικόν) Συνέπραττε δέ τούτους
καί Πρίσκοσ τελευτᾷ.

Ἡ σύλληψη τοῦ γαμπροῦ τοῦ Φωκᾶ Πρίσκου ἀπό τόν Ἡ-
ράκλειο καί ἡ φυλάκισή του στή Μονή τῆς Χώρας ὡς τό
θάνατό του⁵⁸.

*Λέων γραμμ. 147-148, Θεοδ. Μελιτ. 102, Vat. gr.
1807, ff. 35-36, Γεωργ. Μον. II, 668, Ζωναρᾶς III,
304-305.

ŠESTAKOV, Anonim, σ.15.

f.171^v (θεοφάνης 299₇ τύραννον) Ὁ δέ φεύγειν τῆ πόλει.
θάνατος τοῦ Φωκᾶ⁵⁹.

*Λέων γραμμ. 146-147, Θεοδ. Μελιτ. 101, Vat. gr.

57. Σχετῶν μέ τόν Θεοδόσιο καί τό θρύλο γι' αὐτόν βλ.
Α. ΣΤΡΑΤΟΥ, Τό Βυζάντιον στόν Ζ' αἰῶνα, τ.Α', Ἀθήνα 1965,
σ. 130-132.

58. Α. ΣΤΡΑΤΟΥ, ὁ.π., σ. 246-247.

59. Ὅ.π., σ.222. Πρβλ. καί W.E.KAEGI Jr., New Evidence
in the early Reign of Heraclius, BZ 66, 1973, σ.308-330.

1807, f. 35^v, Πασχάλιο χρονικό 700-701 (Bonn), Γεωργ. Μον. II, 666, Ζωναρᾶς III, 304.

ŠESTAKOV, Anonim, σ. 15.

f. 172^v (θεοφάνης 303₈ ὠνόμασεν) Ὁ δέ βασιλεὺς Ἡράκλειος ~ ἐξ αἱμάτων.

Ἡ ἀναχώρηση τοῦ Ἡρακλείου ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν Περσῶν⁶⁰.

*Λέων γραμμ. 150, θεοδ. Μελιτ. 104, Vat. gr. 1807, f. 36^v.

ŠESTAKOV, Anonim, σ. 16.

f. 177^{r-v} (θεοφάνης 316₂₅ ὑπέστρεψαν) Τοιοῦτον γὰρ συνέβη ~ ἐφίησιν.

Ἡ θεοτόκος ἐκεμβαίνει καὶ σώζει τὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους τὸ 626⁶¹. Πρβλ. Κεδρηνὸς I, 728-729, ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Ἱστορικά μελετήματα, Ἀθήνα 1884, σ. 141-144.

ŠESTAKOV, Anonim, σ. 16.

f. 186 (θεοφάνης 345₁₁ χαλκόν) Καὶ γὰρ οἱ Ρόδιοι ~ Κολοσσαεὺς ὠνομάσθησαν.

Περιγράφεται ὁ Κολοσσὸς τῆς Ρόδου καὶ παρατίθεται τὸ γνωστὸ ἐπίγραμμα "Τὸν ἐν Ρόδῳ κολοσσὸν ὀκτάκις δέκα / Λάχης ἐκούει πηχέων ὁ Λίνδιος"⁶², ποὺ παραδίδεται καὶ ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Πορφυρογέννητο, Πρὸς τὸν Ἰδιὸν μίον Ρωμανόν, 88 § 21₅₇₋₆₂ (Moravcsik - Jenkins). Πρβλ.

60. Α. ΣΤΡΑΤΟΥ, Ὁ.π., σ. 328-330.

61. Ὁ.π., τ. Β', Ἀθήνα 1966, σ. 532.

62. Βλ. τὰ σχόλια τοῦ Β. LEWIS στὸ Constantine Porphyrogenitus, De Administrando Imperio, τ. II, Commentary, Λονδῶνο 1962, σ. 77.

καὶ Κεδρηνό I, 755.

ŠESTAKOV, Anonim, σ.18.

ff.186^V-187 (Θεοφάνης 347₂₅ ἀδελφόν) Σκανδαλιζόμενος γάρ ~
ὄνειρος αὐτοῦ.

Δολοφονία τοῦ Θεοδοσίου, ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορα
Κώνστα⁶³.

*Λέων γραμμ. 158-159, Θεοδ. Μελιτ. 109.

ŠESTAKOV, Anonim, σ.18.

f.205 (Θεοφάνης 405₁₃ κρατήσασαν) Ἐπὶ τούτοις καὶ τοῦτο
ἱστορεῖται ~ κατέφλεξε καὶ ἐθανάτισε.

Σημαντικὸ ἀπόσπασμα ἀναφερόμενο στὴν πυρπόληση τοῦ
Ὀκταγώνου τὴν ἐποχὴ τοῦ Λέοντος Γ' Ἰσαυροῦ. Ἡ σύγ-
χρονη ἔρευνα δὲ θεωρεῖ αὐθεντικὸ τὸ γεγονός⁶⁴.

*Λέων γραμμ. 177, Θεοδ. Μελιτ. 122, Vat.gr. 1807, f.
44, Vat. gr. 163, f. 34^V, Γεωργ. Μον. II, 742.

ŠESTAKOV, Anonim, σ.24.

f.206^V (Θεοφάνης 408₂₆ Μανσοῦρ) Ὅπερ ἐρμηνεύεται ἠψάλλεσθα.
Σύντομο ἀπόσπασμα γιὰ τὸν Ἰωάννη Δαμασκηνό.

*Λέων γραμμ. 179, Θεοδ. Μελιτ. 124, Vat. gr. 1807, f.
45.

BROWNING, Scriptor incertus, σ.410.

63. Α. ΣΤΡΑΤΟΥ, "Ο.π., τ.Δ", Ἀθήνα 1972, σ.199-204, 291
(σημ. XIX).

64. Βλ. σχετικὰ F. FUCHS, Die höheren Schulen von Konstan-
tinopel, Λιψία 1926 (ἀνατ. Ἀμστερνταμ 1964), σ.9 κέξ. G. OSTRO-
GORSKY, Les débuts de la Querelle des images, Mélanges Char-
les Diehl, τ. I, Παρίσι 1930, σ.235-253 καὶ LEMERLE, Humanisme,
σ.89-94, ὅπου ὅλη ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Ὁ Lemerle ἔδειξε
ὅτι τὸ παλιότερο χφ. τοῦ Γεωργίου Μοναχοῦ, ὁ Coislín gr. 305,
δὲν περιέχει τὸ ἐπίμαχο ἀπόσπασμα (δ.π., σ.90 σημ.57). Ὁ Κ.
ΜΑΝΑΦΗΣ, Αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει βιβλιοθηκαὶ αὐτοκρατορικαὶ
καὶ πατριαρχικαὶ καὶ περὶ τῶν ἐν αὐταῖς χειρογράφων μέχρι τῆς

f.207 (θεοφάνης 412₂₁ διοικηταῖς) Κεράτιον δέ ν κτίσεως κό-
σμου.

Ὁρισμός τοῦ κερατίου (=0,185 γραμμ.)⁶⁵. Παραδίδεται
μόνο ἀπό τόν Ψ.Σ. Πρβλ. Κεδρηνό I, 801-802.

ՏԵՏԱԿՈՎ, Anonim, σ.24, BROWNING, Scriptor incer-
tus, σ.410.

f.220^{r-v} (θεοφάνης 453₂₀ ἀνεδείχθησαν) Τήν δέ γυναῖκα ~ ἀ-
γίας εἰκόνας.

Ὁ αὐτοκράτορας Λέων Δ' παρατηρεῖ τή γυναῖκα του Εἰ-
ρήνη γιά τήν προσήλωσή της στίς εἰκόνας.

*Λέων γραμμ. 192, Vat.gr. 1807, f. 48^v, Vat.gr.163,
f.36^v.

ՏԵՏԱԿՈՎ, Anonim, σ.27, BROWNING, Scriptor incer-
tus, σ.409.

f.225 (θεοφάνης 470₃ παρανόμως) Ἐπί τούτφ κείρηνικόν.

Ἀντίδραση τοῦ πατριάρχη Ταρασίου γιά τή στέψη τῆς
θεοδότης ἀπό τόν Κωνσταντῖνο ΣΤ'.

Πρβλ. Γεωργ. Μον. II, 770.

ՏԵՏԱԿՈՎ, Anonim, σ.29, BROWNING, Scriptor incer-
tus, σ.408.

f.229 (θεοφάνης 482₁₃ γενέσθαι) δηλώσας διά γραφῆς ~ ἡσθεῖς.
Κείμενο ἐπιστολῆς πού ἔστειλε (805) ὁ Νικηφόρος Α'
στόν Ἄρουν ἐλ Ρασίδ γιά νά διαπραγματευτῆ εἰρήνη

ἀλώσεως (1453), Ἄθηνα 1972, σ. 31, πιστεύει ὅτι "ἐν τῇ διη-
γήσει ταύτῃ ὑπάρχουν σημεῖά τινα δυνάμενα νά θεωρηθοῦν ὡς
ἀληθῆ". Πρβλ. καί τόν πρόσφατο τόμο, Iconoclasm, Birmingham
1977, passim.

65. Βλ. E. SCHILBACH, Byzantinische Metrologie, Μόναχο
1970, σ. 185-186.

μεταξύ Βυζαντίου καὶ Ἀράβων⁶⁶.

*Λέων γραμμ. 203, θεοδ. Μελιτ. 140, Vat. gr. 1807, f. 51^v, Vat. gr. 163, f. 38, Γεωργ. Μον. II, 773-774.

ŠESTAKOV, Anonim, σ. 29-30.

Τὰ παραπάνω χωρία δείχνουν καθαρά τή δομή τοῦ κειμέ-
νου τῆς Γ τοῦ Ψ.Σ. καὶ μᾶς διευκολύνουν συνάμα νά παρακο-
λουθήσουμε τόν τρόπο ἐργασίας τοῦ ἀνώνυμου χρονογράφου: ἀν-
τέγραψε ἓνα χφ. τοῦ θεοφάνη, ἐνῶ συγχρόνως εἶχε δίπλα του
ἓνα ἀκόμη βασικό κείμενο, πού τό χρησιμοποίησε συμπληρωμα-
τικά. Τό κείμενο αὐτό πιθανολογήσαμε ὅτι εἶναι ἡ Εβ₂ ἢ Γ
τοῦ Ψ.Σ. περιέχει πολλά χωρία πού ἀνήκουν στό ἔργο αὐτό,
καὶ ἀκόμη παραδίδει τή χαρακτηριστική γιά τήν Εβ₂ παρεμβο-
λή Κ₂. Ἄν τώρα λάβουμε ὑπόψη μας ὅτι ἀπό τόν Μεγάλο Κων-
σταντῖνο ὡς τόν Ἰουστινιανό Β' (350 χρόνια περίπου) οἱ πα-
ρεμβολές αὐτές εἶναι πολυάριθμες καὶ μέ ποικίλο περιεχόμε-
νο, ἐνῶ ἀπό τόν Ἰουστινιανό Β' ὡς τόν Λέοντα Ε' (κάτι πε-
ρισσότερο ἀπό ἓναν αἰῶνα) μειώνονται αἰσθητά καὶ ἀποτελοῦν
μόλις τό 1/6 τοῦ συνόλου, μπορούμε νά δεχτοῦμε ὡς ὀρθή τή
γνώμη τοῦ Patzig⁶⁷, πού δέχτηκε ἀργότερα καὶ ὁ Serruys⁶⁸,
ὅτι ἡ πρώτη σύνταξη τῆς Ε ἔφτανε ὡς τόν Ἰουστινιανό Β'. Ὅ-
τι οἱ παρεμβολές ἐπεκτείνονται καὶ μετά τόν Ἰουστινιανό Β'
μπορεῖ κάλλιστα νά σημαίνει ὅτι γράφτηκε καὶ συνέχεια τῆς
Ε. Ὅμως ὁ σημαντικά περιορισμένος ἀριθμός τῶν παρεμβολῶν
πού συναντᾶμε στή Γ τοῦ Ψ.Σ. μετά τόν Ἰουστινιανό Β' μᾶς

66. Βλ. G. OSTROGORSKY, Geschichte des byzantinischen Staates, Μόναχο³ 1963, σ. 163. FR. DÖLGER, Regesten, ἀρ. 364.

67. PATZIG, Johannes Antiochenus, σ. 31.

68. SERRUYS, Epitomé, σ. 47.

έπιτρέπει νά υποθέσουμε ὅτι ἡ συνέχεια τῆς Ε θά πρέπει νά ἦταν ἓνα κείμενο σύντομο, τό ὅποιο, σέ σύγκριση μέ τήν κυρίως Ε, δέν παρεῖχε τόσα κολλά νέα στοιχεία ὥστε νά ἀποτελέσει γιά τήν περίοδο αὐτή τοῦ Ψ.Σ. βασική πηγή τό ἴδιο σημαντική ὡς ὁ Θεοφάνης.

Ἡ ὅλη μορφή τοῦ κειμένου τῆς Γ τοῦ Ψ.Σ., σέ συσχετισμό μέ τίς ἐνδείξεις πού ἔχουμε ἀπό τίς δύο προηγούμενες περιόδους, μάς ἐπιβάλλουν νά συσχετίσουμε τή σύνθεση τῆς Γ τοῦ Ψ.Σ. μέ τή φιλολογική δραστηριότητα πού χαρακτηρίζει τό δεύτερο μισό τοῦ 10ου αἰώνα. Ὡς βάση τοῦ συμπλητῆ μας χρησιμοποιήθηκε ἓνα κλασικό ἤδη βυζαντινό ιστοριογραφικό ἔργο, ἡ χρονογραφία τοῦ Θεοφάνη. Τό ἔργο αὐτό εἶχε εὐρύτητα χρησιμοποιοῦν στό 10ο αἰώνα ἀπό τόν ἴδιο τόν Πορφυρογέννητο γιά τή συγγραφή τῶν ἔργων του, ἀλλά καί ἀπό ἄλλους συμπλητές γιά τή σύνθεση νέων ιστορικῶν κειμένων, ὅπως τό κείμενο τοῦ χφ. Vaticanus gr. 163⁶⁹. Ἐκτός ἀπό τόν Θεοφάνη, ὁ συμπλητής τοῦ Ψ.Σ. χρησιμοποίησε ὡς συμπληρωματική πηγή καί τήν ΕΒ₂. Πιστεύω ὅμως ὅτι καί πάλι μένει ἀναπάντητο τό ἐρώτημα, ἂν ὁ Ψ.Σ. χρησιμοποίησε τό ἴδιο τό κείμενο τῆς ΕΒ₂ ἢ ἂν τό ἀντλήσει ἔμμεσα ἀπό τόν Λογοθέτη. Ἡ δεύτερη περίπτωση φαίνεται πιθανότερη, ἂν λάβουμε ὑπόψη ὅτι ὅλα τά ἀποσπάσματα τῆς Ε πού παραδίδει ὁ Ψ.Σ. περιέχονται καί στόν Λογοθέτη, καί ἀκόμη ὅτι ὁ Ψ.Σ., ὅπως θά δοῦμε, παραδίδει καί στή Δ κείμενο τοῦ Σ.Λ. Ὁριστική ἀπάντηση στό πρόβλημα αὐτό θά δοθῆ μόνο ὅταν διευκρινιστοῦν τελείως, μέ βάση τή χειρόγραφη παράδοση, οἱ σχέσεις Ἐπιτομῆς καί Λογοθέτη.

Ἐκτός, ὅμως, ἀπό τόν Θεοφάνη καί τήν ΕΒ₂ βρίσκουμε στή Γ τοῦ Ψ.Σ. καί ἐλάχιστα χωρία πού παραδίδονται ἀπό τόν Γε -

69. Βλ. σ.11 σημ. 32.

Συγκριτικός κώδικας περιεχομένων της Κ. στον Υ.Σ. και σε άλλα κείμενα του "κόλλου"
 Έκδοσης-λογόθετη

ΣΥΜΦΩΝΗΜΑ TREATY	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΟΝΟΜΑΤΑ			ΤΑΞΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ			ΑΥΤΟΚΡΑΤΕΙΡΑ			ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ		
	Υ.Σ.	ΜΑΘΗ ΓΡΑΜΜ. HEAIT.	Vatic. SP. 1807	Υ.Σ.	ΜΑΘΗ ΓΡΑΜΜ. HEAIT.	Vatic. SP. 1807	Υ.Σ.	ΜΑΘΗ ΓΡΑΜΜ. HEAIT.	Vatic. SP. 1807	Υ.Σ.	ΜΑΘΗ ΓΡΑΜΜ. HEAIT.	Vatic. SP. 1807
Μ. ΑΝΤΙΣΤΑΝΤΙΟΣ	87 ^v -83		18 ^v	87-88 ^v	88	63	19 ^v	88			84	18 ^v
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΟΣ	88 ^v	90			91			91 ^v			94	21
ΙΟΥΣΙΑΝΟΣ	91 ^v	92-93	66	93-94	93-94	67	21	94		95		
ΙΟΣΙΑΝΟΣ	94 ^v	95	21 ^v	94 ^v -95	95	68	21 ^v					
ΣΥΛΕΝΤΙΑΝΟΣ	94 ^v	96										
ΣΥΜΜΕ	97 ^v -98							98				23 ^v
ΓΕΡΜΑΝΟΣ												22 ^v
Μ. ΒΕΡΟΛΙΝΟΣ				100 ^v								23

ώργιο Μοναχό καί τά ξαναβρίσκουμε στόν 'Ιωάννη Ζωναρά καί άλλες ακόμη πηγές. Είναι πολύ πιθανό ὅτι τά χωρία αὐτά προέρχονται ἀπό ἓνα, ἄγνωστο σήμερα, κείμενο, τό ὁποῖο περιελάμβανε τήν ἱστορία τῆς χρονικῆς περιόδου 324-610. Ἰχνη ἐνός τέτοιου κειμένου ἐπισημάνει ὁ Patzig, ὁ ὁποῖος τό ὄνομασε Zwillingsquelle (Δίδυμη πηγή)⁷⁰, ἐπειδή κυκλοφοροῦσε παράλληλα μέ τήν 'Επιτομή καί περιέγραφε συμβάντα πού τό τελευταῖο αὐτό ἔργο τά κάλυπτε. φαίνεται ὅτι τό ἄγνωστο αὐτό κείμενο συγχωνεύτηκε ἀργότερα μέ τήν Εβ₂, καί ἔτσι τμήματά του πέρασαν καί στόν Ψ.Σ.

70. PATZIG, Zonaras, σ. 328 κέξ., 355.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος - Ρωμανός Β' (813-962 μ.Χ)

Στήν περίοδο Δ τῆς χρονογραφίας τοῦ Ψ.Σ. περιλαμβάνεται ἡ ἱστορία τῆς ἐποχῆς πού ἀρχίζει ἀπό τήν ἀνάρρηση τοῦ Λέοντος Ε' καί φτάνει ὡς τόν Ρωμανό Β' (813-962). Τό τμήμα αὐτό τοῦ Ψ.Σ. εἶναι καί τό γνωστότερο, ἐπειδή εἶναι τό μόνο μέχρι σήμερα ἐκδομένο. Ἡ διερεύνηση ὅμως τῶν πηγῶν του εἶναι δυσχερέστερη, ἐπειδή ἡ Δ τοῦ Ψ.Σ. σχετίζεται ἄμεσα μέ τήν προβληματική χρονογραφία τοῦ Λογοθέτη. Στήν εἰσαγωγή, ὅπου ἔγινε εἰδικός λόγος γιά τή χρονογραφία αὐτή, διατυπώσαμε τήν ἄποψη ὅτι ἡ Δ παραδίδει κείμενο πού ἀπορρέει ἀπό τή δεύτερη σύνταξη τοῦ Σ.Λ., ἡ ὁποία θά κρέκει νά εἶχε συντελεστῆ μετά τό 963¹. Αὐτό ἀποτελεῖ ἕνα πρῶτο γενικό χαρακτηρισμό· τοῦ κειμένου τοῦ Σ.Λ. πού χρησιμοποίησε ὁ Ψ.Σ. στή Δ. Ἀλλά αὐτή καί μόνο ἡ διακρίτωση δέν ἀρκεῖ· εἶναι ἀναγκαῖο νά ἐπισημανθῆ καί ἡ μορφή τοῦ Λογοθέτη ἀπό τήν ὁποία προέρχεται τό κείμενο τῆς Δ.

Ἀπό ἀντιβολή πού κάναμε ἀνάμεσα στή Δ καί στίς παραδιδόμενες αὐτοτελῶς μορφές τοῦ Λογοθέτη, ἐξακριβώσαμε ὅτι ὁ Ψ.Σ. ἀκολουθεῖ κυρίως κείμενο τοῦ Λβ, δηλ. τοῦ Λογοθέτη στόν ὅποιο ἔχουν ἐνσωματωθῆ ἀποσπάσματα ἀπό τήν Ἱστορία τοῦ Γενεσίου². Παρ' ὅλα αὐτά, ὅπως θά φανῆ παρακάτω ἀπό τήν

1. Βλ. παραπάνω, σ. 21 κέξ.

2. Βλ. παραπάνω, σ. 7.

ἀνάλυση τῆς Δ, ὁ Ψ.Σ. ἔχει κάποια σχετική ἀνεξαρτησία ἀπὸ τὸν Λβ. Συγκεκριμένα, ἡ διήγησή του εἶναι συχνά περιληπτικότερη, ἐνῶ ὑπάρχουν χωρία πού παραλείπονται καὶ ἄλλα πού παρεμβάλλονται ἀπὸ ἔργα ξένα πρὸς τὸν Λβ. Ἄν ἀπομονωθοῦν ὅμως ἀπὸ τῆ Δ οἱ παρεμβολές πού πηγάζουν ἀπὸ τὸν Γενέσιο ἢ ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἄλλα ἔργα, τὸ ὑπόλοιπο κείμενο προσεγγίζει, τὶς περισσότερες φορές, τῆ διήγησι πού παραδίδεται ἀπὸ τὸ παλιότερο ἕως κείμενο τοῦ Σ.Λ., πού ἔχει διασωθῆ ἑλλιπές στά χφφ. Vaticanus gr. 1807 καὶ Parisinus gr.854 καθὼς καὶ ἀπὸ τῆ σλαβική μετάφραση τῆς ἴδιας χρονογραφίας. Ἐπίσης οἱ γραφές τοῦ Ψ.Σ. σέ πολλές περιπτώσεις ταυτίζονται μέ ἀντίστοιχες τῶν παραπάνω χφφ. Τὸ συμπέρασμα λοιπὸν εἶναι ὅτι ὁ Ψ.Σ. βρίσκεται πλησιέστερα στοῦ ὑποτιθέμενο ἀύθεντικό κείμενο τοῦ χρονικοῦ τοῦ Σ.Λ., πράγμα πού τοῦ προσδίδει ἰδιαίτερη ἀξία καὶ ἐνδιαφέρον³.

Δεῦγμα αὐτῆς τῆς σχέσεως τῆς Δ τοῦ Ψ.Σ. μέ τὰ ὑπόλοιπα κείμενα τοῦ "κύκλου" τοῦ Σ.Λ. καὶ μέ τὸν Γενέσιο ἀποτελεῖ ἡ ἀκόλουθη ἐνδεικτική ἀντιπαράθεσι τῶν σχετικῶν ἀποσπασμάτων, ὅπου, ἐκτός ἀπὸ τὴν προσέγγισι τῶν κειμένων καταφαίνεται καὶ ἡ ποιότητα τοῦ κειμένου τῆς Δ, σέ σύγκριση πάντα μέ τὸ κείμενο ἄλλων χρονογραφικῶν ἔργων τοῦ "κύκλου" τοῦ Σ.Λ.⁴.

3. Βλ. κυρίως OSTROGORSKY, Slavjanskij, σ.23-33. ΚΑΪΖ-
DAN, Chronika, σ.136 κέξ.

4. Τὰ παραδείγματα μποροῦν ἀσφαλῶς νά πολλαπλασιαστοῦν. Ἄλλωστε ὑπάρχουν χωρία τοῦ Ψ.Σ. πού ἔχουν διαφορές ἀπὸ τὸν Λβ³ καὶ προσεγγίζουν, ἀντίθετα, τὸν Λα.Βλ. τὰ παραδείγματα τοῦ ΚΑΪΖDAN, Chronika, σ. 136. Ἡ παρατήρησι, ὅμως, αὐτῆ δέ μεταβάλλει τὸ βασικό χαρακτηρισμό τοῦ Ψ.Σ., ἀφοῦ ἡ ἐνταξι τοῦ Ψ.Σ. στόν Λβ ὀφείλεται ἀποκλειστικά καὶ μόνο στήν ἔμμεση παράδοσι ἀπὸ τὸν Ψ.Σ. τοῦ Γενεσίου. Ἐπομένως, οἱ ἀποκλίσεις πού παρατηροῦνται μεταξύ τῶν διάφορων μορφῶν τοῦ Σ.Λ. καὶ τοῦ Ψ.Σ. ὀφείλονται ἀποκλειστικά στοῦ ἀρχέτυπο ἀπὸ τὸ ὅποιο προῆλθε ὁ Ψ.Σ.

Ψ.Σ. 667₆₋₁₀

Τῷ ζ' αὐτοῦ ἔτει φήμης διαθεούσης ὡς Βάρδας ὁ Καῖσαρ τῇ
 νύμφῃ αὐτοῦ Εὐδοκίᾳ συμφθείρεται, ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος
 πολλάκις τούτῳ παραινεῖ ἀποσχέσθαι τοῦ κακοῦ. Ὁ δέ μή πει-
 θόμενος μᾶλλον ἐνεῖχε τῷ πατριάρχει, σωφρονεῖν αὐτόν κατε-
 πεύγοντος...

Γεωργ. Μον. Istrin (Λβ) 10₁₄₋₁₈

Ὁ δέ πατριάρχης Ἰγνάτιος, φήμης περὶ Βάρδα τοῦ Καίσαρος
 διαθεούσης ὡς τῇ αὐτοῦ νύμφῃ συμφθείρεται, πολλάκις τούτῳ
 παρῆνεσεν ἀποσχέσθαι τοῦ τοιούτου μιάσματος καὶ μὴ πρόσ-
 κομμα εἶναι πολλῶν, τὸν ἀρετῆς καὶ σωφροσύνης ὑπόδειγμα εἶ-
 ναι ὀφείλοντα. Ὁ δέ τοῖς λόγοις ὡς κέντροις πληττόμενος ἐ-
 νεκότει αὐτῷ...

Συν. Γεωργ. Μον. (Λα₂) 826₃₋₇

φήμης δέ διαθεούσης περὶ Βάρδα Καίσαρος ὅτι τῇ νύμφῃ αὐ-
 τοῦ συμφθείρεται, τούτῳ ἀκούσας Ἰγνάτιος ὁ πατριάρχης πολ-
 λάκις παρῆνεσεν αὐτόν ἀποσχέσθαι τοῦ τοιούτου μύσους καὶ
 μὴ πρόσκομμα εἶναι πολλῶν, τὸν ἀρετῆς ὑπόδειγμα εἶναι ὀφεί-
 λοντα καὶ σώφρονος βίου. Ὁ δέ φρονεῖν κατεπεύγετο...

Λέων γραμμ. (Λα₂) 240₃₋₇

φήμης δέ διαθεούσης περὶ Βάρδα Καίσαρος ὅτι τῇ νύμφῃ αὐτοῦ
 συμφθείρεται, τοῦτο ἀκούσας Ἰγνάτιος ὁ πατριάρχης πολλά-
 κίς παρῆνεσεν αὐτόν ἀποσχέσθαι τοῦ τοιούτου μιάσματος καὶ
 μὴ πρόσκομμα εἶναι πολλῶν, τὸν ἀρετῆς ὑπόδειγμα καὶ σώφρο-
 νος βίου εἶναι ὀφείλοντα. Ὁ δέ μή πειθόμενος ἐνεῖχε τῷ
 πατριάρχει...

Vatic. gr. 1807 (Λα) ff. 62^{r-v}

φήμη δέ διεθέε περί Βάρδα Καίσαρος ὅτι τῇ νύμφῃ αὐτοῦ Εὐδοκίᾳ συμφθείρεται. Τοῦτο ἀκούσας Ἰγνάτιος ὁ πατριάρχης πολλάκις παρήνεσεν αὐτόν ἀποσχέσθαι τοῦ τοιούτου μιάσματος καί μὴ πρόσκομμα εἶη πολλῶν, τόν ἀρετῆς ὑπόδειγμα καί σῶφρονος βίου εἶναι ὀφείλοντα. Ὁ δέ μὴ πειθόμενος ἐνεῦχε τῷ πατριάρχῃ...

Parisinus gr. 854 (Λα) f. 410^v

φήμη δέ διεθέε περί Βάρδα Καίσαρος, ὅτι τῇ νύμφῃ αὐτοῦ Εὐδοκίᾳ συμφθείρεται. Καί τοῦτο ἀκούσας Ἰγνάτιος ὁ πατριάρχης πολλάκις παρήνεσεν αὐτόν ἀποσχέσθαι τοῦ τοιούτου μιάσματος καί μὴ πρόσκομμα εἶναι πολλῶν τόν τῆς ἀρετῆς ὑπόδειγμα εἶναι καί σῶφρονος βίου ὀφείλοντα. Ὁ δέ μὴ πειθόμενος ἐνεῦχε τῷ πατριάρχῃ...

Vaticanus gr. 163 f. 44^v

Ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος φήμης περί Βάρδα τοῦ Καίσαρος διαθεούσης ὡς τῇ αὐτοῦ νύμφῃ συμφθείρεται πολλάκις τούτῳ παρήνεσεν ἀποσχέσθαι τοῦ τοιούτου μιάσματος καί μὴ πρόσκομμα εἶναι, τόν ἀρετῆς καί σωφροσύνης ὑπόδειγμα εἶναι ὀφείλοντα. Ὁ δέ τοῖς λόγοις ὡς κέντροις πληττόμενος ἐνεκότει αὐτῷ...

Ψ.Σ. 621₁₁₋₁₂

Vat.gr.163 f.53^v

Par.gr. 854, f.400^v

Λέων γραμμ.212₅₋₈

...μεγαλαυχῶν τῷ πλήθει ἐπέκειντο καὶ ταύτην ἐπέτριψεν χρόνους πολλὰς...

...μεγαλαυχῶν ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ λαοῦ...ἐπέκειντο καὶ ταύτην Κωνσταντινούπολιν ἐπέτριψεν χρόνους τριακ...

...μεγαλαυχῶν ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ λαοῦ...ἐπέκειντο καὶ ταύτην Κωνσταντινούπολιν ἐπέτριψεν χρόνους...

μεγαλαυχῶν ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ λαοῦ... ἐπέκειντο καὶ ταύτην Κωνσταντινούπολιν ἐπέτριψεν χρόνους (ἐπέτριψεν θεοδ.Μελιτ.146)

742₁₅₋₁₆

f.84^v

...ἀγουσι Τρύφωνα ἀπὸ τοῦ Ὀψικίου, ἐπ' εὐλαβείᾳ καὶ ἀγιότητι μαρτυρούμενον.

ἀγουσι Τρύφωνα μοναχόν ἐν τῷ Ὀψικίῳ ἐπ' εὐλαβείᾳ καὶ ἀγιότητι μαρτυρούμενον.

ἀγουσι Τρύφωνα μοναχόν (ἐν τῷ Ὀψικίῳ) ἐπ' εὐλαβείᾳ καὶ ἀγιότητι μαρτυρούμενον.

318₁₉₋₂₀
ἀγουσι Τρύφωνα μοναχόν (ἐν τῷ Ὀψικίῳ) ἐπ' εὐλαβείᾳ καὶ ἀγιότητι μαρτυρούμενον.

743₁₁₋₁₂

f.84^v

Χελμῶν ἀφόρητος γέγονεν.

Χελμῶν ἀφόρητος γέγονεν.

Χελμῶν μέγας (ἀφόρητος) θεοδ. Μελιτ. 227) γέγονεν.

319₁

5. Τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ σχολιάζεται ἀπὸ τὸν FR.DVORNIK, Patriarch Ignatius and Caesar Bardas, Bsl 27, 1966, σ.7-22.

Ψ.Σ. 623₁₈₋₂₂Γενέσιος 49₁₃₋₁₉

Τῆς δέ νυκτός ἐπελθόντες οἱ ἐχθροὶ σιδήρειον ὕπνον τούτοις πᾶσιν ἐπήγαγον, μόνου τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν ἐμπορικῶ ἐπιβάντος πλοῦψ καὶ ἀποπλεύσαντος. Ὅπερ μαθὼν ὁ τῶν Ἀγαρηνῶν ἀρχηγός δυσὶν ὀλκάσιν ἐπεβίβασε καὶ κατεδύωξεν ὄπισθεν καὶ πρὸς τὴν νῆσον τὴν Κῶ τοῦτον κατέσχεν...

...ἐπελθόντες νυκτός οἱ ἐχθροὶ σιδήρειον ὕπνον τούτοις ἐπήγαγον· οὐδ' εἷς τῶν ἐκεῖσε παρόντων τουρμαχῶν ἢ ἀρχόντων πολεμικοῦ ἐπιβῆναι πλοῦσου δεδύνητο μόνου τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ ἐμπορικῶ ἐπιβάντος καὶ ἀποπλεύσαντος. Περὶ οὗ μεμαθηκώς ὁ τῶν Ἀράβων ἀρχηγός δυσὶν ὀλκάσι λαβὼν ἐπεβίβασε καὶ αὐτοῦ κατεδύωξε ὄπισθεν καὶ πρὸς νῆσον τὴν Κῶ τοῦτον κατέσχεν...

Πρὶν ἐπιχειρήσουμε τὴν ἐπιμέρους ἐξέταση τῶν πηγῶν τῆς Δ, κρίνουμε σκόπιμο νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ὅσες χρονολογικὲς ἐνδείξεις περιέχονται σ' αὐτὴν ἔγιναν χωρὶς ἰδιαίτερη προσοχή, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ βρῖσκουμε στὴ Δ πολλές χρονολογίες ἐσφαλμένες⁶. Ἡ ἀδυναμία αὐτὴ πρέπει μᾶλλον νὰ ἀποδοθῇ στὰ διαφορετικὰ χρονολογικὰ συστήματα τῶν ἄμεσων ἢ ἀπώτερων πηγῶν τοῦ Ψ.Σ. πού ἀβασάνιστα χρησιμοποίησε, ὅπως ξέρουμε, ὁ ἀνώνυμος συμπληθῆς του, μὲ ἀποτέλεσμα, ἐκτός ἀπὸ τὸ ἐπικρατέστερο βυζαντινὸ σύστημα χρονολογήσεως τῶν γεγονότων (5508/9), νὰ χρησιμοποιῆται στὴ Δ καὶ ἓνα παράλληλο σύστημα πού συνδυάζει χρονολογικὰ τὴ Δημιουργία τοῦ κόσμου μὲ τὴ

6. Ὁ ὑπολογισμὸς πάντως τοῦ JENKINS, Accuracy, σ.91 σημ. 3 ("ἐννέα φορές σὺς δέκα") εἶναι ὑπερβολικὸς.

γέννηση τοῦ Χριστοῦ (βάση τό ἔτος 5500)⁷.

Ἡ διερεύνηση τῶν πηγῶν τῆς Δ διευκολύνεται πολύ ἀπό τό κλασικό ἔργο τοῦ F.Hirsch, *Byzantinische Studien*, Λιψία 1876. Στό πέμπτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ (σσ. 303-355), πού εἶναι ἀφιερωμένο στόν Ψ.Σ., ἐκσημαίνονται ὡς πηγές τῆς Δ ὁ Γεώργιος Μοναχός, ἡ Συν. Γεωργ. Μον., ἡ Συν. Θεοφ., ὁ Γενέσιος, τό Χρον. Λεοντ. Ἄρμ., ὁ Βίος Ἰγνατίου καί ἓνα ἄγνωστο γεωγραφικό κείμενο. Ὁ Bury ἔδειξε λίγο ἀργότερα ὅτι τά συμπεράσματα αὐτά τοῦ Hirsch ἔπρεπε νά ἀναθεωρηθοῦν ἐν μέρει⁸. Αὐτό σήμερα μπορεῖ νά εἰπωθῆ μέ περισσότερη βεβαιότη-

7. Γιά τό σύστημα αὐτό βλ. V.GRUMEL, *La chronologie*, Παρίσι 1958, σ. 3, 21-23, 122-123, 157, 223. Πρβλ. DENISE PACHRYSSANTHOU, *La Vie de Saint Euthyme le Jeune et la métropole de Thessalonique à la fin du IXe et au début du Xe siècle*, REB 32, 1974, 234, 235 σημ.5. Γιά χρονολογικές παρατηρήσεις στή διήγηση τοῦ Ψ.Σ. βλ. H.GRÉGOIRE, *Études sur le neuvieme siècle*, Byz. 8, 1933, σ.541. A.VASILIEV, *The russian Attack on Constantinople in 860*, Cambridge Mass. 1946, σ.145 κέξ., 205 κέξ. R.H. DOLLEY, *The historical Significance of the Translation of St. Lazaros from Kypros to Byzantium*, Byz. 19, 1949, σ.59-71. R.J.H. JENKINS-C.MANGO, *The Date and Significance of the tenth Homily of Photius*, DOP 9-10, 1955-56, σ.125 σημ. 1. C.MANGO, *The Homilies of Photius, Patriarch of Constantinople*, Cambridge Mass. 1958, (DOS 3), σ.81 σημ. 27. PH. GRIERSON-R.J.H. JENKINS, *The Date of Constantine VII's Coronation*, Byz. 32, 1962, σ. 133-138, κυρίως ὅμως τή μελέτη τῆς P.KARLIN-HAYTER, *La mort de Théophano (10.11.896 ou 895)*, BZ 62, 1969, σ.13-19. Πρβλ. W. G.BROKKAAR, *Basil Lacapenus, Studia Byzantina et Neohellenica Neerlandica*, Leiden 1972, σ.206 κέξ. P. LEMERLE, *L' Histoire des Pauliciens d' Asie Mineure d' après les sources grecques*, *Travaux et Mémoires* 5, 1973, σ.101-102, 104-105 καί W.I.TREADGOLD, *The Problem of the Marriage of the Emperor Theophilus*, *Greek, Roman and Byz. Studies* 16, 1975, σ. 324-341.

8. J.B.BURY, *A Source of Symeon Magister*, BZ 1, 1892, σ. 572.

τα, χωρίς, παρ' ὅλα αὐτά, νά ὑποτιμᾶται ἡ ἀξία τῆς προσφοράς τοῦ Hirsch, πού ἐξακολουθεῖ νά παραμένῃ σημαντική, ἰδιαίτερα στήν ἔρευνα τῶν πηγῶν καί στίς πολιτικές τοποθετήσεις τῶν συγγραφέων τῶν διάφορων ἱστοριογραφικῶν κειμένων τῆς ἐποχῆς⁹.

Ἐκτός ἀπό τό κείμενο τοῦ Σ.Λ. ἢ Δ τοῦ Ψ.Σ. περιέχει διηγήσεις καί ἀποσπάσματα ἀπό ἄλλα ἔργα, πού παρεμβάλλονται στή βασική ἱστορική ἀφήγηση. Τίς παρεμβολές αὐτές, πού δέν ἔχουν ἐρευνηθῆ συστηματικά μέχρι τώρα, θά ἐξετάσουμε παρακάτω.

Κατά τήν ἀνάλυσή μας, γιά λόγους μεθοδολογικούς, χωρίσαμε τή Δ στά ἀκόλουθα πέντε μέρη:

α) Λέων Ε' - Θεόφιλος (Ψ.Σ. 603-647) = Δ₁

β) Μιχαήλ Γ' (Ψ.Σ. 647-686) = Δ₂

γ) Βασύλειος Α' - Ἀλέξανδρος (Ψ.Σ. 686-718) = Δ₃

δ) Κωνσταντῖνος Ζ' Πορφυρογέννητος - Θάνατος Ρωμανοῦ Λακαπηννοῦ (Ψ.Σ. 718-752) = Δ₄

ε) Κωνσταντῖνος Ζ' - Ρωμανός Β' (Ψ.Σ. 752-760) = Δ₅¹⁰

9. Γιά τή συμβολή τοῦ ΚΑΖΔΑΝ, *Χρονικά*, βλ. παραπάνω, σ. 17 κέξ.

10. Παρεμφερές εἶναι καί ὁ χωρισμός τοῦ JENKINS, *Accuracy*, σ. 94-96. Ἀντίθετα ὁ ΚΑΖΔΑΝ, *Χρονικά*, σ. 129, χωρίζει τό κείμενο διαφορετικά, βασιζόμενος σέ ἐσωτερικά κριτήρια πού ἀντλεῖ ἀπό τίς διάφορες συντάξεις τοῦ χρονικοῦ (ἀντιφωτισκό κείμενο, Νικ. Φωκᾶς κ.λπ.). Στήν ἐξέταση πού ἀκολουθεῖ τό βᾶρος πέφτει στίς παρεμβολές πού ὑπάρχουν στόν Ψ.Σ. Ἱστορικός ὑπομνηματισμός ὁλόκληρης τῆς Δ ξεφεύγει ἀπό τά ὅρια τῆς διατριβῆς.

Δ_1 : Λέων Ε' - Θεόφιλος

Τό κύριο γνώρισμα τῆς Δ_1 εἶναι ἡ παράδοση ἐκτενῶν ἀποσπασμάτων ἀπό ἓνα πολύτιμο ἱστορικό κείμενο, πού σώθηκε κολοβό, τό χρονικό τοῦ Λέοντος Ἀρμενίου, εὐρύτερα γνωστό μέ τό λατινικό τίτλο "Scriptor incertus de Leone Armenio."¹¹ Ὁ Ψ.Σ. εἶναι, ὅσο ξέρω, τό μοναδικό ἔργο πού ἀντλεῖ ἄμεσα ἀπό τό κείμενο αὐτό, παραδίδοντας σχεδόν κατά λέξη ὅ,τι δα-νεύζεται:

Ψ.Σ. 612₂₀-613₁

Καί ταῦτα διαλαλήσαντες διὰ τῆς νυκτός ἐξαγαγόντες τινάς ἐνωπλισμένους τρεῖς ἄνδρας, κατέκρυψαν αὐτούς ἐν δωματίοις τισί τῶν Γάλλης ἔξωθεν τῆς πόρτης τῶν Βλαχερνῶν.

Ψ.Σ. 615₁₁₋₁₅

...Καί λοιπόν ἀπῆλθον καί εἰς τό Ἐξαμίλιν, καί κατῆλθον ἕως Ἄβυδον καί ἀνέκαμψαν ἐπὶ τόν Ἐβρον καί τήν ἄνω, καί πάντα τά κάστρα κατέστρεψαν ἀπό μικροῦ ἕως μεγάλου ἕως τῆς Ἀδριανουπόλεως. Καί εὐρόντες τήν Ἀδριανούπολιν κρατουμένην παρεκάθισαν...

Χρον. Λεοντ. Ἀρμ. 342₁₉₋₂₂

Καί ταῦτα δηλώσαντες, διὰ τῆς νυκτός ἐξαγαγόντες τινάς ἐνωπλισμένους ἕως ὀνομάτων τριῶν, καί κατέκρυψαν αὐτούς ἐν δωματίοις τισί τῶν Γάλλης ἔξωθεν τῆς πόρτης τῶν Βλαχερνῶν.

Χρον. Λεοντ. Ἀρμ. 345₁₃₋₁₇

...Καί λοιπόν ἀπῆλθον εἰς τό Ἐξάμιλιν, καί κατῆλθον ἕως Ἄβυδον, καί ἀνέκαμψαν ἐπὶ τό Εὐριον, καί τήν ἄνω, καί πάντα τά κάστρα κατέστρεψαν ἀπό μικροῦ ἕως μεγάλου, ἕως τῆς Ἀδριανουπόλεως. Καί εὐρόντες τήν Ἀδριανούπολιν κρατουμένην παρεκάθισαν...

11. HIRSCH, Studien, σ. 332. Βλ. κυρίως BROWNING, Scriptor incertus, σ. 389 ὅπου καί ἡ σχετική μέ τό κείμενο βιβλιογραφία. Πρβλ. DUJČEV, Chronique, passim.

Συνολικά στον Ψ.Σ. περιέχονται τὰ ἀκόλουθα χωρία τοῦ Χρονικοῦ Λέοντ. Ἄρμ:

Ψ.Σ.	Χρον. Λεοντ. Ἄρμ.
606 ₁₁₋₂₂ : Συμμύστας ~ γέγονεν	349 ₁₉ -351 ₇ : Καί δὴ ~ Σουλαῶν
612 ₃ -618 ₁₈ : Ἀπό δέ ~ ἐχθρός ἡμῶν	342 ₁ -348 ₂₂ : Καί λοιπόν ~ ἐχθρός ἡμῶν

Ὁ ἀποσπασματικός χαρακτήρας τοῦ Χρον. Λέοντ. Ἄρμ. ὀδήγησε τόν Grégoire στήν ὑπόθεση ὅτι τό κείμενο αὐτό, καθώς καί τό πολύτιμο Χρονικό τοῦ ἔτους 811 πού πρωτοεκδόθηκε ἀπό τόν Duǰčev τό 1936¹², εἶναι ἀποσπάσματα ἐνός χαμένου κειμένου, τοῦ "Συνεχιστῆ τοῦ Μαλάλα"¹³. Ἄλλοι ἐρευνητές ἀνα-

12. Βλ. DUJČEV, Chronique, σ.205 κέξ.

13. H. GRÉGOIRE, Un nouveau fragment du "Scriptor incertus de Leone Armenio", Byz. 11, 1936, σ.417-427. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Du nouveau sur la chronographie byzantine: le "Scriptor incertus de Leone Armenio" est le dernier continuateur de Malalas, Académie royale de Belgique, Bull. de la Classe des lettres et des sciences morales et politiques, 5e série, 22, 10-12, 1936, σ.420-436. Ἡ L. TOMIĆ, Fragmenti jednog istoriskog spisa IX veka, ZRVI 1, 1952, σ.78-85, ἐνῶ δέχεται τήν ἀπόψη τοῦ Grégoire γιά τήν ὕπαρξη Συνεχιστῆ τοῦ Μαλάλα, πιστεύει ὅτι τό Χρον. Λεοντ. Ἄρμ. καί τό Χρονικό τοῦ 811 ἀποτελοῦν λείψανα ἄλλου ἔργου, μιᾶς σύγχρονης ἱστορίας, πού γράφτηκε στόν 9ο αἰῶνα. Ἐπισημειώθη ἀκόμη ὅτι πρῶτος ὁ Patzig μίλησε γιά Συνεχιστή τοῦ Μαλάλα, πού ἦταν, σύμφωνα μέ τήν ἀπόψή του, ἡ Ἐπιτομή. Βλ. PATZIG, Sippe, σ.471. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Johannes Antiochenus, σ. 3,6,9. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Malalas und Tzetzes, BZ 10, 1901, σ.385-393. Τέλος, τό χρονικό τῆς Μονεμβασίας θεωρήθηκε ὅτι ἀνήκει ἐπίσης στό Συνεχιστή τοῦ Μαλάλα. Βλ. P. LEMERLE, La chronique improprement dite de Monemvasie: la contexte historique et légendaire, REB 21, 1963, σ.27, σημ. 37 καί I. DUJČEV, Cronaca di Monemvasia, Παῆρ-μο 1976, σ. XX.

ζήτησαν στα ανέκδοτο αλλά και στο έκδεδομένο τμήμα του Ψ.Σ. άποσπάσματα που θα μπορούσαν να ανήκουν στο Χρον. Λέοντ. 'Αρμ. "Έτσι ο Bury υποστήριξε ότι η περιγραφή του Λέοντα Ε' στη Δ₁ "... ήν δέ τήν ηλικίαν κοντός (διό και Χαμαιλέων προσηγόμενος), έπίμεστος, εύπρεπής, γένειον έχων καθιστάμενον, όγυρός τήν κόμην, φωνήν έχων βροντώδη δίκην λέοντος, θρασύς τε και δειλός" (Ψ.Σ. 603₃₋₆) ανήκει στο Χρον. Λέοντ. 'Αρμ.¹⁴ Τά ίδια ισχύουν και για τήν περιγραφή του Μιχαήλ Α' Ραγγαβέ (Ψ.Σ. f.232=Χρον. Λέοντ. 'Αρμ. 341₁₅₋₁₉)¹⁵. Αναφέραμε όμως ότι οι περιγραφές των αυτοκρατόρων που παραδίδονται στη Γ και στη Δ προέρχονται μόνο από τήν Κ₂ τής Εβ¹⁶. Αν μάλιστα λάβουμε υπόψη ότι οι περιγραφές των δύο παραπάνω αυτοκρατόρων βρίσκονται μόνο στον Ψ.Σ. και στο Χρον. Λέοντ. 'Αρμ., θα μπορούσαμε ίσως να υποθέσουμε ότι στα δύο αυτά έργα λανθάνει κοινή πηγή, ή Εβ, αν και ή άποσπασματικότητα του Χρον. Λέοντ. 'Αρμ. δεν έπιτρέπει στην περίπτωση αυτή ασφαλή συμπεράσματα.

Πρόσφατά ο Browning διατύπωσε τήν υπόθεση ότι τό Χρον. Λέοντ. 'Αρμ. και τό Χρονικό του Έτους 811 άποτελοϋσαν ένα κείμενο που εκάλυπτε τή χρονική περίοδο 802-820¹⁷. Ο εκδότης, όμως, του Χρονικού του 811 Duǰčev εξακολουθεϊ να έχη έπιφυλάξεις για τό συσχετισμό των δύο αυτών έργων¹⁸.

Προσωπικά αποκλίνω προς τήν άποψη ότι, όπως διέβλεφε ο Grégoire (και άργότερα ή Tomić και ο Browning), τό Χρον.

14. BURY, A Source...ό.π., σ. 572. Πρβλ. TOMIĆ, Fragmenti... ό.π., σ. 80..

15. BURY, σ.573. BROWNING, Scriptor incertus, σ. 407.

16. Βλ. παραπάνω, σ. 116 κέξ.

17. BROWNING, Scriptor incertus, σ.419.

18. DUJČEV, Chronique, σ. 254 σημ. 209.

Λέοντ. Ἄρμ. καὶ τὸ Χρονικὸ τοῦ ἔτους 811 ἀποτελοῦν τμήματα εὐρύτερης ἱστορικῆς συνθέσεως. Καὶ τὰ δύο ἔργα ἀφηγοῦνται γεγονότα περίπου σύγχρονα καὶ διακρίνονται γιὰ σαφήνεια, ὀρθὴ πληροφόρηση, γνώση τῶν λεπτομερειῶν καὶ ἱστορικὴ πληρότητα.

Ὁ συσχετισμὸς τῶν δύο αὐτῶν ἔργων γίνεται ἀκόμα πιὸ πιθανὸς καὶ γιὰ ἓναν ἄλλο λόγο: τὸ Χρονικὸ τοῦ 811 παραδίδει στὸ τέλος τῆς διηγήσεως ἄγνωστη ἀπὸ ἄλλοῦ περιγραφή (πορτραῦτο) τοῦ αὐτοκράτορα Νικηφόρου Α'¹⁹. Ὁ Grégoire ὑποστήριξε ὅτι ἡ περιγραφή αὐτὴ ἔχει "μαλαλικὸ" ὕφος καὶ, ὅπως προαναφέραμε, συνέδεσε τὸ Χρον. Λέοντ. Ἄρμ. μὲ τὸ Χρονικὸ τοῦ 811, θεωρώντας τὰ ὡς τμήματα κάποιας "Συνέχειας τοῦ Μαλάλα"²⁰. Δὲν ἔχουμε ὡστόσο ἐνδείξεις γιὰ μιὰ τόσο ἐκτενῆ ἱστορικὴ σύνθεση· οὔτε καὶ ἡ περιγραφή τοῦ Νικηφόρου ἐνισχύει τὴν ἄποψη τοῦ Grégoire, ἀφοῦ, ὅπως δεῖξαμε ἤδη²¹, παρεμφερῆ χωρῖα ἀφθονοῦν στὴν ΕΒ, στὸν Ψ.Σ. καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα κείμενα.

Ἡ λύση βρῖσκεται, ἴσως, στὸν κώδικα 67 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Φωτίου, ὅπου διαβάζουμε: "Ἀνεγνώσθη μοι Σεργίου τοῦ ὁμολογητοῦ. Ἄρχεται ἀπὸ τῶν τοῦ Μιχαὴλ πράξεων καὶ ἀνατρέχει ἐπὶ τὰ Κοπρωνύμου ἀθέμιτα καὶ ἐβδελυγμένα ἔργα καὶ κἀτεισιν ἐκεῖθεν ἐφεξῆς διεξιῶν μέχρι τοῦ ὀγδόου ἔτους αὐτοῦ Μιχαὴλ... (Βιβλιοθήκη I, 99₃₀₋₃₄ Henry). Δυστυχῶς τὸ ἔργο τοῦ Σεργίου ἔχει χαθῆ καὶ εἶναι παρακινδυνευμένο νὰ συναχθοῦν ἀσφαλῆ συμπεράσματα γιὰ τὴ χρονικὴ περίοδο πού ἐκάλυπτε τὸ ἔργο αὐτὸ μόνο ἀπὸ τὸ σχόλιο τοῦ Φωτίου. Μέχρι σήμερα, πάντως, γινόταν ἀποδεκτὴ ἡ ἄποψη ὅτι ὁ Σέργιος ὁ ὁμολογητὴς ἄρχισε τὴν ἐξιστόρηση τῶν συμβάντων μὲ τὸν Μιχαὴλ Β', παρενέβαλε ἔπειτα τὴν ἀφήγηση τῶν γεγονότων τῆς βασιλείας

19. DUJČEV, Chronique, σ.216₈₈₋₉₂'

20. GRÉGOIRE, Nouveau fragment, σ.426.

21. βλ. παραπάνω, σ.117 κέξ.

του Κωνσταντίνου Ε' καί, στή συνέχεια, επέστρεψε στον Μιχαήλ καί ἐξιστόρησε τό ὑπόλοιπο τῆς βασιλείας του ὡς τό ἔτος 829²². Προσωπικά δέ βλέπω πολύ "λογική" τήν παρένθεση τοῦ Κοκρωνύμου καί τήν ἐπάνοδο στον Μιχαήλ χωρίς νά γίνη κανείς λόγος γιά τούς αὐτοκράτορες πού μεσολάβησαν. Ἐπίσης, ἡ φράση "Κάτευσιν ἐκεῖθεν ἐφεξῆς διεξιῶν μέχρι..." εἶναι δυνατό νά ἐρμηνευτῆ διαφορετικά, καί ἴσως ὀρθότερα, ὡς ἐξῆς: Ὁ Σέργιος ὀμιλεῖ γιά τόν Κωνσταντῖνο Ε' καί ἔπειτα διηγεῖται ὅλα τά γεγονότα στή σειρά ὡς τό ἔτος 829²³.

Ἐς σημειωθῆ ὅτι ὁ Henry παρατήρησε πῶς μέ τόν Σέργιο τελειώνει μιὰ σειρά ἀπό κώδικες τῆς Βιβλιοθήκης πού ἔχουν ὡς ἀντικείμενό τους ἱστορικά ἔργα, τό καθένα ἀπό τά ὅποια εἶναι συνέχεια τοῦ προηγούμενου. Πρόκειται γιά τόν Πραξαγόρα, τόν Προκόπιο, τόν Θεοφύλακτο Σιμοκάττη, τόν πατριάρχη Νικηφόρο καί τόν Σέργιο²⁴. Ἄν ὁ συλλογισμός μας γιά τή χρονική ἔκταση τοῦ Σεργίου εἶναι ὀρθός, τότε θά πρέπει νά εὐσταθῆ ἡ ὑπόθεση ὅτι τό Χρον. Λέοντ. Ἄρμ. καί τό Χρονικό τοῦ ἔτους 811 εἶναι ἀποσπάσματα ἀπό τό χαμένο ἔργο τοῦ Σεργίου. Συγκεντρώνουν, ἄλλωστε, ὄχι μόνο τά χρονολογικά ἀλλά

22. F. BARIŠIĆ, Dve verzije y izvorima ustaniku Tomi, ZRVI 6, 1960, σ.145-169. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Les sources de Gènesios et du Continuateur de Théophane pour l'histoire du règne de Michel II (820-829), Byz. 31, 1961, σ.260.

23. Πρβλ. παρεμφερεῖς φράσεις τοῦ Φωτίου: (Θεοφύλακτος Σιμοκάττης) "Ἀρχεται δέ ἀπό τῆς ἀρχῆς τοῦ Μαυρικίου καί κάτευσιν μέχρι τῆς Φωκᾶ ἀναρρήσεως", Βιβλιοθήκη, κώδ. 65, τ.Ι, 80²¹⁻²², (Νικηφόρος πατριάρχης). "Ἀρχεται ἀπό τῆς ἀναίρεσως Μαυρικίου καί κάτευσιν μέχρι τῆς εἰς γάμον κοινωνίας Λέοντος καί Εὐρήνης", Βιβλιοθήκη, κώδ. 66, τ. Ι, 99¹⁶⁻¹⁸ κ.ἄ.

24. P. HENRY, Φωτίου Βιβλιοθήκη, Ι, σ. 199.

καί τά ὑφολογικά γνωρίσματα τοῦ ἔργου αὐτοῦ, τό ὅποιο ὁ Φώτιος ἐπαινεῖ ἀπερίφραστα: "Ἔστι δέ τήν φράσιν, εἷ κέρ τις, σαφηνεῖα καί τῷ ἀπεριέργῳ κοσμούμενος ἔν τε τῷ εὐσήμῳ τῶν λέξεων καί τῇ συνθήκῃ καί τῇ ἄλλῃ τοῦ λόγου οἰκονομία, ὥστε δοκεῖν καί αὐτοσχεδία πῶς αὐτῷ συγγεγράφαι: ἐμφύτῳ γάρ ὁ λόγος ἀνθῶν χάριτι τήν ἐκ περιεργίας οὐ τι προσήκατο μόρφωσιν" (Βιβλιοθήκη I, 99₃₈₋₄₃). Πῶς, ὁμως, μπορεῖ νά ἐξηγηθῇ ἡ ἀπώλεια ἐνός τόσο σημαντικοῦ ἔργου; Ἴσως ἡ ἀπάντηση πού ἔχει δοθῇ ἀπό τόν Grégoire γιά τόν "Συνεχιστή τοῦ Μαλάλα"²⁵ καί τήν Tomić γιά τό ἱστορικό ἔργο, τό ὅποιο, σύμφωνα μέ τήν ἀποψή της, περιελάμβανε τό Χρονικό τοῦ 811 καί τό Χρον. Λέοντ. Ἄρμ.²⁶, ἰσχύει, ἀναλογικά, καί ἐδῶ: προτιμήθηκαν ἄλλα ἔργα, πού ὑπερεκάλυπταν, χρονικά, τόν Σέργιο: ὁ Θεοφάνης γιά τήν περίοδο ἀπό τόν Κοπρώνυμο-ὡς τόν Λέοντα Ε', καί ὁ Γεώργιος Μοναχός καί οἱ "μορφές" τοῦ Λογοθέτη γιά τό διάστημα ἀπό τόν Λέοντα Ε' ὡς τόν Μιχαήλ Β.²⁷.

Στή Δ₁, ἐκτός ἀπό τά ἀποσπάσματα τοῦ Χρον. Λεοντ. Ἄρμ.

25. GRÉGOIRE, Nouveau fragment, σ.420.

26. TOMIĆ, Fragmenti jednog...ὀ.π., σ. 86.

27. Γιά τόν Σέργιο τόν Ὁμολογητή ἔγραψαν πρόσφατα ὁ C. MANGO, The Liquidation of Iconoclasm and the Patriarch Photios, στόν τόμο Iconoclasm, Birmingham 1977, σ.133-140 καί ὁ Ν.Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, Σέργιος πατρίκιος, ὁμολογητής, πατήρ τοῦ ἱεροῦ φωτίου, Ἐκκλ. φάρος 59, 1977, σ. 152-161. Καί ἀπό τούς δύο μελετητές ὁ Σέργιος (πού μνημονεύεται στό Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, ἔκδ. H. Delehaye, Βρυξέλλες 1902, σ. 682-683) ταυτίζεται μέ τόν πατέρα τοῦ φωτίου, ἐνῶ ἀπό τό Mango καί μέ τόν ἱστορικό. Ὁ ἴδιος μάλιστα ὑποθέτει ὅτι πιθανότατα ὁ Θεόφιλος καταδίωξε τόν Σέργιο ἐξαιτίας τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου τοῦ τελευταίου, ὅπου περιγράφονταν οἱ διωγμοί τῶν εἰκονολατρῶν ἀπό τούς εἰκονομάχους (ὀ.π., σ. 139). Ὁ Τωμαδάκης δέν ἐξετάζει τόν ἱστορικό Σέργιο οὔτε τή μνεῖα τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ φωτίου.

διακλιτώσαμε καί ὀρισμένες παρεμβολές ἀπό τή Συν. Θεοφ., οἱ ὁποῖες ἔχουν ἐσχατολογικό περιεχόμενο. Συγκεκριμένα, ἡ πρώτη παρεμβολή (Συν. Θεοφ. 36₉-37₈ = Ψ.Σ. 610₁₄-612₂) παραδίδει μιὰ δυσούωνη προφητεία γιά τόν ἐπικείμενο θάνατο τοῦ Λέοντος Ε΄: "Τύ ἐστὶ τό Φ καί τό Χ; Ὁ δέ φησί: Μέσον τῆς Χριστοῦ γεννήσεως καί τῶν θώτων" (Ψ.Σ. 611₁). Ἡ δεύτερη παρεμβολή (Ψ.Σ. 622₅₋₇ = Συν. Θεοφ. 84₇₋₉) περιέχει ἕνα καλὸ χρῆσμο, τόν ὁποῖο ὁ μάγιστρος Εἰρηναῖος ὕστερα ἀπὸ τὴν κατάληψη τοῦ μεγαλύτερου τμήματος τῆς Σικελίας ἀπὸ τοὺς Ἀραβες τό 827²⁸"... στραφεῖς πρὸς τινα τῶν μεγάλων ἔφη:

" Ἀρχὴ κακῶν γε πεσεῖται τῇ χθονί
ὅταν κατάρξη τῆς Βαβυλῶνος δράκων
δύσγλωσσος ἄρδην καί φιλόχρυσος λίαν, "

Οἱ τρεῖς αὐτοῦ στίχοι ἀποτελοῦν, ὅπως ἔδειξε ὁ S.G. Mercati²⁹, τὴν ἀρχὴν ἐκτενοῦς ποιήματος ἀπὸ 180 στίχους, καὶ παραδίδεται στὸν κώδικα Vaticanus gr. 1257 ff. 36-39. Πρόκειται γιά ἕνα ἀκόμη δεῦγμα τῆς ἐπιρροῆς τῶν ἐσχατολογικῶν ἰδεῶν σέ σημαντικό ἀριθμὸ βυζαντινῶν ἱστορικῶν κειμένων, ὅ-

28. Γιά τὰ γεγονότα βλ. A.A. VASILIEV, Byzance et les Arabes, τ.1, Βρυξέλλες 1935, σ. 61 κέξ.

29. S.G. MERCATI, Sur une poésie inédite dont on connaît seulement les trois premiers vers relatés par le Pseudosiméon et par d'autres chroniqueurs au sujet de la révolte d'Euphémios, Actes du IIIe Congrès Inter. des Études Byzantines, Ἀθήνα 1932, σ. 111-113. Ὁ P.J. ALEXANDER, Historiens byzantins et croyances eschatologiques, Actes du XIIe Congrès Intern. d'Études Byzantines, τ. II, Βελιγράδι 1964, σ. 6 ὑποστηρίζει ὅτι οἱ στίχοι ἴσως προέρχονται ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Σεργίου. Βλ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Les débuts des conquêtes arabes en Sicile et la tradition apocalyptique byzantino-slave, Boll. del Centro di Studi filologici e linguistici Siciliani 12, 1973, σ. 16-17.

πως είναι ὁ Προκόπιος, ὁ Θεοφύλακος Σιμοκάττης, ὁ Μαλάλας, ὁ Λέων ὁ Διάκονος, ὁ Νικητάς Χωνιάτης καί πολλοί ἄλλοι συγγραφείς. Οἱ καταβολές τῶν ἰδεῶν αὐτῶν ἀνάγονται στόν Ἰούλιο Ἀφρικανό, στή χρονογραφία τοῦ ὁποῦ ὑπάρχουν οἱ πρῶτες ἐσχατολογικές ἔννοιες γιά τή διάρκεια τοῦ κόσμου καί τή συντέλειά του βασισμένες στό χωρίο τῶν Ψαλμῶν: "Χύλια ἔτη παρά τῷ θεῷ ὡς ἡμέρα μία" (Ψαλμ. πθ' (η') 4, Β' Πέτρου γ' 8), ἡ διάρκεια δηλ. τῆς ζωῆς τοῦ Κόσμου πρέπει νά εἶναι ἀντίστοιχη μέ τόν ἀριθμό τῶν ἡμερῶν τῆς Δημιουργίας³⁰.

Οἱ χρησμοί ἀποτελοῦν ἄλλη πληρέστερη, θά λέγαμε, μορφή προφητειῶν, ἡ ὁποία συνδυάζει παγανιστικά καί χριστιανικά στοιχεῖα. Κατά κανόνα προφητεύουν τί θά συμβῆ, ἀλλά προσαρμόζουν πάντα τή μελλοντική ἐξέλιξη τῶν γεγονότων σύμφωνα μέ τήν ὑπάρχουσα κάθε φορά κατάσταση. Οἱ χρησμοί ἢ εἶναι ἀνώνυμοι, ὅπως δύο πού παραδίδονται ἀπό τόν Ψ.Σ., ἢ προσγράφονται στή Σύβυλλα, κυρίως ὅμως στόν Λέοντα ΣΤ' τόν Σοφό, τόν Μεθόδιο Πατάρων κ.ἄ.³¹.

30. GELZER, Sextus, τ.Ι. σ. 24, 47. Σ.Ι. ΚΟΥΡΟΥΣΗ, Αἱ ἀντιλήψεις περὶ τῶν ἐσχάτων τοῦ κόσμου καί ἡ κατά τό ἔτος 1346 πτώσις τοῦ τρούλλου τῆς ἀγίας Σοφίας, ΕΕΒΕ 37, 1969-1970, σ. 211 κέξ., 215. G. PODSKALSKY, Byzantinische Reichschschatologie, Μόναχο 1972, passim, ὅπου καί πλήρης βιβλιογραφία.

31. Βλ. σχετικά Ν.Α. ΒΕΗ, Περὶ τοῦ ἱστορημένου χρησμολογίου τῆς κρατικῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βερολίνου (Codex Graecus fol. 62 = 297) καί τοῦ θρύλου τοῦ μαρμαρωμένου βασιλιᾶ, ΒΝJ 13, 1936-1937, σ. 205 κέξ. C.MANGO, The Legend of Leo the Wise, ΖRVI 6, 1960, σ. 59-93. R.J. ALEXANDER, The Oracle of Baalbek, The Tiburtine Sibyl in Greek Dress, Cambridge Mass. 1967 (DOS 10), σ. 3-7. Πρβλ. Σ.Ι. ΚΟΥΡΟΥΣΗ, Αἱ ἀντιλήψεις... ὁ.π., σ. 213 σημ. 3 καί Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ἐνα χειρόγραφο ἀπό τό Μελένικο στή βιβλιοθήκη John Rylands τοῦ Μάντσεστερ, Μνήμων 5, 1975, σ. 38 κέξ.

Δ₂: Μιχαήλ Γ΄

Τό τμήμα αὐτοῦ τοῦ Ψ.Σ. ἀναφέρεται ἀποκλειστικά καί μόνο στά γεγονότα τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαήλ Γ΄ (842-867). Ἡ ἀφήγηση εἶναι γλαφυρή, ἀλλά συχνά ἄκριτη, χωρίς ἱστορική βάσανο καί μέ ἔντονη προκατάληψη εἰς βάρος τοῦ Μιχαήλ. Θά λέγαμε ὅτι σέ ὁλόκληρη τή Δ₂ ἐπιχειρεῖται συστηματική σκιαγράφηση τοῦ βίου τοῦ Μιχαήλ, ἀπό τήν ὁκοία συχνά ἀπουσιάζει ἡ ἐξακρίβωση τῶν ἱστορικῶν συμβάντων πού κλαισιώνουν τήν ἰδιωτική του ζωή, ὅπου κυρίως συγκεντρώνει τό ἐνδιαφέρον του ὁ χρονογράφος μας³². Δέν παραλείπει πάντως νά διατυπώνη δυσμενεῖς κρίσεις κατά τοῦ Μιχαήλ, εἰδικά γιά τόν τρόπο πού χειριζόταν ὀρισμένες κρατικές ὑποθέσεις, ἐνῶ, ἀντίθετα, ἐπαινεῖ τήν πολιτική τοῦ διαδόχου του Βασιλείου Α΄. Ἐτσι, σέ μιᾶ παρεμβολή ὑπογραμμίζει τή διασπάθιση τοῦ δημόσιου χρηματος πού ἔγινε ἐπί Μιχαήλ Γ΄, γιά νά ἐπισημάνη ἀμέσως ὅτι: "...ὄτε δέ Βασίλειος ἦλθεν, οὐδέν ἄλλο εὔρεν, εἰ μή κεντηνάρια ἑξήκοντα καί μυριάσια σακία θ'" (Ψ.Σ. 659₁₄-660₁). Στήν ἔδρα παρεμβολή ὁ Ψ.Σ. ἀφηγεῖται πολλές λεπτομέρειες ἀπό τήν ἰδιωτική ζωή τοῦ Μιχαήλ. Τονίζει τίς σκατάλες του, ἀκαριθμεῖ τούς φίλους του, κακίζει τούς ἐμπαιγμούς τοῦ ἔδρου καί τῶν φίλων του ἐναντίον τῆς μητέρας του θεοδώρας, τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου κ.ἄ. Ὁλόκληρη ἡ διήγηση εἶναι γεμάτη ἀπό κάθε εὔδους δυσφημητικά ἐπίθετα εἰς βάρος τοῦ Μιχαήλ, πού ἀποκαλεῖται "ἀπαιδευτότατος ἀναξ" (663₄), "ἀνύερος" (663₉), "ἀφρονέστατος" (662₁₄) κ.ἄ. Παραλλαγή τοῦ κειμένου τῆς παρεμβολῆς αὐτῆς βρίσκουμε στή Συν. θεοφ. 172-173 καί, ἀπό τίς μορφές" τοῦ Σ.Λ., μόνο στόν κώδικα Vindobonensis hist. gr.

32. JENKINS, Accuracy, σ. 96.

37, f. 90^{r-v}(33).

Ἡ διήγηση γιὰ τὴν καθάρωση τοῦ τελευταίου εἰκονοκλάστη πατριάρχη Ἰωάννη Γραμματικοῦ³⁴ καὶ τὴ λήξη τῆς Εἰκονομαχίας (Ψ.Σ. 647-653) εἶναι μιὰ ἐκτενέστατη παρεμβολή, βασισμένη κυρίως στὴ Συν. Θεοφ. 150-158³⁵. Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῆ ὅτι μιλώντας γιὰ τὸν τρόπο ἐξορίας τοῦ Γραμματικοῦ ὁ Ψ.Σ. συνδυάζει ἄκριτα δύο παραδόσεις πού προέρχονται ἀπὸ διαφορετικὲς πηγές: σύμφωνα μὲ τὴν πρώτη (Ψ.Σ. 647₁₀₋₁₅) ὁ Ἰωάννης περιορίστηκε "ἐν τῷ Στενῷ εἰς τὸ καλούμενον Κλειδίου" ὅπου καὶ μαστιγώθηκε, ἐνῶ σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς διηγῆσεως τοῦ ἀναφέρει ἀόριστα ὅτι ὁ πατριάρχης "...ὑπερδύρος πάλιν ἐν τινι μονῇ γεγονώς". Στὴ δεύτερη παράδοση ὑπάρχει ἐναντιόστοιχο, ἡ τύφλωση τοῦ Ἰωάννη, ὕστερα ἀπὸ διαταγή τῆς Θεοδώρας (652₉₋₁₀), ἐκδοχὴ πού φαίνεται ὑπερβολικὴ³⁶.

33. Ἡ διήγηση τοῦ χφ. Vindobonensis hist. gr. 37 εἶχε ἐκδοθῆ ἀπὸ τὸν ŠESTAKOV, O rykorisjakh, σ. 32. Πρβλ. καὶ ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Οἱ γελωτοποιοὶ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ΝΕ 7, 1910, σ. 379 κέξ. Ἡ ἐμπάθεια ἐναντίον τοῦ Μιχαήλ Γ' φθάνει στὰ ὄρια τοῦ κωμικοῦ, ὅταν ἀναφέρει (Ψ.Σ. 655₃) ὅτι ὁ Μιχαήλ πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ πατριάρχη Μεθοδίου (†847) εἶχε σχέσεις μὲ τὴν Εὐδοκία "τὴν τοῦ Ἰγγηρος". Ἀλλὰ ὁ Μιχαήλ γεννήθηκε στὶς ἀρχές τοῦ 840 καὶ ἦταν τότε 7 ἐτῶν! Βλ. KAŽDAN, Khronika, σ. 139, κυρίως ὅμως C. MANGO, When was Michael III born? DOP 21, 1967, σ. 253-258. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eudocia Ingerina, the Normans and the Macedonian Dynasty, ΖΡVI 14-15, 1973, σ. 17-27. Ὁ Ψ.Σ. στὴ Δ₃ ἐπιμένει ἰδιαίτερα στὶς σχέσεις τῆς Εὐδοκίας μὲ τὸν Μιχαήλ καὶ τὸν Βασίλειο Α' (Ψ.Σ. 675₁₃₋₁₈).

34. Βλ. γι' αὐτὸν LEMERLE, Humanisme, σ. 135-146, ὅπου καὶ πλήρης βιβλιογραφία.

35. KAŽDAN, Khronika, σ. 135. Πρβλ. HIRSCH, Studien, σ. 330 καὶ KARLIN-HAYTER, Deux histoires, σ. 457-458.

36. Βλ. LEMERLE, Humanisme, σ. 144 σημ. 152. Ἄς σημειωθῆ ἀκόμη ὅτι ὁ Ψ.Σ. 647₁₁₋₁₄ καὶ ὁ Γεώργ. Μον. Ιστρίη 3₁₃₋₁₅ εἶναι τὰ μόνον κείμενα ἀπὸ τὸν "κύκλο" τοῦ Λογοθέτη πού μνημονεύουν ὅτι ὁ Ἰωάννης Γραμματικός, ὄντας περιορισμένος στὸ

Ἄξιολογώτερο εἶναι τὸ περιεχόμενον μιᾶς ἄλλης παρεμβολῆς στὴ Δ₂ μὲ πληροφορίες γιὰ τὸν ὀπτικό τηλεγράφο πού εἶχε κατασκευάσει ὁ Λέων ὁ μαθηματικός, μὲ σκοπὸ νὰ εἰδοποιῆται ἡ Κωνσταντινούπολη κάθε φορά πού οἱ Ἄραβες εἰσέβαλλον στὰ Μικρασιατικά ἐδάφη (681₂₀-682₁₈). Ὁ Ψ.Σ., λεπτομερέστερος στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀπὸ τοὺς ἄλλους χρονογράφους τοῦ "κύκλου" τοῦ Λογοθέτη³⁷, ἀναφέρει ὅτι πρόκειται γιὰ "ῥολόγια... δύο ἐξ ἑσῶ κάμνοντα καὶ τὸ μὲν ἐν ἐκί τῷ φρουρίῳ τῷ κατὰ Κιλικίαν τῆ Ταρσῶ κλησιάζον ἀκέθετο, τὸ δὲ ἕτερον ἐν τῷ παλατίῳ ἐφυλάττετο, ἅπερ εἶχον γεγραμμένα εἰς ἑκάστην ῥωρὰν τὰ ἐν Συρίᾳ γενόμενα, οἷον τὴν πρώτην ῥωρὰν εἰ ἐκδρομὴ Σαρακηνῶν γένους, τὴν β' εἰ πόλεμος, τὴν γ' εἰ ἐμπρησμός, τὴ δ' εἰ ἄλλο τι καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ὁμοίως" (Ψ.Σ. 681₂₃-682₅)³⁸. Ἡ παρεμβολὴ κλείνει μὲ ἓνα ἀκόμη περιστατικό, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ συγγραφέας ἐκωφελεῖται γιὰ νὰ ἐπιτεθῆ καὶ πάλι μὲ ἐμπάθεια ἐναντίον τοῦ Μιχαήλ: "...ἱππικοῦ γενομένου ἐν τῷ ἀγίῳ Μάμαντι, ἔπευσε ὁ βασιλεὺς βένετος" (681₁₆₋₁₆). Καὶ ὅταν κατὰ τὴ διάρκειαν τῶν ἱπποδρομιῶν ὁ ὀπτικός τηλεγράφος "ἐσήμανεν ἐκδρομὴν τῶν Σαρακηνῶν" ὁ Μιχαήλ"... πρὸς μὴ τοὺς θεατὰς τοῦ ἱπποδρόμου χαλαρωτέρους τῆ αὔριον γενέσθαι, προσέταξεν μηκέτι τοιούτους φανούς ἐνεργεῖν" (Ψ.Σ. 682₁₆₋₁₈)³⁹.

μοναστήρι τοῦ Κλειδίου, προσπάθησε νὰ καταστρέψῃ ἅγιες εἰκόνες πού βρῖσκονταν ἐκεῖ. Πρβλ. ΚΑΖΔΑΝ, *Χρονικά*, σ. 136.

37. LEMERLE, *Humanisme*, σ. 155.

38. Βλ. LEMERLE, *Humanisme*, σ. 154-155, ὅπου καὶ ἡ σχετική γιὰ παρεμφερεῖς κατασκευές βιβλιογραφία.

39. Τὴν παρεμβολὴν παραδίδουν ἀκόμη ἡ Συν. θεοφ. 197-198 καὶ τὸ "Περὶ βασιλείου τάξεως" I, 492-493 (Reiske) τοῦ Πορφυρογεννήτου.

Σε μια τρίτη παρεμβολή βρίσκουμε προφητείες για τη δολοφονία του καίσαρα Βάρδα, οι οποίες παρουσιάζουν αρκετό λαογραφικό ενδιαφέρον (Ψ.Σ. 677₅-678₆). Το μικρό αυτό κείμενο είναι δυνατό να χωριστεί σε δύο σκέλη: το πρώτο αναφέρεται στην πτώση του αγάλματος "δ κατά την άγίαν Άνναν το δεύτερον επί κίονος ἕστατο"⁴⁰, καθώς και στο ξνδύμα που ἔστειλε στον Βάρδα ή ἀδελφή του Θεοδώρα, στην ἐπιφάνεια του ὁποῦ "πέρδιε χρυσόπαστος καθιστόρητο" (Ψ.Σ. 675₅₋₁₁). Το δεύτερο σκέλος ἀφηγείται ἕνα προφητικό ὄνειρο που εἶδε ὁ Βάρδας τὴν παραμονή της δολοφονίας του (Ψ.Σ. 677₁₅-678₆). Οι πληροφορίες αυτές για τὸν Βάρδα ἀπαντοῦν στο σύνολό τους στον Γενέσιο (103-106), ἀπὸ τὸν ὁποῖο μεταφέρθηκαν, μέσω ΛΒ στον Ψ.Σ. Το πρώτο μόνο σκέλος ὑπάρχει στη Συν. Θεοφ. (197, 206-207), ἐνῶ ὁ Βύος Ἰγνατίου (534-536) καί, ἀπὸ τὰ χφφ. τοῦ "κύκλου" τοῦ Σ.Α., ὁ Vindobonensis hist. gr. 40 f. 311 παραδίδουν τὸ δεύτερο. Τὰ δυσούωνα προφητικά σημεῖα για τὸν Βάρδα πιστεύουμε ὅτι ἔχουν πιθανότατα τὴν προέλευσή τους (ὅπως ἀνάλογα κείμενα για τὸν Λέοντα Ε' που βρίσκονται στη Δ₁) σὲ διάφορους χρησμούς με πλατιά ἀπήχηση στο κοινό της ἐποχῆς ἐκείνης καί ποικίλο, καθώς εἶδαμε, περιεχόμενο ἀπὸ χριστιανικά καί παγανιστικά στοιχεία⁴¹.

Στις σελίδες 668₁₅-674₁₂ τῆς Δ₂ τοῦ Ψ.Σ. παρεμβάλλεται

40. Πρβλ. C.MANGO, *The Homilies of Photius...* ὁ.π., σ. 5, σημ. 4.

41. Παγανιστικό σύμβολο εἶναι ἡ πέρδικα, κτηνὸ ἰδιαίτερα δυσούωνο. Βλ. Γ. Κ. ΣΗΥΡΙΑΔΑΚΗ, Περὶ δυσούωνου σημεῖου πρὸ τῆς θανατώσεως τοῦ Καίσαρος Βάρδα, *ΕΕΒΣ* 23, 1953, σ. 445-449. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ὁ δικέφαλος ἀετός, ἰδίᾳ ὡς σύμβολον ἢ ὡς θέμα κοσμήσεως κατὰ τὴν βυζαντινὴν καί μεταβυζαντινὴν μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων περίοδον, *ΕΕΒΣ* 39-40, 1972-1973, σ. 166-167. Πρβλ. καί HIRSCH, *Studien*, σ. 159-162.

μιά ακόμη, γενικότερης ιστορικής σπουδαιότητας, διήγηση, γνωστότατη στους έρευνητές, χωρίς ωστόσο ή προέλευσή της νά έχη ως σήμερα άποτελέσει άντικείμενο ειδικής έρευνας. Πρόκειται για τό πασίγνωστο άντιφωτιακό κείμενο⁴², ό παρέμβλητος χαρακτήρας του όποιου δηλώνεται από τόν τρόπο που άρχίζει : "Άξιον δέ καί περί φωτίου όλύγα διαλαβεΐν" (Ψ.Σ. 668₁₅) καί τελειώνει : "Καί ταϋτα μέν περί φωτίου" (Ψ.Σ. 674₁₁₋₁₂)⁽⁴³⁾.

Ή διήγηση χαρακτηρίζεται από άπροκάλυκτο μίσος έναντίον του φωτίου, έμφανέστατη διαστροφή τών γεγονότων, κακοπιστία καί ύπερβολική μεγαλοποίηση άσήμαντων συμβάντων. Μέ άπόλυτη σοβαρότητα ό Ψ.Σ. δηλώνει ότι ό Φώτιος είναι κλάσμα του Σατανά, γιατί ή μητέρα του ήταν μοναχή καί ό πατέρας του Σέργιος : "...έθνικοϋ αίματος ών, είς μοναστήριον γυναικεΐον είσκεπηδηκώς καί μονάστριαν έκεΐθεν άρκάσας καί ταϋτην άποσχηματίσας έλαβε γυναΐκα" (668₁₈₋₂₀). Προέρχεται λοιπόν ό Φώτιος από άνόσιο γάμο, καί χωρίς δυσκολία θά μπορούσε νά ταυτιστή μέ τόν άναμενόμενο 'Αντίχριστο"... μή άρα ή παρ' Έβραίοις έλπιζομένη μονάστρια, ή τόν 'Αντίχριστον μέλουσα τύκτειν, ή γυνή μου έστίν;" (669₁₉₋₂₀)⁴⁴.

42. FR. DVORNIK, Le schisme de Photius, Παρίσι 1950, σ. 69-70, καί passim. Όλη ή σχετική βιβλιογραφία στην πρόσφατη μελέτη του GOUILLARD, Photius, σ. 397-404. Πρβλ. τώρα καί MANGO, The Liquidation...ό.π., σ. 138 κέξ.

43. Πρβλ. KAZDAN, Khronika, σ. 134.

44. Σύμφωνα μέ τή διδασκαλία τών πατέρων τής Έκκλησίας, ό 'Αντίχριστος (κοσμοκλανής) κατάγεται από τήν Ιουδαϊκή φυλή του Δάν καί θά έμφανιστή λίγο πριν από τήν δεύτερη έλευση του 'Ιησοϋ Χριστου στή γή. θά στραφή προς τούς 'Ιουδαίους, τούς όποιους θά αγαπήση ιδιαίτερα, καί θά κάνη διάφορα θαύματα, μέ τά όποια θά προσπαθήση νά άπομακρύνη από τόν Χριστό τούς χριστιανούς. Αρχικά, θά έμφανιστή ως εύλαβής, είρηνοποιός, ήσυχος, προστάτης του δικαίου κ.λπ. Αργότερα, όμως, όταν κατακτήση τίς ψυχές τών ανθρώπων, θά άποβάλη τό προσωπεΐο, για νά φανή ή άληθινή του φύση: άπάνθρω-

Γιὰ νά στηρίξη καλύτερα τούς ἰσχυρισμούς του γιὰ τόν Φῶτιο, ὁ Ψ.Σ. παραθέτει μιὰ σειρά ἀπό περιστατικά, μέ τὰ ὅποια ἐπιδιώκει νά ἐνισχύσῃ τήν ταύτιση τοῦ Φωτίου μέ τόν "κοσμοκλανῆ" Ἀντίχριστο. Ἀναφέρει π.χ. ὅτι ἡ μητέρα τοῦ Φωτίου, ὅταν ἦταν ἔγκυος, ὄνειρεύτηκε ὅτι "...ἐσχίσθη ἡ κοιλία μου καί ἐξῆλθε δράκων" (Ψ.Σ. 669₁₄). Ἐπίσης ἕνας μοναχός εἶδε, κατά τή διάρκεια μυστηρίου στό ὅποιο ἱερούργουσε ὁ Φῶτιος, "...ὄφιν παμμεγέθη τās χεῖρας τοῦ Φωτίου κρατοῦντα, τόν δέ σταυρόν τόν τύμβον ἀφ' ἑαυτοῦ ἀνυφούμενον" (672₁₋₃). Ὁ Φῶτιος κακίζεται ἀκόμη γιὰ τήν ἰδιαίτερη ἐκδοσή του στά ἑλληνικά γράμματα καί ὄχι, ὅπως ἄρμοζε σέ μέλλοντα πατριάρχη, στά ἐκκλησιαστικά κείμενα (670₇₋₈). Σέ ἕνα ἄλλο σημεῖο ἀναφέρεται ὅτι ὁ Φῶτιος "...ἐδύδαξε ἐργαστηριακόν τινά... μή κοινωνεῖν νηστιν" (674₅₋₁₀). Οἱ δὴθεν ὑπερφυσικές αὐτές ἰδιότητες τοῦ Φωτίου, ἐνῶ φαίνονται σέ μᾶς σήμερα περιέργες καί παράλογη ὑπόθεση, ἀντιμετωπίζονταν τότε μέ δέος καί σοβαρότητα. Ὅς σημειωθῆ ὅτι παρεμφερεῖς ἰδέες ἔβρισκαν πρόσφορο ἔδαφος καί διαδύδονταν εὐκολώτατα, κυρίως ἀνάμεσα στό πλήρωμα τῆς ἐκκλησίας, σέ χρόνους κρίσεων γιὰ τό Βυζάντιο (μέ ἀφορμή ξένες ἐπιδρομές ἢ ἰσχυροῦς σεισμούς), καί πάντα σχεδόν στρέφονταν ἐναντίον ὧν τύχαινε νά

κος, ἄδικος, πολεμοχαρῆς, θά καταδιώξῃ τούς δίκαιους καί θά θεμελιώσῃ τή βασιλεία του στή γῆ, πού θά κρατήσῃ 3 1/3 χρόνια. Οἱ ἄνθρωποι θά ὀδηγηθοῦν ἀπό τόν Ἀντίχριστο στήν ἐσχατὴ ἀθλιότητα καί δυστυχία ἀλλά δέν θά ἐγκαταλειφθοῦν ἀπό τόν θεό. Ἡ ἐμφάνιση τοῦ Ἀντιχρίστου εἶναι, συνάμα, μιὰ προειδοποίηση γιὰ τήν ἐπικείμενη παρουσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στόν Κόσμο, ὁ ὅποιος, μετά ἀπό σύντομη πάλη, θά ἐξουτώσῃ τόν Ἀντίχριστο καί θά ἐπιβληθῆ. Βλ. σχετικά Α. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Ἡ περὶ Ἀντιχρίστου ἰδέα, Θεολογία 40, 1969, σ. 181 - 209, 41, 1970, σ. 88-115, 218-239, 405-424. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Ἡ περὶ Ἀντιχρίστου ἰδέα, ΕΕΘΣΠΑ 17, 1971, σ. 191-252. P. ALEXANDER, The Oracle of Baalbek... ὁ.π., σ. 111-121.

κατευθύνουν τὶς τύχες τοῦ κράτους, ὀνομάζοντάς τους Ἐντί-
 χριστούς καὶ ταυτίζοντας τὴν ἐποχὴ τους μὲ τὴ συντέλεια τοῦ
 κόσμου. Ἐνδεικτικὴ εἶναι π.χ. ἡ στάση τοῦ Προκόπιου ἀπέ-
 ναντι στὸν Ἰουστινιανό. Στὰ "Ἀνέκδοτα" ὁ Προκόπιος, ὅπως
 εἶναι γνωστὸ, ἀποδίδει στὸν Ἰουστινιανό ὑπερφυσικὲς ἰδιό-
 τητες καὶ τὸν θεωρεῖ αἴτιο γιὰ ὅλες τὶς θεομηνίαι καὶ τοὺς
 σεισμούς πού συνέβησαν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας του.⁴⁵
 Ἔτσι ὁ Φώτιος κατηγορεῖται ὅτι: "...ἀναβάς ἐπὶ τοῦ ἄμβω-
 νος δημηγορῆσαι εἶπεν ὅτι οἱ σεισμοὶ οὐκ ἐκ-πλήθους ἀμαρ-
 τιῶν ἀλλ' ἐκ πλησμονῆς ὕδατος γίνονται" (Ψ.Σ. 673₁₀₋₁₃)⁴⁶.

Στὴν ἐπόμενη περίοδο (Δ₃) τοῦ Ψ.Σ., ἀπὸ ἓνα ἄλλο χω-
 ρίο τοῦ ἀντιφωτιακοῦ κειμένου μαθαίνουμε ὅτι ὁ Φώτιος, γιὰ
 νὰ ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοία τοῦ αὐτοκράτορα Βασιλείου Α', ὁ ὁ-
 ποῖος, ὅπως εἶναι γνωστὸ, μόλις ἀνέλαβε τὴν ἐξουσία, τὸν
 ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸ θρόνο καὶ τὸν περιόρισε στὴ
 μονὴ τῆς Σκέπης, ἔδειξε εὐτέλεια γενεαλογώντας τὸν Βασίλειο
 ὡς καταγόμενο ἀπὸ τὸν ἄρχοντα τῆς Ἀρμενίας, καὶ ἐπίσης γρά-
 φοντας μιὰ προφητεία ὅπου ἀναφερόταν ὅτι ἡ συνέχεια τῆς δυ-
 ναστείας τοῦ Βασιλείου Α' θά στηρίζεται στὴ λέξη ΒΕΚΛΑΣ, πού
 σχηματίζεται ἀπὸ τὰ "...πρῶτα στοιχεῖα τῶν ὀνομάτων οὕτως,
 Βασιλείου, Εὐδοκίας, Κωνσταντίνου, Λέοντος, Ἀλεξάνδρου καὶ
 Στεφάνου" (Ψ.Σ. 689₁₂₋₁₃)⁴⁷.

Σὲ στενὴ σχέση μὲ τὸ ἀντιφωτιακὸ κείμενο βρίσκεται ὁ
 Βίος Ἰγνατίου, πού, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἔγραψε ὁ Νικητάς

45. Πρβλ. B. RUBIN, Das Zeitalter Justinians, τ.Ι, Βε-
 ρολίνο 1960, σ. 204-244 καὶ σημ. 546.

46. Ὑπονοεῖται ὁ σεισμός τοῦ 862. Βλ. C. MANGO, The
 Homilies..., σ.5 σημ. 4.

47. Εἰδικά γιὰ τὸ ΒΕΚΛΑΣ βλ. MORAVCSIK, Sagen, σ.67-69
 καὶ JENKINS, Accuracy, σ. 98-99, μὲ βιβλιογραφία.

Παφλαγών⁴⁸. 'Ορισμένα χωρία του Βίου, όπως λ.χ. τὰ σχετι-
κά με τὸ ΒΕΚΛΑΣ (Βίος Ἰγνατίου 565-568), σχεδόν ταυτίζον-
ται με τὰ ἀντίστοιχα πού παραδίδει ὁ Ψ.Σ. Ἡ συνάφεια αὐτῆ
τῶν δύο κειμένων παρέσυρε μερικούς ἐρευνητές στήν ὑπόθε-
ση ὅτι ὁ Βίος Ἰγνατίου εἶναι μιὰ ἀπό τῆς πηγῆς τοῦ Ψ.Σ.⁴⁹.
Στήν πραγματικότητα τὰ δύο ἔργα ἀντλοῦν ἀπό κοινὴ πηγὴ, πού
χωρὶς ἀμφιβολία δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὸ ἀντιφωτισκὸ κείμε-
νο⁵⁰. Οἱ ἀποκλίσεις πού παρατηροῦνται στή διττὴ παράδοση τοῦ
ἔδου κειμένου στὸν Ψ.Σ. καὶ στὸ Βίος Ἰγνατίου ὀφείλονται
στή διαφορετικὴ μέθοδο πού ἀκολούθησαν οἱ δύο συγγραφεῖς.
Ὁ Ψ.Σ., δέσμνος, ὅπως πάντα, τῶν πηγῶν του, παραδίδει κα-
τὰ κανόνα *verbatim* τὸ ἀντιφωτισκὸ κείμενο, ἐνῶ ὁ Νικητῆς
Παφλαγών, με συνείδηση ἱστορικοῦ πού ἀποφεύγει τῆς παρεκ-
βάσεις καὶ σέβεται τὴν ἀλήθεια, ἀπέκλεισε ἀπὸ τὴ συγγραφή
του τὰ χωρία ἐκεῖνα πού ἔχουν χαρακτῆρα προσωπικῆς ἀντιδι-
κίας με τὸν φῶτιο καὶ κράτησε ὅ,τι τὸν ἐνδιέφερε περισσό-
τερο γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ Βίου Ἰγνατίου⁵¹.

48. Βλ. γι' αὐτόν JENKINS, Note, σ. 241-247, Βίος Εὐ-
θυμίου σ. 217-219. J.J. RIZZO, The Encomium of Gregory Na-
zianzen by Nicetas the Paphlagonian, Βρυξέλλες 1976 (Subsi-
dia Hagiographica, 58). Π.Ζ. ΚΟΠΙΔΑΚΗ, Ἀβὰς Ἀρσένιος: πα-
ραλήπτῃς ἐπιστολῆς τοῦ Νικητῆ Παφλαγῶνα; Ἑλληνικά 27, 1974,
σ. 388-390 καὶ L.G. WESTERINK, Nicetas the Paphlagonian on
the End of the World, Μελετήματα στή μνήμη Βασιλείου Λα-
οῦρδα, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 177-195.

49. KARLIN-HAYTER, Deux histoires, σ. 475.

50. ΚΑΪΔΑΝ, Khronika, σ. 134. Ἡ KARLIN-HAYTER, Deux histoires, σ. 475 σημ. 2, λέει ὅτι πρόκειται γιὰ "σευ-
ρά ἀπὸ λίβελλοῦ".

51. ΚΑΪΔΑΝ, ὅ.π. θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε ἐδῶ ὅτι ὁ
JENKINS (Ἑλληνικά 14, 1955, σ. 346 καὶ Note σ. 247) ὑποστή-
ριξε ὅτι ὁ Βίος Ἰγνατίου γράφτηκε μεταξύ 907 καὶ 909 καὶ,
ἀκριβέστερα, ἓνα τμήμα του μεταξύ Φεβρουαρίου 907 καὶ τέ-
λους τοῦ ἔδου ἔτους. Βλ. ὅμως καὶ τῆς παρατηρήσεις τῆς
KARLIN-HAYTER, Βίος Εὐθυμίου, σ. 218.

Γιά ένα ακόμη απόσπασμα του αντιφωτιστικού κειμένου, που βρίσκεται στη Δ₃ του Ψ.Σ., αλλά σώζεται και στο Βίο Εύθυ - μίου θα γίνει λόγος στην οικεία παράγραφο.

Ός προς την προέλευση του αντιφωτιστικού κειμένου και την πιθανή σχέση του με άλλα κείμενα θα μπορούσαμε να υποθέσουμε τα εξής: χωρίς καμιά αμφιβολία το αντιφωτιστικό κείμενο πρέπει να αποδοθεί στους αντιφωτιστικούς κύκλους, που ήσαν κολυπρόσωποι στην Κωνσταντινούπολη μετά την εκθρόνιση του πατριάρχη Ίγνατίου. Έτσι ερμηνεύεται ακόμη και η έμμεση παράδοσή του σε δύο αγιολογικά κείμενα που έχουν σχέση με τον Φώτιο και τη διαδοχή του, δηλ. στο Βίο Ίγνατίου και στο Βίο Εύθυμίου. Στον κώδικα Baroccianus gr. 142, ο όποιος περιλαμβάνει ορισμένους από τους σημαντικότερους βυζαντινούς ιστορικούς, τον Εύαγριο, τον φιλοσόφιο, τον Σωζομενό κ.ά., σώζεται και ένα σημείωμα για τρεις ιστορικούς της εκκλησίας⁵², τον Ίωάννη Διακρινόμενο, τον Βασίλειο Κύλικα και έναν ανώνυμο, για τον όποιο παρέχει πολλές πληροφορίες: γεννήθηκε την εποχή του Βασιλείου Α΄ και πέθανε κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Ρωμανού Λακαπνού στην Ήράκλεια του Πόντου, όπου "...υπέριον (υπέργηρος? de Boor) γεγονώς... βιβλία δύο συντάττει σχεδόν την απ' αρχής κόσμου μέχρις αυτού κοσμικήν τε και ιεράν ιστορίαν περικλείοντα"⁵³. Το ιδιαίτερο γνώρισμα της συγγραφής του ήταν ότι, ενώ "...τά μόν άλλα επικολαίως και ως αν τις ειπαι επιτροχάδην διέρχεται, τό πλεον μέντου της ιστορίας αυτού έν τη κακοηθεία του πατριάρχου φωτίου κενοῦ, έξ αὐτῆς γάρ συλλήψεως κατά μέρος

52. Δημοσιεύτηκε από τον C. DE BOOR, Zur kirchenhistorischen Litteratur, BZ 5, 1896, σ. 16-23.

53. DE BOOR, Litteratur, σ. 16.

ἄχρι καὶ τῆς τελευταίας αὐτοῦ πάντα ἐπεισιν, τοσοῦτον δέ λοι-
δορεῖ τόν ἄνδρα καὶ ἀρρητουργίας αὐτοῦ ὑπερφυεῖς διεξέρχε-
ται, ὡς εἰκάσαι τινά δι' αὐτό τοῦτο καὶ τήν λοιπὴν πραγματεύ-
αν ἐστήσασθαι"⁵⁴. Βρισκόμαστε, λοιπόν, μπροστά σέ ἓνα ἀκό-
μη ἀντιφωτιστικό ἔργο, ἄγνωστο καὶ ἀνώνυμο, πού, σύμφωνα μέ
τή γνώμη τοῦ de Boor, ἀποτελέσσει βασικὴ πηγή τοῦ Νικηφό-
ρου Καλλιῆστου Ξανθοπούλου στή συγγραφή τῆς Ἐκκλησιαστικῆς
Ἱστορίας του⁵⁵. Ἡ γνώμη αὐτῆ τοῦ de Boor, τήν ὁποία δέν
δέχτηκε ὁ Gentz, χωρὶς ὅμως νά προβάλλῃ κλειστικά ἀντεπιχει-
ρήματα⁵⁶, ἐνισχύεται ἔμμεσα ἀπό τόν Ψ.Σ., ὁ ὁποῖος, ὅπως εἴ-
δαμε, παραδίδει στή Γ μιὰ σύντομη διήγηση γιά τόν πατριάρχη
'Αλεξανδρείας Κύριλλο. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τοῦ Νικη-
φόρου Καλλιῆστου εἶναι τό μόνο κείμενο, ἐκτός ἀπό τόν Ψ.Σ.,
πού περιέχει τήν ἴδια διήγηση⁵⁷. Καθὼς λοιπόν ὁ Ψ.Σ. καὶ ὁ
Ξανθόπουλος ἀπέχουν χρονικά τέσσερις περίπου αἰῶνες, εἶναι
λογικό νά ὑποθέσουμε ὅτι καὶ τά δύο ἔργα ἀντλοῦν ἀπό κοινὴ
πηγή, ἡ ὁποία μπορεῖ θαυμάσια νά εἶναι τό ἄγνωστο κείμενο
πού μνημονεύει ὁ Baroccianus gr. 142.

Ποιός, ὅμως, εἶναι ὁ ἄγνωστος συγγραφέας τοῦ κειμένου
αὐτοῦ; Ὁ ἴδιος ὁ Ξανθόπουλος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι βρῆκε τή
διήγηση γιά τόν Κύριλλο "... ἐν ἀποκρύφῳ ἱστορίᾳ Νικηῆτα φι-
λοσόφου τοῦ καὶ Δαυῖδ"⁵⁸ δηλ. τοῦ γνωστοῦ μας Νικηῆτα Παφλα-

54. Ὡ.π., σ. 17.

55. Ὡ.π., σ. 20-23.

56. Βλ. G. GENTZ-F. WINKELMANN, Die Kirchengeschichte
des Nicephorus Callistus Xanthopoulos und ihre Quellen, Βε-
ρολῖνο 1966, σ. 4 σημ. 1.

57. Βλ. παραπάνω, σ. 132.

58. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία PG 146, στ. 1152 B.

γόνα, συγγραφέα τοῦ Βίου τοῦ πατριάρχη Ἰγνατίου καί πολλῶν ἄλλων κειμένων στό πρῶτο μισό τοῦ 10ου αἰώνα⁵⁹. Παράλληλα, ὁ Βίος Εὐθυμίου κάνει ἐκτενῆ λόγο γιά τόν Νικήτα καί μᾶς δίνει γι' αὐτόν τήν ἐξῆς ἐνδιαφέρουσα πληροφορία: "... οὗτος πάντα τά ἐν κόσμῳ καταφρονήσας... ἀναχωρεῖ ἐπί τινα τοῦ Εὐξείνου πόντου τόπον ἔχοντα σπηλοειδές οἰκητήριον, ἐν ᾧ εἰσιών ἡσύχαζεν" (Βίος Εὐθυμίου, 105). Ὅπως εἶδαμε, τό ἀνώνυμο σημεῖωμα τοῦ Baroccianus gr. 142 τουνίζει ὅτι ὁ ἀγνωστος συγγραφέας τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἔγραφε τό ἔργο του "... ἐν τῇ τοῦ Πόντου Ἡρακλείᾳ"⁶⁰.

Μετά ἀπό συνδυασμό τῶν παραπάνω στοιχείων καταλήγουμε στά ἀκόλουθα συμπεράσματα:

- α) Ὁ Νικήτας Δαυΐδ Παφλαγών πιθανότατα εἶναι ὁ ἕδιος μέ τό συγγραφέα πού ἔγραφε μιᾶ ἐκκλησιαστική ἱστορία μέ ἐντονο ἀντιφωτιστικό πνεῦμα πού δέν σώζεται σήμερα.
- β) Ἀπό τό ἱστορικό αὐτό ἔργο τοῦ Νικήτα προέρχονται οἱ διηγήσεις ἐναντίον τοῦ Φωτίου, πού κεριέχονται στόν Ψ.Σ., καί σέ ὀρισμένα ἀκόμη κείμενα τῆς ἕδιος κεριόδου.
- γ) Ἀπό τήν Ἱστορία τοῦ Νικήτα ἀντλησε ὑλικό -ἂν δέν τήν εἶχε ὡς βασιική πηγή- ὁ Νικηφόρος Κάλλιτος Ξανθόπουλος στή δική του Ἐκκλησιαστική Ἱστορία.⁶¹

59. Βλ. παραπάνω, σ. 167, σημ. 48.

60. DE BOOR, Litteratur, σ.16. Ἔς σημειωθῆ ὅτι σύμφωνα μέ τή γνώμη τοῦ A. VOGT, Deux discours inédits de Nicéetas de Paphlagonie, Orientalia Christiana 23, 1931, σ. 6, ὁ Νικήτας Παφλαγών ἔζησε μέχρι τό 963 περίπου. Πρβλ. καί JENKINS, Note, σ. 243 σημ. 18.

61. Εἶναι πιθανό ὁ Σκυλίτζης νά εἶχε ὑπόψη του τό χαμένο ἱστορικό ἔργο τοῦ Νικήτα καί ὄχι εἰδικά τό Βίο Ἰγνατίου (ἢ ἀκόμη καί τά δύο κείμενα), ὅταν ἀναφέρει στόν πρόλογο τῆς χρονογραφίας του "...εἰ γάρ καί τινων δοκοῦσιν ἐπμνησθῆναι πράξεων... ὁ γάρ Δαφνοκάτης θεόδωρος, Νικήτας ὁ

Δ₃: ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α΄ - ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ἡ περίοδος Δ₃ τοῦ Ψ.Σ. κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τοῦ αὐτοκράτορα καὶ ἰδρυτῆ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας Βασιλείου Α΄. Εἶναι γνωστὸ ὅτι πολλοὶ θρύλοι δημιουργήθηκαν γύρω ἀπὸ τὸν Βασίλειο ὅσο ζοῦσε, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ θάνατό του. Ἡ σκοτεινὴ καταγωγὴ του, οἱ ἐντυπωσιακὲς φυσικὲς του δυνάμεις σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴς πνευματικὲς του ἱκανότητες κίνησαν, ὅπως ἦταν φυσικὸ, τὸ ἐνδιαφέρον ἱστορικῶν, ποιητῶν καὶ πολλῶν ἄλλων συγγραφέων ἐκείνης τῆς περιόδου⁶².

Ὁ Ψ.Σ. περιγράφει μὲ πολλὰς λεπτομέρειες τὴ νεανικὴ ζωὴ τοῦ Βασιλείου, ἐνῶ παραδίδει (686₁₂₋₁₆), μαζί μὲ τὸν Γεώργ. Μον. Istrin (24₂₀₋₂₃), τὴν περιγραφή (πορτραῖτο) τοῦ αὐτοκράτορα αὐτοῦ. "Ἦν δὲ οὗτος τὴν μὲν μορφήν τοῦ σώματος ἀνθρώπινην, εὐεχτικὸς, σύνωφρος, εὐόματος, σκυθρωπός, μελανόχρους, τὴν ἡλικίαν μέσος τοῦ εὐμήκου, τὰ στέρνα πλα-

Παφλαγῶν... οἰκείαν ἕκαστος ὑπόθεσιν προστησάμενοι, ὁ μὲν ἔπαινον φέρε εἰπεῖν βασιλέως, ὁ δὲ φόγον πατριάρχου..." (Σκυλίτζης 424-532 Thurn). Ἡ φράση "ὁ δὲ φόγον πατριάρχου" ἐναρμονίζεται ἀπόλυτα μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ σημειώματος τοῦ Baroccianus. Ὁ Παπαδόπουλος-Κεραμεύς εἶχε παλιότερα ὑποστηρίξει ὅτι μὲ τὴν φράση αὐτὴ ὁ Σκυλίτζης ὑπονοοῦσε "τὴν κατὰ τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου συγγραφὴν τοῦ Νικήτα, ἥτις, μὴ ἀνευρεθεῖσα ἔτι, μένει ἄχρι τοῦδε παντελῶς ἄγνωστος" (ΑΘ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, Ψευδοβυζαντινὰ ὁ Παφλαγῶν..., Viz. Vrem. 6, 1899, σ. 22). Τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴ ἀντέκρουσε ὁ V. VASILIEVSKIJ, V zachtchity podlinnosti žitija patriarkha Ignatija i pri-nadlejnosti ego sovremennomy avtory Nikitie Paflagony, Viz. Vrem. 6, 1899, σ. 39 κέξ.

62. Βλ. σχετικὰ G. MORAVCSIK, Ἄνωνυμον ἀφιερωτικὸν ποίημα περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Α΄, Εἰς μνήμην Κ.Ι. Ἀμάντου, Ἀθήνα 1960, σ. 1-10 (=Studia Byzantina, Ἀμστερνταμ 1967, σ. 139-146), κυρίως ὅμως τὸ μελέτημα τοῦ Ἰδίου, Sagen, σ. 91-126 μὲ πλῆθος ἐνδείξεων, ἐκδόσεις κειμένων ἀπὸ τὸν Λογοθέτη, τὴν Historia Imperatorum κ.λπ.

τύς, κατηφής καί ὡς ἂν τις εἰκάσῃ τῶν ἑαυτοῦ συλλογισμέ -
νος⁶³.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ ἱστορική παράδοση διχάζεται γιά
τήν αἰτία τοῦ θανάτου τοῦ Βασιλείου. Ἡ Συν. Θεοφ. ἀναφέ -
ρει ὅτι ὁ αὐτοκράτορας ἀρρώστησε καί "φθινάδι νόσῳ περιπέ -
πει... ἐκ διαρροίας παρακολουθησάση γαστρος, ἢ τήν ἀρχήν
ὑπό τινος τῶν κατά θήραν παραπτώσεων ἔλαβεν... ὕστερον κυ -
ρετοῦ καυσώδους ἀναφλεγέντος αὐτῷ... τόν βίον ἀπέλιπε"
(351₂₂-352₇). Πιό κοντά στήν πραγματικότητα φαίνεται νά εἶ -
ναι ἡ διήγησις τοῦ Σ.Λ. καί τοῦ Βίου Εὐθυμίου, πού τονί -
ζουν ὅτι ὁ Βασίλειος κατά τή διάρκεια κυνηγίου κληγώθηκε ἀ -
πό ἐλάφι καί "...ἐκ σπαραγμοῦ τοῦ ἐλάφου νόσῳ περιπεσών...
τελευτᾷ" (Ψ.Σ. 699₂₀₋₂₂)⁶⁴.

63. Πρβλ. A. VOGT, Basile Ier, empereur de Byzance (867
-886), Παρίσι 1908, σ. 47 καί N. ADONTZ, L' âge et l' origi -
ne de l' empereur Basile I, Byz. 9, 1934, σ. 260.

64. Λεπτομέρειες στό Βίο Εὐθυμίου σ. 11-14 τῆς Εἰσαγω -
γῆς, 148-149. Ὁ Βίος τοῦ Πατριάρχη Εὐθυμίου εἶναι ἓνα ἀπό
τά πιό σημαντικά κείμενα πού ἔχουμε γιά τήν περίοδο τῆς βα -
σιλείας τοῦ Λέοντος ΣΤ'. Ἐκδόθηκε γιά πρώτη φορά ἀπό τόν
C. DE BOOR, Vita Euthymii. Ein Anecdoton zur Geschichte Leo's
des Weisen, 886-912, Βερολίνο 1888, μέ λαμπρά σχόλια. Ἡ
P. KARLIN-HAYTER, ἐπανεξέδωσε τό κείμενο, Byz. 25/27, 1955-
1957, σ. 1-172, 772-778. Ὁ A. P. KAZDAN, Dve vizantijske Khiro -
niki X veka, Μόσχα 1959, μετέφρασε στά ρωσικά τό Βίο κλα -
σιώνοντάς τον μέ σημαντικό ἱστορικό ὑπομνηματισμό. Ὁ Kaz -
dan πιστεύει ὅτι ὁ Βίος τοῦ Εὐθυμίου ἀποτελεῖ τμήμα χαμέ -
νου σήμερα χρονικοῦ, τό ὁποῖο γράφτηκε στή μονή τῆς Ψαμμα -
θίας, γι' αὐτό καί τόν ἀποκάλεσε "Χρονικό τῆς Ψαμμαθίας". Ἡ
P. KARLIN-HAYTER ἐξέδωσε πρόσφατα γιά τρίτη φορά τό Βίο,
Vita Euthymii Patriarchae CP., Βρυξέλλες 1970. Ὁ Βίος τοῦ
Εὐθυμίου ἔχει στενή σχέση μέ τή χρονογραφία τοῦ Λογοθέτη
πού ὀφείλεται σέ κοινή (ἢ κοινές) πηγές, πού χρησιμοποιή -
θηκαν μέ διαφορετικά ἐκάστοτε κριτήρια ἀπό τοὺς συντάκτες
τῶν ἔργων αὐτῶν. Βλ. σχετικά Βίος Εὐθυμίου, σ. 11-30 καί
57-61 τῆς Εἰσαγωγῆς. Ἐσ σημειωθῆ, τέλος, ὅτι ἡ KARLIN -
HAYTER, Βίος Εὐθυμίου σ. 10 τῆς Εἰσαγωγῆς, χρονολογεῖ τό

Στά τελευταία, όμως, λόγια του Βασιλείου, λίγες στιγμές πριν από το θάνατό του, που παραδίδονται μόνον από τον Ψ.Σ. και το Βίο Εύθυμίου⁶⁵, έκανε εμφανίζεται το αντιφωτιστικό μένος:

Ψ.Σ. 700₁₋₄

Βίος Εύθυμίου 5₂₈₋₃₂

...ὅτι φῶτιος ὁ ἀνίερος καί
συμμύστης αὐτοῦ Σανταβαρη -
νός τοῦ θεοῦ μεμακρύναντες
καί ἀλλότριον τῆς δικαίας
γνώσεως ποιήσαντες, εἰς τὴν
ἔσσην μετ' αὐτῶν κόλασιν ἐκε-
σκάσαντο.

"αἷ, αἷ, ὁ ἐπαουδίαις καί μαγ-
γανείαις τερατοποιός Σανταβα-
ρηνός τοῦ θεοῦ με μακρύνας
καί ἀκατηλοῦς καί ψευδέσι
λόγοις ἐξαπατήσας καί ἀλλό-
τριον τῆς δικαίας γνώμης ποι-
ήσας, εἰ μή κύριος ἐβοήθησέ
μοι, παρά μικρόν εἰς τὴν ἔ-
σσην αὐτοῦ κατάκρισιν ἐκεσκά-
σατο.

Καί στό σημεῖο αὐτό λανθάνει τό αντιφωτιστικό κείμενο ,
πού μεταφέρεται *verbatim* στό Βίο Εύθυμίου, ἐνῶ, ὅπως φαί-
νεται, παραφράζεται στόν Ψ.Σ.

Ἐνα ἀκόμη ἀπόσπασμα, τό ὁποῖο χωρίς ἀμφιβολία προέρ-
χεται ἀπό τό αντιφωτιστικό κείμενο, ἀναφέρεται στήν πρώιμη
σταδιοδρομία τοῦ "περιωνύμου Σανταβαρηνοῦ", ὁ ὁποῖος χρη-
μάτισε μητροπολίτης Εὐχαΐτων, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο
στή δεύτερη καθάρση τοῦ φωτίου, καί τελικά ἐξορίστηκε στήν

Βίο μεταξύ 920 καί 925, ἐνῶ ὁ Δ.Ζ.ΣΟΦΙΑΝΟΣ, Ὁ Βίος τοῦ Εὐ-
θυμίου (*Vita Euthymii*) πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (+917)
καί ὁ χρόνος συγγραφῆς αὐτοῦ, ΕΕΒΣ 38, 1971, σ. 289-296, ὁρ-
θότερα ἔσως, μετά τό 932.

65. Βίος Εύθυμίου, σ. 13-14, 62, 63 τῆς Εἰσαγωγῆς.

Ἀθήνα, καί τυφλώθηκε (Ψ.Σ. 693₁₂-694₁₃)⁶⁶. Ἡ διήγηση τοῦ Ψ.Σ., πού σχετίζεται καί ἐδῶ μέ τό Βίο Ἰγνατίου, καταφέρεται κυρίως ὄχι τόσο ἐναντίον τοῦ "Μανιχαίου Σανταβαρηνοῦ", ὅσο ἐναντίον τοῦ Φωτίου χαρακτηρίζοντας τήν πρώτη πατριαρχεία του "τυραννίδα" (Ψ.Σ. 693₂₀). Ἀξίζει νά σημειωθῆ ὅτι, ἂν ἀπομονωθοῦν οἱ παρεμβολές πού στρέφονται προσωπικά ἐναντίον τοῦ Φωτίου, τό ὑπόλοιπο κείμενο ἐμφανίζεται, ἀντίθετα, οὐδέτερο πρός αὐτόν καί ἀναφέρει ὅτι "Φώτιος ὁ πατριάρχης μετ' ἄλλων πολλῶν τῆς συγκλήτου" ἐκενέβησαν καί διέσωσαν τόν Λέοντα ΣΤ', διάδοχο τότε, ἀπό τήν ὀργή τοῦ Βασιλείου Α', στόν ὅποιο εἶχε διαβάσει τόν Λέοντα ὁ Σανταβαρηνός⁶⁷.

Ἡ διήγηση τοῦ Ψ.Σ. στή Δ₃ συνδέεται στενά μέ τόν ΛΒ. Μνημονεύσαμε ἤδη τήν περιγραφή τοῦ Βασιλείου. Ὑπάρχουν ὁμως καί ἄλλα κοινά σημεῖα μεταξύ Ψ.Σ. καί ΛΒ, ὅπως τά σχετικά μέ τό στρατηγό τοῦ πλωίμου Ἰωρῦφα, ὁ ὅποιος, ἂν καί θέλησε νά ἐκδικηθῆ τή δολοφονία τοῦ Μιχαήλ, ὑποτάχθηκε ἔπειτα στή νέα τάξη πραγμάτων, πού τή σφράγιζε ἡ προσωπικότητα τοῦ Βασιλείου (Ψ.Σ. 687₇₋₁₅ = Γεώργ. Μον. Istrin 17₂₄₋₃₀)⁶⁸.

Πρέπει ὡστόσο νά ποῦμε ὅτι ὁ Ψ.Σ. δέν παραδίδει πλήρη τόν ΛΒ ὑπάρχουν παραλείψεις, ὅπως αὐτές πού ἐπισημάνθηκαν

66. Βλ. γι' αὐτόν Βίος Εὐθυμίου, σ. 40-46, 49-53 καί 57-58 τῆς Εἰσαγωγῆς καθώς καί σ. 159, ὅπου καί βιβλιογραφία.

67. Ψ.Σ. 697₁₉₋₂₀. Ἡ πληροφορία εἶναι ἐσφαλμένη. Ὁ Φώτιος τότε εἶχε ἤδη ἐξοριστῆ ἀπό τόν Βασίλειο Α'. Βλ. Ε. KURTZ, Zwei griechische Texte über die hl. Theophano, die Gemählin Kaisers Leo VI, Zapiski Imperatorskoi Akademii Nauk VIII, τ. III/2, Πετρούπολη 1898, σ. 11 κέξ. Βλ. Ψ.Σ. 688₂₂-689₁₈ ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ὅταν ὁ Βασίλειος μετά τή δολοφονία τοῦ Μιχαήλ ἐπεδίωξε νά εἰσέλθῃ στήν Ἀγία Σοφία ὁ Φώτιος "...ληστήν καί φονέα ἔλεγεν καί ἀνάξιον τῆς θείας κοινωσίας". Πρβλ. ΚΑΖΔΑΝ, Khronika, σ. 133.

68. ΚΑΖΔΑΝ, Khronika, σ. 135.

στή Δ_3 : δέ μνημονεύεται ἡ ἀνεπιτυχής ἐκστρατεία τοῦ πρωτοβεστιάριου Προκοπίου στή Σικελία (882), οὔτε ἡ ἥττα τοῦ δομέστικου Στυπιδῆ στήν Ταρσό (883). Ἀναφέρεται μόνο ἡ ἀρχὴ τῆς δεύτερης πατριαρχείας τοῦ Φωτίου (Ψ.Σ. 692¹¹⁻¹²), ἐνῶ γιὰ ὀρισμένα ἀκόμη πρόσωπα τοῦ περιβάλλοντος τῶν ἀνακτόρων, ὅπως τόν Νικῆτα Βυλινύτη, ὁ Ψ.Σ. ἀποφεύγει νά ἀναφέρῃ λεπτομέρειες⁶⁹. Ἀντίθετα, ὑπάρχουν παρεμβολές ἀπὸ ἄλλα κείμενα πού δέ χρησιμοποιήθηκαν στόν ΛΒ, ὅπως εἶναι ἡ ἐκτεταμένη παρεμβολή πού προέρχεται ἀπὸ τό πέμπτο βιβλίό τῆς Συν. Θεοφ. δηλ. τό βίβιο τοῦ Βασιλείου (Ἔργο, ὅπως εἶναι γνωστό, τοῦ ἴδιου τοῦ Κωνσταντίνου Ζ'), καί περιλαμβάνει τά γεγονότα στήν Ἰταλία καί τίς ἀψιμαχίες μέ τοὺς Ἀραβες μετὰ τὴν κατάληψη τῶν Συρακουσῶν (Ψ.Σ. 694-697 = Συν. Θεοφ. 295-297)⁷⁰.

Δ_4 : Κωνσταντῖνος Ζ' Πορφυρογέννητος-θάνατος Ρωμανοῦ Λακαπηνοῦ.

Δ_5 : Κωνσταντῖνος Ζ' Πορφυρογέννητος-Ρωμανός Β'

Οἱ δύο περίοδοι πού ἀκολουθοῦν (Δ_4 καί Δ_5) δέν παρουσιάζουν προβλήματα ἀντίστοιχα μέ ἐκεῖνα πού βρήκαμε στίς προγενέστερες περιόδους τοῦ Ψ.Σ. Ἀκολουθεῖται, ὅπως παντοῦ ἄλλωστε, ὁ ΛΒ, μέ ὀρισμένες ὁμως συντομεύσεις: ἡ γνωστὴ π.χ. συνάντηση τόν Αὐγούστο 913 μεταξύ Συμεῶν καί Νικολάου τοῦ Μυ-

69. Ὁ.π., σ. 137-138. Γιὰ τίς χρονολογίες βλ. JENKINS, Accuracy, σ. 97. Πολλές κριτικές παρατηρήσεις στό κείμενο τοῦ Ψ.Σ. γιὰ τό χρονικό διάστημα 886-912 βρίσκουμε στό ἄρθρο τῆς P.KARLIN-HAYTER, "Le synode à Constantinople de 886 à 912 et le rôle de Nicolas le Mystique dans l'affaire de la tétragmie, JÖB 19, 1970, σ. 59-101.

70. HIRSCH, Studien, σ. 255-260. Πρβλ. JENKINS, Accuracy, σ. 97, 100.

στικοῦ στόν Ψ.Σ. εἶναι συντομώτερη καί ἑλλιπής⁷¹.

Εἰδικά γιά τή Δ₅ ἔγινε ἐκτενής λόγος στήν Εἰσαγωγή. Ὁ Ψ.Σ., ἡ Συν. θεοφ. καί ὁ Vaticanus gr. 163 ἀντλήσαν, γιά τήν περίοδο πού μᾶς ἐνδιαφέρει, ἀπό κοινή πηγή, τή δεύτερη σύνταξη τοῦ Λογοθέτη, πού πιθανότατα ἔφτανε ὡς τό 963. Ἀπό τά τρία κείμενα, ἡ Συν. θεοφ. καί ὁ Vaticanus gr. 163 σχεδόν ταυτίζονται, ἐνῶ ὁ Ψ.Σ. ἐμφανίζεται συγκριτικά συντομώτερος, παραδίδει ὁμως καί χωρία πού δέν συναντᾶμε σέ κανένα ἄλλο κείμενο τοῦ "κύκλου" τοῦ Λογοθέτη, ὅπως τά σχετικά μέ τήν τιμή τοῦ σίτου κατά τή διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Ρωμανοῦ Β' (Ψ.Σ. 759₁₂₋₁₆)⁷². Στή Δ₅ ἐκανεμφανίζονται οἱ περιγραφές προσώπων, τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' (Ψ.Σ. 756₁₂₋₁₆) καί τοῦ Ρωμανοῦ Β' (Ψ.Σ. 756₂₁-757₃). Καί τά τρία κείμενα πού προαναφέραμε διακόπτονται ἀπότομα: ἡ Συν. θεοφ. μέ τήν κατάληψη τοῦ Χάνδακα ἀπό τόν Νικηφόρο Φωκά (961), ὁ Vaticanus gr. 163 μέ τήν ἀνακήρυξη ὡς αὐτοκράτορα τοῦ Νικηφόρου στήν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας (963) καί ὁ Ψ.Σ. μέ τήν κατάληψη τοῦ Χαλεποῦ ἀπό τόν Φωκά (962).

Ἀπομένουν νά ἐξεταστοῦν οἱ παρεμβολές ἐκεῖνες στή Δ τοῦ Ψ.Σ. γιά τίς ὁποῖες, παρ' ὅλη τή σχετική ἔρευνα, δέν βρήκαμε κανένα παράλληλο χωρίο. Οἱ περισσότερες προέρχονται

71. Πρβλ. Ψ.Σ. 721₁₀₋₁₇, Συν.θεοφ. 385₅₋₂₄. Βλ. σχετικά ΑΛΚΜΗΝΗΣ ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ-ΖΑΦΡΑΚΑ, Ἡ συνάντηση Συμεών καί Νικολάου Μυστικοῦ (Αὔγουστος 913) στά πλαίσια τοῦ βυζαντινοβουλγαρικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1972 (Βυζ.κείμενα καί μελέται, 3), passim. P.KARLIN-HAYTER, The Homily on the Peace with Bulgaria of 927 and the "Coronation" of 913, JÜBG 17, 1968, σ. 32 σημ. 6 καί E.K. CHRYSOS, Die "Krönung" Symeons in Hebdomon, Cyrillomethodianum 3, 1975, σ.170 σημ. 10 (171).

72. Πρβλ. A.ANDRÉADÈS, De la monnaie et de la puissance d'achat des métaux précieux dans l'Empire Byzantin, Byz. 1, 1924, σ. 93.

ἀπό ἓνα, χαμένο σήμερα, γεωγραφικό-ἔτυμολογικό κείμενο, ἔχνη τοῦ ὁποῦ ἐπισημάνθησαν καί σέ ἄλλα ἔργα, χρονογραφικά κυρίως, τῆς Ἰδίας ἐποχῆς⁷³. Ἀποσπάσματα ἀπό τό γεωγραφικό αὐτό κείμενο, πού περιεῖχε, ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, ἔτυμολογίες γιά ὀνόματα διάφορων τόπων μέ μνῆες ἀπό τήν ἀρχαιότητα κ.λπ., ἀνιχνεύσαμε σέ ὅλη τήν ἔκταση τῆς Δ τοῦ Ψ.Σ.: τό ἔτυμο τῆς λέξεως Ἄρμένιος στή Δ₁ "... Ἄρμένιος δέ ἀπό Ἄρμενίου τινός οὕτω καλουμένου, τοῦ ἀπό Ἄρμενίας πόλεως θετταλίας γενομένου, ὅς Ἰάσονι συνεστράτευσεν" (Ψ.Σ. 603₇₋₉), ἡ ἔτυμολογία τῆς λέξεως Ὀρεστιάς (Ψ.Σ. 686₁₇-687₅), διήγηση γιά τήν ἐκκλησία τοῦ Σατύρου, ὁ γνωστός γεωγραφικός κατάλογος, ὁ ὁποῖος περιέχει καί τό ἀπόσπασμα γιά τοὺς Ρῶς-Δρομίτες (Ψ.Σ. 705₁₄-707₁₀)⁷⁴ στή Δ₃ καί, τέλος, ἡ ἔτυμολογία τῆς λέξεως Χρυσόπολις (Ψ.Σ. 728₂₀-729₁₉) στή Δ₄. Στό σημεῖο αὐτό μάλιστα ἀξίζει νά ἀναφέρουμε ὅτι τό ἐπίγραμμα, μέ τό ὁποῖο κλείνει ἡ τελευταία παρεμβολή, γνωστό καί ἀπό ἄλλες πηγές,

73. HIRSCH, Studien, σ. 333 κέξ. Βλ. καί A. DILLER, Byzantine Lists of old and new geographical Names, BZ 63, 1970, σ. 27-42.

74. Μέ ἀφορμή τήν πολυσυζητημένη πληροφορία γιά τοὺς Ρῶς ἐρευνήθηκαν καί ὀρισμένες γεωγραφικές παρεμβάσεις τοῦ Ψ.Σ. Βλ. σχετικά R. J. H. JENKINS, The supposed russian Attack on Constantinople in 907. Evidence of the Pseudo-Symeon, Speculum 24, 1949, σ. 403-406. A. DILLER, Excerpts from Strabo and Stephanus in Byzantine Chronicles, Trans. Amer. Phil. Assoc. 81, 1950, σ. 241-253. A. A. VASILIEV, The second russian Attack on Constantinople, DOP 6, 1951, σ. 161-225. H. GRÉGOIRE, L' étymologie des Russes Dromites, Nouvelle Clio 4, 1952, σ. 385-387. R. H. DOLLEY, Pseudo-Symeon (pp. 705 - 7) and the Oleg Controversy, Slavonic and East European Review 30, 1952, σ. 551-555. C. MANGO, A Note on the Ros-Dromitai Προσφορά εἰς Στίλκωνα Π. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1953, σ. 456-462. A. MARKOPOULOS, Encore les Rōs-Dromitai et le Pseudo-Syméon, JOB 23, 1974, 89-99. A. DILLER, The textual Tradition of Strabo's Geography, "Αμστερνταμ 1975, σ. 82.

(Ἰναχίης οὐκ εἰμὶ βοός τύπος, οὐδ' ἀπ' ἐμεῖο / κλήζεται ἀν-
τωπὸν Βοσπόριον πέλαγος / Κεῖνην γάρ τὸ κάροιθε βαρὺς χό-
λος ἤλασεν Ἡρῆς/ἐντάφιον, τόδ' ἐγὼ κεκρόκος εἰμὶ νέκυς/εὐ-
νέτις ἦν δέ Χάρητος· ἔκλων δ' ὅτε ἔκλεν ἐκεῖνος/ τῆδε φιλικ-
πέων ἀντίπαλος σκαφέων/βοῦδιον δέ καλεῖμ' ἂν ἐγὼ τότε, νῦν
δέ Χάρητος/εὐνέτις ἠπέυροις τέρομαι ἀμφοτέροις) παραδύδε -
ται καὶ στό "Περὶ θεμάτων" τοῦ Πορφυρογεννήτου (12.99²²⁻²⁹ Pertusi)⁷⁵.

Ἄλλη ἀταύτιστη ἐκτενὴς παρεμβολή στή διήγηση τῆς Δ τοῦ
Ψ.Σ. ὑπάρχει στή Δ₁ καὶ ἀναφέρεται στήν προσωπική καταδίωξη
καὶ φυλάκιση τοῦ πατριάρχη Μεθοδίου, ὕστερα ἀπὸ διαταγή τοῦ
αὐτοκράτορα Θεοφύλου (Ψ.Σ. 643₁₈-645₁₀).

Σημαντικὴ εἶναι, ἐπίσης, ἡ διήγηση στή Δ₃ ποὺ σχετίζε-
ται μὲ τὴ Μονὴ τῶν Νοσιῶν⁷⁶, ἡ ὁποία ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Λέον-
τα ΣΤ' γιὰ χάρι τοῦ παρακοιμωμένου καὶ διαδόχου τοῦ Σαμωνᾶ
στό ἀξίωμα αὐτοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παφλαγόνα (Ψ.Σ. 713₁₅-715₁₆)⁷⁷.

Τέλος, μιὰ παρεμβολή στή Δ₄, γιὰ τὴν ὁποία δὲν βρήκαμε
καμιὰ σχετικὴ ἔνδειξη, ἐξιστορεῖ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ἀ-
πέσπασαν τὴν ὑπογραφή τοῦ μετέπειτα πατριάρχη Τρύφωνα, ὥστε
νά καταστῆ δυνατό νά ἐκθρονιστῆ, γιὰ νά τὸν διαδεχτῆ ἀκώ-
λυτα στή θέση τοῦ ὀγιῶς τοῦ Λακακηνοῦ Θεοφύλακτος (Ψ.Σ.

75. HIRSCH, Studien, σ. 331.

76. R. JANIN, Les églises et les monastères des grands centres byzantins, Παρίσι 1975, σ. 59.

77. Βλ. R.J.H. JENKINS, The Flight of Samonas, Speculum 23, 1948, σ. 234 (= Studies on byzantine History... ὁ.π., ἀρ. VIII). ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, A "Consolatio" of the Patriarch Nicholas Mysticus, Byz. 35, 1965, σ. 159-166. Πρβλ. Βίο Εὐθυμίου, σ. 192, 194, 195. R. GUILLAND, Patrices des règnes de Basile Ier et de Léon VI, BZ 63, 1970, σ. 305-307 (= Titres et fonctions de l'Empire Byzantin <Var. Reprints> Λονδῶνο 1976, ἀρ. XI).

742₁₃-743₁₀)⁷⁸.

Κλείνοντας τήν εξέταση τῆς Δ τοῦ Ψ.Σ. θά θέλαμε νά συνοψίσουμε τά συμπεράσματά μας γιά τήν περίοδο αὐτή:

α) Ὁ Ψ.Σ. παραδίδει στή Δ κείμενο τοῦ Λβ, δηλ. τῆς μορφῆς ἐκείνης τοῦ Σ.Λ. στήν ὁποία ὑπάρχουν παρέμβλητα ἀποσπάσματα ἀπό τόν Γενέσιο. Ἀπό τό κείμενο τοῦ Λβ συχνά παραλείπονται χωρία.

β) Ἐκτός ἀπό τόν Λβ χρησιμοποιήθηκαν ὀρισμένα κείμενα ἐπιπλέον, ὅπως τό Χρον. Λεοντ. Ἄρμ., ἡ Συν. Θεοφ., τό ἀντιφωτιακό κείμενο καί ἄλλα, ἀταύτιστα, ἔργα. Ὁ Každan, ἀλλά καί ὁ Jenkins, ὑποστήριξαν ὅτι ὁ Σ.Λ. γιά τό χρονικό διάστημα 867-913 ἀντλήσε ὕλικό γιά τή συγγραφή τῆς χρονογραφίας του ἀπό διάφορα Annales, πού φυλάγονταν σέ μοναστήρια τῆς Κωνσταντινουπόλεως⁷⁹. Πρόκειται γιά γνώμη ἀστήρικτη· δέν ἔχουμε καμιά ἀπολύτως ἔνδειξη ὅτι στίς μονές γινόταν συστηματική καταγραφή τῶν συμβάντων καί ἀπαρτίζονταν ἔτσι αὐτοτελῆ "Χρονικά". Ἡ συνήθεια αὐτή ἐπικρατοῦσε στή Μεσαιωνική Δύση, ἀλλά ὄχι στήν Ἀνατολή.

γ) Μέ βάση τά χρονολογικά δεδομένα πού ἀναφέραμε σχετικά μέ τή ζωή τοῦ Λογοθέτη καί τή σύνταξη τοῦ Λβ μπορούμε νά προσδιορίσουμε ὡς χρόνο συντάξεως τῆς Δ τοῦ Ψ.Σ. τίς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 10ου αἰώνα, δηλ. τήν ἐποχή τοῦ Βασιλείου Β'.

δ) Ἡ ἀφήγηση δέν ἔχει μεγάλη συνοχή, εἶναι συχνά ἀκριτῆ καί ἀνεκδοτική, χωρίς συνάμα νά διακρίνεται ἀπό ἰδιαίτερη φροντίδα γιά τό ὕφος. Σέ πολλές περιπτώσεις ὑπάρχουν

78. Βλ. V. GRUMEL, Regestes I/II, σ. 786. S. RUNCIMAN, The Emperor Romanus Lecapenus and his Reign, Cambridge 1963, σ. 27, 76, 138.

79. KAŽDAN, Khronika, σ. 140. JENKINS, Accuracy, σ. 97-98.

ἐπαναλήψεις τῶν ἕδων γεγονότων, ἐάν τυχόν μνημονεύονται ἀπό διαφορετικές πηγές⁸⁰.

Πρέπει, ὡστόσο, νά ὑπομνησθῆ ὅτι τό ἱστορικό κριτήριον δέν ἐκφυλίζεται στόν Ψ.Σ., ὅπως πιστεύεται γενικά⁸¹. Ἡ ἐπιλογή τῶν διάφορων συμβάντων καί ἡ περιγραφή τους γίνεται μέ γνώση ἀλλά καί προκατάληψη (πρβλ. τά σχετικά μέ τόν Φώτιο) ἀνθρώπου πού εἶναι κοντά στά πράγματα καί συναισθάνεται τή σημασία τους. Ἔτσι θά πρέπει νά ἐρμηνευθῆ μιά ἐμπάθεια ἐναντίον ὀρισμένων προσώπων, πού ἀφήνεται ἔντονα νά ἐκδηλωθῆ σέ πολλά σημεῖα τοῦ ἔργου.

ε) Τό περιεχόμενο τῆς Δ διακρίνεται γιά τό φρονηματιστικό του χαρακτήρα. Στήν παρουσίαση τοῦ ἱστορικοῦ ὑλικοῦ ἀντιπαραβάλλεται ἡ ἀπεχθής πλευρά ὀρισμένων συμβάντων πρὸς τήν ὀρθή, σύμφωνα μέ τή γνώμη τοῦ χρονογράφου μας, ἀντιμετώπισή τους. Ἔτσι λ.χ. κακίζονται οἱ γιοῦ τοῦ Λακακηνοῦ, πού καθαίρεσαν καί ἐξόρισαν τόν πατέρα τους, γιά νά καταλάβουν ἐκεῖνοι τήν ἐξουσία⁸². Ἰδία στάση τηρεῖται καί ἀέναντι τῶν

80. Βλ. παραπάνω σ. 53. Πρβλ. ΚΑΖΔΑΝ, *Χρονικά*, σ. 133-134.

81. Βλ. γιά παράδειγμα τή διεξοδική ἀνάλυση τῆς KARLIN-HAYTER, *Deux Histoires*, σ. 475-484, γιά τήν πτώση τοῦ πατριάρχη Ἰγνατίου, ὅπου συμπεραίνεται ὅτι ὁ Ψ.Σ. εἶναι τό βασικό κείμενο γιά τά τότε συμβάντα. Θά πρέπει νά σημειωθῆ ὅτι ὁ Ψ.Σ. 667₁₃-668₁₄, ἡ Συν.θεοφ. 193₁-194₁₄ καί ὁ Γενέσιος 99₅-102₉ παρέχουν περισσότερες πληροφορίες γιά τίς ταιλαιπώσεις καί τήν καθαίρεση τοῦ πατριάρχη ἀπ' ὅ,τι ὁ Βίος Ἰγνατίου. Βλ. σχετικά KARLIN-HAYTER, *Deux Histoires*, σ. 479 κέξ. Στό ἕδωλο συμπέρασμα εἶχε καταλήξει παλιότερα ὁ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΚΕΡΑΜΕΥΣ, *Ψευδονικήτας ὁ Παφλαγών...* ὁ.π., σ. 23 κέξ.

82. "Μετ' ὀλύγον δέ τόν ἕδωλον πατέρα αὐτῶν αἰτησάμενοι ἰδεῖν, μοναχόν ὄντα, πένθει ἀφορήτῃ κατεχόμενοι, ὁ δέ ὁμοῦως ὀδυρόμενος πρὸς αὐτούς ἐφθέγγετο "υἱοῦς ἐγέννησα καί ὕψωσα, αὐτοῦ δέ μέ ἠθέτησαν" Ψ.Σ. 753₁₈₋₂₁."

φώτιο, ὁ ὅποιος, ὅταν "... Ἐν μιᾷ νυκτί συνέβη γενέσθαι σεισμοῦ μεγάλου... εἶπεν ὅτι οἱ σεισμοὶ οὐκ ἐκ πλήθους ἀμαρτιῶν ἀλλ' ἐκ πλησμονῆς ὕδατος γίνονται..." (Ψ.Σ. 673₉₋₁₂).

ς) Τέλος ἡ Δ τοῦ Ψ.Σ. δέν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπό ὀρισμένα τυπικά χαρακτηριστικά τῶν χρονογραφῶν: μολονότι δέν ἐπιμένει σέ ἀτέρμονες καί ἄχρηστες λεπτομέρειες, ἐνδιαφέρεται ἐλάχιστα ἢ καί ἀποσιωπᾷ σημαντικά ἱστορικά συμβάντα. Γιά παράδειγμα ἀναφέρουμε τή συνάντηση τοῦ Συμεών μέ τόν Νικόλαο Μυστικό τό 913, πού περιγράφεται μέ ὑπέριμετρα συντομία. Ἦστίσο οἱ παρεκβάσεις στή διήγηση δέν εἶναι τόσο πολυάριθμες, ὅσο θά περιμέναμε. Αὐτό ὀφείλεται ἴσως στήν πληρότητα τοῦ κειμένου πού χρησίμευσε ὡς πηγὴ τῆς Δ, δηλ. τοῦ χρονικοῦ τοῦ Σ.Α.

ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἀρχίζοντας τή μελέτη μας γιά τόν Ψ.Σ. εἶχαμε τάξει δύο κύριους ἀντικειμενικούς σκοπούς:

- α) Νά γνωρίσουμε καλύτερα τό κείμενο ἐξετάζοντας τίς πηγές του καί θεωρώντας το, γιά πρώτη φορά, συνολικά σάν ἑνὸ ἔργο, καί
- β) Νά τοποθετήσουμε τό κείμενο στήν ὀρθή ἱστορική του διάσταση, ἀλλά καί στό πνευματικό περιβάλλον τῆς ἐποχῆς στήν ὁποία γράφτηκε.

Τώρα, πού φθάσαμε στό τέλος, μπορούμε νά ἐπιχειρήσουμε ἕναν ἀπολογισμό τῶν προσπαθειῶν μας καί νά ἐπισημάνουμε τά οὐσιαστικά σημεῖα τῆς ἐρευνᾶς μας.

Γιά τό κείμενο αὐτό καθαυτό τοῦ Ψ.Σ. τά ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν μας ἦταν μᾶλλον θετικά. Γνωρίζουμε τώρα ὅτι ὁ Ψ.Σ. βασικά δέν εἶναι πρωτότυπο ἔργο ἀλλά συρραφή κειμένων τά ὁποῖα συνενώθηκαν γιά νά καλύψουν τήν παγκόσμια ἱστορία ἀπό "Κτίσεως Κόσμου" ὡς τά τέλη τοῦ 10ου αἰῶνα. Ἔτσι ἐξηγεῖται πῶς σέ ἕνα ἐλάχιστά λόγιο κείμενο γίνεται χρήση δυσπρόσιτων πηγῶν: τοῦ Ἀφρικανοῦ, τοῦ Ἀντιοχέως κ.ἄ. Ὁ συγγραφέας δηλ. δέν κατέφυγε ἀπευθείας στίς πηγές, ἀλλά ἀντλήσε ἔμμεσα ἀπό ἄλλα ἔργα πού εἶχαν βασιστῆ στίς παραπάνω πηγές καί σέ ἄλλες πού προαναφέραμε.

Οὐσιαστική καί μέ γενικότερη σημασία εἶναι ἡ διαπίστωση ὅτι ὁ Ψ.Σ. ἔχει στενή ἐξάρτηση ἀπό τή δεύτερη σύνταξη τῆς χρονογραφίας τοῦ Λογοθέτη, τό 6ο βιβλίο τῆς Συν. Θεοφ. καί τόν κώδικα Vaticanus gr. 163' ἔτσι πλησιάσαμε πολύ στόν καθορισμό τοῦ χρόνου συνθέσεως τοῦ Ψ.Σ: ἡ συγγραφή του πρέ-

πει νά τοποθετηθῆ στήν ἐποχή τοῦ Βασιλείου Β'.

Ὁ χωρισμός τοῦ κειμένου σέ τέσσερεις περιόδους, ἄν καί δυσχεραίνει τό σχηματισμό συνολικῆς εἰκόνας τοῦ ἔργου, διευκολύνει ὁμως τήν ἀνάλυση καθεμιᾶς περιόδου ξεχωριστά. Ἔτσι, ἡ προσφορά τῆς Α συνίσταται ὄχι τόσο στίς ἱστορικές εἰδήσεις ὅσο στό γεγονός ὅτι μᾶς ἐπιτρέπει νά γνωρίσουμε καλύτερα τό κείμενο σημαντικῶν ἱστοριογραφικῶν ἔργων πού ἔχουν χαθῆ. Τά ἀποσπάσματα τοῦ Μαλάλα καί κυρίως τοῦ Ἀντιοχέως πού ἐπισημάνθηκαν συμβάλλουν στήν πληρέστερη γνωριμία τῶν κειμένων αὐτῶν καί, εἰδικά γιά τό δεύτερο, πιθανῶς προσθέτουν νέα χωρία στά μέχρι τώρα γνωστά. Ἡ ἔδρα παρατήρηση—σέ μεγαλύτερο ἔως βαθμό— ἰσχύει γιά τή χρονογραφία τοῦ Ἀφρικανοῦ καί γιά τήν Ἐπιτομή. Καί τά δύο παραδίδονται ἐν μέρει στόν Ψ.Σ., πράγμα πού μᾶς ἐπιτρέπει νά προχωρήσουμε σέ πολλές διαπιστώσεις σχετικές μέ τή χρονική διάρκεια, τήν παροχή νέων πληροφοριῶν, τήν ἀξιοπιστία κ.λπ. τῶν χαμένων αὐτῶν ἔργων.

Ἡ Β τοῦ Ψ.Σ., μολονότι σύντομη, προσφέρει ἀξιόλογο κείμενο, πού βρίσκεται πολύ κοντά στό θεωρούμενο ἀύθεντικό τοῦ Λογοθέτη.

Τό ἐνδιαφέρον τῆς Γ ἔγκειται στά ἑξῆς:

α) Παραδίδει ἔμμεσα ὁλόκληρο τόν θεοφάνη χωρίς περικοπές, καί ἐμπλουτίζει ἔτσι τή χειρόγραφη παράδοσή του, καί
 β) Περιέχει πολυάριθμες προσθήκες στό κείμενο τοῦ θεοφάνη, προερχόμενες ἀπό γνωστές (Ἐπιτομή) καί ἄγνωστες πηγές, πού ἔχουν κατανεμηθῆ σέ ὅλο τό μήκος τῆς διηγήσεως καί προσφέρουν χρήσιμες καί ἄγνωστες ἀπό ἄλλοῦ πληροφορίες, ὅπως στή περίπτωση τοῦ Εὐφρατᾶ, στήν ἀπόκρουση τῶν Ἀράβων ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη τό 717 κ.ᾶ.

Ἡ Δ μπορεῖ νά θεωρηθῆ μιᾶ ἀπό τίς μορφές τοῦ Λογοθέτη.

Περιέχει επίσης πολύ ενδιαφέροντα παρέμβλητα κείμενα (άντι-φωτιακό κ.ά.). Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι ο Ψ.Σ., ή Συν. Θεοφ. (6ο βιβλίο) και ο Vaticanus gr. 163 είναι τα μόνα κείμενα από τις μορφές του λογοθέτη που καλύπτουν τη χρονική περίοδο 948-963.

Η συνολική εξέταση του Ψ.Σ., που έλειπε μέχρι σήμερα, επιτρέπει τώρα να αποφεύγουμε σφαλερά συμπεράσματα, στα όποια μπορεί κανείς να οδηγηθεί, όταν στηρίζεται σε μεμονωμένα τμήματα του έργου.

Για μιá γενικότερη αποτίμηση του κειμένου θά είχαμε να προσθέσουμε ότι η έλλειψη πρωτοτυκίας και δημιουργικότητας αντισταθμίζεται από την προσφορά νέων είδησεων, άγνωστων αποσπασμάτων βυζαντινών συγγραφέων και από την επίδραση που άσκησε η χρονογραφία αυτή στους μεταγενέστερους.

Αν με την έρευνά μας διαφωτίστηκαν όρισμένες πλευρές του έργου, δεν μπορούμε να πούμε τό ίδιο και για τον συγγραφέα του. Ίσως να αναφαίνονται όρισμένα χαρακτηριστικά του, αλλά η προσωπικότητά του παραμένει αίνιγματική.

Ο άγνωστος χρονογράφος-συμπλητής δέ διακρίνεται για τη λογιωσύνη του. Αντίθετα έχει όρίζοντες στενούς και φιλοδοξίες περιορισμένες, όπως όλοι οι συμπλητές. Άλλωστε, τίποτε σχεδόν απ' ό,τι υπάρχει στη χρονογραφία δεν προέρχεται από τη γραφίδα του. Είναι όμως θαυμάσια κατατοπισμένος στα εκκλησιαστικά πράγματα της εποχής του, στα όποια, πολλές φορές έμμεσα, αναφέρεται. Διαβλέπει ακόμη κανείς την άφογη εύσέβειά του, όπως δείχνει ο ήθικοδιδακτικός χαρακτήρας του έργου⁸³.

83. Πρβλ. A. VOQT, Basile Ier empereur de Byzance (867-886), Παρίσι 1908, σ. XVIII-XIX.

Ἡ συγγραφή τοῦ Ψ.Σ. μπορεῖ νά τοποθετηθῆ μέ ἀρκετή πιθανότητα μέσα στό εὐρύτερο πλαίσιο τῆς ἱστοριογραφικῆς δραστηριότητος πού ἀναπτύχθηκε ἰδιαίτερα τό 10ο αἰώνα. Ὑπενθυμίζουμε ἐδῶ ὅτι ἡ χρονογραφία ἀποτελεῖ ἱστοριογραφικό εἶδος ἰδιότυπα βυζαντινό· γίνεται ἔργο "ὁμαδικό" μέ πολλές κοινωνικές προεκτάσεις καί ἰδιάζουσα ἀκτινοβολία, τήν ὁποία μαρτυροῦν ἡ χειρόγραφη παράδοση τῶν κειμένων αὐτῶν, πού συνήθως εἶναι πολύ πλούσια, καί οἱ μεταφράσεις τους σέ ἄλλες γλῶσσες (βουλγαρικά, ρωσικά, σερβικά κ.ἄ.). Οἱ ἱστορικές καί κοινωνικές συνθήκες δημιουργοῦν πάντοτε τήν ἀνάγκη πληροφορήσεως ἐνός κάπως εὐρύτερου κοινοῦ, τό ὁποῖο μένει ἀδιάφορο στίς πρωτότυπες συνθέσεις πού τοῦ δημιουργοῦν προβλήματα κατανοήσεως, καί ἄλλωστε δέν τό ἐνδιαφέρουν ἰδιαίτερα. Ἡ διανοητικότητά του ἱκανοποιεῖται περισσότερο μέ τήν ἀνάγνωση γενικότερων καί προσιότερων ἔργων.

Εἶναι λογικό λοιπόν νά τοποθετήσουμε τόν Ψ.Σ. σέ ἕνα περιβάλλον ἀνάλογο μέ τό παραπάνω πλαίσιο. Μποροῦμε εὐκόλα νά φανταστοῦμε γιατί ἐνδιαφέρθηκε νά δημιουργήσῃ τό συμπύλημα πού ἐξετάσαμε: πῆρε ὅτι θά ἦταν δυνατόν νά προσφέρῃ ἕνα "εὐκόλο" κείμενο στό μικρό κοινό τῆς ἐποχῆς του⁸⁴, πού ἔδειχνε κάποιο ἐνδιαφέρον, ἀκαδημαϊκό ἢ χρησιμοθηρικό, γιά τήν ἱστορία τοῦ παρελθόντος.

84. Γιά τό κοινό τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες δίνει ὁ N. G. WILSON, *Books and Readers in Byzantium*, Byzantine Books and Bookmen, Dumbarton Oaks 1975, σ. 1-15.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α: ΠΗΓΕΣ

- ΒΙΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ, ἔκδ. P. Karlin-Hayter, Vita Euthymii patriarchae C.P. (Bibliothèque de Byzantion, 3), Βρυξέλλες 1970.
- ΓΕΝΕΣΙΟΣ, Βασιλεῦται, ἔκδ. C. Lachmann, Βόνηη 1834.
- ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ, Χρονικόν, ἔκδ. C. de Boor, τ. I-II, Λιψία 1904.
- ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ, Χρονικόν σύντομον..., ἔκδ. E. de Muralt, Πετρούπολη 1859.
- ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΣΥΝΕΧΕΙΑ, Βίου τῶν νέων βασιλέων, ἐπιμ. I. Bekker, Βόνηη 1838.
- ἔκδ. V.M. Istrin, Πετρούπολη 1922.
- ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΥΓΚΕΛΛΟΣ, Ἐκλογή Χρονογραφίας, ἔκδ. G. Dindorf, τ. I-II, Βόνηη 1829.
- ΖΩΝΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Ἐκλογή Ἱστοριῶν, ἔκδ. L. Dindorf, τ. 1-6, Λιψία 1868-1875.
- ΘΕΟΦΑΝΗΣ, Χρονογραφία, ἔκδ. C. de Boor, τ. I-II, Λιψία 1883-1885.
- ΘΕΟΦΑΝΟΥΣ ΣΥΝΕΧΕΙΑ, ἐπιμ. I. Bekker, Βόνηη 1838.
- ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΥΣ, Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκλογαί περὶ πρέσβεων., ἔκδ. C. de Boor, Βερολίνο 1905, Ἐκλογαί περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας, ἔκδ. Th. Büttner-Wobst, Βερολίνο 1906. K. MÜLLER, Fragmenta Historicorum Graecorum, τ. IV, Παρίσι 1885 καὶ τ. V, Παρίσι 1883.
- ΚΕΔΡΗΝΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Σύνοψις Ἱστοριῶν, ἔκδ. I. Bekker, τ. I-II, Βόνηη 1838-1839.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΣ, Περί θεμάτων, ἔκδ. A. Pertusi, Βατικανό 1952 (Studi e testi, 160).

— Πρὸς τὸν Ἰδίου υἱὸν Ρωμανόν, ἔκδ. G. Moravcsik-R.J.H. Jenkins, Dumbarton Oaks 1967 (CFHB, 1).

— Ἐκλογαί· βλ. Ἰωάννης Ἀντιοχεύς.

ΛΕΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ, Χρονογραφία, ἔκδ. I. Bekker, Βόνη 1842.

ΛΕΩΝ Ο ΔΙΑΚΟΝΟΣ, Ἱστορία, ἔκδ. C. Hase, Βόνη 1828.

ΜΑΛΑΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Χρονογραφία, ἔκδ. L. Dindorf, Βόνη 1831.

ΜΕΛΙΤΗΝΟΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ, Χρονογραφία, ἔκδ. T. L. F. Tafel, Μόναχο 1859.

ΝΙΚΗΤΑΣ ΠΑΦΛΑΓΩΝ; Βίος Ἰγνατίου, PG 105, στ. 487-574.

ΣΚΥΛΙΤΖΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, Σύνοψις ἱστοριῶν, ἔκδ. I. Thurn, Βερολίνο-Νέα Ἰόρκη 1973 (CFHB, 5).

ΧΡΟΝΙΚΟ ΛΕΟΝΤΟΣ ΑΡΜΕΝΙΟΥ, Συγγραφή Χρονογραφίου, ἔκδ. I. Bekker, Βόνη 1842.

ΨΕΥΔΟΣΥΜΕΩΝ, Χρονογραφία, ἔκδ. I. Bekker, Βόνη 1838.

B. ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ*

ALEXANDER P.J., Historiens byzantins et croyances eschatologiques, Actes du XIIe Congrès International d'Études Byzantines, τ. II, Βελιγράδι 1964, σ. 1-8.

— Les débuts des conquêtes arabes en Sicile et la tradition apocalyptique byzantino-slave, Boll. del Centro di Studi filologici e linguistici Siciliani 12, 1973 σ. 7-37.

BARIŠIĆ FR., Dve verzije u izvorima o ustaniku Tomi, ZRVI 6, 1960, σ. 145-169.

* Ἀναγράφονται τὰ κυριότερα μνηεῖα τῶν ὑπολοίπων στήν οἰκεία θέση.

- BARIŠIĆ FR., Les sources de Cénésios et du Continuateur de Théophane pour l'histoire du règne de Michel II (820-829), Byz. 31, 1961, σ.257-271.
- BIDEZ J., Une copie de la chronique de Georges le Moine conservée à la bibliothèque de Patmos, BZ 7, 1898, σ.285-298.
- BROKKAAR W.G., Basil Lacapenus, Studia Byzantina et Neohellenica Neerlandica, Leiden 1972, σ.199-234.
- BROWNING R., Notes on the "Scriptor incertus de Leone Armenio", Byz. 35, 1965, σ.389-411.
- BURY J.B., A source of Symeon Magister, BZ 1, 1892, σ.572-574.
- The treatise De administrando imperio, BZ 15, 1906, σ.517-577.
 - A History of the Eastern Roman Empire, from the fall of Irene to the Accession of Basil I, (A.D. 802-867), Λονδύνο 1912.
- XATZHAKH M., 'Εκ τῶν 'Ελπύου τοῦ Ρωμάου, ΕΕΒΣ 14, 1938, σ. 393-414.
- DAGRON G., Naissance d'une capitale, Constantinople et ses institutions de 330 à 451, (Bibliothèque Byzantine, Études, 7), Παρίσι 1974.
- DARROUZÈS J., Épistoliers byzantins du Xe siècle, (Archives de l'Orient chrétien, 6), Παρίσι 1960.
- DE BOOR C., Der historiker Traianus, Hermes 17, 1882, σ. 489-492.
- Römische Kaisergeschichte in byzantinischen Fassung, BZ 1, 1892, σ.13-33 καὶ BZ 2, 1893, σ. 1-21, 195-211.
 - Zur Chronik des Pseudo-Polydeukes, BZ 2, 1893, σ. 563-568.

- DE BOOR C., 'Επιλόγουρος? BZ 2, 1893, σ. 297.
- Zur kirchenhistorischen Litteratur, BZ 5, 1896, σ. 16-23.
 - Die Chronik des Logotheten, BZ 6, 1897, σ. 233-284.
 - Zu Johannes Antiochenus, Hermes 34, 1899, σ. 298-304.
 - Weiteres zur Chronik des Logotheten, BZ 10, 1901, σ. 70-90.
- DELEHAYE H., La Vie de Saint Paul le Jeune (†955) et la chronologie de Métaphraste, Mélanges d'hagiographie grecque et latine, (Subs. hag. 42), Βρυξέλλες 1966, σ. 84-116.
- DILLER A., Excerpts from Strabo and Stephanus in Byzantine Chronicles, Trans. Amer. Phil. Assoc. 81, 1950, σ. 241-253.
- DOLLEY R.H., The Historical Significance of the Translation of St. Lazaros from Kypros to Byzantion, Byz. 19, 1949, σ. 59-71.
- Pseudo-Symeon (pp. 705-7) and the Oleg Controversy, Slav. and East European Review 30, 1952, σ. 551-555.
- DOWNEY G., The Tombs of the Byzantine Emperors at the Church of the Holy Apostles in Constantinople, JHSt 79, 1959, σ. 27-51.
- DUJČEV I., La chronique byzantine de l'an 811, Travaux et Mémoires 1, 1965, σ. 205-254 (=Medioevo Bizantino-Slavo, τ. II, Πάρις 1968, σ. 425-489 καὶ 618-621).
- Πρόλογος στήν ἀνατύπωση τοῦ V.I. SREZNEVSKIJ, Slavjanskij perevod chroniki Simeona Logotheta, <Var. Reprints> Λονδύνο 1971, σ. I-III.

- DVORNIK F., *Le schisme de Photius, Histoire et légende*, (Unam Sanctam, 19), Παρίσι 1950.
- The Idea of Apostolicity in Byzantium and the Legend of the Apostle Andrew, (Dumb. Oaks Studies, 4), Cambridge Mass. 1958.
 - Greek Uniats and the Number of Oecumenical Councils, *Mélanges Eugène Tisserant, Studia et Testi*, 232, τ. II, Βατικανό 1964, σ. 93-101 [=Photian and Byzantine Ecclesiastical Studies, <Var. Reprints>, Λονδίνο 1974, άρ. XVIII].
 - Patriarch Ignatius and Caesar Bardas, *Bsl* 27, 1966, σ. 7-22 [=Photian and Byzantine...δ.π.άρ. XIX].
- FURST J., *Untersuchungen zur Ephemeris des Diktys von Kreta*, *Philologus* 60, 1901, σ. 229-260, 330-369 καί 61, 1902, σ. 374-440, 593-622. Τό άρθρο αυτό κυκλοφόρησε καί σέ βιβλίο μέ τόν άκόλουθο τίτλο: *Die literarische Porträtmanier im Bereich des griechisch-römischen Schrifttums*, Λιψία 1902.
- ΓΕΔΕΩΝ Μ.Ι., Δύο παλαιά κείμενα περί τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, *Έκκλ. Αλήθεια* 20, 1900, σ. 252-254, 262-263, 279-280, 303-304 καί 22, 1902, σ. 221-223, 230-233.
- GELZER H., *Sextus Julius Africanus und die byzantinische Chronographie*, τ. I-II/1, Λιψία 1885, τ. II/2, Λιψία 1898 (άνατ. Ν. Υόρκη, χ.χ.).
- GOUILLARD J., *Syméon Logothète et Magistros, surnommé le Métaphraste*, *DTC* 14, 1941, στ. 2959-1971.
- *Le Photius du Pseudo-Syméon Magistros*, *RESEE* 9, 1971, σ. 397-404.

- GRÉGOIRE H., Un nouveau fragment du "Scriptor incertus de Leone Armenio", Byz. 11, 1936, σ.417-427.
- Du nouveau sur la chronographie byzantine; le "Scriptor incertus de Leone Armenio" est le dernier continuateur de Malalas, Académie Royale de Belgique, Bulletin de la classe des lettres et des sciences morales et politiques, 5e série, 22/10-12, 1936, σ. 420-436.
 - L'étymologie des Russes Dromites, Nouvelle Clío 4, 1952, σ.385-387.
 - La carrière du premier Nicéphore Phocas, Προσφορά εἰς Στίλωνα Π. Κυριακίδην, (Ἑλληνικά, παράρτημα 4) Θεσσαλονίκη 1953, σ. 232-254.
- GRIERSON P., The Tombs and Obits of the byzantine Emperors (337-1042), DOP 16, 1962, σ.1-60.
- GRIERSON P. - JENKINS R.J.H., The Date of Constantine VII's Coronation, Byz. 32, 1962, σ.133-138 [Studies on Byz. History of the 9th and 10th Centuries, Λονδίνο 1970 <Var. Reprints> ἀρ. XIII]
- GUIDI M., Un Βίος di Constantino, Rendiconti della Reale Accademia dei Lincei, Cl. di scienze morali, storiche e filologiche, 5, τ. XVI, Ρώμη 1907, σ. 304-340, 637-655.
- HALKIN F., Une nouvelle Vie de Constantin dans un légendier de Patmos, Anal Boll 77, 1959, σ.63-107, 370-372 [Études d'épigraphie grecque et d'hagiographie byzantine <Var. Reprints> Λονδίνο 1973, ἀρ. XIII].
- Le règne de Constantin d'après la chronique inédite du Pseudo-Syméon, Byz. 29-30, 1959-1960, σ.7-27 [Recherches et documents d'hagiographie byzantine, Subs. Hagiographica, 51, Βρυξέλλες 1971, σ.134-154, 307].

- HALKIN F., L'empereur Constantin converti par Euphratas, *Anal Boll* 78, 1960, σ.5-17 [Études d'épigraphie ὁ.π. ἀρ. XIV].
- HAUPT H., Dares, Malalas und Sisypchos, *Philologus* 40, 1881, σ.107-121.
- HIRSCH F., *Byzantinische Studien*, Λιψία 1876 (ἀνατ. "Αμ - στερνταμ 1965).
- IMPELLIZZERI S., *La letteratura bizantina da Constantino agli Iconoclasti*, Bari 1965.
- IORGA N., Médaillons d'histoire littéraire byzantine, *Byz.* 2, 1925, σ.237-298.
- JENKINS R.J.H., The Flight of Samonas, *Speculum* 23, 1948, σ. 217-235 [Studies on Byzantine History... ὁ.π. ἀρ. X].
- The Supposed Russian Attack on Constantinople in 907: Evidence of the Pseudo-Symeon, *Speculum* 24, 1949, σ.403-406 [Studies... ὁ.π. ἀρ. XII].
- The Classical Background of the *Scriptores post Theophanem*, *DOP* 8, 1954, σ.13-30 [=Studies ὁ.π. ἀρ. IV].
- The Chronological Accuracy of the "Logothete" for the years A.D. 867-913, *DOP* 19, 1965, σ. 91-112 [=Studies... ὁ.π. ἀρ. III].
- A Note on Nicetas David Paphlago and the *Vita Ignatii*, *DOP* 19, 1965 σ.241-247 [Studies... ὁ.π. ἀρ. IX].
- JENKINS R.J.H. - MANGO G., The Date and Significance of the tenth Homily of Photius, *DOP* 9-10, 1955-56, σ. 125-140 [Studies... ὁ.π. ἀρ. II].

- JUGIE M., Sur la vie et les procédés littéraires de Syméon. Métaphraste, Échos d'Orient 26, 1923, σ.5-10.
- KARLIN-HAYTER P., La mort de Théophano (10.11.896 ou 895), BZ 62, 1969, σ.13-19.
- Le synode à Constantinople de 886 à 912 et la rôle de Nicolas le Mystique dans l'affaire de la tétragamie, JÖB 19, 1970, σ. 59-101.
 - Études sur les deux histoires du règne de Michel III, Byz. 41, 1971, σ. 452-496.
- KAŽDAN A.P., Khronika Simeona Logofeta, Viz. Vrem. 15, 1959, σ. 125-143.
- Dve vizantijske Khroniki X veka, Μόσχα 1959.
 - O sostave tak nazyvaemoj "Khroniki prodolzatelej Feofana", Viz. Vrem. 19, 1961, σ. 76-96.
- KEKELIDZE P.K., Simeon Metafrast po gryžinskim istočnikam, Trudy Kievskoi Dykhovnoi Akademii, τ.1, 1910/II, σ. 172-191.
- KODER J., Ein Dreifaltigkeitshymnus des Symeon Metaphrastes, JÖBG 14, 1965, σ.129-138.
- KRESTEN O., Andreas Darmarios und die handschriftliche Überlieferung des Pseudo-Julios Polydeukes, JÖB 18, 1969, σ.137-165.
- Phantomgestalten in der byzantinischen Literaturgeschichte. Zu vier Titelfälschungen der 16 Jahrhunderts, JÖB 25, 1976, σ.207-222.
- KRUMBACHER K., Geschichte der byzantinischen Litteratur, Μόναχο² 1897 (έλλην. μετάφραση από τον Γ. Σωτηριάδη, τ. 1-3, 'Αθήνα 1897-1900).
- LAMBROS SP.P., Zu Symeon Magister, BZ 6, 1897, σ.506-508.
- ΛΑΜΠΡΟΥ ΣΠ., Πτωχομάγιστρος ὄχι Πτωχομάχης, NE 1, 1904, σ. 237-238.

ΛΑΜΠΡΟΥ ΣΠ., Ἡ ἐν Βερολύνῃ ἀνακοίνωσίς μου περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας παρὰ τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖσι, Λόγοι καὶ ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ Βορρᾶ, Ἀθήνα 1909, σ. 109-118.

- Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς καὶ ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ ἱστορία, Λόγοι καὶ ἀναμνήσεις... ὁ.π., σ. 119-127.
- Οἱ γελωτοποιοὶ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ΝΕ 7, 1910, σ. 372-398.
- Ἀγιορειτικὰ ἀποσπάσματα Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας, ΝΕ 9, 1912, σ. 322-342.

LEMERLE P., Le premier humanisme byzantin, (Bibliothèque Byzantine, Études, 6), Παρίσι 1971.

MANGO C., A Note on the Ros-Dromitai, Προσφορά εἰς Στέφανον Π. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1953, (Ἑλληνικά, παρ.4), σ. 456-462.

- When was Michael III born? DOP 21, 1967, σ.253-258.
- The Art of the Byzantine Empire, New Jersey 1972.
- The Liquidation of Iconoclasm and the Patriarch Photios, στὸν τόμο Iconoclasm, Birmingham 1977, σ.133-140.

MARKOPOULOS A., Encore les Rôs-Dromitai et le Pseudo-Syméon, JÖB 23, 1974, σ. 89-99.

MELIORANSKIJ B., Iz semejnoi istorii amorijskoj dinastii, Viz. Vrem. 8, 1901 σ.1-37.

MERCATI S.G., Sur une poésie inédite dont on connaît seulement les trois premiers vers relatés par le Pseudosiméon et par d'autres chroniqueurs au sujet de la révolte d'Euphémios, Actes du IIIe Congrès International des Études Byzantines, Ἀθήνα 1932, σ. 111-113.

- MERCATI S.G., Versi di Niceforo Uranos in morte di Simeone Metafraste, *Anal Boll* 68, 1950, σ.126-134 [=Collectanea Byzantina, τ.1, Bari 1970, σ.565-573].
- MILIK J.T., Recherches sur la version grecque du Livre des Jubilés, *Revue Biblique* 78, 1971, σ.547-557.
- MORAVCSIK G., *Byzantinoturcica*, τ.Ι-ΙΙ, Βερολίνο² 1958.
- 'Ανώνυμον ἀφιερωτικόν ποιήμα περί τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου Α', Εἰς μνήμην Κ.Ι. 'Αμάντου, Ἀθήνα 1960, σ. 1-10 [=Studia Byzantina, Ἀμστερνταμ 1967, σ. 139-146].
 - Sagen und Legenden über Kaiser Basileios I, *DOP* 15, 1961, σ.61-126 [=Studia...δ.κ. σ. 147-220].
- OIKONOMIDES N., Two Seals of Symeon Metaphrastes, *DOP* 27, 1973, σ. 323-326.
- OSTROGORSKY G., Slavjanskij perevod chroniki Simeona Logotheta, *Seminarium Kondakovianum* 5, 1932, σ.17-37.
- 'Ανατύπωση στόν τόμο: V.I.SREZNEVSKIJ, Slavjanskij perevod chroniki Simeona Logotheta <Var. Reprints> Λονδίνο 1971 .
- L'expédition du prince Oleg contre Constantinople en 907, *Annales de l'Institut Kondakov* 11, 1940 , σ. 47-62, 296-298 [=Byzanz und die Welt der Slawen, Darmstadt 1974, σ.17-34].
- ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ Ν.Μ., Λέων ὁ Διάκονος, Ἀθήνα 1965 [=ΕΕΒΣ 34,1965, σ. 1-138].
- Φύλλα χειρογράφου τῆς χρονογραφίας τοῦ Λογοθέτου (ἐλληνικός κῶδιξ Σεραγίου ἀρ. 37) ἐν τοῖς καταλοῦποις Βασ. Μυστακίδου, ΕΕΒΣ 35, 1966-67, σ.259-278.
- ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡ.Α., Συμεών ὁ Μεταφραστής κατὰ γεωργιανὰς πηγὰς, Ἐκκλ. Φάρος 8, 1911, σ. 149-153.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΕΡΑΜΕΩΣ ΑΘ., Ψευδονικήτας ὁ Παφλαγῶν καὶ ὁ νόθος βίος τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου, Viz. Vrem. 6, 1899, σ. 13-38.

PATZIG E., Johannes Antiochenus und Johannes Malalas, Λιψία 1892.

- Dictys Cretensis, BZ 1, 1892, σ.131-152.
- Die Hypothesis in Dindorfs Ausgabe der Odysseescholien, BZ 2, 1893, σ.413-440.
- Leo Grammaticus und seine Sippe, BZ 3, 1894, σ. 470-497.
- Über einige Quellen des Zonaras, BZ 5, 1896, σ. 24-53 καὶ 6, 1897, σ. 322-356.
- Über die Quelle des Anonymus Valesii, BZ 7, 1898, σ.572-585.
- Malalas und Tzetzes, BZ 10, 1901, σ.385-393.
- Die römische Quellen des salmasischen Johannes Antiochenus. Mit einem Anhang zur Textkritik des Scriptorum Hist. Aug., BZ 13, 1904, σ.13-50.
- Achills tragisches Schicksal bei Diktys und den Byzantinern, BZ 25, 1925, σ.1-18 καὶ 273-291.

PRAECHTER K., Die römische Kaisergeschichte bis auf Diokletian in cod. Paris. 1712 und cod. Vatic. 163, BZ 5, 1896, σ.484-537.

- Eine unbeachtete Quelle in den Anfangskapiteln des Zonaras, BZ 6, 1897, σ.509-525.
- Quellenkritische Studien zu Kedrenos (Cod. Paris. gr.1712), Sitzungsberichte der philos-philol. und der histor. Classe der K. bayer. Akad. der Wiss., 1897, τ. II/1, Μόναχο 1897.

PREGER TH., Der Chronist Iulios Polydeukes. Eine Titelfälschung des Andreas Darmarios, BZ 1, 1892, σ.50-54.

PREOBRAŽENSKIJ P., Vorläufige Thesen betreffs des Symeon Logothet, Archiv für Slavische Philologie 30, 1909, σ. 630-634.

- Letopisnoe povestvovanie sv. Theofana Ispovednika, Βιέννη 1912.

- SCHERMANN T., *Prophetarum vitae fabulosae...* Λιψία 1907.
- SERRUYS D., *Recherches sur l'Épitomé*, BZ 16, 1907, σ. 1-51.
- ŠESTAKOV S., O značenij slavjanaskago perevoda Khroniki Ioanna Malalii dija vozstanovlenija i ispravlenija eja grečeskago teksta, *Viz. Vrem* 1, 1894, σ.503 - 552.
- Parižskaja rukopis Khroniki Simeona Logotheta, *Viz. Vrem.* 4, 1897, σ.167-183.
 - Anonim cod. Paris. gr. 1712 v predelakh khronografii Theofana, Učeniija Zapiski Imperatorskago Kazanskago Universiteta, τ.64, 1897, Μάιος-Ίούλιος, σ. 1-38, Ίούλιος - Αύγουστος, σ. 1-32.
 - O rukopisjakh Simeona Logotheta, *Viz. Vrem.*5, 1898, σ. 19-62.
- ŠEVČENKO I., *Poems on the Deaths of Leo VI and Constantine VII in the Madrid Manuscript of Scylitzes*, DOP 23-24, 1969-1970, σ.185-228.
- SORLIN IRÈNE, *La diffusion et la transmission de la littérature chronographique byzantine en Russia Prémon-gole du XIe au XIIIe siècle*, *Travaux et Mémoires* 5, 1973, σ.385-408.
- ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ Γ.Κ., Περὶ δυσσιώνου σημείου πρὸ τῆς θανατώσεως τοῦ Καίσαρος Βάρδα, *ΕΕΒΣ* 23, 1953, σ. 445-449.
- SREZNEVSKIJ V.I., *Slavjanskij perevod chroniki Simeona Logotheta*, Πετρούπολη 1906 (ἀνατ. Λονδύνο <Var. Reprints>1971).
- ΣΤΡΑΤΟΥ Α.Ν., *Τό Βυζάντιον στὸν Ζ' αἰῶνα*, τ. Α', Ἀθήνα 1965, τ. Β', Ἀθήνα 1966, τ. Γ', Ἀθήνα 1969, τ. Δ', Ἀθήνα 1972, τ. Ε', Ἀθήνα 1976.

- ΤΩΜΑΔΑΚΗ Ν.Β., Εἰς Συμεῶνα τὸν Μεταφραστὴν, ΕΕΒΣ 23, 1953, σ. 113-138 (= Σύλλαβος βυζαντινῶν μελετῶν καὶ κειμένων, Ἀθήνα 1961, σ. 198-222 μέ συμπληρώσεις).
- Σέργιος πατρίκιος, ὁμολογητὴς, πατὴρ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου, Ἐκκλ. Φάρος 59, 1977, σ. 152-161.
- TOMIĆ L., Fragmenti jednog istoriskog spisa IX Veka, ZRVI 1, 1952, σ.78-85.
- VASILIEV A.A., The Russian Attack on Constantinople in 860, Cambridge Mass 1946.
- The Second Russian Attack on Constantinople, DOP 6, 1951, σ.161-225.
- VASILIEVSKIJ V., O zizni i trudakh Simeona Metafrasta, ŽMNP 212, 1880, σ.379-437.
- Khronika Logotheta v slavjanskom i grečeskom, Viz. Vrem. 2, 1895, σ.78-144.
- Dva nadgrobnjkh stikhotvorenija Simeona Logotheta, Viz. Vrem. 3, 1896, σ. 574-578.
- Sinodalnij Kodeks Metafrasta, ŽMNP 311, 1897, σ. 332-404.
- VOGT A., Basile Ier empereur de Byzance (867-886), Παρίσι 1908.
- WINKELMANN F., Die Bischöfe Metrophanes und Alexandros von Byzanz, BZ 59, 1966, σ.47-71.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

'Αγία Σοφία, ναός	1, 32;	'Αντίχριστος	164, 165
	128, 129, 135, 174, 558	'Αντώνιος	106
'Άγιοι 'Απόστολοι, ναός	119,	'Απόκρυφα βιβλία	81, 90, 91
	120, 135	'Αραβες	15, 58, 162, 183
'Άγιος Μάμας	162	'Αρειος	128
'Αθως	15	'Αρούν έλ Ρασίδ	140
'Ακροπολίτης Γεώργιος	12	Αύγουσταϊο	135
'Αλβας	81		
'Αλέξανδρος ο Μέγας	53, 81,	Βάρδας, καίσαρας	163
	91, 92	Βασύλειος Α', αυτοκρ.	160,
'Αμβρόσιος, έπισκ. Μεδιολά-			161, 166, 171, 172, 174
νων	131	Βασύλειος Β', αυτοκρ.	14,
'Αναστάσιος Α', αυτοκρ.	122,		24, 179, 183
	123, 134	Βασύλειος Κύλιξ	168
'Αναστάσιος Β', αυτοκρ.	120,	ΒΕΚΛΑΣ	166, 167
	121	Βενετία	43
'Αναστάσιος, βιβλιοθηκάριος		Βερονύκη	131
	112, 114	Βίος Βασιλείου του Νέου	40,
'Ανδρέας, απόστολος	109		44
'Ανυλιανός	55, 80, 90	Βίος Εύθυμίου	170, 172, 173
'Αντιοχεύς 'Ιωάννης	54, 61,	Βίος 'Ιγνατίου	166, 167, 174
	66, 67, 68 κέξ., 70 κέξ.,	Βουλγαρία	6
	81, 91, 92, 93-95, 97, 104,	Βυζάντιο, πόλη	108, 109, 127
	106, 107, 182, 183	Βυλινύτης Νικήτας	175
αντιφωτιστικό κείμενο	164,	Γενέσιος.	4, 7, 44, 144,
	165 κέξ., 169 κέξ., 171,		145, 163, 179
	179	γεωγραφικό - έτυμολογικό κεί-	

μενο	177	passim	
Γεώργιος Μοναχός	4, 18, 21,	'Επιφάνιος, ἐπίσκ. Σαλαμίνας	88
	28, 54, 74, 76, 77, 81, 100,	Εὐάγριος	168
	104, 125, 143	Εὐγένιος, ἐπίσκ. Βυζαντίου	
Γεώργιος Σύγκελλος	28, 54,		108, 109
	55, 56 κέξ., 60, 63, 75, 80,	Εὐδοκία, αὐτοκρ.	132
	81, 96, 98, 104	Εὐδοκία 'Ιγгерίνα, αὐτοκρ.	161
Γρατιανός, αὐτοκρ.	118, 131	Εὐξείνος Πόντος	170
		Εὐσέβιος Παμφίλου	90, 104, 105
Δαρεῖος	92	Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης	26
Δάρης	62, 116	Εὐστάθιος Ρωμαῖος	14
Δαφνοπάτης Θεόδωρος	26, 170	Εὐφρατᾶς	127, 128, 183
Δελφού, μαντεῖοι	129	'Εφραῖμ ὁ μικρός	14
Δερμοκαΐτης	15		
Διγενής 'Ακρύτας	117	Ζωναρᾶς 'Ιωάννης	25, 74, 96,
Δύκτυς	62, 116		125, 143
Διοκλητιανός	28, 50, 51,	'Ηράκλεια	168, 170
	99, 111, 115, 126	'Ηράκλειος	137, 138
		'Ηρακλῆς	53
Εἰρηναῖος, μάγιστρος	158	Θεοδήγιος, μητροπ. Ἀθηνῶν	15
Εἰρήνη, αὐτοκρ.	140	Θεοδόσιος Α', αὐτοκρ.	118,
"'Εκλογές"	61, 65, 66, 68,		121, 131
	69, 73, 91 κέξ., 97, καὶ	Θεοδόσιος, ἀδελφός αὐτοκρ.	
	passim βλ. καὶ Κων/τῦνος Ζ'	Κώνστα	139
'Εκλογή 'Ιστοριῶν	61, 62, 80	Θεοδόσιος, γιός Μαυρικίου	137
'Εμμαούς	78	Θεοδόσιος Μελιτηνός	10, 76 βλ.
'Ενώχ	81	Συμεών Λογοθέτης	
'Επιτομή	17, 49, 50, 54, 74-	Θεοδότη, αὐτοκρ.	140
	87, 99, 100, 104, 105, 110,		
	115, 116, 118, 124, 125,		
	141 κέξ., 154, 155, 183 καὶ		

		203
θεοδώρητος, ἐπισκ. Κύρου	88	Ἰχνεύμων
θεοδώρα, αὐτοκρ. σύζ. θεοφί- λου	160, 161, 163	Ἰωάννης Γραμματικός, πατρ.
θεόκτιστος	7	Ἰωάννης Δαμασκηνός
θεοφάνης	28, 29, 111, 112, 113, 114, 142, 157, 183	Ἰωάννης Διακρινόμενος
θεόφιλος	76	Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων
θεοφύλακτος Λακαηνός, πατρ.	178	Ἰωάννης Ἱεροσολυμίτης
θεοφύλακτος Σιμοκάττης	156, 159	43
θεσσαλονίκη	132	Ἰωάννης μοναχός
Ἰγνάτιος, πατρ.	160, 168, 180 βλ. καὶ Βίος Ἰγνατίου	Ἰωάννης Τριμισκῆς, αὐτοκρ.
Ἰοβιανός, αὐτοκρ.	121	13, 25
Ἰουλιανός, αὐτοκρ.	118, 129, 130	Ἰωβηλαῖα
Ἰούλιος Ἀφρικανός, Σέξτος	55, 75, 78, 79-82, 89, 90, 91, 159, 182, 183	81-82
Ἰούλιος Καῖσαρ	50, 51, 52, 99	Καβάσιλας Συμεών
Ἰουστινιανός, αὐτοκρ.	134, 135, 166	Καϊνή Διαθήκη
Ἰουστινιανός Β΄ Ρινότμητος, αὐτοκρ.	74, 76, 118, 120, 121, 141	Καισάρεια
Ἰουστίνος Α΄, αὐτοκρ.	28, 121, 125	Καλλέργης Ἀντώνιος
Ἰουστίνος Β΄, αὐτοκρ.	122, 123, 136	37, 46
Ἰταλία	175	Καλλέργης Ματθαῖος
		37
		Κάλλιστος Ξανθόπουλος, Νικη- φόρος
		132, 169, 170
		Καμενιάτης Ἰωάννης
		40, 43
		Κανδάκη
		92
		Καπιτώλιο
		127
		Καππαδοκία
		176
		Κάρολος Η΄, αὐτοκρ.
		33
		κατάλογος, ἐπισκοπικός
		108, 109
		Κεδρηνός Γεώργιος
		2, 27, 28, 29, 125
		κεράτιο
		140
		Κύνναμος Ἰωάννης
		12
		Κλειδύον
		161, 162

Κλεοπάτρα	106	Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος, αὐτοκρ.	
κοινό, ἀναγνωστικό	185	51, 111, 120, 125, 144, 152,	
Κολοσσός τῆς Ρόδου	138	154, 157, 163	
Κρίσπος	126	Λέων ΣΤ' ὁ Σοφός, αὐτοκρ.	159,
Κυδώνης Δημήτριος	40, 44	174, 178	
Κυμινᾶς	15	Λέων γραμματικός 9 ^ο βλ.	Συ-
Κύριλλος, πατρ. Ἀλεξανδρ.		μεών Λογοθέτης	
132, 169		Λέων Διάκονος	13, 30, 32, 159
Κύρος Πανοπολίτης	133	Λέων μαθηματικός	162
Κωνσταντίνα, σύζ. Μαυρικίου		Λυδός Ἰωάννης	105
137			
Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, αὐτοκρ.		Μαλάλας Ἰωάννης	28, 54, 61,
119, 120, 126, 127, 128		62, 63, 64, 67, 68, 80, 81,	
Κωνσταντῖνος Ε' ὁ Κοκρῶνυμος,		97, 104, 105, 117, 153, 155,	
αὐτοκρ.	155, 156, 157	157, 159, 183	
Κωνσταντῖνος ΣΤ', αὐτοκρ.	140	Μανασσῆς Κωνσταντῖνος	12,
Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρο-		68, 74	
γέννητος, αὐτοκρ.	1, 13, 20,	Μαντεῖο Δελφῶν	129
24, 175, 176 βλ. καὶ "Ἐκλογές"		Μαξέντιος	126
Κωνσταντῖνος Παφλαγῶν	178	Μάρκος Εὐγενικός	14
Κωγσταντινούπολη	33, 127,	Μαυρίκιος, αὐτοκρ.	137
128, 133, 138, 168, 183		Μεθόδιος, πατρ.	161, 178
Κώνστας, αὐτοκρ.	118, 139	Μεθόδιος Πατάρων	159
		Μητροφάνης, ἐπισκ. Βυζαντίου	
Λάτρος	15	108, 109	
Λεπτή Γένεσις	82	Μιχαήλ Α' Ραγγαβές, αὐτοκρ.	
Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος, αὐτοκρ.		118, 154	
120, 121, 139		Μιχαήλ Β', αὐτοκρ.	155, 157
Λέων Δ', αὐτοκρ.	120, 121,	Μιχαήλ Γ', αὐτοκρ.	160, 161,
140		162	

120			
Μονή τῶν Νοσιῶν	178	Παλαιά Διαθήκη	81, 90, 91
- τῆς Σκέπης	166	Παναγιωτάκης Ν.	33, 34, 36,
- τῆς Χώρας	137	37	
- τῆς Ψαμμαθίας	172	Πανόδωρος	55, 80, 90
Μορεζῆνος Ἰωάννης	49	Πασχάλια	80
Μορεζῆνος Μάρκος	49	Πασχάλιο Χρονικό	76, 81, 88,
Μουράτ Α΄	33	105	
Μωάμεθ Β΄	32	Πατούσας Γεώργιος	43
		Πατούσας Ἰωάννης	43
νεκρολόγιο αὐτοκρατόρων	119	Παυλίνος	132
κέξ.		περιγραφές προσώπων	116 κέξ.,
Νικητάς Δαυΐδ Παφλαγών	132,	118, 155	
. 167, 169, 170-171 βλ. καὶ		Πλοῦσιαδηνός Ἰωάννης	32
ἀντιφωτιστικό κείμενο		Πολύευκτος, πατρ.	25
Νικηφόρος Α΄, αὐτοκρ.	140, 155	πορφυροῦς κίων	128
Νικηφόρος Β΄ Φωκᾶς, αὐτοκρ.		Πραξαγόρας	156
23, 24, 25, 151		Πρίσκος, γαμπρός τοῦ	Φωκᾶ
Νικόλαος Μυστικός, πατρ.	175-	137	
176, 181		Προκόπιος, ἱστ.	156, 159, 166
		Προκόπιος, πρωτοβεστ.	175
Ἰοκταβλιανός	106	Προκόπιος, συγγ. Ἰουλιανοῦ	
Ἰοκτάγωνο	139	130	
Ἰολυμπος (Μ. Ἀσίας)	15	προφητεῖες	158, 159, 163
Ἰούαλεντιανός, αὐτοκρ.	130,	Πῶρος	92
131			
Ἰούαλης, αὐτοκρ.	75, 118, 130, 131	Ρουφίνος, ἐπισκ. Βυζαντίου	
Ἰούάρρων	116	108, 109	
Ἰούζούν Χασάν	32	Ρωμανός Α΄ Λακαπηνός, αὐτοκρ.	
Ἰούρανός Νικηφόρος	16	4, 18, 20, 168, 175, 180,	

181		Σύγκλητος	136
Ρωμανός Β', αυτοκρ. 1, 23, 24,		Σύμβολο πίστewς	129
51, 144, 175, 176		Συμεών, τσάρος Βουλγ.	175,
Ρώμη	33	181	
Ρῶμος	81	Συμεών Λογοθέτης	1, 2,
Ρωμύλος	53	3 κέξ., 7 κέξ., 9 κέξ.,	
Ρῶς Δρομύτες	177	12 κέξ., 14, 15, 16 κέξ.,	
		24, 27, 29, 32, 49, 76,	
Σαλμασιανά ἀκοσκάσματα	βλ.	110, 142, 144 κέξ.,	160
'Αντιλοχεύς 'Ιωάννης		κέξ., 171 κέξ., 179, 183,	
Σαλμάσιος	66	184 καὶ passim	
Σαμωνᾶς	178	Συνέχεια Γεωργίου Μοναχοῦ	
Σανταβαρηνός θεόδωρος	173, 174	βλ. Γεώργιος Μοναχός καὶ	
Σέργιος ὁμολογητής, χρονογρά-		Συμεών Λογοθέτης	
φος 155, 156, 157, 164		Συνέχεια θεοφάνη	21 κέξ.,
Σεργίου καὶ Βάκχου, ναός	134,	25, 26, 40, 41, 42, 150,	
135		158 κέξ., 163, 175 κέξ.,	
Σύβυλλα	159	179, 182, 184 καὶ passim	
Σικελία	158, 175	Σύνοδοι οἰκουμενικές	31
Σίλβεστρος, πάπας	126, 127	Συρακοῦσες	175
Σίσυφος ὁ Κῶος	62, 63, 116	Σωζομενός	168
σίτος	176		
Σκυλίτζης 'Ιωάννης	13, 20,	Ταράσιος, πατρ.	140
25, 170-171		Ταρσός	175
Σούδα	68, 92	Τζέτζης 'Ιωάννης	68
Στάχυς	109	Τιβέριος, αυτοκρ.	118
Στέφανος Λακαπηνός, αυτοκρ.		Τραϊανός, πατρίκιος	74, 75
20		Τρύφων, πατρ.	178
Στυλιανός πρωτοασηκρ.,	15		
Στυπλώτης	175	ὕδρις	136

ἄλλος	136	7, 11	
ὑπαγόρευση	36, 37	Ottobonianus gr. 188:	4
φιλάδελφος, ἐπισκ. Βυζαντίου		Parisinus gr. 854:5, 6, 7, 9,	
108, 109		50, 61, 74, 77, 110,	145
φιλοστόργιος	168	καὶ passim	
φλαβιανός, ἐπισκ. Ἀντιόχει-		Parisinus gr. 1708: 4, 7, 10	
ας 129		Parisinus gr. 1710:	113
φλαγγυλιανό φροντιστήριον	43	Parisinus gr. 1711:7, 9, 57,	
φωκάδες, οἶκογ.	24, 25	114	
φωκᾶς, αὐτοκρ.	137	Parisinus gr. 1712:1, 11, 30,	
φώτιος, πατρ.	19, 79, 80,	31, 32 κέξ., 35 κέξ.,	50,
155, 164 κέξ., 166,	167	99, 111, 114 καὶ passim	
κέξ., 170, 173, 181		Parisinus gr. 1763:	66
Χαλέπι	176	Parisinus ital. 830:	46
χειρόγραφα:		Patmiacus gr. 706:	14
Ἀθηναῦκος Μουσείου Μπενάκη		Scorialensis gr. 243 (Y-I-4):	
(Ἀνταλλ.) 131:	5	30, 38	
Athoniensis Lavra Ω 126:	14	Σεραγίου (Topkapı) 37: 5, 7,	
Baroccianus gr. 142:168, 169,		74	
170, 171		Vaticanus gr. 153:	7, 11
Baroccianus gr. 182: 61, 62,		Vaticanus gr. 163: 5, 7, 11,	
64		21, 22, 50, 74, 77,	125,
Coislin gr. 305:	139	142, 176, 182, 184 καὶ pas-	
Holkhamensis gr. 295 (=Bodl.		sim	
gr. 60):49, 76 καὶ passim		Vaticanus gr. 978:	114
Marcianus gr. 608:	5	Vaticanus gr. 1257:	158
Monacensis gr. 218:	7, 10	Vaticanus gr. 1807:5, 6, 7,	
Mosquensis gr. 251/264: 5,		19, 50, 74, 77, 110,	125,
		145 καὶ passim	
		Vindobonensis hist. gr. 37:	

- 50, 77, 160-161 καὶ *passim*
 Vindobonensis hist. gr. 40:
 5, 7, 21, 50, 77, 100, 125,
 163 καὶ *passim*
 Χορτασμένος Ἰωάννης 50
 Χρονικό Λέοντος Ἀρμενίου
 152, 153 κέξ., 157, 179
 Χρονικό τοῦ 811:153 κέξ., 157
 χρονολογικά συστήματα 149-150
 Χωνιάτης Νικητάς 12, 159
- Ψελλός Μιχαήλ 16, 32, 33
 Ψευδοδωρόθεος 88, 109
 Ψευδοἰππόλυτος 88, 109
 Ψευδοπολυδεύκης 11
 Ψευδοσυμεών, χειρόγραφα: 30-
 36, ἐκδόσεις: 39-46, πηγές:
 47-195 καὶ *passim*
- Ἰωρύφας Νικητάς 174
- Bekker I. 9
 Boor de C. 5, 75, 112, 113
 Chronicon Altinate 120, 124
 Catalogi sepulchrorum βλ.
 νεκρολόγιο αὐτοκρατόρων
 Colbert J. 37
 Combefis Fr. 1, 2, 9, 39,
 40, 41, 42
- Denis A-M. 82
 Gelzer H. 2, 27, 28
 Gerlach S. 10
 Grégoire H. 153, 155
 Hirsch F. 23, 150, 151
 Historia Imperatorum 171.
 Jenkins R. 19, 149, 179
 Každan A. 17, 18, 19, 179
 Kresten O. 10
 Krumbacher K. 47, 48
 Mabre-Cramoisy Sēb. 39
 Ostrogorsky G. 2, 5
 Praechter K. 28, 104, 105,
 114
 Preobraženskij P. 112, 113
 Scriptor inc. de Leone Ar-
 menio βλ. Χρονικό Λέοντος
 Ἀρμενίου
 Serruys D. 82, 83
 Šestakov S. 5
 Tabriz 32
 Trichet du Fresne R. 37
 Vasilievskij V. 2, 5, 12
 Xylander 82
 Yahya ibn Saïd 14

Zusatzquelle 76
Zwillingsquelle 143

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Πρόλογος	ε'-ζ'
Βραχυγραφίες	θ'-ιζ'
Είσαγωγή	1- 29
Πρώτο Μέρος: Χειρόγραφη παράδοση-Έκδόσεις	
I. Χειρόγραφη παράδοση	30-38
II. Έκδόσεις	39-46
Δεύτερο Μέρος: Πηγές του Ψευδοσυμεών	
Γενικά	47-51
Κεφ. Α: Δημιουργία-Ίούλιος Καῖσαρ (-44 π.Χ.)	52-98
Κεφ. Β: Ίούλιος Καῖσαρ-Διοκλητιανός(44 π.Χ-284 μ.Χ)	99-110
Κεφ. Γ: Διοκλητιανός-Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος(284-813 μ.Χ)	111-143
Κεφ. Δ: Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος-Ρωμανός Β'(813-962 μ.Χ)	144-181
Γενικό Συμπέρασμα	182-185
Βιβλιογραφία	187-199
Εὑρετήριο	201-209
Περιεχόμενα	211

